

מאיר הדעה על הלכות ריבית

2	שמותר להלוות לגוי ולמומר ברבית	קנט
3	גודל איסור הרבית ועד היכן צריך לזוהר ממנו	קס
14	דין אבק רבית ואיזו נקרא רבית דאורייתא	קסא
19	שלא להלוות סאה בסאה	קסב
24	דין הפוסק חיטיין לחייבו כשער של עכשיו	קסג
26	הממשכן שדה לא יחכירנו	קסד
28	דין המלוה על המטבע והוסיפו עליו	קסה
29	המלוה לחבירו לא יעשה מלאכה בעבדו ולא ידור בחצרו	קסו
33	באיזה אופן מותר להלוות מעות בתנאי שיתעסק בו לריוח	קסז
35	כמה דיני רבית הנעשות באמצעות העובד כוכבים	קסה - קסט
52	שלא יוכל ישראל להיות ערב לישראל שלוח מן הגוי ברבית	קע
57	דין עובד כוכבים שהלוה ברבית ונתגייר	קעא
58	דין הממשכן בית או שדה על מנת שיאכל פירות	קעב
63	הרבה פרטי דיני רבית	קעג
77	דין המוכר לחבירו על מנת להחזיר	קעד
81	דין הפוסק על הפירות כפי השער	קעה
85	איזהו השכרה מותרת ואיזו אסורה	קעו
89	שלא לקבל צאן ברזל מישראל, וכמה דיני משא ומתן האסורים משום רבית	קעז

מאיר הרעה על הלכות ריבית

סי' קנ"ט שמותר להלוות לגוי ולמומר ברבית, ובו ג' סעיפים

א. "דבר תורה מותר להלוות לגוי ברבית¹, כוחכמים אסרוהו, אם לא כרי חייו או לת"ח יאו ברבית דרבנן². וזה אידנא מותר (בכל ענין).

(א) דבר תורה מותר להלוות לגוי ברבית - שנא' (ויקרא כ"ה ל"ו) "וחי אחיך עמך", וגוי אין אתה מצווה להחיותו³ (ט"ז).

(ב) לגוי - אך לעבד כנעני אסור, שהרי הוא בכלל "אחיך", וגם אתה מצווה להחיותו (חור"ד בפת"ש).

(ג) וחכמים אסרוהו - גזירה שמא ישראל ילמד ממצעשיו של הגוי⁴ (ש"ך). והיינו כשמלוה לגוי ברבית, אך מותר ללוות מהגוי ברבית⁵ (ברכי יוסף).

(ד) או לת"ח - שאין לחשוש שמא ילמד ממצעשיו, ולכן מותר אפילו יותר מכדי חייו (ש"ך).

(ה) והאידנא מותר בכל ענין - משום שאיננו יכולים להשתכר אם לא נישא וניתן עם הגוים, אם כן לא שייך לחשוש שמא ילמוד ממצעשיו דוקא ברבית יותר מבשאר משא ומתן⁶ (ט"ז, ש"ך). ובזמן הגמרא גזרו דוקא על רבית לפי שזה אסור לעשות עם ישראל ויבואו להתעסק עם הגוי וללמוד ממצעשיו, משא"כ שאר משא ומתן שאפשר לעשות גם עם ישראל לא אסרו לעשות עם גוי (ט"ז).

ב. המומר מותר להלוותו ברבית, ואסור ללוות ממנו ברבית. הנה: ויט' מחמירין אף צמומך להלוותו, וטוב להחמיר אס' אפסך להקטט ממנו.

(א) מומר - דוקא מומר שיצא מן הכלל וכפר בעיקר מותר, אבל אם לא יצא מן הכלל אלא שאוכל נבילות להכעיס אסור (ש"ך). ולהלוות למוסר יש מחלוקת (רע"א).

(ב) מותר להלוותו ברבית - דמכיון שאין איסור למלוה להלוות לו ברבית אף ללווה אין איסור לתת רבית (ט"ז).

(ג) ויש מחמירין אף במומר להלוותו - ומ"מ אף למחמירים אם הלווה לו ולקח ממנו רבית אי"צ להחזיר. ואם לקח רבית מישראל ואח"כ המיר דתו צ"ע אם צריך להחזיר לו (פת"ש)⁷.

¹ "א שיש מצוה להלוות לגוי ברבית שנאמר (דברים כ"ג א) "לנכרי תשיך", ואם מלוה לו בחינם עובר ב"לא תחנם", אולם אם הוא מכיר את הגוי מותר (שו"ע הרב ס"ה), והיינו אם יש לו תועלת ממה שמלוה לו בחינם (פסקי הגר"ש אלישיב ד), או אם הגוי עשה טובה לישראל מצוה להלוות לו בחינם (גליון מהרש"א).

² דאין גוזרים גזירה לגזירה (גר"א).

³ ומכל מקום מצוה להלוות ליהודי בחינם מאשר להלוות לגוי ברבית (ב"מ ע"א ע"א). "א דאף אם יפסיד ריוח רב צריך להלוות לישראל בחינם (מגילת אסתר שורש ו'), אולם "א דאינו צריך להפסיד ריוח רב ורק ריוח מועט צריך להפסיד (שער משפט סי' צ"ז סק"א), והעיקר כדעה ב' (אהבת חסד ח"א פ"ה ס"ה ואגרות משה יו"ד ח"ג סי' צ"ג).

⁴ ומ"מ אם יש סיבה שחייב להלוות לו ילוה לו ברבית (חוט שני פ"ב סק"ג).

⁵ ולענין ללוות מבנק שגם ליהודים יש בו מניות והם שותפים בו, יש מחמירים אם יש ליהודים זכות להשתתף בהחלטות על נכסי החברה [זכות הצבעה] (שו"ת מנח"י ח"ג סי' א'), ויש מקילים שאם יש לאדם אחד את רוב מניות החברה, א"כ שאר בעלי המניות לא נחשבים כבעלים (אגרו"מ אהע"ז ח"א סי' ח', קובץ תשובות להגר"ש אלישיב ח"ג סי' קכ"ד), וכן המנהג פשוט להתיר כשרובם גוים ואין לישראל חלק חשוב כדי שיקרא על שמו (קיצור דיני ריבית המצויים פ"א ס"ב), וכן בחברה עם מניות של יהודים יש להקל אם עיקר החברה היא של גוים, אך אם עיקר החברה של יהודים אסור, ובסתמא אי"צ לחוש שהחברה של יהודים (שם ס"ג). לענין בנק של יהודים, יש מתירים להלוות לכל חברה בע"מ [שאין שיעבוד הגוף על שום אדם, אלא רק על נכסי החברה], אבל לא ללוות מהם (אגרו"מ יו"ד ח"ב סי' ס"ג), אך יש אוסרים אף להלוות להם (שו"ת מנח"י שם, פסקי הגר"ש אלישיב אות ע"ה, ברית יהודה עיקרי דינים פ"ז סעיף ל"ד).

⁶ ואף בזמנינו בארץ ישראל שרוב המשא ומתן הוא עם יהודים, מ"מ כיון שעוסקים עם מחללי שבת לא השתנה הדין (חוט שני שם סק"א).

⁷ ולמעשה אי"צ להחזיר לו (חור"ד סי' קס"א סק"ה). ו"א שאף אם הלוה לישראל ברבית קצוצה באיסור וקודם זמן הפרעון הלוה המיר את דתו, מותר לגבות ממנו את הרבית, וצ"ע לדינא (שער דעה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- (ט) וטוב להחמיר אם אפשר להשמט ממנו - דהיינו אם יכול שלא להלוות לו כלל, אבל אם אינו יכול להמנע מהלוות לו, ילוה לו ברבית (פת"ש).
- ג. 'כותים יש להם דין מומר. ההקראים אין להם דין מומרים ואסור להלוותם ברבית, ואין צריך לומר שאסור ללוות מהם ברבית. הגה: וע"ל סימן קנ"ז וקכ"ד דין לנוסין. יתינוק שנסצה לבין הגוים ואינו יודע מתורת ישראל כלל⁸, דינו כקראים ואסור להלוות לו ברבית. ולכן מומרת שיס לה בן מן הנכרי שהבן הרי הוא כמוה ונקרא מומר, אסור להלוות לו ברבית, דהוי כתינוק שנסצה לבין הגוים.
- (י) כותים יש להם דין מומר - משמע שאסור ללוות מהם ברבית, אך י"א דדינם כגוים לכל דבריהם אף להקל, וא"כ מותר ללוות מהם ברבית (ש"ך). וי"א דמ"מ הם חייבים במצות, והלווה מהם עובר בלפני עור שמכשיל אותם, ולכן אסור ללוות מהם ברבית (חוו"ד בפת"ש, שע"ד).
- (יא) הקראים אין להם דין מומרים - היינו דוקא הקראים שבזמן הרמב"ם, אך הקראים שבזמנינו דינם כגוים לכל דבריהם (ש"ך). ומ"מ אסור ללוות מהם ברבית (חוו"ד בפת"ש).
- (ב) ולכן מומרת וכו' - אבל מומר שיש לו בן מהגוייה דינו כגוי (ש"ך). ובספק אם הוא בן מומרת או בן גוייה מותר להלוות לו ברבית (פת"ש).
- (ג) אסור להלוות לו ברבית - ויש מתירים, וצ"ע (ש"ך).

סי' ק"ס גודל איסור הרבית ועד היכן צריך ליזהר ממנו, ובו כ"ג סעיפים

א. 'יצריך ליזהר ברבית, 'יוכמה לאוין נאמרו בו', ואפילו הלוח הנותנו¹⁰ והערב והעדים עוברים. הגה: 'ואין חילוק בין אם מלוה לעני או לעשיר. 'והא ללוה עובר דוקא ברבית לאורייתא, אבל ברבית דרבנן אינו עובר'¹¹ אלא מקום לפני עור וגו'¹² (ויקרא י"ט י"ד).

⁸ ואפילו שאחר כך שמע שהוא יהודי והכיר את היהדות, מ"מ הוא כאנוס כיון שגדל בין הגוים (שו"ע הרב סע"ט), וכן הדין לענין יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות שבזמנינו (קיצור דיני ריבית המצויים פ"א ס"ד). אך מי שהתחנך בדרך התורה ופירש, לכאורה דינו כמומר ומותר להלוותו ברבית, ויש לדון על כל אחד ואחד בפני עצמו, ובספק יש להחמיר ואסור להלוות לו ברבית (חוט שני שבת ח"ב פרק מ', ע"פ חזו"א י"ד א' סק"ו).

⁹ המלוה עובר בו' לאוין: א', את כסף לא תתן לו בנשך (ויקרא כה לו). ב', ובמרבית (שם). ג', לא תהיה לו כנושה (שמות כב כד). ד', אל תקח מאתו נשך (ויקרא כה לו). ה', ולא תשימון (שמות כג ו'), לפני עור (ויקרא יט יד). והלווה עובר בב' לאוין: א', לפני עור. ב', ולאחיק לא תשיך (דברים כג כא) (רע"א). י"א דעוברים בלא תשימון מיד בשעת ההלוואה אף אם בסוף לא גבה את הרבית (שו"ת תורת אמת למהר"א ששון סי' קס"ב, בכנה"ג הגה"ט סק"ו), וי"א דקי"ל דאם לא גבה אינו עובר (שער דעה סי' קנ"ט סק"א).

¹⁰ מי שלווה ברבית בזמן שלא ידע כלל שיש בזה איסור, ואח"כ נודע לו מהאיסור, כגון בעל תשובה, אסור לו לשלם את הרבית שהתחייב, וישנה אפשרות להציל עצמו מאיסור רבית, אם ימצא אדם אחר שמוכן לשלם בשבילו את הרבית (ראה לקמן בשו"ע סי"ג), אם זה לא על מנת שהוא יחזיר לו אח"כ (פסקי הגר"ש אלישיב כ"ו).

מי שנסע עם מונית סמוך לשבת ולא היה לו כסף לשלם, והנהג הסכים להמתין עם התשלום עד אחרי שבת, אך ביקש שיוסיף לו בגלל שהוא דחוק בפרנסה, אסור להוסיף לו יותר ממחיר הנסיעה, ואין לחשוש לחילול ה' שיאמר שיהודי חרדי אינו עומד בדיבורו. אמנם אם אפשר שאדם אחר ישלח לו תוספת (ראה לקמן בשו"ע סי"ג), ראוי לעשות כן (שם כ"ה).

¹¹ וי"א דאף ברבית דרבנן הלוה עובר (חוו"ד סק"ו בדעת הי"א לקמן סי"ג ובדעת השו"ע חו"מ סי' ל"ד ס"י, וכן נראה בש"ך כאן).

אם הלווה נשבע לתת אבק רבית י"א דהשבועה חלה וצריך לתת (שו"ת הרשב"א), וי"א דמ"מ לא מתירים לו לעבור על איסור דרבנן בקום ועשה (שו"ת הר"ן), וי"א דלכו"ע למלוה אסור לקבל את הרבית, ובספק אבק רבית ודאי הלווה חייב לתת מכח השבועה, ומותר למלוה לקבלו דהוי ספק דרבנן (רע"א).

¹² י"א דהיינו לפני עור מדרבנן משום דחייב להפרישו מאיסור, ובמומר מותר (נחלת צבי, מל"מ פ"ד ממלוה ה"ב במנח"ח מצוה רל"ב סק"ד), וי"א דעובר בלפני עור מדאורייתא (שו"ת פנ"י חו"מ סי' ט', מנח"ח שם).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- (א) ואפילו הלוה הנותנו - יש להסתפק אם הלווה עובר משעת הלוואה או משעת נתונה (רע"א).
- (ב) והערב והעדים עוברים - וגם הסופר עובר¹³, וכן המתווך והמסייע עוברים בלפני עור¹⁴ (ש"ך).
- (ג) והעדים עוברים - יש להסתפק אם דוקא במלוה בשטר העדים עוברים או אף במלוה ע"פ עוברים, ויש שכתב בפשיטות דאף במלוה ע"פ העדים עוברים (פת"ש).
- (ד) אבל ברבית דרבנן אינו עובר אלא וכו' - וכן העדים ברבית דרבנן אינם עוברים אלא משום לפני עור (חור"ד בפת"ש).
- (ה) משום לפני עור וגו' - ובמקום דהמלוה רוצה להלוות מעות אלו לישראל אחר, י"א דאין הלווה עובר בלפני עור, וי"א דכיון שמ"מ יהיה כאן איסור עובר הלווה בלפני עור, ולכו"ע אסור מדרבנן שהרי חייב להפרישו, אך הנ"מ במומר שאינו חייב להפרישו. ואם אחד רוצה ללוות לצורך פיקוח נפש או דבר מצוה¹⁵ שאין בזה איסור, לכו"ע אדם אחר הלוה כסף זה לצורך עצמו אינו עובר בלפני עור, אך מ"מ יש לאסור כדי שלא יבטל את צורך פיקוח נפש וצורך מצוה (פת"ש).
- ב. יוכל הנותן ברבית נכסיו מתמוטטים, יזכאלו כפר ביציאת מצרים יובאלהי ישראל.
- ג. י"התולה מעותיו לומר שהם של גוי ומלוה אותם ברבית, הקרוש ברוך הוא יפרע ממנו.
- ד. י"אפילו אם הלוה נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון שלא התנה עמו ואינו אומר שנותנו לו יותר בשביל רבית אסור. (ומיהו אם לא היו המעות זידו לך הלואה רק לך מכר מותר זכה"ג).
- (א) שלא התנה עמו וכו' - ואף לדעת הרמ"א לקמן ס"ו דרבית מוקדמת ומאוחרת אסור רק במפרש, כאן אסור אפילו בסתם, דבשעת פרעון חמור יותר (ט"ז, ש"ך).
- (ב) רק דרך מכר מותר - בכל גווני שהוא דרך מכר מותר¹⁶ (ש"ך), וי"א דוקא אם הקונה הקדים לשלם, ואח"כ בשעת קבלת החפץ המוכר מוסיף לו יותר מותר¹⁷, אבל אם קנה חפץ בהקפה והקונה מוסיף לשלם אסור (רע"א, בית מאיר).
- (ג) מותר בכה"ג - דוקא כשנותן לו סתם, אבל אם מפרש שהוא בשכר מעותיו אסור¹⁸ (ש"ך).
- ה. י"אפילו אם אמר ליה בשעת לקיחת הרבית אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו ממנו, אבל אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירו לו מועלת מחילה לפטרו¹⁹ כמו בכל גזל. (במתנה על מנת להחזיר זכית²⁰ אסור).
- (א) אסור לקבלו ממנו - אפילו ברבית דרבנן (ש"ך). והיינו דלכתחילה אסור לקבל ממנו, אבל אם כבר קיבל ממנו אי"צ להחזיר לו, דהוי כרבית מאוחרת לקמן סי' קס"א ס"ב (חור"ד בפת"ש, שע"ש, ש"ד).

¹³ ולכן אסור לעורך דין לסדר חוזה או שטר של כל עיסקא אם לא נעשתה כדין היתר עיסקא כשר, משום שעובר ב"לא תשימון" אף אם אפשר לעשות זאת ע"י אחרים (פסקי הגר"ש אלישיב ג', קיצור דיני ריבית המצויים מבוא י'). אמנם לענין פקיד בבנק שמציע הלוואות בהיתר עיסקא, וישנם שלוקחים ואינם עושים בזה עסקים, יש מקילים כיון שהפקיד מציע לקחת בהיתר עיסקא והלקוח משנה ואינו עושה בזה עסקים, ואין איסור לפני עור בספק, ואף לענין לא תשימון יש להקל דהרי יש מהאחרונים שסוברים דלא קי"ל לאיסור בסופר (שו"ת שבה"ל ח"ח סי' ק"צ).

¹⁴ אך אם גם בלאו הכי היה מלוה לו אינם עוברים בלפני עור, ומכל מקום אסור מדרבנן (כנה"ג הגה"ט סק"א, חכמ"א כלל ק"ל ס"ב).

¹⁵ ראה לקמן סי"ח דנחלקו האחרונים אם מותר ללוות רבית דרבנן לצורך מצוה, ודעת הפת"ש כאן ושם להתיר.

¹⁶ ואפילו שאר טובות הנאה, כגון למכור לו חפץ בפחות מותר (חור"ד סי' קס"ג סק"ו).

¹⁷ ויש מחמירים אף בזה אם בתחילה פירש לו כמה פירות יתן ולבסוף נותן יותר, ורק אם לא פירש בתחילה כמה פירות יתן מותר (שו"ת שבה"ל ח"ב סו"ס ס"ה, וסי' ס"ט ד"ה שם ברמ"א).

¹⁸ וכן מתנה מרובה אסור דהוי כמפרש (גידול"ת שמ"ו ח"ג סל"ז, יד אברהם).

¹⁹ ואפילו לצאת ידי שמים אי"צ להחזירה (שו"ע הרב ס"ה).

²⁰ היינו דהלוה נותן לו את הרבית ע"מ שהמלוה יחזיר לו אח"כ (שער דעה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(¹) אני נותנו לך במתנה - אם נותן לחבירו ק' זהובים במתנה ע"מ שלאחר ל' יום יחזור המקבל ויתן לו ק"כ זהובים במתנה, הוי רבית קצוצה, דהלשון אינו גורם היתר (תשובה מאהבה בפת"ש, שע"ד). אך בנותן מתנה לחבירו ע"מ שמקבל המתנה יפרנס את הנותן כל ימי חייו, ואם ימות הנותן מיד יהיו כל הנכסים למקבל, י"א שמותר, ולרווחא דמילתא קודם יתן את הנכסים במתנה גמורה ורק אח"כ יתנה עמו שיפרנס אותו כל ימי חייו (כנה"ג בפת"ש), ויש שמפקפקים בזה דאם בסוף נותן יותר מהקרן הוי רבית או לכל הפחות הערמת רבית (שאלת יעב"ץ בפת"ש).

(^א) מועלת מחילה לפטרו - אפילו ברבית דאורייתא (ש"ך). ודוקא מחילה בפירוש מועילה, אבל שתיקה לא מועילה²¹ (פת"ש, בית לחם יהודה).

ו. ^באסור להקדים הרבית או לאחר אותה²², כיצד נתן עיניו ללוות ממנו והיה משגר לו דורון (דפי"ק צקציל שילוחו, כ"או שח"א מתנה מרובה²³ דמסתמא הוי כלילו פירש לו) בשביל שילוחו²⁴, זו היא רבית מוקדמת. לזה ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משגר לו דורון בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, זו היא רבית מאוחרת²⁵. ואם עבר ועשה כן הרי זה אבק רבית.

(^ב) ופירש בשביל שילוחו - ומ"מ אי"ז רבית קצוצה, אלא אבק רבית ואינה יוצאת בדיינים²⁶ (ש"ך). והיינו דוקא אם נתן לו את הדורון במתנה גמורה ומבקש שבגלל זה ילוה לו, אך אם התנה עמו בשעת נתינת המתנה דנותן רק אם ילוה לו, א"כ הוי רבית קצוצה, שהרי אם לא ילוה לו יצטרך להחזיר את המתנה²⁷ (רע"א, וכע"ז כתבו חו"ד בפת"ש, שע"ד). אם הלוח מתכוין לשם רבית אפילו בסתם אסור (ש"ך), אך י"א דהאומרים כן סוברים כדעת השו"ע דאף באינו מפרש אסור אם מתכוין לכך, אך לדעת הרמ"א דרק אם מפרש אסור, אין לאסור אם הלוח מתכוין לכך (רע"א)²⁸.

²¹ וכן מחילה מחמת אונס, כגון שבשעת ההלואה המלוה משיע את הלוחה שימחל לו לאחר הפרעון, לא מהני כיון שמוחל מחמת אונס השבועה (בית לחם יהודה, גליון מהרש"א). וכן אם הלוחה חייב לאחרים לא מועילה מחילתו (בית לחם יהודה).

²² דוקא אם המלוה יודע שהלוחה נתן אסור, אך אם המלוה אינו יודע שהלוחה הוא הנותן מותר, אע"פ שהלוחה עושה כן בגלל שהלוחה, ולא חשיב שהמלוה שגג בעבירה, וכיון שאין איסור על המלוה אף ללוה אין איסור בזה (שו"ת מנח"ש ח"ב סי' ע"א אות ה').

²³ אצל הלוחה, אבל אם אצל הלוחה היא מתנה מועטת אע"פ שאצל המלוה היא מתנה מרובה מותר (יד אברהם).

²⁴ ויש להחמיר לעצמו כדעת השו"ע, דאפילו מתנה מועטת בסתם אסור אם מכוין בשביל ההלואה (שו"ע הרב ס"ז).

²⁵ מלוה שמחל ללווה על חלק מהחוב והלווה הסכים וקיבל את המחילה, ואח"כ הלוחה מתחרט ורוצה לשלם את כל החוב, אסור לו משום שזה רבית מאוחרת, אלא אם יתן לאחר זמן וכמש"כ **הש"ך הובא בד"ה והחזיר לו**, אבל אם בתחילה לא הסכים למחילה מותר לו לשלם הכל (פסקי הגר"ש אלישיב י').

²⁶ ולקמן סי' קס"א ברמ"א ס"ב מבואר דאף יותר קל מאבק רבית, דאי"צ להחזיר לצאת ידי שמים (חת"ס).

²⁷ ומ"מ אם המלוה הוציא את המעות מרשותו קודם ההלואה, יתכן דאינה רבית קצוצה ואינה יוצאה בדיינים, וצ"ע לדינא (שע"ד).

גמ"ח שצריך לשלם דמי חבר בכל חודש בשביל לקבל הלואה אח"כ, מותר לשלם אף שזה רבית מוקדמת, משום שאי"ז אסור אלא מדרבנן ומותר לכתחילה לתת רבית דרבנן לצורך צדקה כדלקמן ס"ח, ואף קופת הגמ"ח דינה כצדקה, אך זה דוקא אם אינם מתחייבים להלוות בעד תרומה זו, וכן שלא יתרום בשעת קבלת ההלואה עצמה, משום שזה הוי רבית דאורייתא שלא הותר בכספי צדקה (רבית הלכה למעשה פ"ב ס"ז).

²⁸ אך י"א שלכל הדעות אסור, משום שכל ההיתר הוא למלוה שאין צריך להחזיק את הלוחה ברשע, ולכן מותר לו לקבל דבר מועט בסתם, אך ללוה אסור אם דעתו לתת משום ההלואה (חכמ"א כלל ק"ל ס"ח). ויש שביארו משום שכל ההיתר ברבית מוקדמת ומאוחרת הוא רק אם אינו נותן את המתנה עבור המתנת המעות, אלא רק כדי לשחדו שיתן הלוחה או מתנה על מה שנתן לו כבר הלוחה, ובזה התיר הרמ"א אם אינו מפרש, אך אם נותן את המתנה עבור המתנת המעות ומה שהיו המעות בטלות אצלו בזה אסור אף אם הוא רק מכוין (חוט שני פ"ז עמ' נ"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

^(א) או שהוא מתנה מרובה - ואפילו אם רגיל לתת לו מתנות כאלו אסור דהוי דבר שבפרהסיא, וכדלקמן ס"ז. ואם ידוע שלולי ההלואה לא היה נותן לו, אפילו מתנה מועטת היא כמתנה מרובה ואסור, והכל לפי הענין ולפי מה שניכר בדעת הלווה (ש"ך).

^(ב) והחזיר לו מעותיו והיה משגר לו דורון - דוקא סמוך קצת להלואה, אבל לאחר זמן רב²⁹ מותר אפילו מתנה מרובה אם אינו מפרש³⁰, אבל אם מפרש אפילו מתנה מרובה אסור אפילו לאחר זמן רב (ש"ך).

^(ג) הרי זה אבק רבית - ואף קל יותר מאבק רבית, דאי"צ להחזיר לצאת ידי שמים, וכדלקמן סי' קס"א ס"ב ברמ"א (רע"א).

ז. כיצריך המלוה ליהדר מליהנות מהלוה שלא מדעתו כל זמן שמעותיו בידו, אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלווהו. אבל אם נהנה ממנו מדעתו, מותר³¹ בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלווהו³², ובלבד שלא יהא דבר של פרהסיא³³, כגון לדור בחצרו³⁴ ולהשתמש בעבדיו³⁵.

^(ד) שלא מדעתו - דבזה נראה שסומך שלא יקפיד עליו מחמת שעדיין חייב לו³⁶ (ש"ך).

²⁹ בשיעור זמן זה י"א שהוא יום לאחר הפרעון (דרכ"ת סק"ז בשם מרבה תורה), וי"א דוקא אם היה עסק אחר ביניהם ורק אח"כ שלח לו מתנה, אך בלא זה דוקא מופלג זמן רב מהפרעון (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ט ד"ה ש"ך סק"י).

³⁰ וה"ה לענין רבית מוקדמת זמן רב לפני ההלואה, ולכן גמ"ח המלוה כסף לאותם שעוזרים לאסוף כסף לקופת הגמ"ח אין בזה איסור, שהרי אינו עושה את זה ע"מ שילווהו, אלא עושה כך בשביל המצוה של הקמת הגמ"ח (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קע"א).

³¹ אך בשעת הפרעון אסור אפילו אם רגיל לתת לו מתנות קודם ההלואה, דכל מה שנותן בשעת הפרעון יותר מהחוב נראה כרבית (שו"ע הרב ס"ז).

³² והיינו דוקא בסתם, אבל אם הלואה אמר "הלווני וקח את סוסי או את כל"י אסור (כנה"ג בדרכ"ת סי' קס"ו סק"ד), וכן דוקא אם אינו מכין בגלל ההלואה (שו"ע הרב ס"א, חכמ"א כלל קל"א סט"ז).

ואף אם קודם ההלואה לא היו מכירים, ורק אחרי ההלואה נעשו מכירים זה את זה, מותר, שהרי אינו נותן לו מחמת ההלואה אלא מחמת שעכשיו הם מכירים (חוט שני פ"ז סק"ה).

ולכן גמ"ח להשאלת מכשירים רפואיים שדורשים כסף לערבון ובינתיים משתמשים בכסף, נמצא שהשואל מלוה להם כסף זה, ומשום כך נותנים לו להשתמש במכשיר הרפואי, הוי רבית גמורה, וצריך להתנות שהכסף ניתן על פי היתר עיסקא, ויכתבו כן בתוך טופס ההשאלה (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"ב, חוט שני פ"י סק"א עמ' ע').

³³ ולכן אסור ללווה לכבד את המלוה בעליה לתורה וכדומה משום שזה דבר של פרהסיא, אלא אם ידוע לכולם שאינו עושה כן מחמת ההלואה (ש"ך סי' קס"ו סק"א). והיינו אם הלואה כבר היה רגיל לעשות כך למלוה, ולכן אין לאסור אף בדברים של פרהסיא (שו"ע הרב ס"א), והיינו אם עשה לו כן יותר מב' פעמים (דרכ"ת סי' קס"ו סק"ד).

ואם כבר קראוהו לתורה ועלה לבימה, אי"צ לירד, כיון שכבר קיבל את האבק רבית, וצ"ע אם צריך להחזיר אבק רבית זה לצאת ידי שמים כיון דהוי דבר מצוה (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' ק"ע אות א').

אפילו אם הלווה אינו מתכוין כלל בשביל ההלואה אסור, משום שהרואים יחשדו שעושה כן בשביל ההלואה, אלא אם ידוע לכל שבלאו הכי היה עושה כן **וכדלקמן בד"ה וכגון** @ (פסקי הגר"ש אלישיב ל"ז).

³⁴ י"א דהיינו דוקא בסתם בני אדם, אך אם ידוע שגם לפני ההלואה היו אוהבים כל כך, שאם היו צריכים היו נותנים זה לזה חצר, מותר אף לאחר ההלואה, אך י"א דאף בכה"ג מותר רק דברים שאינם של פרהסיא כגון בהמה וכלים, אך דברים של פרהסיא אסור (ש"ך שם).

³⁵ ואף אם ההלואה לא היתה בפרהסיא, מ"מ אסור, משום שכשרואים שעושה לו טובה מפורסמת וניכרת יבואו לחקור למה הוא עושה לו דבר זה, והאם הוא עושה לו את זה בשכר או בחינם, או שאולי גם המלוה עשה לו טובה, וממילא יתברר על ידי זה אם הלואה לו ויבואו לחשוד שמחמת ההלואה הוא עושה לו טובה זו (שו"ת קנה בשם ח"א סי' ס').

³⁶ היינו דוקא אם היה רגיל ליהנות ממנו בזה מדעתו, ועכשיו עושה כן שלא מדעתו, אבל אם היה רגיל ליהנות ממנו שלא מדעתו, מותר להמשיך כן אף לאחר ההלואה, שהרי אינו סומך בזה על ההלואה שהרי אף קודם לכן עשה כך (שו"ע הרב ס"ב).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ה. כיאפילו לבניו ובני ביתו אסור להלוות ברבית³⁷ אף על פי שאינו מקפיד עליהם ובודאי נותנו להם במתנה.

מ. ובודאי נותנו להם במתנה - היינו שלא מחמת ההלוואה, מכל מקום אסור (ש"ך).
נ. כחלא יעשה מלאכה לחבירו³⁸ על מנת³⁹ שחבירו יעשה עמו אח"כ מלאכה שהיא יותר כבדה⁴⁰, ואפילו לעשות עמו אותה מלאכה עצמה, אסור אם הוא בזמן שהיא יותר כבדה, כגון שזוה מנכש (פי' תולש העשבים הרעים מתוך הטובים) עמו בגריד וזה מנכש עמו ברביעה⁴¹. הגה: ולא אחד מלוה מעות לחבירו על זמן מה כלי שיחזור וילוהו⁴² פעם אחרת כזמן הראשון, כפיט אומרים שאסור, ולא דמי לעושה עמו מלאכה וחוזר ועושה עמו, דגבי הלוואה סכר הלוואה הוא נוטל. לוי"א דמותר⁴³ אם אינו מלוה לו לזמן ארוך יותר ממה שהלוהו⁴⁴. (ועיין לקמן סימן (קע"ז) [קע"ו]).

³⁷ ו"א שכוונת השו"ע שאסור ללוות מהם ברבית אך מותר להלוות להם ברבית, משום שע"ז הוא מפרישם בעתיד מרבית ועושה מצוה בזה, וצ"ע לדינא (פמ"ג אר"ח סי' שכ"ב מ"ז סק"ד), אמנם לדינא אין לסמוך ע"ז להקל, וצריך להחמיר כדעת האוסרים אף ברבית דרבנן (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ט ד"ה מחבר ס"ח).

³⁸ אבל שותפים מותרים להתנות כן, אף אם המלאכה שניה קשה יותר (חת"ס יו"ד סי' קל"ה). ולכן דיירי בנין שיש ביניהם תורנות לנקות את הבנין, מותר להם להחליף ביניהם אף אם זה שמילאו את מקומו ינקה בשבוע שיש בו יותר לכלוך וכדומה, שהרי הם שותפים בדבר (רבית הלכה למעשה שם ס"ז).

³⁹ ואם לא התנו כן, אלא שאח"כ פורע לו במלאכה יותר קשה מותר, כמש"כ הרמ"א לעיל ס"ד (גי' ד"ת שמ"ו ח"ג ס"ד, ועי' לעיל ס"ד ד"ה רק דרך).

⁴⁰ אך אם התנה שיעשה עמו מלאכה השווה למלאכה שהראשון עשה, ולבסוף התייקרה המלאכה השניה, מותר (ראב"ד הובא בשטמ"ק ב"מ ע"ה ע"א ובספר התרומות שמ"ו ח"ה ס"ז, ועי' חו"ד סי' קס"ב ס"ק י"א).

⁴¹ וכן לא יאמר לו עשה עמי מלאכה היום ששוה דינר, ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה השווה שני דינרים (לקמן סי' קע"ו ס"ז), ומ"מ לא הוי רבית קצוצה, דכיון דהוי בדרך מכר ושכירות ולא בדרך הלוואה לא הוי אלא מדרבנן (חו"ד סי' קס"א סק"א).

מי שמחליף דירה עם חבירו, כגון בקיץ, צריך להזהר שלא ידרוש שהשני יתן לו יותר ממה שהוא נתן [אם זה לא באותו זמן], וכגון אם השני מחזיר דירה יותר גדולה, או יותר זמן, אם זה דבר שדרך העולם להקפיד עליו (פסקי הגר"ש אלישיב ל'). וכן אשה ששמרו על הילד שלה, ומחמת כך הסכימה לשמור על יותר ילדים של שכנתה, או לזמן יותר ארוך, אסור, ולכן צריך לשלם את ההפרש של התוספת על המלאכה הקשה יותר (חוט שני פ"א עמ' פ"ח). וכן שני עובדים המחליפים את זמן העבודה, והשני יעשה עבורו מלאכה קשה יותר או זמן ארוך יותר, וכגון מלמדים שהחליפו והשני ילמד יותר תלמידים או בתנאים יותר קשים אסור (רבית הלכה למעשה פ"ג ס"א - כ"ג).

⁴² ו"א דאף בלי תנאי אסור לדעה הראשונה לחזור ולהלוות לו, או אף לדעה השניה אם מלוה לו יותר כסף או ליותר זמן, אם עושה כך בגלל שהשני הלוה לו בתחילה, ואסור מדרבנן כרבית מאוחרת (שו"ע הרב ס"ו, ועי' קונטרס הסמ"ע דרך קצרה אות י"ג), ויש מתירים (חדרי דעה).

⁴³ ומ"מ אם הלוה לו סך כסף לחודש בשאר ימות השנה ע"מ שיחזור וילוה לו סכום זה לחודש בזמן היריד שאז יותר קל להרויח, אסור, דהרי זה כאומר נכש עמי בגריד ואנכש עמך ברביעה דאסור (שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ס"ט ד"ה ס"ט ברמ"א).

⁴⁴ ולהלכה, ו"א דנראה דעת הרמ"א להקל בזה שהרי הביא דעת המקילים באחרונה (קונטרס הסמ"ע דרך ארוכה אות ה'), ו"א דיש להחמיר (ערך לחם למהריק"ש סי"ט, בשו"ע מהדורת מכון ירושלים נדפס בס"ט, גר"א ס"ק ט"ז) ו"א דיש להחמיר בדאורייתא, היינו אם התנו כן מתחילה, אך בלא התנו מתחילה יש להקל (שו"ע הרב שם וסיים דמ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ז, וכן משמע בחכמ"א כלל קל"א סי"ד).

לענין קופת גמ"ח חברים, דהיינו שכל א' מפקיד את כספו וכנגד זה יש לו זכות לקבל הלוואה מהגמ"ח, ו"א שמותר, ואין בזה איסור מדין הלוויינא ואלוהי שום חוב על האנשים להלוות, ואין זה אלא שותפות שכל אחד משקיע סכום מסוים למטרה זו שיוכל ללוות מכסף השותפות לעת הצורך, (שו"ת מנחת שלמה תניינא סי' ע"א אות ד'), אך ו"א דאסור, ורק אם לא מתחייבים להלוות להם יותר מלאחרים מותר (פסקי הגר"ש אלישיב ס"ה, ועי"ש בהערה).
בכל גווני שאסור לא מועיל היתר עיסקא של פלגא מלוה ופלגא פקדון, אלא רק היתר עיסקא של כולו פקדון (שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' ס"ו).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(^ח) שכר הלוואה הוא נוטל - ולדעה זו אם חזר והלוה לו ואמר שמלוה לו משום שקצץ כן בתחילה, א"כ הוי רבית קצוצה⁴⁵ והלוה הב' צריך להחזירה, ויחזיר כפי השומא כמה שמים ששוה להחזיק מעות אלו בידו לזמן זה, ויתן את זה ממה שהרויח במעות אלו, וצ"ע לדינא (רע"א).

י. לאסור ללמד את המלוה לביאו את בנו מקרא או גמרא, כל זמן שמעותיו בידו, אם לא היה רגיל בזה מקודם.

(^ט) או את בנו - דכיון שהאב חייב ללמד בנו בשכר, והמנהג לתת שכר אף על תורה שבעל פה, א"כ נחשב שהאב נהנה כשאינו פורע את השכר⁴⁶ (ש"ך).

יא. לביאם לא היה רגיל להקדים לו שלום, אסור להקדים לו⁴⁷.
יב. לדינא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני. הגה: לזמן שאר רבית דברים בעלמא אסור⁴⁸, ואפילו לטובת הנאה בעלמא⁴⁹, כמו שיתבאר בסוף הסימן. לאסור לקדש חטה כהנאת מלוה, כגון שהיא חייבת לו ומרויח לה הזמן כדי שתתקדש לו.

(^י) לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני - דהיינו שבזה שהמלוה מצוה עליו לומר לו והלוה נכנע לו, הוי רבית דברים, משום שודאי הוא סומך על שהוא לוח שלו, שאם לא כן למה מצוה אותו על כך (ט"ז).

יג. לימותר לומר לחבירו הילך זוז והלוה עשרה דינרים לפלוני⁵⁰, ליהווא שלא יחזור ויקחנו מהלוה⁵¹ לזונם לא יאמר הלוה למלוה פלוני יתן בשבילי⁵², מייש אומרים שצריך גם כן שלא יפייסנו הלוה לתת למלוה בשביל שילוהו.

⁴⁵ כן הוא בדעה האוסרת במרדכי שם, אך בשו"ת הרא"ש שם למד זה מדין רבית דברים, וא"כ לכאורה הוי רק מדרבנן.

⁴⁶ ולפי"ז אף אסור ללווה לפרוע את חוב המלוה לאדם אחר, אע"פ שבמודר הנאה מותר (חור"ד), וכן שאר טובות שהם בגדר מבריה ארי אסור (שו"ת שבה"ל ח"י סי' קל"ד), ומ"מ אם פרע לו חובו אין מנכים לו ממה שחייב לו, שהרי אבק רבית אין יוצאה בדיינים (רדב"ז ביד אפרים סי' קס"א ס"ב).

⁴⁷ היינו דוקא קודם שפרע לו את החוב, אבל לאחר הפרעון מותר, דלא אסרו רבית דברים רבית מאוחרת או מוקדמת (ערך לחם, אהלי יעקב בברכ"י).
אף אם אינו משכים לפתחו אלא פגשו בדרך אסור, אך אם המלוה הקדים לו שלום, מותר ללווה להשיב לו שלום (חוט שני פ"ט עמ' ס"ב ס"ג פרטי דינים ז' וב').

⁴⁸ וכן אסור לקלסו ולשבחו בפניו, או להודות לו ולהחזיק לו טובה, או לברכו בפניו, על שהלוה לו או על שהרחיב לו את זמן ההלוואה, אך מותר לבקש ממנו הלוואה או הרחבת זמן בדברי תחנונים (שו"ע הרב ס"ט). וכ"ש שאסור לברכו (שו"ת מנח"ש ח"א סי' כ"ז אות א'). "א שאף שאסור לומר "תודה" או "יישר כח" למלוה, אך מותר לומר "מזל טוב" למי שנולד לו ילד כמו שנוהגים לומר בבית הכנסת לשאר אנשים שנולד להם ילד, משום שאין זה מחמת ההלוואה (חוט שני שם ג' ו'), אך "א שכיום מותר לו לומר למלוה "תודה רבה" או "תזכה למצוות", משום שהיום אין לזה חשיבות כהקדמת שלום (פסקי הגר"ש אלישיב ל"ב). אך לגבאים של גמ"ח [אם אין ממון שלהם מופקד בגמ"ח], מותר לתת רבית דברים, דהיינו דברי שבח וברכה, אך יש לאסור לתת להם מתנה משום חשש שיקפחו אחרים מחמת זה (שם ל"ד, חוט שני שם ג' וח'). אין לכתוב דברי שבח ותודה בספר, למי שהלוה לו מעות להוצאת הספר (דרכ"ת ס"ק פ"ח בשם ערך שי, עיי"ש עוד, פסקי הגר"ש אלישיב ל"ה, חוט שני שם ג'), ויש מקילים אם רק כותב שהלוהו ויבורך מן השמים (אגרו"מ יו"ד ח"א סי' פ'), אך אחרי שפרע לו יש להתיר, בתנאי שלא יזכיר שהלוה לו (פסקי הגר"ש אלישיב שם).

⁴⁹ אדם חשוב שאינו מקבל מתנות משום אדם, אסור לו לקבל מתנה מהמלוה, משום שנחשב הנאה, ואפילו אשה מתקדשת בכזו הנאה, ואם התנה הוי רבית קצוצה, ובלא התנה אסור לכה"פ כדין רבית דברים (ט"ז לקמן סעיף ט"ו, שאילת יעב"ץ בפת"ש), ו"א שאף באדם שאינו חשוב אסור, כיון דיש הנאה אף שאי"ז שוה פרוטה, וברבית אסור (רע"א בט"ז שם, ועי' שער דעה שם שנחלקו בזה הראשונים).

⁵⁰ אך הנותן לא יקח בעצמו את מעות ההלוואה ויתן ללוה, אלא הלוה יקבלם מהמלוה (יד אברהם). ואם הלוה חוזר ומלוה את המעות לנותן המתנה, יש בזה הערמת רבית (חכמ"א כלל קל"ב בינ"א ג' ד"ה ויש).

⁵¹ ומ"מ אם הלוה כבר קיבל את ההלוואה, מותר לו לתת לאחר מכן לאותו אדם את מה שהוא נתן למלוה (חור"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(כא) הילך זוז - דוקא כך מותר לומר, אך אסור לומר לו שכל חודש שחבירו לא יפרע את ההלוואה הוא יתן לו זוז⁵³ (ט"ז).

(כב) שלא יחזור ויקחנו כו' - וכל שכן שלא יקדים לו הלוה לנותן מתנה דרך שכירות כדי שישגי לו הלוואה מהמלוה, ואז הוא חוזר ונותן למלוה את המתנה ההיא או אפילו קצת פחות או קצת יותר, דרבית גמור הוא⁵⁴ (ט"ז).

(כג) פלוני יתן בשבילי - ולומר כל הנותן אינו מפסיד יש אוסרים ויש מתירים (רע"א).

(כד) ויש אומרים שצריך גם כן שלא יפייסנו הלוה - לדעה זו י"א דאסור מדאו' (גידו"ת ומהרשד"ם בפת"ש), אך י"א דאינו אלא הערמת רבית (שעה"מ בפת"ש). אך יש חולקים דמותר ללווה לפייסו כדי שיתן למלוה⁵⁵ (ש"ך). ולשיטתם מותר אף ללוה לומר למלוה פלוני יתן בשבילי⁵⁶ (מל"מ ושעה"מ בפת"ש, חו"ד).

יד. מאסור לומר אלוך מנה על מנת שתתן זוז לפלוני (מ"א לכה"ק⁵⁷), מאפילו אם אותו פלוני הוא גוי, ואף על פי שאינו חייב לו, מ"ד רבית קצוצה (פ"י שקצץ והתנה לתת כך וכך בשביל שמלוהו⁵⁸) היא. (מ"אין חילוק בין אמר המלוה כך או שאמר הלוה מעלמו כך והוא מלוה לו משום זה).

(כה) שתתן זוז לפלוני - ואם המלוה רוצה שיעשה את פלוני ערב והערב רוצה שכר על ערבותו⁵⁹, אם המלוה רוצה ערב בכדי שיהיה בטוח בהלוואה מותר, אך אם אי"צ ערב לבטחון ההלוואה אלא כוונתו ליהנות את הערב שיטול שכר, אסור והוי רבית קצוצה (חות יאיר בפת"ש).

(כז) או להקדש - ואפילו אם אומר שיתן להקדש את הקרן והרבית אסור (רע"א).

(כח) ורבית קצוצה היא - ומוציאים מהמלוה כל מה שהלוה נתן לאותו פלוני (ש"ך), אך המקבל מתנה אי"צ להחזיר את זה למלוה שהרי קיבל במתנה, אא"כ מתחילה כשהלוה נתן לו אמר שהוא נותן את זה בשביל רבית למלוה (תפארת צבי בפת"ש).

טו. מ"יש אומרים שאסור לומר לו אמור לפלוני שיתן לך ד' דינרין ואלוה לך מעות.

(כט) אמור לפלוני שיתן לך - י"א דבכה"ג מותר, ורק אם הלוה אומר לפלוני ליתן למלוה אסור⁶⁰, אך י"א דאף כשנותן ללוה אסור, משום שבזה שהלוה אמר כן לאותו פלוני בשליחות המלוה, מהנה את המלוה שעשה שליחותו (ש"ך)⁶¹. אדם חשוב שאינו מקבל

⁵² ואם אמר כך למלוה הוי רק הערמת רבית, ולא רבית גמורה (חכמ"א כלל קל"ב ס"ב, ע"י סי' קס"ג ס"ג הנ"מ בזה. הוי כהילך מנה והתקדשי לפלוני (גר"א).

⁵³ אך מ"מ גם לאחר ההלוואה, מותר לאדם אחר לתת זוז למלוה בשביל שירויח זמן ללווה, אם אינו נותן לו יותר עד זמן הפרעון (יד אברהם).

⁵⁴ אך י"א דחשיב רק הערמת רבית, ולא ריבית גמור (חו"ד, יד אברהם), ע"י סי' קס"ג ס"ג הנ"מ בזה.

⁵⁵ וכן פסקו האחרונים (שו"ע הרב סעיף ס', חו"ד, חכמ"א כלל קל"ב ס"א).

⁵⁶ ומותר גם לומר למלוה תלוה לי מנה ותקח מראובן את הדינר שאמר שיתן לי, שהרי הלוה עדיין לא זכה בדינר זה (מל"מ בשם הרשב"א בחו"ד).

⁵⁷ מי שאוסף כסף למטרות צדקה, וביקש מאחד תרומה, ואמר שאין לו, ואמר למתרים שאם הוא יהיה מוכן להלוות לו אזי יתן את זה לצדקה, מותר. אולם אם המתרים (שהוא המלוה במקרה זה) הציע שילווה לו בכדי שיתן תרומה, אסור (פסקי הגר"ש אלישיב כ'). אבל מותר לומר ללוה "אני מלוה לך ע"מ שלא תחלל שבת", או שמלוהו ע"מ שיקיים מצוה מסויימת, משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו (פסקי הגר"ש אלישיב י"ט).

⁵⁸ אפילו אם הלוה לקח מעות של המלוה שלא בפני המלוה והתחייב בפני אחרים לתת רבית, חשוב רבית קצוצה ואסור מדאורייתא, ואף המלוה עובר בלאו אם יקח את הרבית, ואין זה כרבית מאוחרת דאסור רק מדרבנן, כיון שנתנת הלוה הוא רק בגלל שהתחייב כן בתחילה (חו"ד סק"י).

⁵⁹ ע"י לקמן סי' ק"ע ס"א **בד"ה אבל אינו צריך**, לאיזה ערב מותר ליטול שכר.

⁶⁰ וי"א דוקא אם המקבל הוא קרובו של המלוה, שע"ז המלוה נפטר מחיובו לתת לו (זכרון משה בברכ"י).

⁶¹ ויש שפירשו שהמלוה נהנה במה שהלוה קיבל את הממון ע"פ ציוויו (גר"א, שע"ד). ולכן אסור למלוה להתנות את ההלוואה אם הלוה יבקש הלוואה גם מפלוני ופלוני, והלוה מתבייש ללכת לאנשים אלו ועושה כך רק מפני שהתחייב כתנאי להלוואה (קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ז).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

מתנות משום אדם, אסור לו לקבל מתנה מהמלוה, משום שנחשב הנאה, ואפילו אשה מתקדשת בכזו הנאה, ואם התנה הוי רבית קצוצה, אך אם אינו אדם חשוב אין בזה איסור (ט"ז)⁶².

זו. מותר לומר לחבירו הילך זוז ואמור לפלוני שילוני, ואפילו לבן המלוה מותר לומר בן, מהוהא שיהא גדול ואינו סומך על שלחן אביו. הגה: מיי"א לאסור למלוה ליקח ממקבל זה הזוז, שלא יצואו להערים. י"א שמוטר לישראל לומר לחבירו ישראל לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית⁶³ ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו, ללא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לזה למלוה, והשליח אינו עושה שום איסור דהאי רבית לאו ידיה הוא, ואי משום ששלחו של אדם כמותו אין שליח לדבר עבירה. ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ. וכן עיקר, אף על גב דליש מפפקין בהיתר זה ומחמירים לאסרו, יש לסמוך עליו לעת האורח. יומ"מ אם הלוה קבל המעות בעצמו מן המלוה, רק שקולח לו הרבית, אסור. "אבל אם שליח המלוה הלוה ללוה ברבית ועשה שטר על פס המלוה⁶⁴, הוה כאילו הלוה לו המלוה עצמו ואסור אפילו עשה השליח בלא דעת משלחו, דהשטר עבד לה עיקר הלואה והוא נכתב על פס המלוה.

ואמור לפלוני שילוני - אך אם נותן לחבירו ואומר לו שיאמר לאשתו להלוות מנכסי מלוג שלה, הוי רבית קצוצה⁶⁵ (לחם רב בפת"ש), וי"א שזה ספק אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית (רע"א).

והוא שיהא גדול ואינו סומך על שלחן אביו - אך אם הגדול סומך על שולחן אביו אסור, וכן קטן אף אם אינו סומך על שולחן אביו אסור⁶⁶ (ט"ז, ש"ך).

דאסור למלוה ליקח ממקבל זה הזוז - היינו דוקא אם הלוה נתן לו את הזוז רק אם בסוף המלוה ילוה לו, אך אם נותן את הזוז בכל מקרה בעד השתדלותו להשיג את ההלוואה, ואף אם המלוה לא ילוה לו לא יצטרך להחזיר ללוה, מותר לו לתת למלוה את הזוז בשביל שילווה ללוה (חור"ד בפת"ש).

י"א שמוטר לישראל וכו' - וכן עיקר, אך היינו דוקא בשליח ישראל, אבל בשליח גוי לסוברים דיש שליחות לגוי לחומרא, א"כ כיון שהשליח אינו חייב יש שליח לדבר עבירה, ואסור (ש"ך), ויש חולקים דאין להקל בזה (לבוש, ט"ז), וי"א דאף לאוסרים אינו רבית קצוצה (חינוך בית יהודה בפת"ש).

והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית - י"א דקולא זו היא רק ברבית דאורייתא, אבל ברבית דרבנן יש לאסור משום שבאיסור דרבנן יש שליח לדבר עבירה (מל"מ בפת"ש), אך י"א דאף ברבית דרבנן יש להקל, שמכיון שבכה"ג לא יבוא לידי איסור דאורייתא לא גזרו כלל (שעה"מ בפת"ש).

אין שליח לדבר עבירה - י"א דאם המשלח אנס את השליח והכריחו לעשות כך יש שליח לדבר עבירה (מהר"ם די בוטון בפת"ש), ויש חולקים (שעה"מ בפת"ש).

זו. נדלתמידי חכמים שהלוו זה את זה נהדרברים של מאכל ונתן לו יותר על מה שלווה ממנו עד חומש, הרי זה מותר שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה. הגה: יוש מתכין אפילו בהתנו

⁶² וראה לעיל בהערה 49 עוד בענין זה.

⁶³ י"א דההיתר הוא רק אם השליח מזכיר את שם הלוה רק על הקרן ולא על הרבית, וכגון שהשליח אומר למלוה הלוה כסף לפלוני ואני אתן רבית, אבל אם מזכיר את שם הלוה על הקרן והרבית הוי רבית דרבנן. ודוקא אם הלוה עושה שליח, אבל אם המלוה עושה שליח להלוות את מעותיו ברבית, הוי רבית קצוצה (חור"ד). י"א דההיתר הוא רק אם הלוה מרויח עם המעות ומחיה את עצמו, אך אם הלוה אינו מרויח במעות אסור אף ע"י שליח שהרי המלוה עובר על (ויקרא כ"ה ל"ו) "וחי אחיך עמך", ולא מועיל שליחות לזה (חת"ס בשו"ע מהדורת מכון ירושלים), אך יש שתמהו על חילוק זה (שו"ת שבה"ל ח"ב ס' ס"ט ד"ה סט"ז).

⁶⁴ י"א דהוא הדין אף אם לא עשה שטר אלא הזכיר את שם הלוה על הקרן והרבית, אסור (חור"ד).

⁶⁵ וכן להיפך, שנותן לאשה ע"מ שתאמר לבעלה שילווה לו, אסור (שלחן גבוה).

⁶⁶ ויש חולקים דאף בקטן אם אינו סומך על שולחן אביו מותר (פרישה, שו"ע הרב סעיף ס"ב).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

מתחלה כד, ובלבד בדבר מועט. ⁶⁷ומכל מקום לא ירגילו תלמידי חכמים עלמם זכך, מפני המון העם שלא ילמדו מהם.

(ל^ה) תלמידי חכמים - דוקא אם שניהם, הלוה והמלוה, תלמידי חכמים (ש"ך).

(ל^ו) עד חומש - מלגיו, כגון מאה במאה ועשרים (ש"ך).

יח. גיבול רבית דרבנן⁶⁷, מותר במעות של יתומים⁶⁸, נסאו של הקדש עניים⁶⁹, או תלמוד תורה, או צורך בית הבנסת. הגה: וכן נוהגין להקל, אף על גב דאיסור מחמירין לאינו מותר רק בבית דין. ס"ק מקומות שנוהגים שאפטרופוס מלוה מעות יתומים בריבית קלוה, ומנהג טעות הוא ואין לילך אחריו⁷⁰, וכל אפטרופוס שעושה כן, עיין בחושן המשפט סי' ל"ד אם נפסל. ס"אצל בריבית דרבנן⁷¹ שרי כל זמן שלא הגדיל היתוס לעסוק במעותיו כדרך שאר אנשים, אף על פי שכבר הוא בן י"ג שנה הואיל ולא הגיע לכלל דעת מקרי יתום לענין זה. כ"מי שחייב ליתומים וכשצב לפרוע טוען שנתן להם רבית ורואה לנכות מחובו והיתוס טוען שלא קבל, היתוס נאמן בלא שזעוה.

(ל^ז) במעות של יתומים - אך אלמנה אין לה קולא זו של יתומים, כיון שהיא מתעסקת בשלה

כמו שאר נשים (ט"ז, ש"ך)⁷².

(ל^ח) שם - וה"ה שמותר להלוות ליתומים אחרים באבן רבית, וכ"ש אם אביהם לוח באבן רבית מיתומים אחרים דמוציאים מהם (שו"ת מהרי"ט בפת"ש ורע"א). אך מ"מ אם האב הלוה באבן רבית אסור ליתומים לגבות זאת (שו"ת מהרש"ך ומל"מ בפת"ש ורע"א), וי"א דמותר להם לגבות את הרבית שעלתה אחרי שאביהם מת (מהרי"ק"ש ברע"א). אם אדם אחר השתתף עמם, והאפטרופוס הלוה מעותיהם חלק באבן רבית וחלק בדרך היתר, יכול השותף לקחת את הריוח שבדרך היתר נגד מה שהיתומים הרויחו באבן רבית, שהרי בדרבנן יש ברירה (מהרי"ט ברע"א).

(ל^ט) יתומים - וה"ה שוטה או חרש (רע"א).

⁶⁷ משמע שכל רבית דרבנן מותרת, אך י"א דהיינו דוקא רבית המתוכננת מראש, אך רבית שאינה מתוכננת מראש כגון רבית מאוחרת אסור, שהרי כל ההיתר בשביל שלא יכלו מעותיהם (חור"ד בחידושים, שו"ת רע"א מהדו"ק סי' נ"ג ד"ה אך עכ"פ וסי' נ"ד), ויש שחולקים ומתירים אף רבית מאוחרת (בית מאיר בשו"ת רע"א שם).

⁶⁸ דוקא יתומים מהאב, אך יתומים מהאם אין להם קולא בזה (ערך לחם למהרי"ק"ש וכנה"ג הגה"ט ס"ק מ"ב בשם שו"ת מהרש"ד"ם).

⁶⁹ אך הקדש לעניים מיוחדים וקצבו לכל אחד את חלקו, אסור להלוות ברבית דרבנן (הג' מיימוניות ושו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן בב"י), וכ"ש שהעני עצמו אסור להלוות ברבית דרבנן (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ז הערה מ"ד, רבית הלכה למעשה פ"ב סל"ד).

י"א שמעות שהוקדשו לעניים בתנאי שהקדן תהיה קיימת לעולם ורק את הפירות יתנו לעניים, מותר להלוותם ברבית קצוצה (שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' מ"ה), אך י"א שאסור להלוותם ברבית קצוצה (מל"מ בחור"ד), ולכן אף בקופת גמ"ח שהממון קיים לעולם, אסור להלוות ברבית קצוצה (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ד). אם הקדש מעות מהיום ולאחר מיתה, דהיינו שהקדן תהיה לאחר מותו לעניים ובכל ימי חייו הפירות יהיו שלו, אסור להלוותם אפילו באבן רבית, אך אם התנה שהגזבר יתן לו מהפירות שש אחוז או יותר למשך כל ימי חייו, מותר להלוותם ברבית דרבנן, אבל אם התנה שיהיה הפירות שלו למחצה או לשליש אסור (חור"ד).

ולכן מותר לגמ"ח ציבורי בארץ ישראל להלוות דולרים ע"מ להחזיר דולרים, אע"פ שהוא איסור דרבנן של הלואת סאה בסאה (וכדלקמן סי' קס"ב ס"א), כיון שזה מעות צדקה ומותר כדי שלא יפסידו מעותיהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"א), אך אם הקדן הוא מפקדונות של אנשים פרטיים, אסור להלוות ברבית דרבנן (רבית הלכה למעשה פ"ב סל"ו, ע"י לקמן הערה 131). וכן המפריש מעשר כספים והמעות עדיין בביתו מותר לו ללוות מזה דולרים בארץ ישראל, כיון שאין לממון זה בעלים מסויימים, וכן מותר לתת רבית דרבנן שהרי זה לצורך מצוה (חוט שני פ"א עמ' פ"ט).

⁷⁰ ולכן הנותן צ"ק מאוחר לצדקה ע"מ שיתנו לו מיד פחות כסף מזומן, הוי רבית קצוצה, ואסור אף במעות של צדקה (חוט שני פ"י עמ' ע"ב).

⁷¹ ולכן מותר להלוות מעות יתומים ולהתנות שאם הלוה לא יפרע בזמן ישלם בדרך קנס, כיון דהוי רק הערמת רבית (הרא"ם ביד אברהם ס"ט, וברע"א סי' קע"ז ס"ד).

⁷² ויש שכתבו לבטל המנהג להלוות מעות אלמנה ברבית דרבנן (ברכ"י), אך יש שכתבו דבמקום שיש מנהג זה אין מוחים בידם (שו"ת משאת משה ביד אפרים).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(מב) וכן נוהגין להקל - אך יש מקומות שהיום לא נוהגים כך, אלא מלויים מעות יתומים בדרך היתר כמו שאר מעות (ש"ך), אך יש שכתבו דיש לנהוג לכתחילה להלוות ברבית דרבנן (נוב"י בפת"ש)⁷³.

(מג) אבל ברבית דרבנן שרי - ומ"מ אם המקבל טוען שקיבל כדרך כל עיסקא שהיא למחצית שכר ולא קרוב לשכר, המקבל נאמן בשבועה מיגו שהיה טוען לא היו דברים מעולם או החזרתיו לך, אך אם היתום הוא מוחזק וכגון שיש לו משכון בידו, אם האפוטרופוס טוען שהיה קרוב לשכר נאמן, ואם אינו נמצא כאן אנו טוענים כך ליתום עד כדי דמי המשכונות (ש"ך).

(מד) ברבית דרבנן שרי - וכן מותר ללוות ברבית דרבנן לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה⁷⁴ (באר יעקב בפת"ש).

(מה) כל זמן שלא הגדיל היתום לעסוק במעותיו - וכן גדול שמת אביו והוא לא יודע להתעסק במעותיו דינו כיתום (ש"ך), אך מי שיש לו אב אלא שאביו אינו רוצה לפרנסו אין לו קולא זו של יתומים (ט"ז, ש"ך).

(מו) כל זמן שלא הגדיל היתום לעסוק במעותיו - ואם נשאר המעות כן אף לאחר שהגדיל, אם הלוו אותם בדרך קרוב לשכר ורחוק להפסד מותר ליתום לקחת כל הריוח, כיון שהתנאי היה בזמן היתר, אך אם הלוו בשאר רבית דרבנן אסור לו לקחת את הריוח שהיה לאחר שהגדיל, שהרי בשעה זו אסור לו רבית דרבנן (מל"מ בפת"ש ורע"א).

(מז) היתום נאמן בלא שבועה - יש שאמרו דאינו נאמן בלי שבועה אלא אם האפוטרופוס מעיד לו ע"ז (ט"ז), ויש שאמרו שכל אדם נאמן על כך, משום שאין מחזיקים אותו כרשע שלקח רבית (ש"ך).

יט. ס' אפוטרופוס שהלוה מעות היתומים⁷⁵ ברבית קצוצה, אם הלוה נטל לחלקו כל כך ריוח כמו שהתנה לתת להם, חייב ליתן להם⁷⁶.

(מח) אם הלוה נטל לחלקו כל כך ריוח וכו' - היינו שהרויח פי שנים מהרבית שהתחייב לתת ליתומים, דחשיב כמו שלא התנה ולכך הם נוטלים חצי שכר, אך לעולם הם אינם נוטלים יותר מחצי מהריוח (ש"ך), ואם הרויח יותר מפי שנים ממה שהתחייב לתת, י"א שאינו צריך לתת יותר ממה שהתחייב (לבוש בט"ז וש"ך, רע"א), אך י"א דלעולם הם נוטלים חצי מהריוח, אך צריך לתת ללוה שכר טרחו⁷⁷ (ט"ז). אך י"א דלעולם צריך לתת כמו שהתנה עמו, ואף אם הרויח רק כפי מה שהתחייב לתת ליתומים, צריך לתת כן, אע"פ שלא ישאר בידו שום ריוח (מהר"א ששון בש"ך, אמונת שמואל בשם רבי יעקב מלובלין בפת"ש).

(מט) כמו שהתנה לתת להם - ואף אם לא התנה כלל נותן כמו בהתנה, וכנ"ל (ט"ז), וי"א דאי"צ לתת כלל מהריוח (מהרש"ך ברע"א וצ"ע).

⁷³ ויש מקומות שנהגו כש"ך (חכמ"א כלל ק"ל ס"י), י"א שלכן אין להלוות מעות של יתומים או של צדקה אפילו ברבית דרבנן אלא ע"י היתר עיסקא (פסקי הגר"ש אלישיב ס"ג, עיי"ש בהערה כיון שהתפשט תקנת היתר עיסקא ואין בזה הפסד ולא טורח). אך י"א דהעיקר כרמ"א דמותר להלוות בכל רבית דרבנן (דרכ"ת, חוט שני פ"י עמ' ס"ו, ברית יהודה פ"ז ס"א ו"ח, קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"א).

⁷⁴ אם אי אפשר ללוות בלא רבית (שו"ע הרב או"ח סי' רמ"ב ס"ט), וי"א דאפשר שאף המלוה אינו עובר איסור, משום שחכמים לא גזרו כלל במקום מצוה (שו"ע הרב שם קו"א סק"ה, מנחת פתים כאן), אך י"א דמ"מ המלוה עובר איסור (שו"ת מהר"י הלוי סי' ה', שער דעה סק"ח, ועי' חוט שני פ"י עמ' ע"ב). ויש חולקים על כל זה, דכל מה דאמרינן דלווין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה היינו דוקא בדרך היתר, אך אסור ללוות ברבית דרבנן לצורך סעודת שבת או סק"ד בשם הפמ"ג ועוד אחרונים, דלא כשו"ע הרב שם שהתיר.

⁷⁵ והוא הדין במעות של צדקה (חור"ד חידושים י"ט).

⁷⁶ והיינו דוקא אם האפוטרופוס הודיע ללוה בשעת ההלוואה שהם מעות של יתומים, אך אם לא הודיע לו כן אין הלוה צריך להאמין לו ואינו צריך לתת מה שהרויח, אך אם יש עדים על כך שזה מעות של יתומים צריך לתת מה שהרויח (חור"ד).

⁷⁷ כמבואר לקמן בסימן קע"ז סעיפים ב' - ד', אך י"א שאי"צ לתת לו שכר טרחו, דהא רק מדרבנן צריך לתת זה, ואב"ק רבית מותר במעות של יתומים (חור"ד, רע"א, יד אברהם).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

כ. פהאם עבר האפוטרופוס והלוה מעות יתומים ברבית קצוצה והאכיל היתומים⁷⁸, פטורים מלשלם אפילו לכשיגדלו⁷⁹. הגה: פוגם האפוטרופוס פטור מלהחזירו, פוה"ה מעות של הקדש עניים או שאר מצות⁸⁰. פוומיהו אין המלוה נאמן לומר דמעות של הקדש היו חלל זרואיה⁸¹. ועיין לקמן סימן קס"ט אם אפוטרופוס מותר ללוות מגויים לאורך יתומים.

(מ"ה) פטורים מלשלם - אך יש חולקים שמוציאים מיד האפוטרופוס והוא מוציא מהיתומים (ש"ך)⁸².

(מ"ט) ומיהו אין המלוה נאמן לומר דמעות של הקדש היו אלא בראיה - י"א דלגבי הלוה אינו נאמן לומר שמעות אלו הם של יתומים אלא אם מביא ראיה, אך אם החזיר את הרבית והוא מוחזק עדיין בממון היתומים, הוא נאמן בשבועה לגבי היתומים לומר שהרבית באה לידם כבר ועכשיו הוא מחזירה מממנם (ט"ז), אך י"א דאם ידוע שהוא אפוטרופוס של יתומים נאמן בשבועה אף לגבי הלוה לומר שמעות אלו הם של יתומים, ורק אם לא ידוע שהוא אפוטרופוס של יתומים צריך ראיה לדבריו, וכן לענין מעות של הקדש אם ידוע שהיה בידו מעות של הקדש נאמן בשבועה לומר שהם מעות של הקדש, היינו דוקא אם הלוה טוען טענת ודאי שזה מעות פרטיות של המלוה, אבל אם הלוה טוען שמא אינם מעות של הקדש אי"צ שבועה, אך אם אין ידוע שהיה בידו מעות של הקדש צריך ראיה לדבריו (ש"ך).

כא. פ"אי אוזיף ק' בק"ב, מעיקרא ק' בדנקא ולבסוף ק"ב, אסור מדאורייתא⁸³. ואי אוזיף מאה במאה ואייקר, אסור מדרבנן.

(א) ולבסוף ק"כ - ואפילו אם זה נעשה מחמת שהפרוטות הוזלו, מ"מ אסור מדאורייתא, וכן אם הלוה לו סאתיים חטים ע"מ שיחזיר לו שלש, ובסוף הוזלו החטים ושלש סאים שוים כסאתיים שהלוה לו, אסור מדאורייתא⁸⁴ (ט"ז).

(ב) אסור מדאורייתא - כיון שהולכים אחר שעת ההלואה, ואז הק"כ פרוטות היו יותר מהק' פרוטות שהלוהו (ש"ך).

כב. "מותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש. הגה: ועיין לקמן סי' קס"ט וזסי' קע"ג לאסור ללוות זרבית לאורך קהל ואפילו אינו רבית קאולה, כל שכן זרבית קאולה לאסור, ולא כמו אלו שנהגו להקל זקנת מקומות להלוות וללוות לאורך קהל זרבית קאולה ואין להם על מה שיסמוכו, אם לא שנאמר שמשזבים רכי קהל לפקוח נפש או לאורך מצוה כמו שיתבאר לקמן סימן קע"ב, אבל אין לסמוך על זה כי אם לאורך גדול.

(ב) מותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש - היינו כשאין אדם כשר ללוות ממנו בחינם, דמותר ללוות מהרשע ברבית, אך המלוה ודאי עובר איסור בזה (ט"ז)⁸⁵.

⁷⁸ וי"א דאף אם הרבית בעין אלא שנתן כבר ליתומים אי"צ להחזיר, אך אם הרבית עדיין ביד האפוטרופוס צריך להחזיר (רע"א), אך י"א שהוא מחלוקת בין הפוסקים אם חייב להחזיר (חור"ד חידושים י"ט).

⁷⁹ ואפילו במעות של יתומים גדולים שהלוה האפוטרופוס והאכילום את הרבית, פטורים מלהחזיר (רע"א).

⁸⁰ כיון שנחלקו הראשונים אם מותר להלוות מעות עניים ברבית קצוצה, דיש מתירים משום שאין להם בעלים ידועים, לכן אם הגזבר כבר קיבל את הרבית יכולים העניים לומר קים לי כהמתירים ואינם חייבים להחזיר (חור"ד חידושים כ"א), אך י"א דוקא אם חילק את הרבית לעניים אי"צ להחזיר (ערך לחם למהריק"ש).

⁸¹ ואם אינו מביא ראיה חייב להחזיר. אך אם אמר בשעת ההלואה דהם מעות של יתומים נאמן, ואם יש לו מיגו שלא היו דברים מעולם, נאמן אף לאחר שקיבל הרבית (חור"ד).

⁸² אך י"א דהם נחלקו רק ביתומים גדולים, אך ביתומים קטנים מודים דאין מוציאים מהם (חור"ד), וי"א דאף ביתומים קטנים נחלקו שמוציאים הרבית מיד האפוטרופוס, והאפוטרופוס יוציא מהם כשיגדלו (מקור מים חיים).

⁸³ ויוצאה בדיינים (שער דעה).

⁸⁴ ומחזיר רק סאתיים חטים.

⁸⁵ ונ"מ שאף אם הלוה יכול ללוות מגוי אלא שממהר ללוות מישראל ברבית כדי שיהיה בטוח בודאי, דאין בזה איסור משום לפני עור (בית לחם יהודה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

⁽⁸³⁾ אבל אין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול - ומ"מ המלוה ברבית עובר באיסור, ומיירי שאין אדם כשר ללוות ממנו (ט"ז).

כג. "המלוה מעות על מנת שכל מלאכה שתבא לידו יתן אותה למלוה לעשותה, אסור. הגה: "עילמאן לחמך טובת הנאה הוא ממון מיקרי רבית קלוה, מאחר שנתנו מתחלה בו כך⁸⁶. ואפילו לא נתנו מתחלה, אם אינו רגיל לעשות בלאו הכי אסור⁸⁷, וכן כל טובת הנאה⁸⁸. "אצל אם כל אחד מחזיק טובה לחצירו, לפעמים הלואה למלוה ופעמים להיפך, שרי.

⁽⁸⁴⁾ על מנת שכל מלאכה שתבא לידו וכו' - היינו שהמלוה הוא פועל והתנה עם הלואה שבזמן שיצטרך לשכור פועל עבור מלאכה זו יקח דוקא אותו, אך אם הלואה הוא פועל והמלוה התנה עמו שיעשה לו מלאכה בזול הרי רבית קצוצה לכו"ע⁸⁹ (ש"ך), ויש חולקים דדוקא אם המלוה כהן והתנה עם הלואה לתת לו תרומות ומעשרות תלוי בדין טובת הנאה, כיון שהלואה נותן לו את המתנות בחינם, אך אם התנה עם הלואה שישכור אותו לעשות לו מלאכה לא חשיב טובת הנאה ומותר (ט"ז), אך הרבה הסכימו עם השו"ע והרמ"א לאסור (ש"ך בנקוה"כ, חו"ד)⁹⁰.

סי' קס"א דין אבק רבית ואיזו נקרא רבית דאורייתא, ובו י"א סעיפים

א. "דכל דבר אסור ללוות⁹¹ בתוספת ("ויאפילו) בפחות משהו פרוטה יש איסור רבית⁹² אבל אין מוציאין אותו בדיינין. הגה: "כללל דרבית לכל שהוא אגרי נטר⁹³ אסור, "צין שהוא דרך מקח צין שהוא דרך הלואה, אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מלכבן.

ונראה שאסור אח"כ לפרוע את הרבית, שהרי תשלום הרבית הוא גם איסור וזבה כבר אין פיקו"נ, אלא אם הדבר נוגע לפיקו"נ להבא לו או לאחריים (חוט שני פ"ג עמ' מ"ב).

⁸⁶ אך למ"ד טובת הנאה אינה ממון [דכן דעת רוב הפוסקים (רמ"א חו"מ סי' ל"ז ט', סי' ר"ג א', סי' רע"ו ו', ש"ך חו"מ סי' ש"ג, פר"ח יו"ד סי' ס"א ס"ק מ"ז, בי' הגר"א ושער דעה כאן, שו"ע הרב סי"ד)] אע"פ שאסור לעשות כן, מ"מ אם עשה אי"צ להחזיר אף לצאת ידי שמים (בי' הגר"א, מחנ"א סי' כ', ועי' שו"ע הרב סי"ג).

⁸⁷ ואפילו למ"ד טובת הנאה אינה ממון, מ"מ אם אינו רגיל לתת לו את המלאכה אסור אע"פ שלא התנה על כך (שער דעה).

⁸⁸ אסור לתת צדקה למלוה אם הוא עני, אם לולי שהיה לוה ממנו לא היה נותן לו (שו"ע הרב סעיף י"ד), וכן הדין בתרומות ומעשרות ופדיון הבן. אולם אם אין עני או כהן אחר יש להתיר לתת להם, שאז הנתנה היא הכרחית ולא בגלל ההלואה (פסקי הגרי"ש אלישיב ל"ט).

⁸⁹ ולכן אסור לקופת גמ"ח ציבורי לדרוש שהמקבל הלואה יאסוף עבורם כסף מלבד תשלום החוב, שהרי יש זה רבית קצוצה, אך אם רק מבקשים והלואה לא מבטיח לעשות כן מותר, כיון שאין זה רבית קצוצה אלא רק אבק רבית ומותר במעות של צדקה (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"ד).

⁹⁰ וי"א דאם לא התנה עמו מותר (בית לחם יהודה, קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ס"י). אם המלוה התנה עמו שימכור לו את דירתו, יש אוסרים (ש"ך בנקוה"כ בת"י א', קונ' הסמ"ע אות כ"ט, חו"ד), ויש מתירים (ש"ך שם בת"י ה'), אך אם המלוה הוא בעל חנות ומתנה עם הלואה שיקנה דוקא אצלו לכו"ע אסור (ברית יהודה פ"א הערה נ"ו), אך בלי תנאי מותר לקנות אצל המלוה אפילו אם אינו רגיל (בית לחם יהודה, ברית יהודה שם נ"ה) ויש מתירים רק אם עושה כך לא מחמת שהלואה (רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ח).

⁹¹ הלואה היינו דוקא אם לוה ומחזיר אותו מין, כגון אם לוה סאה חטים ע"מ להחזיר סאתיים, אבל אם לוה סאה חטים ע"מ לשלם לאחר זמן כסף, או שישלם לו לאחר זמן סאתיים של דוחן, אי"ז הלואה, ואין זה רבית קצוצה, וי"א שתלוי בלשון שדיברו ביניהם, שאם אמרו בלשון מכירה הרי אבק רבית, אך אם אמרו בלשון הלואה הרי רבית קצוצה (חו"ד). אך י"א דכל דבר שהדרך להוציא ולאו להחזיר את אותו דבר שקיבל מחבירו, יש בזה רבית קצוצה, ולכן אף אם לוה סאה חטים ע"מ להחזיר לאחר זמן סאתיים דוחן הרי רבית קצוצה, כיון שהדרך להוציאם, אך בדבר שאין דרך להוציאם אלא להחזיר את מה שקיבל מחבירו, כמו בעבדים, אף אם קיבל ע"מ להחזיר עבד אחר, אי"ז הלואה אלא מכירה, והוי רק אבק רבית (מקור מים חיים).

⁹² דאורייתא (חו"ד, גליון מהרש"א).

⁹³ אף אם הותנה שכל זמן שהמעות יהיו ביד הלואה יתן לו סכום קצוב לשנה, אך המלוה לא יוכל לתבוע את הלואה על הקרן אלא רק על הרבית, מכל מקום הרי רבית קצוצה (בית לחם יהודה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- (א) כל דבר - נחלקו הפוסקים אם יש איסור רבית בהלוואת קרקע⁹⁴, ויש להחמיר⁹⁵ (ש"ך). וכן בעבדים לכו"ע אסור לכה"פ מדרבנן⁹⁶, וכ"ש בשטרות שיש בו רבית, שהרי כשמלוה לו את השטר הוא מלוה את הממון שיש בו, והוי רבית גמור⁹⁷, וכן בקרקע ועבדים (ט"ז).
- (ב) אבל אין מוציאין אותו בדיינין - י"א משום שבית דין אינם נזקקים לפחות משה פרוטה, וי"א דאף אם רוצים להזקק, או שהתחילו את הדין ביותר משה פרוטה שאז גומרים אף בפחות משה פרוטה, מ"מ לענין רבית אין מוציאים פחות משה פרוטה⁹⁸ (ש"ך).
- (ג) דכל שהוא אגר נטר אסור - פירוש שמחמת המתנת המעות נותן לו שכר (ט"ז), ואפילו אם הוא מחמת שכר פעולה, או שזכה בחובו וגובה יותר, או שהתבטלה המכירה וחוזר על המוכר, ומוסיף לו מחמת המתנת המעות, אסור והוי אבק רבית (חות יאיר בפת"ש⁹⁹). אם המלוה התרה בו שיפרע את חובו שהרי יכול להרויח במעות אלו, יש אומרים שצריך לשלם (סמ"ע בפת"ש), אך י"א שאסור משום רבית להוסיף לו את מה שהמלוה יכל להרויח (שבות יעקב בפת"ש).
- ב. ע"ה אבק רבית אינה יוצאה בדיינים¹⁰⁰, ע"ה א"א בא לצאת ידי שמים חייב להחזיר. (פ"מלכד רבית מוקדמת ומאוחרת¹⁰¹ אפילו ללכת ידי שמים אינו חייב להחזיר¹⁰²).
- (ד) אינה יוצאה בדיינים - אך אם לא נתן את האבק רבית למלוה עצמו אלא לשלוחו, צריך להחזיר אותה ללוה, משום שאין שליח לדבר עבירה (מהרי"ט בפת"ש ורע"א).
- (ה) ואם בא לצאת ידי שמים וכו' - אך אם סוכר שהוא חייב בדיני אדם ואינו חושש לצאת ידי שמים, אסור לקבל ממנו, ואפילו אם מחזיר בסתמא צריך להודיע לו שהוא פטור בדיני אדם (בית יעקב בפת"ש).
- (ו) חייב להחזיר - אך י"א שאף לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר (רדב"ז וגר"א בפת"ש).
- ג. פ"ה אבק רבית אם תפס לוח משל מלוה מפקינן מיניה.
- (ז) אבק רבית וכו' - אך אם יש מח' בין הפוסקים אם הוי אבק רבית או רבית קצוצה אם הלוח תפס לא מוציאים מידו (ש"ך).

⁹⁴ דהיינו שהלוה לו ה' גפנים טעונות בפירות ע"מ שיחזיר לו ו'. ויש מפרשים שנתן לו קרקע ויכול להחזיר אותה קרקע עם תוספת קרקע, או שיתן לו קרקע אחרת בשיעור זה, אך יש הסוברים דזה לא נחשב כהלוואה אלא שכירות (רע"א).

וכן תלוש ולבסוף חיברו כבית, דינו כקרקע (רע"א).

⁹⁵ וי"א דהוי רבית קצוצה (חור"ד), וי"א דאינו אלא אבק רבית (יד אברהם), וי"א שאם הלוח כסף ע"מ להחזיר רבית בקרקע הוי רבית קצוצה (מקור מים חיים).

⁹⁶ אך לא מדאורייתא כיון שצריך לשום את העבד, אי"ז הלואה אלא מכירה, וכן הדין בכל דבר שצריך לשומו, וי"א דתלוי בלשון שדיברו ביניהם, שאם אמרו בלשון מכירה הוי אבק רבית, אך אם אמרו בלשון הלואה הוי רבית קצוצה (חור"ד).

⁹⁷ והיינו כשמלוה לו שטר של מאה ע"מ שיחזיר לו מאה ועשרים במזומן, שזה רבית קצוצה, וכן אם הלוח לו שטר של אדם אחר וקיבל עליו אחריות, ע"מ שיחזיר לו שטר בסכום גבוה יותר של אדם אחר ויקבל עליו אחריות, אך אם אינם מקבלים על עצמם אחריות אי"ז רבית קצוצה אלא אבק רבית (חור"ד). [ומשמע שאם מלוה לו שטר ע"מ להחזיר לו אותו סכום במזומן אין זה רבית קצוצה, אע"פ ששטר שוה פחות ממזומן, עי' חור"ד סי' קע"ג סק"א].

⁹⁸ ואפילו אם היה חייב להחזיר לו שוה פרוטה של רבית, והחזיר לו פחות משה פרוטה, שוב אין מוציאים ממנו בדיינים את הפחות משה פרוטה שעדיין חייב (חור"ד).

⁹⁹ ועי' לקמן סי' קס"ו ס"ב מש"כ עוד בזה.

¹⁰⁰ אך אם הלוח נתן למלוה משכון על החוב של אבק רבית, צריך המלוה להחזיר את המשכון ללוה, דכיון שע"פ דין אין חוב של אבק רבית לא זכה המלוה במשכון (שער דעה סי' קס"ח סק"ה).

¹⁰¹ ומשמע שאפילו אם נותן לו את הרבית בשעת פרעון דינה כרבית מאוחרת שאי"צ להחזיר לצאת ידי שמים, ורק אם נותן לו רבית בזמן שהוא עדיין חייב לו צריך להחזיר לצאת ידי שמים (שער דעה ולעיל סי' ק"ס סק"א, חור"ד שם ביאורים סק"א). ואף בהערמת רבית אי"צ להחזיר (שער דעה סי' קס"ג סק"ז, אף לסוברים דאסור לגבותה).

¹⁰² שהרי הוא נותן לו במתנה (גר"א).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ד. פבלא אמרו דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים אלא כשאכל המלוה מדעת הלוה, אבל אם קודם שאכל טען עליו שלא יאכל והוא הוציא ממנו על כרחו בדיני האומות או בדיין ישראל שטעה¹⁰³ והכריחו לשלם יוצא בדיינים¹⁰⁴.

(ה) לא אמרו דאבק רבית וכו' - אבק רבית הכתוב בשטר אין דינו כגבוי כבר, ואסור לגבותו (ש"ך).

(ו) או בדיין ישראל שטעה - וכן אם פסקו לו כך משום שלא היה ראייה ואח"כ הביא ראייה דזה רבית (ש"ך), ויש חולקים (מהרח"ש ברע"א).

ה. פריבית דאורייתא שהוא בדרך הלואה בדבר קצוב יוצאה בדיינים¹⁰⁵ פדשכופין אותו ומכין אותו עד שתצא נפשו אבל אין בית דין יורדין לנכסיו¹⁰⁶. וכן בהלוהו על הצר¹⁰⁷ ואמר לו על מנת שידור בו חנם או שישכירנה לו בפחות וכיוצא בו.

(ז) יוצאה בדיינים - י"א דוקא אם הלוה תבע את המלוה¹⁰⁸, ולכן אם הלוה אינו תובע אלא שהוא חייב לאדם אחר ואין לו לשלם אלא מה שהמלוה גבה ממנו ברבית, אין מוציאים מהמלוה (ט"ז), ויש חולקים¹⁰⁹ (כנה"ג ופנים מאירות בפת"ש), ויש שמחלקים שאם מחל לו או שמעשיו מוכיחים שפעם מחל לו, אפילו אם אין עדים או הוכחה גמורה על המחילה, א"א לגבותו מהמלוה אם אין חשש קנוניא, ובמקום קנוניא צריך להחרימו¹¹⁰, אך אם קודם לזה מאדם אחר ואח"כ נתן את הרבית למלוה זה, או שמעולם לא מחל לו על הרבית, אפשר לגבות מהמלוה. אם המלוה [שהלוה ללא רבית] של המלוה רוצה לגבות את חובו מהרבית שהלוה שלו גבה, יכול לגבות ממנה משום שמסתמא הלוה שנתן את הרבית מחל למלוה שלו על הרבית, ואם אח"כ הלוה תבע את הרבית אם נותן אמתלא למה בתחילה לא תבע מחזירים לו, אך אם לא נתן אמתלא משביעים אותו שלא מחל בתחילה, ואם המלוה שגבה רבית על חובו רוצה לעשות תשובה ולהחזיר את הרבית,

¹⁰³ היינו אם טעה בדבר משנה, אבל אם טעה בשיקול הדעת מה שעשה עשוי (חור"ד).

¹⁰⁴ אך בהערמת רבית בכה"ג אין מוציאים ממנו (שער דעה שם).

ומ"מ אם אביהם נתן לו משכנתא שיש בה אבק רבית חשיב שירד אף מדעת היתומים, אך אם רק התחייב אבק רבית ומת והיתומים נתנו לו את האבק רבית מוציאים ממנו, כיון שהאב לא נתן את האבק רבית בחייו, ואף הם לא נתנו את האבק רבית מידיעתם. אך אם האב ציוה לפני מותו לתת את האבק רבית, אם בא ליד המלוה אבק רבית בלי ידיעת היתומים אמרינן שמסתמא נחא להם לקיים דברי אביהם, אלא אם היתומים מיחו בפירוש, אך אם ציוה לפני מותו לתת רבית מאוחרת וקנו מידו יתכן דמועיל תפיסת המלוה (שער דעה).

¹⁰⁵ אם הלוה ע"ד שיטול ממנו רבית קצוצה, ולבסוף נודע לו שאסור ורוצה שיחזיר לו מעותיו מיד, י"א שאין הלוה צריך להחזיר לו המעות מיד (אבקת רוכל במל"מ בחור"ד, שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ג'), ויש אומרים שצריך להחזיר מיד (מל"מ בחור"ד, מחנ"א סי' ל"ז). וי"א דאם המלוה רוצה לעשות עמו בהיתר עיסקא, לכו"ע חייב הלוה לעשות היתר עיסקא או להחזיר את הכסף מיד (קיצור דיני רבית המצויים פ"א הערה ט').

¹⁰⁶ ואם הלוה תפס מהמלוה אין מוציאים ממנו (מחנ"א רבית סי' ג', ברית יהודה פ"ח סי"ט). ולכן אם גבה אתרוג ברבית יכול לצאת בו דהוי שלו, ואף אין בזה מצוה הבאה בעבירה (תפארת צבי ביד אפרים), ויש הסוברים דנחלקו בזה הראשונים (בית שמואל אהע"ז סי' כ"ח ס"ק כ"ו, מחנ"א רבית סי' ב', נתה"מ סי' ר"ח סק"א, שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' י"ג).

¹⁰⁷ היינו שהלוה בתנאי שידור בחצירו חנם, אך אם לקח את הבית במשכון על ההלוה אף אם דר בו בחינם א"ז רבית קצוצה (חור"ד).

¹⁰⁸ וה"ה אם הלוה מת ובניו תובעים את המלוה (חור"ד).

¹⁰⁹ דכיון דפריעת בע"ח מצוה כופים אותו לתבוע את המלוה שלו שיחזיר לו את הרבית (כנה"ג שם, קצוה"ח שם), אך י"א דכיון שקודם שתבעו אינו חייב לו כלום, א"כ מה ששתק ולא תבעו חשיב כמחילה ומהני מחילה לאחר שנתן את הרבית, ושוב לא יועיל שיתבע אותו וא"א לכפותו ע"ז (בית מאיר).

ויש חולקים דא"צ תביעה כלל (כנה"ג הגה"ט י"ט, בית לחם יהודה, סמ"ע חו"מ סי' ט' סק"ג, קצוה"ח שם סק"א).

¹¹⁰ היינו שמקללים את מי שהרבית נמצאת ברשותו, עי' חו"מ סי' ע"א סעיפים ז' ח' בפרטי הדינים.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

יכול לעשות כן ולהפקיע אותה משעבוד המלוה שלו, אלא שהלוח יצטרך שבועה כדי לגבותה משום שמוציא ממשועבדים (שאינת יעב"ץ בפת"ש וביד אפרים).

(א) שכופין אותו ומכין אותו וכו' - כמו בכל מצות עשה, שהרי גם כאן מצווה להחזיר שנא' (ויקרא כ"ה ל"ו) "וחי אחיך עמך" (נימוק"י בט"ז, ש"ך¹¹¹), וע"כ אם חייב לאדם אחר ואין לו לשלם אלא מה שהמלוה גבה ממנו בריבית, אין מוציאים מהמלוה, שהרי המלוה לא יבוא בזה להחיות את הלוח¹¹² (ט"ז).

(ב) אבל אין בית דין יורדין לנכסיו - ומ"מ אם בתחילה החזיר את הרבית ואח"כ חזר ותפס מהלוח בשביל הרבית יורדים לנכסיו, שהרי זה גזל. וכן אם בתחילה לקח רבית קצוצה בע"כ של הלוח, יורדים לנכסיו כדין גזל¹¹³ (ש"ך), וי"א דה"ה באבק רבית, כדלעיל סעיף ד' (רע"א)¹¹⁴.

ו. פה לקח רבית קצוצה ומת אין הבנים צריכים להחזיר¹¹⁵, אלא אם כן היה דבר מסויים כגון פרה וטלית ועשה אביהם תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת¹¹⁶.

(ג) אין הבנים צריכים להחזיר - משום שנא' (ויקרא כ"ה ל"ו) "אל תקח מאתו נשך ותרבית", והתורה הזהירה אותו ולא את בניו (ט"ז). ואם הלוח תבע את המלוה ומת, י"א דאף הבנים חייבים להחזיר, וצ"ע לדינא (שער דעה בפת"ש), ויש חולקים (בית יהודה בפת"ש). אם נתן למלוה רבית קצוצה אך עדיין לא פרע לו את הקרן, יכול לנכות את הרבית ממה שמשלם ליתומים, דכיון שאצל האב היה מנכה כך אין ביד האב להוריש ממון זה לבנים (תפארת צבי בפת"ש ויד אפרים). יש להסתפק אם הלוח מת אם המלוה חייב להחזיר הרבית לבניו, שהרי לא יקיים בזה "וחי אחיך עמך", ונראה דאם רוצה לשוב צריך להחזיר אך ב"ד אינם כופים אותו על זה¹¹⁷ (דגול מרבכה בפת"ש).

(ד) אלא אם כן היה דבר מסויים וכו' - שבזה חייבים להחזיר משום כבוד אביהם (ש"ך). יש שהסתפקו אם הניח פרה וטלית ושחטו אותה ואכלו את בשרה או קרעו את הטלית, אם חייבים לשלם, וכן אם מכרו היוורשים את הדבר מסויים שהניח אביהם, אם חייבים לתת ללוח את הכסף שקבלו תמורתו, וכן אם שני אחים ירשו וא' לקח בחלקו את הדבר המסויים ואח"כ נודע שהוא רבית והחזירו כדין, אם יכול לגבות את חלקו מאחיו השני (הר הכרמל בפת"ש).

ז. י"אם בא לעשות תשובה מעצמו להחזיר הרבית, אם הוא דבר מסויים מקבלים ממנו, ואם אינו דבר מסויים אם רוב עסקו ומחיתו בריבית אין מקבלין ממנו כדי לפתוח לו דרך לתשובה, וכל המקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו.

(ט) מעצמו - אך אם הוא עומד במרדו, מוציאים ממנו בעל כרחו (ש"ך).
(טו) אם הוא דבר מסויים - י"א דלאו דוקא, אלא כל דבר שהוא בעין כעין שקיבל בריבית מקבלים ממנו (ש"ך), ויש חולקים דרק בדבר מסויים מקבלים ממנו (ש"ך בנקוה"כ).
(טז) אין מקבלין ממנו - ומ"מ הם חייבים להחזיר לצאת ידי שמים¹¹⁸ (ש"ך)¹¹⁹.

¹¹¹ אך לא יורדים לנכסיו כיון שכבר עבר על הלאו ועכשיו אין כאן אלא עשה, משא"כ בצדקה שיוורדים לנכסיו כיון שעדיין עובר בלאו (חור"ד).

¹¹² ולטעם זה אף אם קודם לוח מאחר ואח"כ גבו ממנו את הרבית אין המלוה צריך להחזיר, שהרי אינו מחיה בזה את הלוח (שער משפט סי' ט' סק"א).

¹¹³ ויש שפקקו בזה (בית לחם יהודה).

¹¹⁴ והוא הדין אם הלוח או המלוה לא ידעו שיש בזה איסור, בין רבית קצוצה ובין אבק רבית, ב"ד יורדים לנכסיו כדין גזל (שו"ת אמרי בינה סי' א' סק"ד, ברית יהודה פ"ח סל"ח הערה צ"ג).

¹¹⁵ אך אם האב לא התכוין לעבור על איסור רבית משום שחשב שאין בזה איסור, ולאחר מותו נודע שיש בזה איסור, חייבים היתומים להחזיר אפילו דבר שאינו מסויים (שארית יוסף בחת"ס).

¹¹⁶ ובכה"ג אף באבק רבית צריכים להחזיר (ריטב"א במקור מים חיים).

¹¹⁷ אך י"א דאם יורשי הלוח תבעו את המלוה [לסוברים דצריך תביעה], כופים אותו להחזיר (חור"ד סק"ד). וביורשים קטנים או גדולים שלא ידעו שהמלוה גבה מאביהם רבית, חייב להחזיר אפילו בלא תביעה (אגרו"מ י"ד ח"ג הערות לסי' קס"א הערה כ"ד).

¹¹⁸ דהיינו שאחרי שהחזיר ולא רצו לקבל ממנו, יאמר שאעפ"כ רוצה להחזיר, ואז מותר לקבל ממנו (עצי לבונה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ה. פ"מי שהיה נושה בחבירו דינר של רבית ונתן לו בשבילו ה' מדות של חטים והיו נמכרים ד' בדינר, צריך להחזיר לו ה' מדות¹²⁰, פ"ואם רצה להחזיר לו דמיהם דינר ורביע רשאי, שהמקח קיים אף על פי שנעשה באיסור. (ועיין לקמן סוף סימן קע"ה).

(נ"ו) שהמקח קיים - דוקא אם התנה לתת לו דמים והלוה נתן לו חפץ תמורתם המקח קיים, ובזה אם התייקר או הוזל צריך לשלם כשעה שנתן לו, וכדין גזל. אך אם התנה עמו לתת לו חפץ אפילו שאינו מסויים ברבית והלוה נתן לו, צריך המלוה להחזיר דוקא את החפץ עצמו ולא את דמיו, שבה המלוה לא קנאו כלל¹²¹ (מל"מ בפת"ש), אך יש חולקים שלעולם יכול להחזיר את הדמים (שעה"מ בפת"ש, חו"ד סק"י¹²²).
ט. פ"היה חייב לו דינר של רבית ונתן לו בו גלימא או כלי צריך להחזיר לו (וואיל וקא דנכ מסויים).

(ט"ז) צריך להחזיר לו - את החפץ עצמו ולא רק את שוויו (ש"ך), כדי שלא יאמרו שהוא משתמש בחפץ של רבית (ט"ז, ש"ך). אם השתמש בחפץ ונפתחו דמיו, צריך להחזיר את החפץ ולהוסיף לו דמים כפי שהיה שווה בשעה שקיבלו (גידו"ת בפת"ש). יש להסתפק אם הלוה מחל על החפץ אם מועילה מחילתו, דיתכן דעדיין אסור משום לזות שפתים (משלי ד' כ"ד) (גידו"ת בפת"ש), וי"א דרק אם לוקח החפץ בע"כ יש לזות שפתים, אך אם מחל לו או התרצה לקבל דמים שוב אין לזות שפתים (מל"מ בפת"ש).
י. פ"אם המלוה שכר מהלוה חפץ¹²³ באותו דינר של רבית ולא היה ראוי לשכרו אלא בחצי דינר, מוציאין ממנו כל הדינר.

(י"א) שכר מהלוה חפץ וכו' - י"א דוקא בשכירות שאינו יכול להחזיר לו את מה שהשתמש משלם כפי מה שקצץ עמו, אך אם קנה ממנו חפץ יכול להחזיר לו את החפץ עצמו, אך י"א דאף בקנה הדין כן דמשלם לו כפי מה שקצץ¹²⁴, והשמיעו שאף בשכירות שאין קניינו חזק כ"כ מ"מ צריך לשלם כפי מה שקצץ, מפני שסבר וקיבל את זה עבור כל הקציצה (ט"ז).

(י"ב) מוציאין ממנו כל הדינר - אך אם מתחילה כשהתנה לתת לו דינר התנה שיקבל עבור זה שכירות בית השווה פחות מדינר, אין מוציאין ממנו אלא כפי מה שבאמת שווה, שהרי כך התנה מתחילה ולא היה יכול לקבל יותר (ש"ך).
יא. פ"אשטר שיש בו רבית פ"בין של תורה בין של דבריהם גובה את הקרן לבדו והוא שיהא ניכר שהוא רבית. הגה: פ"כגון שחור מפוסק צטור הקרן בפני עצמו, פ"לאו שלל היה נכתב צטור רק הקרן ועליו מענידים על הרבית. פ"וכל מי שצא לידו יקרע השטר דחיישין סמא יגבה זו הרבית. פ"אבל אם אינו מפורש אלא שכולל הקרן עם הרבית אינו גובה בו אפילו הקרן¹²⁵. (ועיין בחושן המשפט סימן נ"ב).

(י"ג) הקרן בפני עצמו - וכן הרבית בפני עצמו, וגובה מנכסים משועבדים, ומ"מ העדים לא נפסלים אפי' ברבית דאורייתא, כיון שהם סברו שאיסור "לא תשימון עליו נשך" (שמות כ"ב כ"ד) הוא רק על הלוה והמלוה ולא על העדים (ש"ך), אך אם כלל את הקרן והרבית

¹¹⁹ וי"א דא"צ להחזיר אף לענין לצאת ידי שמים (שער דעה).

¹²⁰ דאע"פ שהמקח קיים וכדלקמן, מ"מ צריך להחזיר כל ה' מדות כדי שלא יהנה מהעבירה שקיבל רבית (שטמ"ק בחו"ד).

¹²¹ ואם החפץ הוזל, מחזיר לו את החפץ וא"צ לשומו (חזו"א סי' ע' סק"ב).

¹²² ואם החפץ הוזל, צריך להחזיר לו אף דמים כפי שהיה שווה בשעה שנתן לו (חו"ד).

¹²³ י"א דוקא אם שכר קרקע או בית הדין כן, אבל בשכר מטלטלין משלם רק כפי מה שהם שווים (מחנ"א רבית סי' י"ד).

¹²⁴ ומ"מ היינו דוקא בגבה ממנו חפץ שאינו מסויים דמחזיר לו דמים, וצריך להחזיר כפי מה שקצץ בתחילה, אבל אם גבה ממנו חפץ מסויים שצריך להחזיר דוקא את החפץ עצמו, א"צ להוסיף ולהחזיר לו עוד דמים שישווה כפי מה שקצץ (גידו"ת במקור מים חיים).

¹²⁵ ואע"פ שזקף את הרבית במלוה א"ז נחשב כגבוי, כיון שזקף באיסור (ערך לחם למהריק"ש). ואפילו בנו של המלוה אינו גובה, דכיון שקנסו את המלוה זכה בו הלוה (יד אברהם).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

והעדים יודעים מזה הם נפסלים, כיון שחתמו על איסור שהרי עי"ז יבואו לגבות אף את הרבית (ט"ז, הגהות הט"ז, ע"פ עצי לבונה וחור"ד).

(כ"ב) שלא היה נכתב בשטר רק הקרן - יש מפרשים שכלל את הקרן עם הרבית, אלא שכתב את הכל בתורת קרן והעדים לא ידעו שכלול בזה אף רבית¹²⁶, אלא עדים אחרים מעידים על כך, ולכן סיים הרמ"א שצריך לקרוע את השטר (ט"ז), ויש מפרשים שכתבו בשטר רק את הקרן שהלוהו, ועדים אחרים מעידים על הרבית (ש"ך בנקוה"כ).

(כ"ג) יקרע השטר - מיירי בגוונא דרישא שמפורש בשטר הקרן בפני עצמו והרבית בפני עצמו, ואפילו אם מפורש בו רבית דאורייתא צריך לקרועו, דחוששים לבית דין טועים, אך אם נכתב בו רק הקרן פשוט שאין צריך לקרועו (ש"ך), והטעם שצריך לקרועו משום שהוא עובר כל זמן שהשטר קיים (ט"ז).

(כ"ד) אינו גובה בו אפילו הקרן - משום שגזרו שמא יגבה את הרבית בתורת קרן¹²⁷ (ש"ך), אך אם הלוה מודה בקרן חייב לשלם את הקרן (ט"ז, ש"ך). ומ"מ הלוה לא צריך לתת למלוה ממה שהרויח במעותיו, אלא שראוי לקונסו לתת מהרויח לעניי העיר (משאת בנימין בש"ך)¹²⁸.

סי' קס"ב שלא להלוות סאה בסאה, ובו ה' סעיפים

א. ז"אסור ללוות¹²⁹ סאה בסאה, ז"אפילו לא קצב לו זמן לפרעון¹³⁰, וכן כל דבר ז"אחויזן ממטבע כסף ק"היוצא או בהוצאה¹³¹, דשמא יתייקרו ונמצא שנותן לו יותר ממה שהלוהו, ק"אם לא שיעשנו דמים שאם יתייקרו יתן לו אותם הדמים¹³², ואם לא עשהו דמים ונתייקרו, נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלוואה, ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו. הגה: ק"יג מי שכתב לזמן הזה מטבע של זהב דינו ככסף ולוין זהב זהוב, וכן נוהגין להקל ואין למחות בידם, כי

¹²⁶ ולכן גובה את הקרן, ואילו השו"ע בסוף הסעיף דכתב שאינו גובה אף את הקרן, מיירי שידעו העדים שכלול בו אף רבית ומ"מ חתמו באיסור (עצי לבונה וחור"ד).

¹²⁷ ז"א דברבית דרבנן גובה את הקרן (גי'דו"ת בש"ך חו"מ סי' נ"ב סק"א) אך ז"א דמשמע בשו"ע שאפילו ברבית דרבנן אינו גובה את הקרן (שער דעה, שער משפט שם סק"ב, רע"א בחו"מ שם).

¹²⁸ וז"א דלכאורה עדיף טפי שלא לקונסו, שלא יחשוב שיש לו כפרה עי"ז, וצע"ג (אגר"מ י"ד ח"ג הערות לסי' קס"א הערה כ"ו).

¹²⁹ ז"א דאסור בשעת הלוואה כמשמעות לשון השו"ע (ש"ך ס"ק ג'), אך ז"א דהאיסור הוא רק בעת הפרעון (שו"ת מהר"א ששון בכנה"ג הגה"ט סק"ד).

¹³⁰ ואפילו לזמן מועט (שו"ע הרב סעיף ל"ב).

¹³¹ ומשום כך אסור להלוות מטבע זר שאינו המטבע של המדינה, דדינו כפירות (חזו"א סי' ע"ב סק"ט, ברית יהודה פ"ח ס"ה, פסקי הגר"ש אלישיב ס"ט, רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ג), ולדעת רוב הפוסקים אף דולרים באר"י דינם כפירות, ושייך בהם איסור הלוואת סאה בסאה (חוט שני פ"א עמ' ע"ט, קיצור דיני רבית המצויים פ"ג ס"ב, ברית יהודה שם, רבית הלכה למעשה שם ס"ז), ויש שדנו את הדולר כמטבע בזמן אינפלציה שירד מאד ערך הלירה, ולמרות שחוקי המדינה חייבו להתעסק עם הלירה, כיון שהעם לא החשיב אותה כלל, אלא הדולר היה המטבע הלא רשמי, לכך נחשב רק הדולר כמטבע ולא הלירה (שו"ת אגר"מ י"ד ח"ג סי' ל"ז, אר"ח ח"ה סי' מ"ג אות ג'), ויש שהתירו בזמן שהיה לדולר שער קבוע ליום שלם, משום שנחשב כיצא השער, שמבו' בשו"ע לקמן ס"ג שמותר (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' ק"ט), ויש שהחשיבו דולר כמטבע כיון שהוא עובר לסוחר (פסקי הגר"ש אלישיב שם ובהערה), וז"א שבזמנינו, כיון שאין למטבע שווי עצמי אלא רק מחמת החלטת המדינה, א"כ בכל מטבע כיון שבמקומו הוא נחשב כדבר שאין בו שינוי של יוקר וזול, אף במקום אחר אין דינו כפירות, והניח בצ"ע (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' כ"ז ג'), וע"ע ח"ב [מהדורת תשנ"ט] סי' ס"ח אות ז"א).

¹³² ואם הוזלו ישלם כפי הדמים שקצץ, ע"פ מה שהיה שווה בשעת הלוואה, שהרי חשיב כאילו הלווהו מעות (חור"ד), וז"א דמותר לקצוץ שאם יוזל ישלם לו בחטים, אע"פ שיצטרך לשלם לו יותר חטים ממה שהלווהו (מחנ"א רבית סי' כ"ז), אך יש אוסרים (שו"ע הרב סעיף ל"ג), ומ"מ אם לא קצצו כך מתחילה, והלוה רוצה לפרוע לו בחטים יותר ממה שלוה [כפי השווי שהיה בשעת הלוואה] לכו"ע מותר (קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"א).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

יש להם על מי שסמוכו. ¹³³ ייש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחס ככר לחס¹³³, כמטבע על כסף, דמאחר דדבר מועט הוא¹³⁴ לא קפדי בני אלס להלדי זזה, וכן נוהגין להקל¹³⁵.

(א) אסור ללוות סאה בסאה - מדרבנן, ולכן אינה יוצאה בדיינים (ש"ך). י"א דבררך מקח וממכר, דהיינו שמוכר לו סאה חטים ע"מ שישלם בסאה אחרת בזמן מאוחר, מותר, דכיון שדרך מקח וממכר אינו אסור מדאורייתא, ואף בכה"ג שהוא קרוב לשכר ולהפסד, דהיינו שאע"פ שיתכן שירויח ע"י שהסאה חטים תתייקר אך גם יתכן שיפסיד ע"י שהסאה תזול, ובכה"ג אפי' בהלוואה אינו אסור מדאורייתא, לכן בצירוף שניהם מותר אפילו מדרבנן (ט"ז)¹³⁶.

(ב) היוצא אז בהוצאה - אך אם עכשיו אינו יוצא בהוצאה, אע"פ שקודם היה יוצא, וכגון מטבע שנפסל עכשיו, אסור להלוותו (ש"ך).

(ג) אם לא שיעשו דמים - אך אם התנה שאם המלוה ירצה [אם יוקרו החטים] יתן לו חטים ואם ירצה [אם יוזלו החטים] יתן לו מעות, אסור והוי רבית קצוצה (בית אפרים בפת"ש)¹³⁷.

(ד) ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו - יש שהסתפקו אם בכה"ג מותר לו לשלם את דמי החטים כפי שהיו שווים בשעת ההלוואה (מחנ"א בפת"ש), ויש הסוברים דאסור לשלם לו את דמי החטים שבשעת ההלוואה, אלא מחזיר לו סאה חטים כפי ששוים עכשיו (בית אפרים בפת"ש)¹³⁸.

(ה) דבזמן הזה מטבע של זהב וכו' - יש שפירשו משום שרק בזמן הגמ' המטבע כסף היה חשוב ולכן מטבע זהב היה נחשב כפירות, אך בזמנינו אף במטבע כסף רובם נחושת (ש"ך), ויש שפירשו משום שבזמנינו לרוב בנ"א יש מטלטלין בשווי מטבע זהב, ואם

¹³³ ואפילו אם מחזיר לו מעט יותר מותר, משום שאין הדרך להקפיד בכך, אך אם הוא דבר מוגדר ומקפידים על כך אסור, ולכן אם לוח ביצים מידה 3 אסור להחזיר מידה 1 (קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ב), וי"א שאם קשה ללוה להשיג אותו מידה של ביצים כפי שלוח, יש להקל משום שאינו מקפיד אף בזה (פסקי הגר"ש אלישיב מ"ג).

¹³⁴ ושיעורו נקבע לפי עושרו של הלוה (רבית הלכה למעשה פט"ו סכ"ז). ואפילו אם ידוע שיתייקר מותר (משנ"ב סי' ת"נ שעה"צ סק"ד), וכן אף אם בסוף התייקר הרבה מותר (חוט שני פ"א עמ' פ"ו).

¹³⁵ וי"א לדעת השו"ע אסור (הגר"א), ויש חולקים (בן איש חי שנה ב' פר' עקב אות א'), ואף לאוסרים אם הם מוחלים אף על עיקר החוב ואינם מקפידים אף אם לא יחזיר כלל מותר (חוט שני פ"א שם).

¹³⁶ ואף אם מוכר לו סאה חטים ע"מ לשלם בסאה שעורים בזמן מאוחר, שעכשיו שניהם באותו מחיר, מותר, משום שאי"ז נחשב כהקדמת תשלום [במה שנותן לו סאה חטים] על הסאה שעורים, דאסור משום שלא יצא השער של השעורים, [דאל"כ אפילו בדרך הלוואה מותר כיון שיצא השער, כמבואר בסעיף ג'], אלא נחשב שקונה את החטים בהקפה ומשלם עליהם בשעורים, ובזה אין לחשוש שהשעורים יתייקרו ונמצא שמשלם לו יותר, כיון שבשעת הסיכום על מכירה זו אין כאן תוספת מחמת ההמתנה על התשלום, אך אם גם עכשיו השעורים שוים יותר אסור (חול"ד). אך יש חולקים על כל דין זה, דאין חילוק בין לשון הלוואה ללשון מקח, ואם נותן לו סאה חטים ע"מ לפרוע סאה חטים לעולם הוי הלוואה ואסור (שער דעה, חכמ"א כלל קל"ט בינ"א סק"ז, חזו"א סי' ע"ב סק"ה), אך יכול לעשות כן בב' שלבים, שבתחילה ימכור לו בהקפה חטים בדינר כפי שהם שוים עכשיו, ואח"כ יתחייב הקונה לתת למוכר חטים תמורת מה שחייב לו דינר, דכיון שיש ביד הקונה סאה חטים מותר לו להתחייב כן אפילו כנגד חוב וכדלקמן סי' קס"ג ס"א (חזו"א שם). ולכן הקונה חפץ ומתחייב לשלם בדולרים באר"י לאחר זמן, לפי מה שנתבאר שדולרים באר"י דינם כפירות [עי' הערה 131], א"כ לדעת החו"ד מותר כיון שזה סאה בסאה בדרך מקח, אך לדעת החזו"א אם התייקר הדולר מזמן המקח אסור להוסיף למוכר (חוט שני פ"א עמ' פ"ב).

¹³⁷ לענין הלוואת שקלים צמוד לדולר, דהיינו שאם הדולר יתייקר ישלם יותר ואם הדולר יוזל ישלם פחות, אסור (חוט שני פ"א עמ' ע"ט אות ה'), קיצור דיני רבית המצויים פ"ג ס"ב, ברית יהודה עיקרי דינים פ"ג ס"כ), ויש שכתב שלכתחילה צריך היתר עיסקא, אך אם לא עשה היתר עיסקא יש מקום לומר שמותר לו לגבות (שבט הלוי ח"א סי' נ"ב).

¹³⁸ אך מותר לו לשלם את חובו אף במעות כפי שהחטים שוים עכשיו, ואינו צריך לשלם דוקא בחטים ממש (שו"ע הרב סעיף ל', חו"ד סי' קס"ג סק"ה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

רוצים יכולים למכור אותם בזול, ולכך נחשב כאילו יש לו [כמבואר בס"ב דמותר]¹³⁹ (ט"ז).

ב. קראם יש לו מעט מאותו המין¹⁴⁰ אפילו אין המפתח בידו לזה עליו כמה סאין לפרוע סאה בסאה, קראם אין לו כלום מאותו המין יתן לו¹⁴¹ המלוה מעט מאותו המין קראו ילוהו לו¹⁴² ואחר כך ילוה לו כמה סאין. הגה: קיהיה ללוה מעט מאותו המין פקדון ציד אחר הרי זה כאילו היה צידו¹⁴³, אבל אם אחרים חייבים לו לא מקרי יס לו¹⁴⁴. קיוכן אם יס לו במקום אחר ואין למלוה דרך לשס¹⁴⁵. קטלוה שאמר שיש לו מעט מזה המין, יוכל המלוה להלוות לו ואינו כריך ראה לדבריו¹⁴⁶. קיהא דמותר להלוות לו כשיס לו מאותו המין היינו סתם, אבל אם המלוה מתנה שאם יתייקרו חטים ישלם לו חטים ואם יזלו יתן לו מעות דמי שוויין כשער של עכשיו, אסור דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד¹⁴⁷.

(¹) מעט מאותו המין - אך לא מועיל אם יש ללוה מעות, אפילו אם יש לו הרבה שיכול לקנות כל מה שלוה (ש"ך)¹⁴⁸.

¹³⁹ ולפי טעם זה מותר גם ללוות מטבע נחושת על מטבע נחושת, דהרי חשוב כיש לו, אך לטעם א' אסור דדוקא מטבע זהב לא נחשב כפירות בזמן הזה, אך מטבע נחושת חשוב כפירות, ואף שיש להקל באיסור דרבנן, לכתחילה יהיה לו ברשותו מטבע א' של נחושת (בית לחם יהודה), אך יש שפקפקו בטעם הב', שהרי אם יצא השער פשוט שמותר אפילו אם אין לו [וכדלקמן ס"ג], ואם לא יצא השער לא מהני מה שיש לו מעות לקנות בהם את הפירות (רע"א, יד אפרים), ויש שכתב דאף לטעם ב' אסור במטבע נחושת (וצ"ב), ומ"מ כתב דהמנהג להתיר, ויתכן משום שמחשיבים זה כיצא השער (חור"ד).

¹⁴⁰ אך אם יש לו אותו חפץ מסוג אחר, אם המלוה מוכן שיפרע לו בזה חשיב שיש לו, אך אם אינו מוכן שיפרע בזה, או אם מחיר חפץ זה שונה מהמחיר של החפץ שלוה ממנו, לא חשוב שיש לו (רבית הלכה למעשה פט"ו ס"ז). וכן אם ליה קופסת שימורים סגורה, לא מהני מה שיש לו קופסא כזו פתוחה, וכן לענין בקבוק תרופה סגור לא מועיל מה שיש לו בקבוק כזה פתוח (נתיבות שלום אות ז"ז). ולכן יש שמפקקים ששטר של מאה דולר ושטר של דולר אחד הוי כשני מינים, ולא מועיל אם יש לו שטר של דולר אחד להלוות שטרות של מאה דולר אלא אם יש לו שטר אחד של מאה דולר, ונהגו להקל, אבל אם יש לו מטבע של רבע דולר או סנט לא מהני (קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"ו), ויש מקילים אף בשטר של דולר אחד דחשוב יש לו (ברית יהודה פ"כ הערה כ"ו, חוט שני פ"א עמ' ע"ד פרטי דינים אות ב'), ויש שכתבו שלענין סנט אחד הוי ספק (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ג ס"ח), אך אם המלוה התנה עם הלוה שלא יפרע לו אלא רק בשטרות של מאה דולר וכדומה, צריך שיהיה לו מעט משטרות אלו דוקא (חוט שני שם).

ואם הוא עדיין מחוסר מלאכה א' או ב', י"א דלא חשוב כיש לו (שער דעה), וי"א דחשוב כיש לו (רבית הלכה למעשה שם ס"ח), אך אם הוא מחוסר ג' מלאכות ודאי אינו נחשב כיש לו (שם).

¹⁴¹ מהני אף במתנה ע"מ להחזיר (רבית הלכה למעשה ס"ג).

¹⁴² פ' שבתחילה ילוה לו מעט ויקצוץ דמים כמבואר בסעיף א' דמותר, ושוב יוכל להלוות לו הרבה סאים ע"מ שיפרע לו חטים (ערך לחם למהריק"ש).

¹⁴³ אך אם הנפקד כופר בפקדון לא חשיב כיש לו (גידול"ת במקור מים חיים).

¹⁴⁴ וכן אם יש לו מטבע זו בחשבון בבנק אין זה נחשב שיש לו, שהרי הכסף ניתן בתורת הלואה לבנק (רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ט).

¹⁴⁵ וצ"ע אם יש ללוה דרך לשם, או שיש שיירות מצויות ואפשר לשלוח את הפירות למקום ההלואה (נתיבות שלום אות ז"ד).

¹⁴⁶ אלא אם כן ידוע שאין לו, או שהוא בחזקת שאין לו, שאז לא מועילה הודאתו לשקר (שו"ע הרב ס"ג, רבית הלכה למעשה שם ס"ז).

אם בשעת פרעון אומר הלוה ששיקר ולא היה בידו בשעת ההלואה, ועכשיו אינו רוצה לפרוע את מה שהפירות התייקרו דהוי רבית, אם יש לו מיגו שלא ליה כלל נאמן בשבועה ויפטר מזה, אך אם מפורש בשטר שאמר שיש לו אינו נאמן (בית מאיר).

¹⁴⁷ והוי רבית קצוצה, אך היינו דוקא בהלואה, אבל אם מוכר לו חטים בהקפה ע"מ שיתן לו יין, ואם אח"כ יתייקרו החטים ישלם לו חטים כפי השער שיהיה בשעת הפרעון, ואם יזלו החטים ישלם לו יין כפי השער של שעת המכירה מותר, אך אם יש צד של הלואה אסור בקרוב לשכר (חור"ד).

¹⁴⁸ ויש חולקים דאם יש לו מעות מותר ללוות, אך אם יש לו מטלטלין אף שיכול למוכרם ויהיו בידו מעות אסור (ט"ז סק"ב).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(1) לזה עליו כמה סאין - אפילו ביחד, משום שכנגד כל סאה שלוחה אנו רואים שהסאה שביד הלוחה נקנית למלוחה, וא"כ אף אם תתייקר הסאה של המלוחה התייקרה (ש"ך).

(2) לפרוע סאה בסאה - ולכתחילה צריך שהלוחה והמלוחה ידעו שיש לו ברשותו ומותר להלוות משום כך (ט"ז), וי"א שאף צריך שיתכוין הלוחה להקנות למלוחה את המעט שיש לו ברשותו (ש"ך¹⁴⁹), אך בדיעבד אם היה ברשותו אלא שהם לא ידעו שזה סיבת ההיתר, מ"מ צריך לשלם לו את כל הסאה, כיון שחכמים הקנו למלוחה את הסאה שברשות הלוחה (ט"ז, ש"ך).

(3) או ילוהו לו - י"א דוקא אם בתחילה לוח כדי להשתמש באותה סאה, יכול אח"כ ללוות עוד על סמך הסאה שברשותו, אבל אם מתחילה לוח סאה זו בשביל שיוכל ללוות עוד כמה סאים אסור (ט"ז), וי"א דלעולם לא מהני אם יש לו את הסאה רק בהלוואה, ולא מהני אלא אם הקנה לו או נתן לו במתנה (ש"ך).

ג. קי"א היה לאותו מין שער בשוק קבוע וידוע לשניהם מותר ללוות סאה בסאה¹⁵⁰. הגה: וע"ל סימן קע"ה חיזה מקרי שער קבוע¹⁵¹. קי"א דיכול ללוות על שער שצדק היינו להלוה יכול לפרוע לו אימת שילכה, אבל אם התנה שלא יקבל פרעון עד שעת היוקר אסור.

(4) היה לאותו מין שער בשוק וכו' - דכיון שמצוי לקנות בשוק, חשוב כאילו יש ללוה, ומותר ללוות. ואם יצא השער במקום אחד, אפילו שבשאר מקומות סביבותיו לא יצא השער, סומכים על המקום שהוא שיצא בו השער (ט"ז).

(5) וידוע לשניהם - ודי שידעו שיצא השער, אך אי"צ שידעו בכמה יצא השער. י"א שאף אם לא ידעו שיצא השער מותר, וי"א דדוקא אם ידעו בשעת ההלוואה שיצא השער מהני (ש"ך) ואף בדיעבד אסור לפרוע לו כל הסאה אם התייקרו החטים (ט"ז סק"ג), וי"א דלכתחילה צריך שידעו בשעת ההלוואה שיצא השער, אך בדיעבד אם לא ידעו צריך להחזיר לו כל הסאה שלוחה (ש"ך).

(6) מותר - אפילו אם אין מעות ללוה במה לקנות בשוק, שהרי יכול לקנות בהקפה או ללוות מחבירו (ט"ז, ש"ך).

(7) אימת שירצה - ואפילו אם קבע לו זמן, דהיינו שהמלוה אינו יכול לתבוע את הלוחה עד זמן זה, מותר (ש"ך).

(8) עד שעת היוקר - לאו דוקא, אלא אם המלוה התנה שלא יקבל את הפרעון עד זמן מסוים, אסור ללוות על סמך שער שבשוק, ואם הלוחה והתנה כך ולבסוף התייקר, אסור לקבל את תוספת היוקר¹⁵². וכן אם המלוה קבע זמן לפרעון מחמת חשש שיוזלו הפירות או שאר חששות, שמבואר בחו"מ (סי' ע"ד ס"ב) שהלוחה אינו יכול לכופף את המלוה לקבל את הפרעון לפני הזמן שקבע, א"כ אפילו בקביעות זמן סתם דינה כקבע שלא יקבל את הפרעון קודם לכן, ואסור ללוות על סמך שער שבשוק. אך אם יש ללוה מעט מותר אף בכה"ג (ש"ך).

¹⁴⁹ וכן הוא בחכמ"א קל"ד ס"ב.

¹⁵⁰ ומ"מ הוא צריך לנכות את החסרונות שרגילים להתחסר מפירות אלו, בכדי שהמלוה לא ירויח מהלוואה זו, וכמבואר בשו"ע לקמן סי' קע"ה ס"ה לענין פסיקה על פירות, והיינו דוקא כשקבע לו זמן לפרעון, [לכאורה כוונתו לענין דיעבד, שהרי לכתחילה אסור להלוות על סמך יצא השער אם קובע זמן לפרעון, כדלהלן בשם הש"ך - @לשאול להרב שטיינברג], ומ"מ אם היה ללוה מעט בכל גווי אי"צ לנכות חסרונות (יד אברהם), ויש חולקים דלעולם אי"צ לנכות חסרונות (ברית יהודה פי"ז הערה מ"ה).

¹⁵¹ דדי בשער של עיירות, [דהיינו אף שהשער משתנה כל כמה ימים (חכמ"א כלל קמ"א ס"א)], ואי"צ שער של המדינה [דהיינו שנמשך ב' או ג' חדשים (שטמ"ק דף ע"ב ע"ב בשם תשו' הרי"ף)] (ש"ך סי' קע"ה סק"ג, חכמ"א כלל קל"ד ס"ה), ויש חולקים דכאן לכו"ע לא סגי בשער של עיירות אלא צריך שער של המדינה (שער דעה), ויש מקילים אף אם השער משתנה כל יום (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' ק"ט, קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"ה).

¹⁵² י"א דאם התנה שלא יקבל את הפרעון עד שעת היוקר אף בדיעבד אם התייקרו הפירות אסור לקבל את התוספת, אך אם התנה שלא יקבל עד הזמן, שהוא זמן ששייך שיוזלו הפירות כמו ששייך שיתיקרו, בזה אף שלכתחלה אסור להתנות כן מ"מ בדיעבד מותר לקבל את התוספת (עצי לבונה בש"ך, עי' אגרו"מ י"ד ח"ג הערות לסי' קס"ב הערה ל"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

ד. קיימלוה אדם את אריסיו (פיי אריס הנוטע או זורע שדה תבירו ויש לו חציו או שליש בפירות) סאה בסאה¹⁵³ לזרע בין קודם שירד האריס לשדה בין אחר שירד, במה דברים אמורים במקום שנהגו שיתן האריס הזרע, אבל במקום שדרך בעל הקרקע ליתן הזרע אם כבר ירד האריס לשדה אסור.

^(ט) במקום שנהגו שיתן האריס הזרע - משום שבכה"ג אין כאן הלואה, אלא נחשב שבעה"ב לוקח את הסאה הראשונה מהשדה שלו¹⁵⁴ כתשלום על האריסות, אך זה דוקא אם מתחילה ירד האריס על דעת זה, אך אם בתחילה ירד על דעת שלא לשלם סאה נוספת, אם כן ודאי שיש כאן הלואה ומה שמשלם סאה זו הוא עבור פרעון ההלואה, אלא שמ"מ אם נהגו שהאריס יתן את הזרע א"כ כל זמן שאין לאריס זרע לתת יכול בעה"ב לסלקו מהשדה, ושוב נחשב כאילו האריס עדיין לא ירד לשדה והבעה"ב יכול לתת לו את הסאה בתנאי הנ"ל, ועדיין נחשב שאין כאן הלואה, ורק אם נהגו שבעה"ב נותן את הזרע ורק אריס זה אמר לבעה"ב שהוא יתן את הזרע ולבסוף לא היה לו לתת, בזה אסור אם האריס כבר ירד לשדה. ומ"מ אף בכה"ג אם האריס התחייב בחיוב גמור לבעה"ב שהוא יתן את הזרע ושם לא יתן יסתלק מהקרקע, שוב מותר לבעה"ב להלוותו אע"פ שכבר ירד לשדה, שהרי ביד בעה"ב לסלק אותו מאחר שאין בידו לתת את הזרע (ט"ז).

^(טו) אם כבר ירד האריס לשדה אסור - וי"א שתלוי אם בשעה שהתרצה לתת סאה זו מיד אמר שבעה"ב יתן וסאה זו תהיה עליו כהלואה, מותר משום שאף אם הסאה תתייקר נחשב שנותן לו מתנה גדולה יותר, שהרי כל חיובו בסאה זו הוא מתנה לבעה"ב, אך אם רק לאחר שכבר התחייב לתת סאה זו ביקש מבעה"ב שהוא יתן והאריס ישלם לו, אסור (רע"א).

ה. קיימלוה לו סאתים חטים ועשה לו שטר עליהם, אם לא יברר המלוה שיצא השער בשעת הלואה או שהיה ללוה מעט מאותו המין, ישבע הלוח שלא יצא השער וישלם היה לו כלום מאותו המין ולא יפרע אלא דמים שהיו שוים בשעת הלואה (קיימלוה המלוה יכול לומר הקניתי לו מעט משלי ע"י אחר, ללא מהני כלל דעת הלוח). קיימלוה יתחייב לו חטים וההלואה היתה במקום אחד והתביעה במקום אחר והחטים יקרים יותר במקום התביעה, לא ישלם לו אלא כשוויין במקום ההלואה. הגה: קיימלוה התירו ללוות כשיש לו אלא סאה חטים בסאה חטים, אבל סאה חטין בסאה דוחן אסור אעפ"י שהן נשערו אחד ויש לו דוחן.

^(טז) אם לא יברר המלוה וכו' - אך אם כתוב בשטר שהמלוה יהיה נאמן על כל עניני החוב, המלוה נאמן (ש"ך).

^(טז) אם לא יברר המלוה וכו' - הטעם שכאן על המלוה לברר דבריו, ואילו במקום שיש שטר ביד המלוה והלוה טוען שהלוה לו באיסור, צריך הלוה לברר הדבר כדלקמן סי' קס"ח סעיף כ"ה, וי"א משום ששם יש הרבה היתרים מצויים, ואילו כאן יש רק היתר ביש לו או ביצא השער, ומצוי ששני היתרים אלו אינם קיימים (ט"ז), וי"א משום ששם יש ודאי איסור ולכן ודאי שעשה בהיתר, אבל כאן אינו מעלה בדעתו שהחטים יתייקרו כדי שיבדוק בשעת ההלואה שיש ללוה חטים או שיצא השער (ש"ך בנקה"כ)¹⁵⁵.

^(טז) שיצא השער בשעת הלואה וכו' - דוקא אם ידוע שהלוה לו בזמן הזול, או שמוזכר זמן ההלואה בתוך השטר, דכיון שיש כאן צד של איסור רבית צריך המלוה לברר שהיה בהיתר, אך אם המלוה טוען שהלוה לו בזמן היוקר, או שכתוב בשטר שפלוגי חייב לפלוגי כך וכך סאים לשלם בזמן פלוגי, והמלוה טוען שלא הלוה לו אלא שקנה ממנו,

¹⁵³ דהיינו אע"פ שאין לאריס סאה א' ולא יצא השער, דבשאר אדם אסור, מ"מ באריס מותר וכדלקמן (ב"י).

¹⁵⁴ משמע שמותר רק אם נותן לו את הסאה מהשדה שלו, אך אם התחייב לתת אף אם השדה לא תעשה פירות אסור, וי"א שאף בזה מותר, שהרי הכל הם דמי חכירות הקרקע שמותר לשלם אף אם בסוף השדה לא תעשה פירות (חור"ד), וכן י"א שנחלקו בזה הראשונים, ומסיק להקל ברבית דרבנן (מקור מים חיים).

¹⁵⁵ וי"א משום ששם היה יכול לטעון שהכל הוא קרן ואין כאן רבית כלל, ועוד שיש לו מיגו ע"ז, משא"כ כאן שניכר שיש בו רבית שהרי משלם לו חטים כפי מה שהם שוים עכשיו (חור"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

נאמן המלוה, אפילו בגוונא שלפי טענתו בשעת ההלוואה עבר איסור, כיון שעכשיו אינו נוטל רבית (ש"ך).

(כ) דלא מהני בלא דעת הלוה - דאין מקנים לאדם בעל כרחו (ש"ך). ויש שהקשו מפרוזבול דמהני שהמלוה יקנה ללוה מעט קרקע כדי שהמלוה יוכל לכתוב פרוזבול על חוב זה, ואע"פ שהלוה מפסיד ע"ז שאין חובו נשמט, כיון שמ"מ הקנאת הקרקע היא זכות, ואף כאן קבלת הסאה חטים שהקנה לו היא זכות ויכול להקנות לו בלא דעת הלוה (ט"ז, יריעות האהל בפת"ש).

(כא) אבל סאה חטין בסאה דוחן אסור - והוא הדין לשאר שני מינים שאסור¹⁵⁶ (ש"ך), והטעם שכיון שהם שני מינים לפעמים הם אינם שווים במחירם (ט"ז וש"ך), וכל זה דוקא בהלוואה, אבל במכירה מותר למכור מין א' ע"מ שיתן לו לאחר זמן פירות ממין אחר, אם יש לו את המין האחר (ט"ז, ש"ך סי' קע"ג ס"ק ט"ז), וכן אם יצא השער של המין האחר, מותר למכור לו מין אחר ששווה עכשיו כמותו (רע"א).

(כב) אעפ"י שהן בשער אחד ויש לו דוחן - וכן אפילו אם יצא השער של שניהם אסור (לבוש בש"ך)¹⁵⁷.

סי' קס"ג דין הפוסק חיטין לחייבו כשער של עכשיו, ובו ג' סעיפים

א. קיימי שהיה נושה בחבירו מעות ואמר לו תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהם חטים, אמר לו צא ועשה אותם עלי כשער של עכשיו ויהיה לך אצלי חטים בהלוואה, אם יש לו חטים קייבשיעור מעותיו מותר קבאפילו לא יצא השער¹⁵⁸, ואם לאו אסור אפילו יצא השער¹⁵⁹. (קט"ו נאמן המוכר לומר שיש לו וכו' ראו לדברי¹⁶⁰, כדלעיל סימן קס"ג).

(א) אם יש לו חטים - אך אם יש למוכר מעות, אפילו בשיעור שיכול לקנות בהם את כל מה שפסק על זה, אסור (ש"ך), וי"א דמהני מה שיש למוכר מעות, אם יצא השער של החטים, אך למעשה אין להתיר אלא ביש לו חטים¹⁶¹ (ט"ז).

(ב) כשיעור מעותיו - אך לא די שיש לו מעט חטים, כמו בהלוואת סאה בסאה לעיל סי' קס"ב ס"ב, משום שדוקא בהלוואה מועיל שיכול להלוות לו שוב כנגד מה שלוה כבר, אך במכירה לא שייך לומר כך¹⁶² (ט"ז, ש"ך).

¹⁵⁶ וכ"ש הלוואת מעות על מעות אחרות שאסור (שו"ע הרב סעיף ל', ועי' ברית יהודה פ"ח הערה ד').

¹⁵⁷ אך אם ברוב השנים ב' המינים מחירם שווה מותר (חור"ד). וכן בדבר מועט מותר אף בהלוואת ב' מינים (רבית הלכה למעשה פט"ו סעיף ל', וכן מבואר בקיצור שו"ע סי' ס"ה ס"א).

¹⁵⁸ י"א דמותר להויל אף יותר ממה שנמכר עכשיו (שו"ת רע"א מהד"ק ס"ס נ"ב, חכמ"א כלל קל"ד ס"ב וסיים דצ"ע), אך י"א דמותר רק כשער הזול של לקוטות וכדומה, אך לא בזול יותר, משום שהרי נותן לו בזול מחמת שהלוה לו בתחילה ואסור להוסיף בשעת פרעון כדלעיל סי' ק"ס ס"ד (יד אברהם, שער דעה, חז"א סי' ע"ו סק"ב).

¹⁵⁹ ולכן צריך להזהר אם הלוה לחבירו שקלים ולאחר זמן סיכמו שהחוב יהיה במטבע חוץ ויתנם לו לאחר זמן (אם דינו של מטבע חוץ כפירות עלי' הערה 131), אין בזה היתר אפילו אם יצא השער למטבע חוץ, אלא מותר רק אם יש ללוה מטבע חוץ כפי השיעור שפוסק עמו, וצריך להזהר שהלוה לא יאמר "אני אפרע לך במטבע חוץ" אלא רק "אני מוכר לך מטבע חוץ כפי שיעור החוב" (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"י, רבית הלכה למעשה פט"ז סכ"ב).

¹⁶⁰ אך אם הוא משקר עושה איסור ומכשיל את המלוה, ואם המלוה יודע שהלוה משקר אף הוא עובר איסור (חכמ"א כלל קל"ד ס"ב).

ויש חולקים לדעת השו"ע והרמ"א שצריך שיהיה למוכר את כל החטים שמוכר לו אין המוכר נאמן (הגר"א) [וראה הערה 162 שלדעת הגר"א די אם יש לו רק מעט מאותו מין, ולפי"ז המוכר נאמן].

¹⁶¹ וי"א שאם התרצה לתת לו את המעות, ואח"כ פסק עמו על פירות מותר (פנ"י במקור מים חיים), וצ"ע לדינא (מקור מים חיים).

¹⁶² אך אם פוסק עמו על חטים שיש לו, ואח"כ במעמד אחר פוסק עמו שוב על אותה כמות חטים שיש לו, מותר (חור"ד).

ויש חולקים דאף בזה די אם יש לו מעט מאותו מין (הגר"א).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(3) מותר - משום שהקונה זכה בהם מעכשיו, ואע"פ שלא משך את החטים כיון שאם יבוא לחזור מהמקח יקבל עליו מי שפרע, ולכן אם התייקרו אח"כ הם התייקרו ברשות הקונה ואין כאן רבית (ט"ז, ש"ך).

(7) ואם לאו אסור וכו' - אך אם נותן לו עכשיו מעות מותר לפסוק עמו על חטים שיתן לו כל השנה, אם יצא השער לחטים ופוסק עמו כפי השער, כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א, אך אסור לפסוק עמו יותר זול משער החטים (ש"ך). הלזה לו מעות ע"מ שאם לא יפרע לו עד זמן פלוני ישלם לו פירות כפי השער של שעת ההלוואה אסור¹⁶³ (ט"ז וש"ך), אך אם מתחילה פסק עמו על פירות שיתן לו במשך כל השנה, אלא שהסכים לקבל את המעות חזרה עד זמן מסוים, מותר שהרי מתחילה עשה עמו פסיקה על פירות כדין, אלא שעשה עמו טובה שיוכל לחזור מהמקח (ט"ז).

(7) אסור וכו' - שמא אח"כ יתייקרו הפירות, ונמצא שקיבל יותר ממה שהלוה (ש"ך).
ב. קב"הרי שהיה לו חטים ועשה הלוואתו עליו, ובא אחר זמן ואמר ליה תן לי חטים שאני רוצה למכרם וליקח בדמיהם יין, אמר ליה צא ועשה אותם עלי יין כשער שבשוק עתה, אם יש לו יין הרי זה מותר ואם לאו אסור¹⁶⁴.

(7) ואם לאו אסור - כל זה דוקא אם בתחילה הלוה לו מעות ואח"כ פסק על חטים, ושוב שינה את הפסיקה שיתחייב לתת לו יין, ובזה רק אם יש לו יין מותר אך אם אין לו יין אסור¹⁶⁵, אך אם מתחילה נתן לו מעות ופסק עמו על חטים, ואח"כ רוצה לשנות ולפסוק עמו על יין, מותר אף אם אין לו יין אם יצא השער ליין, וכל זה דוקא אם החליף את חוב החטים ביין, אך אם זקף את חוב החטים בדמים, ורק אח"כ פסק עמו על יין תמורת חוב זה, דינו כפסיקה בחוב שמותר רק אם יש לו יין, אך אם אין לו יין אסור אף שיצא השער של היין (ט"ז).

ג. קב"האמר לו הלוויני מנה, אמר לו מנה אין לי חטים במנה יש לי¹⁶⁶, ונתן לו חטים במנה כמו שהוא השער וחזר ולקחם ממנו בצ"ל¹⁶⁷ (ועדיין הם קוים מלה), קב"האם פרע לו לבסוף המנה בפירות מותר, אבל אסור לפרוע במעות מפני הערמת רבית קב"המאחר שאמר לו תחלה הלוויני מנה¹⁶⁸, קב"האם עבר ועשה הרי הוא מוציא ממנו ק' בדין שאפילו אבק רבית אין כאן.

¹⁶³ "א דוקא אם אמר אם לא תשלם לי בניסן תתן לי חטים כל השנה כפי השער של עכשיו, דכיון שהפסיקה מתחילה אחרי שנעשה הלוואה אסור. אך אם אומר אם לא תשלם לי לזמן פלוני תתן לי מיד פירות כפי השער של עכשיו מותר, שהרי זה רבית בדרך קנס שמותר במקח כמבואר בסי' קע"ז סעיף י"ד (תפארת למה, חו"ד). ו"א דכאן מיירי שלא אמר מעכשיו, ולכן אין להתיר משום רבית בדרך קנס (יד אברהם). ו"א דהכא מיירי שלא עשו קנין ע"ז, אך אם עשו קנין יש להתיר משום רבית בדרך קנס (שער דעה). "א דאם יש ללוה עכשיו את כל הפירות ברשותו מותר (שו"ע הרב סכ"ז). ויש חולקים על כל דין זה ומתירים, משום שנחשב כבר מעכשיו כפסיקה על פירות (ערך לחם למהריק"ש בסוף הסימן).

¹⁶⁴ אפילו אם עכשיו כשפוסק עמו על יין יש ברשות המוכר את החטים שפסק עמו בתחילה, לא אומרים שנחשב כפוסק עם מעות שמותר לו לפסוק על יין אם יצא השער של היין אע"פ שאין לו יין, אלא כיון שבתחילה היה חייב לו מחמת הלוואה, אסור אלא אם יש לו עכשיו יין (שער דעה).
¹⁶⁵ וכל זה אם הפסיקה מתחילה על חטים היתה כדין, שהיו ללוה את כל החטים שפסק עמו, אך אם מתחילה פסק על חטים באיסור, ואח"כ רוצה לשנות ולפסוק על יין, אסור אפי' אם יש לו יין (יד אברהם), ו"א דאפילו כנגד הקרן שהלוה לו בתחילה לא חלה הפסיקה על היין, כיון שכל פסיקה זו באיסור ולא חלה (שער דעה).

¹⁶⁶ אך אם אמר לו יש לי חטים להלוות לך ע"מ שתחזיר לי חטים ולא הזכיר את שוויים, והלוה לו בהיתר של יש לו או שיצא השער, מותר לו לפרוע בין בחטים ובין במעות (חו"ד).

¹⁶⁷ אך אם מכר את החטים לאדם אחר בתשעים, מותר למלוה לחזור ולקנותם ממנו בתשעים, ומותר ללוה אח"כ לפרוע את חובו גם במעות, כיון שלא חזר ומכרם למלוה (גידול"ת בבית לחם יהודה ומקור מים חיים).

¹⁶⁸ וה"ה להיפך, אם אמר לו הלוויני מנה ואמר לו אין לי מנה להלוות לך אך אקנה ממך סחורה ששווה מאה בתשעים, ונתן לו מיד תשעים וקנה את הסחורה ממי שביקש הלוואה, ושוב מוכר את הסחורה למבקש הלוואה במאה כפי שהיא שווה בהקפה, אסור (קונטרס הסמ"ע אות ט"ו), ונראה דאם פורע לו בסוף בסחורה מותר, כמבואר בשו"ע כאן, ורק אם משלם לו במעות אסור שנראה שלוה תשעים ופורע מאה (ברית יהודה פ"ב הערה מ"ג).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

הגה: קפ"ז"א להוי אבק רבית¹⁶⁹. קמ"כ כל זה לא מיידי אלא כשלא התנו מתחילה על כך, אבל אם התנו מתחילה לקנות ממנו בפחות הוי רבית גמור, אפילו פרע לו פירות (אסור).

(^א) ונתן לו וכו' - היינו שקנה את החטים בקנין גמור כגון שמשך את החטים, דאם לא קנאם בקנין זה נראה כרבית אף אם בתחילה אמר לו "הלוני חטים" ולא רק באמר לו "הלוני מנה", וכן אף אם בסוף פורע לו בפירות אסור (ש"ך).

(^ב) וחזר ולקחם ממנו בצ' - י"א דהיינו דוקא אם באותה שעה שהלוה לו את החטים חזר וקנה ממנו אותם בתשעים, בכה"ג אסור אם בסוף פרע לו במעות, אך אם רק לאחר שעה חזר וקנה אותם ממנו בתשעים מותר לפרוע לו בסוף גם במעות (ט"ז), ויש חולקים (ש"ך בנקוה"כ).

(^ג) ועדיין הם שוים מאה - אך אם הוזלו החטים והם שוים עכשיו תשעים כפי שמכרם לו, הוי היתר גמור (ט"ז וש"ך). ואם מתחילה היו שוים תשעים ונתן לו אותם בהקפה כאילו הם שוים מאה, הוי רבית גמורה, והטעם שאפילו בגוונא שמותר למכור חפץ ביותר משווי כמבואר לקמן סי' קע"ג ס"א, מ"מ כאן שבתחילה אמר לו "הלוני" אסור¹⁷⁰ (ט"ז). וי"א שאפילו אם לא אמר לו "הלוני" אסור לקונה לקנות ביוקר ע"מ לחזור ולמכור מיד כפי השווי, אפילו אם מוכר לאדם אחר (חת"ס בפת"ש).

(^ד) מותר - ואם התנו לפרוע בפירות שאין בזה איסור, ולבסוף רוצה לפרוע במעות, תלוי בב' הדעות בשו"ע לקמן סי' קע"ה ס"ו¹⁷¹ (ש"ך).

(^ה) מאחר שאמר לו תחלה הלוני מנה - אך אם אמר לו בתחילה "הלוני חטים" מותר (ש"ך).
(^ו) וי"א דהוי אבק רבית - אם פורע במעות. אך אם התנו לפרוע במעות והלוה רוצה לפרוע לו בחטים בשווי מאה, מותר, אלא שב"ד לא כופים אותו לשלם דוקא בחטים בשווי מאה¹⁷² (ט"ז וש"ך).

(^ז) הוי רבית גמור - וי"א דהוי רק כמין רבית גמור, אך אי"ז רבית גמור¹⁷³ (ש"ך).

סי' קס"ד הממשכן שדה לא יחכירנו, ובו ד' סעיפים

א. קכ"מי שהיתה שדה ממושכנת בידו, לא יחזור וישכיר אותה לבעל השדה¹⁷⁴, קלויש מי שמתיר לעשות כן במשכנתא דסורא¹⁷⁵. הגה: קל"בכלכל שכל התנה מתחלה על כך¹⁷⁶, קל"גס קצבר החזיק המלוה בשדה¹⁷⁷, אבל כללו הכי לכולי עלמא אסור.

¹⁶⁹ י"א דאם כבר קיבל המלוה את הרבית אינו צריך להחזיר, משום שכאן הוי הערמת רבית והיא קלה מאבק רבית, ואף לסוברים לקמן סי' קס"ו ס"ג דבכל אבק רבית אם הלוה חייב למלוה חוב נוסף מנכים לו את דמי האבק רבית ששילם כבר, אך כאן שהיא הערמת רבית לא מנכים את מה ששילם מהחוב הנוסף (רשב"א וריב"ש ומ"מ בשער דעה), וכן אם הוציאו ממנו בטעות ע"י דיני עכו"ם או דיין ישראל שטעה, אין מוציאים מיד המלוה (שער דעה), ויש חולקים, דכל זה לדעה הראשונה שהביא השו"ע, אך לדעה השנייה שהביא הרמ"א דינו ככל אבק רבית (אבנ"ז סי' ק"פ).

¹⁷⁰ כל זה דוקא משום שחזר וקנה אותם בתשעים, אך אם אמר לו בתחילה "הלוני" ואמר לו שאינו רוצה להלוותו אלא למכור לו סחורה בהקפה, ומעלה את המחיר באופן המותר כמבואר לקמן שם, ואינו חוזר וקונה אותם בזול יותר מותר (חור"ד ע"פ נקוה"כ לש"ך סי' קס"ז). וע"פ המבואר שאם אינו אומר "הלוני" מותר אף אם חוזר ומוכר ביוקר ופורע במעות, יש שכתב להמציא היתר למי שרוצה לפסוק על פירות בזול, דהיינו שרוצה לקנות פירות השוים מאה בתשעים, ואין למוכר את הפירות, שהקונה לא ישלם למוכר תשעים במעות, אלא יתן לו סחורה שיש לו שאין שומתה ידועה ביוקר יותר ממה שהיא שווה, דהיינו שהיא שווה תשעים אך ימכור לו אותה במאה, ושוב יחזור הקונה ויקנה אותה בתשעים כפי מה שהיא שווה וישלם ע"ז במעות, וכנגד החוב שהמוכר חייב לו על מה שנתן לו את הסחורה בתחילה יתחייב לתת לו פירות כפי שהם שוים עכשיו, ונמצא שהרויח ע"י קנייה זו (חור"ד חידושים סק"ב). [אך לחת"ס בפת"ש אין להתיר בזה, שהרי קונה ביוקר וחוזר ומוכר מיד בזול].

¹⁷¹ ועי' שם דעות האחרונים בהכרעת ההלכה בזה.

¹⁷² אלא יכול לשלם במעות, ואז יפרע רק תשעים כפי המעות שקיבל ממנו לאחר שמכר לו את החטים.

¹⁷³ אלא רק אבק רבית, משום דהוי דרך מקח (ערך שי סי' קס"ד ס"א ד"ה ולפ"ד).

¹⁷⁴ ואם משכיר לאחר, אם הוא דר בה מותר כיון שהוא משלם עבור שכירותו ואין הרבית מלוה למלוה, אך אם אינו דר בה נמצא שהוא נותן מחמת שהמלוה הלוה ללוה, וכיון שמתחייב דבר קצוב

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(א) ממושכנת בידו - אפילו הרבה שנים (ט"ז), ואפילו אם כתוב בשטר שהשדה היתה ביד המלוה זמן רב לפני שהלוה חזר ושכרה ממנו, וכן היה, אסור (ש"ך), כיון שבסוף לוקח ממנו יותר ממה שהלוה לו, וכ"ש אם המלוה לא החזיק בשדה ולא קנה אותה כלל, שאסור להשכירה ללוה, אפילו במשכנתא דסורא כמש"כ הרמ"א (ט"ז).

(ב) לא יחזור וישכיר אותה - ואם חזר והשכיר אותה י"א דהוי רבית קצוצה, וי"א דהוי אבק רבית (ט"ז), ומשמע מדברי השו"ע דסבר דהיא רבית קצוצה¹⁷⁸ (ש"ך).

(ג) לבעל השדה - ואם משכירה לאדם אחר והוא חוזר ומשכירה לבעל השדה, י"א שמותר, וי"א שאסור (ט"ז¹⁷⁹).

(ד) במשכנתא דסורא - דהיינו שמשכן לו את השדה תמורת כל דמי ההלוואה, שלבסוף הלוה לא יצטרך להוסיף לו כסף בשביל לפדות את השדה, ואע"פ שתמורת כל שנה נתן לו רק דבר מועט, מותר משום שנחשב ששכר ממנו את השדה בזול, כמבואר לקמן בסי' קע"ב ס"א (ט"ז).

ג. קל"ממשכנתא דסורא אם בא אחר ושכר אותה מהמלוה מותר לחזור ולהשכיר אותה לבעל השדה. (וע"ל סימן קע"ב).

(ה) משכנתא דסורא - היינו אפילו לדעה הראשונה בס"א דאין היתר במשכנתא דסורא להשכיר ללוה עצמו, מ"מ אם אחר שכרה מותר לו לחזור ולהשכירה ללוה (ט"ז). אך בשאר משכנתא אף אם בא אחר ושכרה אסור לחזור ולהשכירה ללוה, והוי אבק רבית (ש"ך).

(ו) מותר - אפילו אם המלוה לא ירד לשדה כלל¹⁸⁰ (ט"ז וש"ך ובנקוה"כ). וי"א דאם לא החזיק בשדה לא קנאה, ושוב לא יועיל מה שאחר שכר את השדה (ט"ז).

ג. קל"מותר למכור שדהו ולאחד ולהתנות עמו שיחכירנו (פי' החוכר הוא איש שמקבל עליו שדה חברו לעבדה בתנאי שיתן לבעל כך וכך פירות, בין יעשה השדה פירות בין לא יעשה) לו אחר כך.

(ז) מותר למכור - כיון שגוף השדה מכורה לו לגמרי, והוא עיקר הבעלים על השדה לעולם יותר מהשוכר. וצריך שהקונה יקנה את השדה בתחילה בקנין גמור של קניית קרקע, שאם לא כן הוי הלוואה ואסור¹⁸¹ (ט"ז).

ד. קל"הלווהו על שדהו ואמר לו אם לא תתן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי, קל"ולא אמר מעכשיו¹⁸², בענין שאין המקח קיים תוך ג' שנים, לא יאכל הפירות, קל"ואם אכלם הוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים. הגה: קל"ויש אומרים דמה שאכל תוך ג' שנים לא הוי אלא אצק רבית דהוי כמשכנתא בלא נכיתא, וכמו שיתבאר לקמן סימן קע"ב, אכל מה שאכל לאחר שלש שנים כריך להחזיק, וכן עיקר.

לכל זמן שהמעות ביד הלוה אסור אע"פ שאי"ז מיד הלוה למלוה, וכמש"כ הט"ז בסי' ק"ס סי"ג (יד אברהם).

¹⁷⁵ י"א דההיתר הוא רק אם משכיר לו לשנה או שנתיים ולאחר זמן זה השדה חוזרת למלוה, אך אם שוכר ממנו לכל הזמן הוא הערמת רבית ואסור (שער דעה).

¹⁷⁶ ואם התנה על כך מתחילה הוי רבית קצוצה (ט"ז סי' קע"ב סק"ז וש"ך שם ס"ק י"ט וחכמ"א כלל קל"ה ס"ה).

¹⁷⁷ יש חולקים דאע"פ שלא החזיק בה קנה את המשכנתא בכסף ההלוואה, ואם לא התנה על כך יש מתירים לעשות כן במשכנתא דסורא (שער דעה).

¹⁷⁸ היינו בהתנו כן מתחילה (חכמ"א כלל קל"ה ס"ה), ולכן כתב השו"ע דין זה לגבי כל משכנתא, אע"פ שלקמן סי' קע"ב ס"א כתב דאין היתר בכל משכנתא אלא רק במשכנתא דסורא, משום שיש נ"מ בזה, שאף לשו"ע כל משכנתא שאינה של סורא היא רק אבק רבית, אך אם יחזור וישכיר אותה ללוה הוי רבית קצוצה (מקור מים חיים). וי"א דאין ראייה מדברי השו"ע ונראה דסבר דהוא אבק רבית, וכן עיקר להלכה (שער דעה).

¹⁷⁹ וכן מבואר בשו"ע בס"ב דרק במשכנתא דסורא מותר בכה"ג.

¹⁸⁰ משום שמה שהאחר החזיק בשדה מכח המלוה, נחשב כאילו המלוה עצמו החזיק בה (חור"ד).

¹⁸¹ ובזה מודה אף מי שחלק לעיל לגבי משכנתא, משום שאין אדם אחר שיורד לקרקע אלא בעל הקרקע חוזר ושוכר אותה מהמלוה (דרכ"ת סק"ו).

¹⁸² אבל אם אמר "מעכשיו" הוי אבק רבית, משום שיש כאן צד א' ברבית, שאם בסוף הלוה יפדה את הקרקע יש כאן רבית, אך אם בסוף לא יפדה א"כ הקרקע היתה קנויה למלוה מתחילה ואין כאן רבית. וצ"ע דבשו"ע לקמן סי' קע"ד ס"א מבואר דצד א' ברבית הוי רבית קצוצה (יד אברהם).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(ח) צריך להחזיר - משום שהלוה חשב שהשדה נקנתה למלוה ולכן לא תבע את הפירות, ואחרי שנודע לו מוציא את השדה מידו, וצריך להחזיר אף את הפירות כיון שזה היה מחילה בטעות¹⁸³ (ט"ז, ש"ך).

סי' קס"ה דין המלוה על המטבע והוסיפו עליו, ובו סעיף אחד

א. קל"המלוה את חבירו על המטבע והוסיפו על משקלו¹⁸⁴, אם הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת ואפילו הוסיפו עליו כל שהוא, ואם לא הוזלו מחמת התוספת אינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה. ק"במה דברים אמורים כשהוסיפו עליו עד חמישית¹⁸⁵, כגון שהיה משקלו ד' ועשאוהו ה', אבל אם הוסיפו עליו יותר על חמישית מנכה לו כל התוספת אעפ"י שלא הוזלו הפירות. ק"איהוא הדין למלוה על המטבע ופחתו ממנו¹⁸⁶. הגה: ועיין בחשן המשפט סימן ע"ד אימת יוכל להחזיר המטבע שהלוה לו אע"ג שנפסלה. ק"מז"אס הוזלו הפירות מחמת המטבע החדשה ולא הוסיפו עליה נותן לו מטבע החדשה. ק"מז"איכא פקעו מטבע חדשה ולא ידענו אם הוסיפו אם פחתו חומש, סמכין אלומונים עובדי כוכבים דזקיקאים ככך צמסחין לפי תומן, או הערכאות הממונים על כך. ק"מז"אס גזר המלך שכל מי שפרע יפרע ממטבע חדשה, הולכים אחר גזירת המלך, דלינא דמלכותא לינא ואין בזה לא משום רבית ולא משום איסור גזל, ועיין בחשן המשפט סימן ע"ד.

(א) המלוה את חבירו על המטבע - דהיינו שהלוה לו באופן שהלווה חייב לפרוע לו במטבע היוצא, ע"פ המבואר בחו"מ סי' ע"ד סעיף ז' (ש"ך).

(ב) מנכה לו שיעור התוספת - ואם לא ניכה, י"א דהוי רבית קצוצה¹⁸⁷ וי"א דהוי אבק רבית (ש"ך).

(ג) ואם לא הוזלו מחמת התוספת - אפילו אם הוזלו מחמת דברים אחרים, כגון שהיה הרבה תבואה בעולם ומחמת כך הוזלה התבואה, מ"מ אינו מנכה לו (ש"ך).

(ד) עד חמישיתו - משום שבזה אף אם יתכו כדי להשתמש במתכת עצמה, יפסיד חומש מחמת ההיתוך ושכר הצורך (ט"ז, ש"ך), דהיינו שהרי כל הריוח למלוה אינו בפירות

¹⁸³ י"א שאם הלוה מקפיד שלא למכור קרקעותיו כלל, אע"פ שצריך להחזיר לו את הקרקע, אך את הפירות לא צריך להחזיר לו (יד אברהם), אך י"א דמחילה בלב כשאינן אומדנא דמוכח אי"ז מחילה (ערך שי בדרכ"ת).

¹⁸⁴ י"א דכאן מיירי שהמטבע הישנה נפסלה ועשו מטבע חדשה והוסיפו עליה יותר מהמשקל של המטבע הראשונה, אך אם המטבע הראשונה נשארה אלא שהתייקרה או הוזלה, משלם את המטבע הראשונה כפי שלוה אפילו אם התנו על זה (חור"ד), וי"א דבכל גווני הדין כמו בנפסל המטבע (חז"א סי' ע"ד סק"ח).

¹⁸⁵ המלוה לחבירו מטבע ופורע לו במטבע כבידה יותר אף אם אין זה תוספת של חמישית אסור, ורק אם אינו יכול לקנות יותר מחמת תוספת זו ואין הריוח מצוי, וגם הוא הלוה בסוג מטבע א' ומחזיר לו במטבע אחרת, שיתכן שגם אם לא היה מלוה לו היה יכול להחליף את המטבעות והיה מוצא בהם כבדים, בזה מותר (הר הכרמל ביד אפרים).

¹⁸⁶ י"א דהיינו דוקא אם התייקרו הפירות מחמת הפחת, שבזה צריך להשלים לו, אבל אם רק המתכת הופחתה אבל הפירות לא התייקרו אינו צריך להשלים לו (חור"ד), ויש חולקים שאין חילוק בזה (מקור מים חיים ועצי לבונה בדרכ"ת, חז"א סי' ע"ד סק"ד).

בדין פירות המטבעות בזמנינו, אם נעשה פירות במטבע, כגון שערך השקל ירד, אסור להחזיר לו יותר שקלים. אולם אם המטבע במדינה הוחלף והשטרות נפסלו לגמרי, פשוט שצריך להחזיר לו מטבע חדש (רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ב). אך לענין חובות של שכירות, מקח, שכר עבודה וכדומה, יש שהקילו שאם רוצה המאחר לשלם להוסיף בגלל ירידת ערך המטבע במשך זמן האיחור, מותר להוסיף לפי הצמדה למדד יוקר המחיה, אך לא יותר מזה, משום שיש פוסקים המתירים להצמיד את החוב במצב של ירידת ערך המטבע, אך בהלוואה ממש אסור להוסיף ולשלם אפילו הצמדה (פסקי הגרי"ש אלישיב אות נ"ט, נתיבות שלום אות ל"ב).

¹⁸⁷ י"א דמיירי שפסק עמו דאם יוסיפו על המטבע יותר מחומש או יוזלו הפירות מ"מ יתן לו את המטבע החדש, ולכן היא רבית קצוצה (חז"א סי' ע"ד סק"ד, ועיי"ש מה שבי' בדעה החולקת דחשיב כמקח), וי"א דדעה זו סוברת דאף אם לא התנה על כך נחשב כאילו התנה שאף אם יוסיפו על המטבע הרבה יותר ממשקלו של עכשיו יתן לו מטבע היוצא דוקא, ולכן הוי רבית קצוצה (שער דעה). י"א שאם הלוה לו מטבע מסויים והתחייב להחזיר לו מטבע זה, אף אם התייקר המטבע יותר מחומש בגלל שהוזלו מטבעות אחרים, מ"מ צריך לשלם את המטבע שהתחייב ואין בזה רבית (בית לחם יהודה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

שהרי הוזלו הפירות כנגד התוספת, וכל הריוח הוא אם יתיכו ויהיה לו יותר מתכת, ולכן עד חמישית אין לו בזה ריוח שהרי יפסיד מחמת ההיתוך ושכר הצורך¹⁸⁸ (ט"ז). ועוד שאפילו במטבע הישנה היו מטבעות ששוקלים יותר עד חמישית (ט"ז, ש"ך). ועוד שמסתמא דעת הלוח שאף אם ישתנה המטבע לא ינכה לו כלום עד שיעור זה (ש"ך).
(ה) מנכה לו כל התוספת - אך לא די לנכות את התוספת של יותר מחומש, שכיון שכבר חיב לנכות צריך לנכות את כל התוספת (ט"ז).

(י) והוא הדין למלוה על המטבע ופחתו ממנו - דהיינו שהלוח לו מטבע באופן שצריך להחזיר דוקא מטבע היוצא, ופחתו מהמטבע, שגם בזה הלוח צריך לשלם לפי הדרך הנ"ל (ש"ך). וכן הדין לענין משא ומתן¹⁸⁹, ואין חילוק אם הפחיתו את המתכת כסף שבמטבע, או שעירבו בה יותר נחושת (ט"ז).

(י) מחמת המטבע החדשה - דהיינו מחמת חריפותה (ש"ך).
(ה) סמכין אומנים עובדי כוכבים - ששואלים ב' אומנים זה שלא בפני זה כשהם מסיחים לפי תומם (ש"ך).

(ט) ואם גזר המלך וכו' - י"א דרך בזמנם היה המנהג כן אך כיום אזלינן בתר דינא, וי"א דכיון שהרמ"א בחו"מ הביא דיש חולקים שלא מהני דינא דמלכותא אם אמר איך ישלמו החייבים, ולכן המוציא מחבירו עליו הראיה, וי"א דכל דעת החולקים בזה הוא משום דסוברים שדינא דמלכותא דינא הוא רק במסים וכדומה שהם שייכים למלכות, ולא בשאר דברים, אבל גם הם מודים שאם גזר המלך לענין מטבע דינו כמסים ודינא דמלכותא דינא¹⁹⁰ (ש"ך).

סי' קס"ו המלוה לחבירו לא יעשה מלאכה בעבדו ולא ידור בחצרו, ובו ג' סעיפים
א. קמה המלוה¹⁹¹ את חבירו לא יעשה מלאכה בעבדו אפילו הוא בטל, ולא ידור בחצירו הנם, ולא ישכור ממנו בפחות¹⁹² אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא (פירוש שאינה עומדת להשתכר¹⁹³) וגברא דלא עביד למיגר¹⁹⁴. קמ"א דר בו כבר כיון דחצר לא קיימא לאגרא אין צריך לתת לו אפילו לצאת ידי שמים, ואפילו אם הוא גברא דעביד למיגר. קמ"א דהרמב"ם אפילו אם הוא גברא דלא עביד למיגר הוא אבק רבית וצריך להחזיר אם בא לצאת ידי שמים¹⁹⁵.
(ובחכ"ל דקיימא לאגרא הוא אבק רבית¹⁹⁶ [לכ"ע]. ועיין עוד בחשן המשפט ריש סימן ע"ב).

¹⁸⁸ ואף אם שווי המטבע בשוק הוא הרבה יותר משווי המתכת של המטבע, וא"כ בודאי שהמלוה לא יתיך את המטבע, מ"מ כל שהוסיפו חומש במתכת אסור משום דמיחזי כרבית (חור"ד).
¹⁸⁹ י"א דכל האיסור בהוסיפו על המטבע הוא רק בהלוואה ולא במקח וממכר (לחם רב בדרכ"ת), ויש חולקים וצ"ע לדינא (מקור מים חיים בדרכ"ת).

¹⁹⁰ אך בשאר דיני רבית לא מהני דינא דמלכותא דינא (בית לחם יהודה), ורק כאן מהני משום שכיון שהמלך גזר שיפרעו במטבע זה בין אם יוסיף ובין אם יפחות, הוא קרוב לשכר ולהפסד ואין בו משום רבית גמור, ועוד דהוי כדין הפקר ב"ד הפקר (חור"ד), וי"א דנחלקו הראשונים אם מועיל טעם זה דהפקר ב"ד הפקר אף לענין רבית דאו' או רק לענין רבית דרבנן (מנחת פתים, ועי' דרכ"ת).
¹⁹¹ אך אם קיבל עיסקא מחבירו, אע"פ שרק חציה פקדון בידו אך החצי השני הוא מלוה, מ"מ לא החמירו לאסור עליו דברים שבפרהסיא, כיון שאי"ז מלוה גמורה והוא גם לטובת המלוה, ולכן לא יבואו לומר שעושה כן בגלל ההלוואה (חור"ד).

¹⁹² וכן אסור למלוה לשכור את הלוח להיות משרת בפחות ממה שהדרך לשכור פועל, ואם הלוח לו על דעת זה, בין אם התנה שקודם יהיה משרת שלו בזול ואח"כ ילוה לו ובין אם התנה שילוח לו ע"מ שיהיה משרת שלו בזול הוי רבית קצוצה (חור"ד סי' קס"ז סק"ב). וה"ה שהלוח לא יקנה מהמלוה ביוקר (מב"ט בכנה"ג הגה"ט סק"א בדרכ"ת), וכן לא יקנה המלוה מהלוח בזול (פנ"י ב"מ דף ס"ג ע"א בחור"ד סי' קס"ג סק"ו, שלחן גבוה בדרכ"ת), וי"א דבמטלטלין מותר משום שאי"ז דברים של פרהסיא, וצ"ע (שער דעה). וראה לעיל סי' קס"ג הערה 158.

¹⁹³ דהיינו להשכרה, ומכיון שאינה עומדת להשכרה נמצא שהלוח אינו מפסיד כסף מחמת כך.
¹⁹⁴ דהיינו שהמלוה אינו עומד לשכור דירה, ונמצא שאינו מרויח כסף ע"י שדר בדירה זו.
¹⁹⁵ ואף שמבואר בסי' קס"א ס"ד דאם גבה ממנו אבק רבית בעל כרחו יוצאה בדיינים, מ"מ כאן א"א להוציא בדיינים, כיון שבדין לא נחשב גזל שהרי לא חיסר את המלוה כלום, אלא שבדיני רבית הוי אבק רבית וצריך לשלם לצאת ידי שמים (שער דעה).
¹⁹⁶ וחיב לשלם לצאת ידי שמים, ואי"ז כרבית מאוחרת שכתב הרמ"א בסי' קס"א ס"ב שאי"צ לשלם אף אם רוצה לצאת ידי שמים (שער דעה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(¹) לא יעשה מלאכה בעבדו - אע"פ שאם לא היה מלוה לו היה מותר להשתמש בעבד, משום שנוח לבעלים שהעבד לא יתבטל, מ"מ כיון שהלוה לו נראה כרביית (ט"ז), והיינו דוקא בדברים שבפרהסיא¹⁹⁷, אבל מותר ללוה להשאיל למלוה כלים או בהמה, אם היה משאיל לו גם לולי ההלוואה, וגם עכשיו המלוה עושה כך מדעת הלוה, כמבואר לעיל סי' ק"ס ס"ז¹⁹⁸, אסור ללוה לכבד את המלוה במצוה, כגון לקנות לו עליה לתורה בבית הכנסת או לקנות לו גלילה וכדומה, אף אם הוא יודע שהיה עושה כן אף לולי ההלוואה, כיון שדברים אלו הם בפרהסיא אסור¹⁹⁹, אלא אם ידוע לכולם שאינו עושה כן מחמת ההלוואה²⁰⁰. י"א שאם ידוע שגם לפני ההלוואה היו הלוה והמלוה אוהבים זה את זה שאם היו צריכים היו משאילים אחד לחבירו חצר וכדומה, מותר להשאיל אף לאחר ההלוואה אף דברים של פרהסיא, וכל האיסור הוא רק בסתם בני אדם, אך י"א דהיתר זה הוא רק בדברים שאינם של פרהסיא כהשאלת כלים ובהמה, אך השאלת חצר שהיא בפרהסיא אסור בכל בני אדם²⁰¹ (ש"ך).

(^א) ולא ישכור ממנו בפחות - י"א דדין זה הוא רק בבית וחצר שאין שם הפסד, אך בכרם ושדה שיתכן שיהיה בו הפסד ומ"מ יצטרך לשלם את השכר אין בזה איסור, אך י"א דאף בכרם ושדה אסור, ורק אם מתחילה הלוה לו על הבית או על השדה מותר אף אם מנכה לו משכר ההלוואה דבר מועט, כדלקמן סי' קע"ב ס"א, וכאן מדובר שלא הלוה לו בתחילה על בית זה (ט"ז).

(^ב) ואם דר בו כבר - היינו דאף שלכתחילה אסור לו לדור בחצר הלוה בכל צורה, מ"מ בדיעבד אם כבר דר בה כיון שהחצר לא עומדת להשכרה, ואם לא היה לזה ממנו לא היה יכול לדרוש תשלום על כך כמבואר בחו"מ סי' שס"ג, לכן אף עכשיו שהלוה לו לא מיחזי כרביית (ש"ך).

(^ג) ולהרמב"ם אפילו אם הוא גברא דלא עביד למיגר - וגם החצר אינה עומדת להשכרה מ"מ הוי אבק רבית (ש"ך).

(^ד) ובחצר דקיימא לאגרא וכו' - דהיינו דאף לדעה הראשונה אם החצר עומדת להשכרה הוי אבק רבית (ט"ז, ש"ך).

(^ה) הוי אבק רבית - ומ"מ המלוה חייב לשלם לו שכר על מה שגר בדירה, שהרי הדירה עומדת להשכרה והוא גר בה בלי ידיעת הבעלים, וא"כ אף בלי ההלוואה היה צריך לשלם לו, ומחמת שעשה איסור לא יפטר מלשלם (ט"ז וש"ך), ואינו דומה לשאר אבק רבית שהוא מדעת הלוה שנותן למלוה, ולכן אין בזה חיוב להחזיר למלוה (ש"ך), ואפילו אם המלוה בעל החצר ידע שהוא גר בה ועכ"ז שתק, או שאמר לו כשהלוה לו "דור בחצירי" חייב לשלם, כיון שבסתמא לא אומרים שכוונתו שיגור בה בחינם אלא שיגור בה בשכר (ט"ז וש"ך), ודלא כ"א שאם אמר לו "דור בחצירי" הפירוש כאילו אומר שידור בה בחינם (ט"ז), וי"א דאף לדעה זו הוא רק בחצר שאינה עומדת להשכרה, אבל כאן

¹⁹⁷ ואף אם ההלוואה לא היתה בפרהסיא, מ"מ אסור, משום שכשרואים שעושה לו טובה מפורסמת וניכרת יבואו לחקור למה הוא עושה לו דבר זה, והאם הוא עושה לו את זה בשכר או בחינם, או שאולי גם המלוה עשה לו טובה, וממילא יתברר על ידי זה אם הלוה לו ויבואו לחשוד שמחמת ההלוואה הוא עושה לו טובה זו (שו"ת קנה בשם ח"א סי' ס').

¹⁹⁸ והיינו דוקא בסתם, אבל אם הלוה אמר "הלוויני וקח את סוסי או את כלי" אסור (כנה"ג בדרכ"ת), וכן דוקא אם אינו מכוין בגלל ההלוואה (שו"ע הרב סי"א, חכמ"א כלל קל"א ס"ט"ז).

¹⁹⁹ ואם כבר קראוהו לתורה ועלה לבימה, אי"צ לירד, כיון שכבר קיבל את האבק רבית, וצ"ע אם צריך להחזיר אבק רבית זה לצאת ידי שמים כיון דהוי דבר מצוה (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' ק"ע אות א').

²⁰⁰ והיינו אם עשה לו כן יותר מב' פעמים (דרכ"ת סק"ד).

ואע"פ שלדעה הב' לקמן אסור בדברים של פרהסיא אף לבני אדם שהם אוהבים זה את זה, כאן מיירי שהלוה כבר היה רגיל לעשות כך למלוה, ובזה אין לאסור אף בדברים של פרהסיא, אך לקמן מיירי שהם אוהבים כל כך שאם היו צריכים היו משאילים א' לחבירו חצר וכדומה, אך בפועל לא הוצרכו לזה, ולכן אסור (שו"ע הרב סי"א).

²⁰¹ וכן נראה מסקנת הש"ך, ויש שפסקו כך (שו"ע הרב סי"א), אך יש שנטו להקל בזה (חכמ"א כלל קל"א ס"ט"ז).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

שמדובר בחצר העומדת להשכרה לכל הדעות חייב לשלם (ש"ך בנקה"כ)²⁰². ובאומר בשעת ההלואה "דור בחצירי" אף אם נאמר שכוונתו שיגור בה בחינם, מ"מ צריך לשלם לו שכר על כך, משום שכיון שאמר את זה בשעת ההלואה, נחשב כאומר "הלויני ודור בחצירי" דהוי רבית קצוצה כמבואר בסעיף ב', ולכן חייב להחזיר לו. ואף בחצר שאינה עומדת להשכרה, אם הגר בחצר היה חייב לשלם לו שכר אף אם לא היה מלוה לו, כמבואר בחו"מ סימן שס"ג, כגון שבעל החצר אמר לו צא, או שהגר בדירה חיסר אפילו דבר מועט מהדירה, או שהגר שם גילה דעתו לשלם, מוציאין ממנו. אם הלוח פרע את כל חובו למלוה ולא תבעו על השכירות דירה, י"א שאינו יכול שוב לתובעו והוי רבית מאוחרת, וי"א שיכול לתובעו על כך לעולם, וטעמו משום שכיון שלא פירש שנותן משום רבית יכול לתובעו מדין גזל שהרי לא מחל לו, או שאפילו אם פירש שמוחל הוי מחילה בטעות, ולמעשה צ"ע הדין אם פירש שמוחל לו (ש"ך).

ב. אמר ליה הלויני ודור בחצירי, קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה, קיימא לא קיימא לאגרא הוי אבק רבית. הגה: קידוקא צסתם, לכל אם אמר לו דור בחצירי צסכר הלוחא חפילו לא קיימא לאגרא הוי כרצית קולא, למאחר שאמר לו צסכר מעותיך הוי ליה כאלו הסכירו לו עכשיו. ואם הלוחו ואחר זמן תבע חובו ואמר לו הלוח דור בחצירי, קיימא אומרים שאינו אלא אבק רבית, קיימא אומרים שהוא רבית קצוצה והוא שיאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן²⁰³. הגה: והוא הדין בכל רבית שצא לאלם ללא קנץ מתחלה יס מחלוקת זו אם הוא אבק רבית או קולא.

(ט)²⁰⁴ אי קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה - האומר "הלויני ואשכיר לך את חצירי הנשכרת בארבעה זוז תמורת זוז" הוי רבית קצוצה, אך אם רק אמר "הלויני ודור בחצירי בזוז" אע"פ שהיא נשכרת ביותר מזה אי"ז רבית קצוצה, אך לסוברים שיש אונאה לקרקעות ביותר מחצי מהמחיר שלהם, אף כאן הוי רבית קצוצה (רע"א²⁰⁴), ואם חצר זו לא היתה של הלוח, אלא הוא היה שוכר אותה מאדם אחר ומשכיר למלוה בזול, לכו"ע הוי רבית קצוצה, כמו באומר "הלויני ואני אפרע למשכיר שלך את דמי השכירות" (ראנ"ח בפת"ש).

(ט)²⁰⁵ ואי לא קיימא לאגרא הוי אבק רבית - אך י"א דכיון שאמר לו בתחילה "הלויני ודור בחצירי", הוי רבית קצוצה אף שהחצר אינה עומדת להשכרה²⁰⁵, שמכיון שהתנה עמו בתחילה על כך, נחשב ששכר את החצר, ולדינא כיון דהוי ספק המוציא מחבירו עליו הראיה (ש"ך).

(ט)²⁰⁶ יש אומרים שאינו אלא אבק רבית - כיון שרבית קצוצה היא רק אם קצץ על התוספת בשעת ההלואה (ט"ז, ש"ך). ואף לדעה זו אם המעות היו אצל אדם בפקדון ואח"כ נתן לו המפקיד רשות להוציאם וללותם וקצץ לו רבית ע"ז, מ"מ הוי רבית קצוצה כיון ששעה זו נקראת שעת נתינה, שהרי ההוצאה מרשות לרשות היא נקראת נתינה (רע"א).
(ט)²⁰⁷ ויש אומרים שהוא רבית קצוצה - וכן דעת רוב הפוסקים²⁰⁶ (ש"ך).

²⁰² וי"א עוד דאף אם דעה זו סוברת כן אף בחצר העומדת להשכרה מ"מ היא מודה כאן, משום שכאן הוא הלוח לו על דירה זו, ולכן אומרים שחזקה שהלוח לא עושה איסור לתת למלוה לגור בחינם, דהוי אבק רבית, וע"כ שכוונתו שיגור בה בשכר, אבל בעלמא הכוונה שיגור בה בחינם (חור"ד, בית מאיר), ועוד שכאן כיון שהלוח לו בתחילה, אומרים שחזקה שאדם לא נותן מתנה לפני שפורע את חובו (חור"ד).

²⁰³ וכן בחוב של מכר אם קוצץ רבית בשעה שמרויח לו את הזמן לתשלום, הוי רבית קצוצה (חור"ד, שו"ע הרב ס"ד ו"ח, פת"ש סי' קס"א סק"א), אך י"א דאף בהרווחת הזמן הוי אבק רבית (חות יאיר בפת"ש שם).

²⁰⁴ ולכן בשכירות או מכירת מטלטלין בדבר ששומתו ידוע או שיצא השער או שמוזיל לו הרבה שניכר שזה מחמת ההלואה הוי רבית קצוצה לכו"ע (שער דעה), ועיין לקמן סי' קע"ג ס"א.
²⁰⁵ וי"א שאין כאן מחלוקת אלא אם אומר "הלויני ודור בחצירי" לכל הדעות הוי אבק רבית, כמו שכתב השו"ע, אך אם אומר "הלויני על מנת שתדור בחצירי חנם" או "הלויני על מנת שתדור בשכר הלואה" לכל הדעות הוי רבית קצוצה (חור"ד).

²⁰⁶ וכן לפי כללי השו"ע דעתו לפסוק כ"א בתרא, וא"כ הוי רבית קצוצה, ומ"מ דעת הב"י בתשו' שלא מוציאים ממון נגד דעת הרמב"ם, ולכן גם כאן שדעת הרמב"ם שאי"ז רבית קצוצה לא מוציאים מיד המלוה. ואף לדעות החולקים בנידון זה, אם הנתבע טוען שנעשה דבר זה בהיתר, אינו חייב אלא שבועת היסת, וכיון שלדעת הרמב"ם אף לדברי התובע לא מוציאים מידו, לכן אין

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(כ) והוא שיאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן - והוי רבית קצוצה אף אם אינו אומר שידור בחצר בחינם בשכר ההלוואה (ש"ך סק"ה). אבל אם בתחילה הרויח לו זמן עד הפרעון, ואח"כ אמר לו שידור בחצירו חינם בשכר ההלוואה אסור, וי"א דהוי רבית קצוצה, אך נראה דהוי אבק רבית (ש"ך). ומ"מ היינו דוקא אם כבר הרויח לו זמן ועכשיו אומר שידור בחצירו בחינם, אך אם יכול לתבוע את חובו כל יום, ועכשיו אומר לו דור בחצירי חינם בשכר ההלוואה הוי רבית קצוצה, שהרי כל זמן שהוא גר בחצר של הלוח לא יתבע את החוב (ש"ך סק"ה).

ג. היבא דהוי אבק רבית, קנייניש אומרים שאפילו אם לא פרעו עדיין ותובע הלוח שינכה לו מחובו שיעור השכירות לא מנכינן ליה, קנייניש אומרים דמנכינן ליה. הגדה: והסכרלא אחרונה היא עיקר. קניימי שקבל מעות זהלואה מאחד וגם לומד עם זנו, והתנה עמו שיתן לו משום זה זהלואה, אע"ג דהוא נותן לו ההולאה כלל ההולאה משום שלמד עם זנו, אפי' הכי אסור²⁰⁷ דהוי ליה כהלוני ודור בחצירי דאסור אפילו לא קיימא לאגרא, והוא הדין בכל כיוצא בזה. מיהו אם נותן המעות בדרך מתנה ואם ירצה הלוח יוכל לעכצם לעצמו ולא יקלם לו, מותר אע"ג דמשלם לו אחר כך²⁰⁸. קניימי שאינו צריך ללות מעות רק לטובת המלוח אומר לו זנה לך חורבה זו וכל מה שתוליא על זה עלי לשלם לך וכל זמן שאיני משלם לך דור זה בחנם, מותר הוליא ואין כאן ההולאה רק עשה לטובת המלוח²⁰⁹.

לא מנכינן ליה - משום שאם ינכו לו מהחוב נחשב כאילו מוציאים ממנו את הרבית, והרי אבק רבית אינה יוצאה בדדיינים (כמבואר בסי' קס"א ס"ב), ודומה למשכנתא (שמבואר בסי' קע"ב ס"א ברמ"א) שאם היה בזה אבק רבית והלוח רוצה לנכות מהחוב את הפירות שהמלוח אכל באיסור, שאין לסלקו בלא מעות (ט"ז).

ויש אומרים דמנכינן ליה - משום שסוברים שדוקא לענין משכנתא שהמלוח מוחזק במשכון והקרקע היא ברשותו משום שהלוח מסר לו אותה על דעת שהפירות יהיו שלו, ואף המלוח מתחילה הלוח על דעת שיאכל את פירות הקרקע, לכן אם יסלק את המלוח בלי מעות נחשב כאילו מוציאים ממנו את האבק רבית, מה שאין כן כאן שהלוח לא מסר לו את החצר שתהיה תחת ידו, ואף המלוח לא הלוח על דעת שיגור בחצר זו (ט"ז, ש"ך).

להשביע אותו, ואפילו אם התובע מוחזק אינו יכול להשבע כדי להחזיק את הממון בידו (אבקת רוכל בברכ"י).

²⁰⁷ כיון שהלוח שכר אותו ללמוד עם בנו ולשלם לו ע"ז מזונות יחד עם ההלוואה, ולכן נראה שנותן לו מזונות על הלימוד עם בנו ועל ההלוואה. אך אם הלוח לו סתם ורק אחר כך שכר אותו ללמוד עם בנו ולתת לו מזונות בעד הלימוד, מותר משום שכך הוא הדרך לתת מזונות למי שמלמד את בנו תורה, ואי"ז בגלל ההלוואה (לבוש). וכן אם היה לומד עם בנו והיה משלם לו מזונות כבר, ורק אח"כ הלוח לו מותר (ברית יהודה פ"ט ס"ט, ע"פ מ"מ פ"ד ממלוח ולוח ה"ד).

²⁰⁸ וי"א דאסור בכל ענין משום הערמת רבית (גר"א סי' קע"ז ס"ק ל"ד). ואע"פ שאסור לתת לאדם מנה במתנה ע"מ שיתן לו לאחר זמן מאתים, אע"פ שנותן לו בתחילה במתנה, והוי רבית קצוצה, [וכנ"ל סי' ק"ס ס"ה בד"ה ואני], מ"מ כאן לא התחייב לו דבר קצוב, אלא רק התחייב לפרנסו לזמן מסוים, ואם ימות הנותן או שלא יצטרך מזונות לא יצטרך לתת לו, לכן נחשב כקונה דבר על ספק שיתכן שירויח ויתכן שיפסיד, אך באמת אם מתחייב לתת דבר קצוב השוה יותר מהמתנה שהנותן נתן לו, ואף אם ימות הנותן יתחייב לתת ליורשיו אסור אע"פ שאמר בלשון מתנה (חור"ד). אך י"א דכאן מותר בכל ענין, שהרי עיקר השכר משלם על מה שלומד עם בנו, וכל האיסור הוא רק משום ששכרו ביחד עם ההלוואה, [וכמש"כ הלבוש המובא בהערה 207], ולכן אם אמרו בלשון היתר של מתנה מותר, ורק במקום שעיקר הענין הוא באיסור, שמוסיף לו על עבור זה שנתן לו בתחילה לא מועיל שאמר בלשון מתנה (שארית חיים סי' קע"ז ס"ג).

²⁰⁹ ולפ"ז מותר לקבל מעות מת"ח לעסוק בהם ולתת לת"ח ריוח בכל חודש, אם הלוח לא היה צריך את המעות לצורכו ועושה כן רק כדי להנות את הת"ח, מותר אם לא קצבו בתחילה על הריוח ואינו יכול לכפותו לתת זה (ברכ"י), אך י"א דצ"ע דאם בכה"ג יש להתיר למה לא התירו כן בכל מעות של יתומים, ולמה הוצרכו להתיר להם רבית דרבנן (גידול"ת), וי"א דבאמת אסור אף שהלוח עשיר ואין צריך למעות (חות יאיר בפת"ש סי' קע"ה סק"ב), וי"א דאם הלוח עושה לטובת המלוח הת"ח, ונותן לו כל הריוח מותר, אך אם מתעסק בכסף ומרויח ונותן לת"ח כפי מה שקצב עמו, אך שאר הריוח נשאר ביד הלוח, אסור שהרי מ"מ הוא מרויח ע"י הלוחה זו (שאילת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ח).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(כב) והסברא אחרונה היא עיקר - אך היינו דוקא לענין הלואה עצמו שנקרא מוחזק, והמלוה אינו יכול להוציא ממנו את עיקר החוב, אך אם מת המלוה ורוצים בעלי חוב אחרים לנכות לבעל חוב זה את האבק רבית שאכל, ודאי שלא מנכים לו, שהרי הם אינם מוחזקים בחוב זה (נוב"י בפת"ש).

(כג) רק עשה לטובת המלוה - אך אם בנה את החורבה לצורך המלוה אסור, שהרי בעל החורבה התחייב לשלם מיד את כל ההוצאות, ונמצא שהבונה גר שם בשכר ההלואה שלו (ש"ך).

סי' קס"ז באיזה אופן מותר להלוות מעות בתנאי שיתעסק בו לריוח, ובו סעיף אחד
א. קני' מלוה אדם לחבירו מנה על תנאי שיתעסק בו לריוח המלוה עד שיהא שני מנים²¹⁰ ויהיו באחריות המלוה²¹¹ עד אותו זמן, ולכשיהיו שני מנים יחזרו שני המנים למלוה ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללוה, ובלבד שיתן שכר עמלו²¹² עד שיהיו שני מנים²¹³. קני' חאם התנה עמו מתחלה אפילו בכל שהוא שהתנה לתת לו בשכר עמלו סגי. הגה: קני' חאם הדין איפכא, שכל מה שנתנה ללוה ואחר כך יעסוק בו²¹⁴ לזכר המלוה ונותן לו [שכר עמלו]²¹⁵.

(כ) ויהיו באחריות המלוה - י"א שהמלוה יכול לתת ללוה שכר מועט בשביל שיקבל עליו אחריות אף על זמן זה שהמלוה מקבל את הרווחים²¹⁶, אך י"א דכיון שהלוה מקבל עליו אחריות א"כ הוי הלואה גמורה אצלו, ומה שנותן את הרווחים למלוה הוי רבית גמורה, אע"פ שיקבל שכר על מה שקיבל את האחריות²¹⁷. הנותן מעות לחבירו שיתעסק בהם וחצי מהם מלוה והריוח ללוה וחצי מהם פקדון והריוח למלוה, אם המלוה אינו מאמין ללוה על ההפסדים בקרן או בריוח, יכולים לכתוב בשטר עיסקא שהלוה לא יהיה נאמן בהפסד הקרן רק על פי עדים מסויימים שיש להם ידיעה במשא ומתן (ט"ז), אבל לענין

²¹⁰ דוקא אם התנה שהמעות יהיו בידו פקדון עד שיהיו שני מנים, ללא הגבלת זמן, אך אם התנה על זמן מסוים שיתן לו שני מנים, ואף אם לא יהיה ריוח כל כך יצטרך הלוה לשלם מכיסו, אסור שמא לא יהיה כל כך הרבה ריוח ויצטרך הלוה לשלם והוי רבית מוקדמת, ואם קוצב לו זמן מותר רק אם לא התנו על ריוח מסוים, אלא שבין אם ירויח ובין אם לא ירויח יהיו מזמן זה המעות הלואה ביד הלוה (מקור מים חיים).

²¹¹ היינו שיקבל עליו אחריות אונסים וזולא, אך אחריות גניבה ואבידה יכול הלוה לקבל עליו כמו בכל פקדון (חכמ"א כלל קמ"ב סי"ד), שהרי הוא מקבל שכר עמלו והוי שומר שכר (נתיבות שלום אות ז). ואסור ללוה לחזור ולקנות את האחריות אף לאחר כמה ימים, אלא יכול המלוה לשלם מעט לאדם אחר כדי שיקבל עליו אחריות כמבואר בשו"ע סי' קע"ג סי"ט, ויקנה קנין גמור שלא יהיה אסמכתא, ואח"כ יכול הקונה לחזור ולמכור את חיוב האחריות ללוה, אך צריך להזהר שלא יערימו מתחילה שאותו אדם יקנה מתחילה על דעת שהלוה יחזור ויקנה ממנו (מהר"ם בן חביב בברכ"י).

²¹² כמבואר לקמן סי' קע"ז סעיפים ב' - ד'.

²¹³ אך י"א שאין להתיר אלא בתחילתו עיסקא, או כגוונא של הרמ"א כאן, דהיינו שתחילתו מלוה ובהמשך הוא פקדון, שאז לא איכפת למתעסק אם יהיה ריוח לנותן בתקופת הפקדון או לא, אבל בגוונא של השו"ע שתחילתו פקדון וכל זמן שלא הגיע לריוח הקצוב אין למתעסק שום ריוח מזה, נמצא שהוא טורח רק בשביל שיקבל הלואה אח"כ ואסור (הגר"א).

²¹⁴ רק בקרן, ללא הריוח (קונטרס הסמ"ע דרך קצרה אות ה').

²¹⁵ אם הלוה בא לחזור בו לאחר שנגמר זמן ההלואה לפני שמתחיל הזמן שמגיע הריוח להמלוה, צריך לתת חצי מכל הריוח שמזמן ההלואה לנותן. בכל שטר עיסקא שיש דמי התפשרות, וכגון שיתן ריוח של עשרים על כל מאה לכל שנה, המלוה יכול להתנות כפי המבואר בשו"ע כאן שעד ריוח של עשרים למאה יהיה כל המעות פקדון בידו, ורק אח"כ הם יהיו הלואה ביד הלוה והריוח יהיה שלו, ועי"ז אף אם הלוה ישבע שלא הרויח רק כפי סכום ההתפשרות מ"מ יצטרך לתת את הכל למלוה, שהרי בינתיים הכל פקדון אצלו, אבל בסתם שטר עיסקא נותן רק החצי מהריוח למלוה (חור"ד). [ואם יתנה כנ"ל ע"פ המבואר בשו"ע כאן, אם יהיה הפסד בקרן יפסיד המלוה הכל, שהרי הכל פקדון ביד הלוה, והלוה לא יפסיד כלום].

²¹⁶ הגר"ז וברכ"י וחור"ד פסקו כט"ז, וא"כ יתכן למחוק דעת הדרישה. אם אתה רוצה למחוק צריך לכתוב [במקום כל הנכתב מתחילת הס"ק עד לכאן]: אף אם המלוה נותן ללוה שכר מועט בשביל שיקבל עליו אחריות אסור, דכיון שהלוה מקבל עליו אחריות א"כ הוי הלואה גמורה אצלו, ומה שנותן את הרווחים למלוה הוי רבית גמורה, אע"פ שיקבל שכר על מה שקיבל את האחריות.
²¹⁷ ולכן בכל מלוה בהיתר עיסקא אסור לבטח את סכום ההלואה אצל המתעסק עצמו, אפילו אם הנותן משלם לו דמי ביטוח על זה (רבית הלכה למעשה פ"כ סכ"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

הריוח אסור לכתוב שלא יהיה נאמן רק על פי עדים, דבכה"ג הוי רבית גמור, אלא חייב לסמוך על שבועה חמורה של הלוח (ט"ז וש"ך), ודוקא אם יש לעדים אלו קצת ידיעה במשא ומתן, אבל אסור ליחד עדים שאין להם שום ידיעה במשא ומתן. תנאי זה מועיל רק במקום שהוא רבית דרבנן, כגון שלא קצץ לתת לו סכום קצוב אלא רק אם יהיה ריוח, אך אם קצץ עמו לתת לו סכום קצוב²¹⁸ אין להקל ולהתנות שרק עדים מסויימים יהיו נאמנים על ההפסד, י"א שתנאי זה מועיל אף בגוונא דהשו"ע כאן, שמתנה שבתחילה כל הרוחים יהיו למלוח עד שיהיו שני מנים (ט"ז), דאף זה נחשב שאינו נותן לו דבר קצוב אלא רק את הריוח מהמעות, והוי רבית דרבנן (תפארת למושה ברע"א²¹⁹), אך י"א דבכה"ג אסור, כיון שנחשב שקוצץ עמו על הריוח, ובזה א"א להתנות על כך. י"א עצה להרויח מהלואה בדרך היתר, שתמורת המעות הלוח ימכור עכשיו למלוח סחורה שיש לו בביתו בזול, שכיון שיש לו את הסחורה מותר לו למוכרה בזול, ויקנה לו אותה בקנין טוב, ויתנה עמו שיתן לו את הסחורה בזמן מסוים, ושאם יעבור על התנאי ולא יתן לו את הסחורה בזמן יצטרך לפרוע לו סכום רב, אפילו אם זה כפול מהסכום שהמלוח נתן לו עכשיו בעד הסחורה, ובכה"ג מותר כמבואר בשו"ע סי' קע"ז סעיף י"ח²²⁰, וצריך שהמלוח ידע שיש ללוח ברשותו את אותה סחורה באותו זמן, והיינו דוקא אם יש לו את כל הסחורה ברשותו, אך לא מועיל אם יש לו רק חלק מהסחורה, י"א דכל היתר זה הוא רק אם הלוח בתחילה לא ביקש ממנו הלואה, אלא רק אמר לו שימכור לו את הסחורה שבביתו בזול, אך אם בתחילה ביקש הלואה ובסוף מוכר לו סחורה בזול הוי הערמת רבית וכמבואר בשו"ע סי' קס"ג סעיף ג', שהרי נראה שאין כאן מכירה באמת, ובפרט שהתנה שאם לא יתן לו את הסחורה יפרע במעות יותר ממה שנתן לו המלוח, ולכן אם בתחילה ביקש ממנו הלואה, יכול הלוח למכור לו סחורה שיש לו ברשותו בזול בלי שום תנאי, ולאחר שעה יחזור המלוח וימכור לו אותה בשויה (ט"ז), אך י"א דבכה"ג מותר אף אם בתחילה ביקש ממנו הלואה (ש"ך בנקוה"כ).

וּאִם הַתְּנָה עִמּוֹ - וַיֵּא דֹאפִילוֹ אִם לֹא הַתְּנָה עִמּוֹ עַל כֵּךְ מִתְּחִילָה דִּי בִשְׂכָר כֹּל שֶׁהוּא (ב) (ש"ך)²²¹.

²¹⁸ והנותן קיבל עליו את כל האחריות אף של הקרן, בין אחריות אונסים ובין אחריות של גניבה ואבידה ופשיעה, שע"ז נחשב כפקדון ביד המקבל ולא הלואה (תרוה"ד).

²¹⁹ וכן הוא בחור"ד.

²²⁰ אך י"א דכל ההיתר שם הוא רק אם הקנין הוא קנין גמור והקונה יכול לכופ את המוכר לקיים את המקח, אך אם עשו כן רק כדי להתיר את הרבית ואף אם הקונה רוצה את המקח הוא לא יכול לכופ את המוכר לקיים אותו, וכן המנהג שאינו יכול לכופ אותו, הוי רבית קצוצה כמבואר בסי' קע"ד סעיף א', דבכה"ג לא נחשב למקח אלא הלואה (שו"ת מהרי"ט בחור"ד).

²²¹ ויש חולקים וסוברים להיפך, דאף אם התנה על כך מתחילה צריך לשלם לו כל שכרו, דאם לא כן הוי רבית קצוצה (שער דעה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

סי' קס"ח-קס"ט כמה דיני רבית הנעשות באמצעות העובד כוכבים, ובו כ"ז סעיפים
א. קס"ח-קס"ט שלוחה מעות מגוי ברבית וביקש להחזירם לו ואמר לו חבירו תנם לי קס"ח-קס"ט
אעלה לו בדרך שאתה מעלה לו אסור²²², קס"ח-קס"ט אפילו כתב ישראל שני שטר בשמו לגוי ונתן
משכונות וגם נתן הרבית לגוי אסור. (קס"ח-קס"ט מה שנתן לגוי מפקינן מישראל לאשון, דהוי רבית
קלוה). קס"ח-קס"ט הדין אם ישראל היה חייב מעות בלא רבית יש לו דין זה. קס"ח-קס"ט אפילו
העמידו אצל הגוי ואמר לו הגוי תנם לישראל זה והפטר ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית
אסור.

(א) ואני אעלה לו - וכל שכן אם אומר ואני אעלך לך, דהיינו לישראל, שאסור²²³ (ש"ך).

(ב) אעלה לו וכו' אסור - שהרי הוא נותן לגוי בשליחות המלוה, וכמו האומר לחבירו אני
אלוה לך על מנת שתתן רבית לגוי דאסור, לא מיבעיא אם המלוה חייב את הרבית לגוי,
אלא אפילו אם הוא אינו חייב לגוי אסור, כיון שהלוה נותן את הרבית לגוי בשכר
ההלואה על פי ציווי המלוה, והוי רבית קצוצה (ט"ז, ש"ך).

(ג) היה חייב מעות בלא רבית - כיון שבזמן שנתן את המעות לישראל השני היו המעות
באחריותו, נחשב שהוא המלוה של ישראל השני (ש"ך).

(ד) ואמר לו הגוי תנם לישראל זה והפטר - היינו שיתן לישראל השני בדרך הלואה, אך אם
אומר לו שיתן לו בדרך פקדון, ורק לאחר זמן יהיו הלואה בידו מבואר ברמ"א בסעיף ג'
שמוטר (ש"ך).

(ה) ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית אסור - דאע"פ שהגוי הוא התנה על תוספת הרבית,
מ"מ כיון שהמעות הגיעו מיד ישראל לישראל, נראה שהלוה נותן את הרבית בשליחות
הישראל (ט"ז, ש"ך). אך בכה"ג אין זה רבית קצוצה (ש"ך).

ב. קס"ט אב"ל אם קבל הגוי המעות מיד הישראל הראשון ונתן לשני מותר קס"ט אפילו אם נותן
הרבית ליד הישראל הראשון²²⁴.

(א) מותר - אפילו שהגוי לא אמר בפירוש לישראל הראשון שהוא פוטר אותו, דמסתמא
נחשב שפטר אותו והשני מתחייב לגוי (ש"ך).

(א) אפילו אם נותן הרבית - והוא הדין אם אמר לו שיתן בשעת הפרעון גם את הקרן וגם את
הרבית לישראל הראשון מותר (ט"ז), משום שהוא מקבל אותם בשביל הגוי (ש"ך).
ואע"פ שבסעיף כ"ג מבואר שאפילו כשאין לישראל אחריות על המעות אסור משום
מראית העין, היינו דוקא כשהישראל הוא נותן את המעות לישראל הלוה בשעת ההלואה,
אבל כאן שהגוי נותן את המעות ללוה בשעת ההלואה אין איסור משום מראית העין
(ט"ז).

ג. קס"ט וכן אם העמידו אצל הגוי ואמר הניחם על גבי קרקע²²⁵ וכן עשה ונסתלק ולקחם השני
משם מותר. הגה: קס"ט ו"ל אם אומר הגוי ליתנם לישראל השני לך פקדון ואחר כך יהא זידו הלואה
דשרי הואיל ולא ילא מתחת הראשון בתורת הלואה²²⁶. ק"י אם הישראל השני לא עשה הלואה עם
ישראל הראשון רק עם הגוי, והגוי אמר לו לקבלם מישראל ראשון, והישראל ראשון אינו רק כשלומו
של גוי, מותר אפילו נותן הרבית לישראל.

²²² ולכן הקונה בית בחו"ל שיש עליו משכנתא מבנק של גוים על שם המוכר, והקונה משלם
חלק ממחיר הבית במזומן, ועל השאר מתחייב לפרוע את חוב המשכנתא של המוכר עם הרבית,
אסור, אלא אם יעבירו את המשכנתא בבנק על שם הקונה, או שיעשו היתר עיסקא ביניהם (ברית
יהודה עיקרי דינים פל"א ס"ט והערה כ"ו).

²²³ וכן אדם שלוחה מבנק של גוים ברבית בכדי להלוות לחבירו, אסור ללוה לשלם את הרבית
שהבנק יקחו מהמלוה, אע"פ שהמלוה מפסיד מזה (אג"מ ח"ג סי' מ"ב וצ"ג).

²²⁴ כדי להעבירו לגוי.

²²⁵ או על השולחן (חכמ"א כלל קל"ז ס"ג).

²²⁶ אך י"א דנכון שלא להקל בזה לכתחילה (גידו"ת שמ"ו ח"ב ס"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(ח) ואמר הניחם על גבי קרקע - ו"א דאף אם לא אמר הגוי "והפטר" מותר²²⁷, וי"א דרק אם אמר הגוי "והפטר" מותר, ועיקר כדעה השני²²⁸ (ש"ך), וי"א דאם הישראל הראשון עומד שם רק אם הגוי אמר "והפטר" מותר, אך אם הישראל הראשון הלך משם אף אם הגוי לא אמר "והפטר" מותר (ט"ז²²⁹)²³⁰.

(ט) וי"א אם אומר הגוי - קאי על הדין בסוף סעיף א', שאפילו בהעמידו אצל הגוי ואמר לו הגוי תנם לישראל זה והפטר אסור, מ"מ וי"א שאם אמר לישראל הראשון שיתן לשני בדרך פקדון ורק אח"כ יהיו הלואה בידו מותר (ש"ך).

(י) והגוי אמר לו לקבלם וכו' מותר - והיינו כשהגוי פטר את הישראל הראשון אף כשהמעות עדיין בידו, ואין לאסור משום מראית העין כמבואר בסעיף כ"ג, דכיון שהלואה אותם בהסכמת הגוי²³¹ מותר (ט"ז), ויש חולקים, דרק אם הניח את המעות ע"ג קרקע או שהגוי קבלם בידו מותר (ט"ז וש"ך)²³².

ד. גוי שמלוח לישראל ברבית על מנת שיתן הרבית לישראל מותר²³³.

ה. קייאם ישראל הלוח לעובד כוכבים ברבית, והעובד כוכבים מלוח אותם לישראל ברבית, וחוזר ישראל הראשון ונוטל רבית מהעובד כוכבים, אסור²³⁴. הגה: קע"דוקא אם העובד כוכבים הלוח לישראל השני בשליחות ישראל הראשון, וכמאן לאמר יש שליחות לעובד כוכבים לחומר, קע"דאפילו אי אין שליחות לעובד כוכבים לחומר מייירי דישראל כופה לעובד כוכבים ליתן לו רבית ויודע שהעובד כוכבים יכופ לישראל השני להוילא ממנו הרבית, משום דמחזי כרבית²³⁵, אבל אם אית ליה לעובד כוכבים משכון מישראל שני שאין לריך לכופ אותו ולא עשה בשליחות של ישראל ראשון, לכולי עלמא פרי כמו שיתבאר בסמוך.

(א) ודוקא אם העובד כוכבים וכו' - כל זה מייירי שלא עשה כן בדרך הערמה על מנת שילוח הגוי לישראל אחר²³⁶, דאם עשה מתחילה בדרך הערמה, אסור²³⁷ (ש"ך).

(ב) יש שליחות לעובד כוכבים לחומר - היינו דאף דמדאורייתא שלוחו של אדם כמותו הוא רק בשליח ישראל ולא בשליח גוי, אך מדרבנן החמירו דאף שליח גוי הוא כמשלח, אך וי"א דאף מדרבנן לא החמירו ולעולם שליח גוי אינו כישראל המשלחו (ש"ך)²³⁸.

²²⁷ וכן כתב המקור מים חיים.

²²⁸ וכן כתב בחכמ"א כלל קל"ז ס"ג.

²²⁹ ע"פ חו"ד בחידושים.

²³⁰ וי"א שאם הישראל השני אומר לראשון 'ואני אעלה לך', דהיינו שהישראל הראשון מקבל את הרבית ממנו, מותר רק אם הגוי אמר "והפטר", אך אם הישראל השני אומר 'ואני אעלה לו', דהיינו שהגוי מתנה על נתינת הרבית וגם הוא מקבל בעצמו את הרבית, מותר אף אם הגוי לא אמר "והפטר" (חו"ד). [וכן אם הישראל השני אמר כן שיתן את הרבית לגוי מותר, ורק אם הישראל הראשון התנה אסור (דברי סופרים עמק דבר כ"ז, וע"ע ברית יהודה פל"א הערה כ"ז)].

²³¹ ובמעמד הגוי (חו"ד).

²³² ויש שביארו דעת המתירים דמיירי שהגוי התנה עם הישראל השני שיתן לו רבית שלא בפני הישראל הראשון, וא"כ אפילו אם נראה שהישראל הראשון שנותן את המעות לישראל השני הוא המלוח, מ"מ הרי הוא לא קצץ את ההלואה על רבית, ואין בזה איסור (חו"ד).

²³³ וי"א דאף אם אומר שיתן לישראל גם את הקרן מותר (חי' מהרא"ל), אך וי"א דבכה"ג אסור (אב"ז סי' קפ"ט אות ב', ועי' ברית יהודה פל"א הערה ב').

²³⁴ וי"א דוקא אם הלך הגוי מיד והלוח את המעות לישראל אחר, דאסור משום שנראה כהערמת רבית, כאילו הישראל שלחו להלוות לישראל השני (לבוש ס"ו). [ולפי"ז לענין דיעבד הוא ככל דין הערמת רבית כמבואר לעיל סימן קס"ג ס"ג].

²³⁵ ומ"מ רק לכתחילה אסור אך לא בדיעבד (חו"ד סק"ט). [אך עי' ט"ז ס"ק י"ז ונקוה"כ שם דמבו' דאסור אף בדיעבד].

²³⁶ ומיירי הכא שבתחילה הגוי לווה לצורך עצמו, ואח"כ נמלך הישראל המלוח ושלח את הגוי להלוות את המעות לישראל אחר, ובזה תלוי אם יש שליחות לגוי לחומר מדרבנן או לא, אבל אם בשעת נתינת המעות שלח הישראל המלוח את הגוי להלוותם לישראל אחר הוי רבית קצוצה כמבואר בסעיף כ"ד (חו"ד).

²³⁷ שכיון שעשה בדרך הערמה נמצא שאחריות החוב על הישראל המלוח ואסור כמבואר בסעיף כ"א (חו"ד), וא"כ הוא רבית קצוצה, אך בדברי הרשב"א שהוא מקור דברי השו"ע מבואר דאסור רק מדרבנן].

מאיר הדעה על הלכות ריבית

^(א) מיירי ישראל כופה לעובד כוכבים וכו' - אך י"א דלסוברים שאין שליחות לגוי לחומרא מותר אף אם ישראל כופה את הגוי לשלם והגוי כופה את ישראל שלוה ממנו (ט"ז)²³⁹. וי"א דכאן מיירי שגם ישראל שלח את הגוי שילוה לישראל אחר ולכך אסור, אבל אם לא שלחו לכך לא מיחזי כרביית כיון שהגוי לוח לצורך עצמו, אע"פ שאין ביד הגוי משכון של ישראל (ש"ך²⁴⁰), וי"א דאפילו כשלא שלחו אסור אם אין ביד הגוי משכון של ישראל (רע"א למבואר ברמ"א²⁴¹).

^(א) אבל אם אית ליה לעובד כוכבים משכון מישראל שני שאין צריך לכופו אותו - דהיינו שהמשכון הוא טוב וגם שוה כנגד הקרן והרביית (ש"ך).

^(ב) ולא עשה בשליחות של ישראל ראשון - היינו לדעה א', אך לדעה ב' דאין שליחות לגוי לחומרא מותר אף בעשה בשליחות ישראל (ש"ך).

ו. ק"ד עובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברביית וביקש להחזירם לו, ומצאו ישראל ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו, מותר. ק"ד ואפילו אמר לו אני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו, מותר שבשביל העובד כוכבים נותנם לו. ק"ד ואם העמידו אצל ישראל, אף על פי שנתן העובד כוכבים המעות בידו, הואיל ומדעת ישראל נתן אסור. הגה: ק"ד ויש מקילין ואפילו אם העמידו אצלו, ק"ד אצל העיקר כסדרא הראשונה²⁴², ק"ד אצל צמקום שנהגו להקל אין למחות צידם.

^(ב) הואיל ומדעת ישראל נתן אסור - דלחומרא אמרינן דיש שליחות לגוי, אבל לא לקולא כמבואר בסעיף א' (ט"ז), והוי רביית מדרבנן, ודלא כסוברים דהוי רביית קצוצה (ש"ך).

^(א) ויש מקילין וכו' - דאפילו מדרבנן אין שליחות לגוי אף לחומרא²⁴³, וי"א דלשיטתם מותר בכל חוב אף שאין לגוי משכון על ישראל, אך י"א דאף לשיטתם מותר רק בחוב שיש לגוי משכון על ישראל, אך בלא משכון אף לשיטתם אסור (ט"ז)²⁴⁴. אך אם ישראל הלוח אומר שהוא מקבל את המעות בשליחות ישראל המלוה לכו"ע אסור, והיינו כשהישראל המלוה עשאו שליח לזכות במעות בשבילו, דאם לא כן לא נעשה שלוחו שלא מדעתו²⁴⁵, וכן כשהמלוה אמר לגוי תנם לישראל זה והגוי אמר לו שיזכה בהם דנחשב שהסתלק מהמעות, ושוב הישראל הלוח זוכה בהם מההפקר בשביל הישראל המלוה, אסור לכו"ע (ש"ך²⁴⁶).

²³⁸ הנה מאחר שזה מח' ראשונים שמוזכרת בכמה סעיפים להלן יצאנו מדרכנו להביא את שיטתם, היינו שהדעה הראשונה היא שיטת רש"י והי"א היא שיטת ר"ת.

²³⁹ וכן עיקר לנוהגים להקל כסוברים דאין שליחות לגוי לחומרא, דאין להחמיר בזה, ורק לסוברים דיש שליחות לגוי לחומרא אסור (ט"ז ס"ק י"ז).

²⁴⁰ וכ"כ הנקוה"כ בט"ז ס"ק י"ז ושער דעה.

²⁴¹ וכ"כ בעצי לבונה.

²⁴² וברביית דרבנן שרי אף במקום דלא נהגו כר"ת, דעכ"פ לענין רביית דרבנן יש לסמוך עליו, וגם אפשר דגם החולקים עליו גופייהו מודים ברביית דרבנן, דהא אף להסוברים דיש שליחות לעכו"ם לחומרא עכ"פ אינו רק מדרבנן, וא"כ ברביית דרבנן דהוי תרתי דרבנן לא מחמרינן (שערי דעה סק"ד בדרכ"ת ס"ק י"ז). [ועיין שער דעה סוף סק"ג].

²⁴³ י"א דהיינו דוקא אם הגוי קצץ את הרביית עם ישראל הלוח, אבל אם הישראל המלוה קצץ את הרביית עם ישראל הלוח ושוב אמר המלוה לגוי שיתן את המעות לישראל הלוח, והגוי נתן לו את המעות מחמת ציוויו, אסור, כיון שרק בגלל שהישראל הלוח התחייב לו קרן ורביית פטר המלוה את הגוי, ונחשב קבלת הישראל הלוח כקבלת הישראל המלוה מדין ערב, וא"כ נחשב שלוח מישראל ברביית (חור"ד), אך י"א שאף בכה"ג מותר כיון שהמלוה לא אמר בפירוש לגוי שאם יתן לישראל הלוח יפטר ממנו (קצוה"ח סי' ק"א סק"א, חלקת יואב סי' כ"ה).

²⁴⁴ והעיקר כדעה הראשונה לנוהגים להקל כמקילים דאין שליחות לגוי לחומרא (ט"ז ס"ק י"ז). אך יש שפסקו שאף כאן מותר רק אם יש משכון (חור"ד חידושים ס"ק י"א).

²⁴⁵ אך י"א דאף אם המלוה הישראל לא עשאו שליח ורק הלוח הישראל אמר שהוא מקבל בשליחות הישראל המלוה אסור (ב"י, מחנ"א הל' שלוחין סי' כ"ג).

²⁴⁶ וי"א דתוס' פליגי במקרה זה וסברי דאינו יכול לזכות, וכן קי"ל שהרי בשו"ע לא הביא דעה זו (חור"ד), אך יש שכתבו דצ"ע לדינא בזה (חי' רעק"א ב"מ דף ע"א ע"ב).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

ז. קפ"ישראל שאמר לעובד כוכבים לזה לי מעות ברבית מישראל בשמך, והמלוה לא ידע שבשביל ישראל הם, המלוה מותר קפ"יאהלוה עושה איסור. (קפ"יוס מקילין משום לאין פליחות לעובד כוכבים, וכזכר נתבאר לאין להקל רק במקום שנהגו להקל).

(י"ח) המלוה מותר - לו לגבות את הרבית²⁴⁷ (ש"ך).

(י"ט) והלוה עושה איסור - וי"א דאף הלוה אינו עושה איסור, וצ"ע (רע"א)²⁴⁸.

(כ) ויש מקילין - שאין איסור גם ללוה, ואף אם המלוה יודע שלוה בשביל ישראל מותר (ט"ז, ש"ך). וזה רק אם לא מיחזי כרבית, דהיינו שהיה לגוי משכון מהישראל הלוה, כמבואר בסעיף ה', אך אם אין משכון - אם המלוה יודע אסור גם לו, ואם אינו יודע מ"מ אסור ללוה אף ליש מקילים (ש"ך ורע"א).

ח. קפ"ישראל שאמר לעובד כוכבים לזה לי מן העובד כוכבים ברבית, והלך העובד כוכבים ולוה מישראל ברבית, מותר²⁴⁹.

(כ"ב) מותר - אפילו למלוה, ואפילו אם הוא יודע שלוה לצורך ישראל, דכיון שהגוי שינה בשליחותו שוב אינו שליח של הלוה (ט"ז, ש"ך).

ט. קפ"עובד כוכבים שלוה מישראל מעות ברבית על משכון²⁵⁰, ובשעת פדיית המשכון בא ישראל ואמר שלי הוא המשכון, לא יאמינו המלוה, ועדים לא יוכל להביא, כי לא יוכלו להעיד שאלו המעות עצמם שנתן המלוה לעובד כוכבים חזר ונתן לישראל, כי יוכל לומר עכבם לעצמו וממעותיו הלוה לו. קפ"ואם הוא יודע שהמשכון של ישראל אסור להלות עליו, קפ"ואף אם אינו יודע בודאי, אם ידוע שהוא של ישראל כגון שהוא מלבוש שאין העובדי כוכבים רגילים בו, מכוער הדבר ליקח רבית²⁵¹. הגה: קפ"וכל זה אינו אלא למאן לאית ליה פליחות לעובד כוכבים לחומרא, אבל למאן לאית ליה, מותר בכל ענין. קפ"ולכן כתבו צ"ס ר"ת דמותר ליתן לכתחלה משכונות לעובד כוכבים, אפילו לעבדו ושפחתו²⁵², למשכנס אכל ישראל אחר, אפילו הם ספריו והמלוה מכיר, ואפילו אם חוזר המלוה ומפקידם אכל הלוה שרי, הואיל ויד עובד כוכבים צאמנע אין פליחות לעובד כוכבים. וכזכר כתבתי לאין למחות ציד הנוהגין להקל. ואפילו אם הולך העובד כוכבים והישראל פודה המשכון, שרי. קפ"טמיהו אם המלוה אינו רוצה ליתן המשכון לישראל ששלח העובד כוכבים הרשות צידו, שהרי אין לו עסק רק עם העובד כוכבים, ולכן לריך גם כן בתחלה שיהא המשכון שיה נגד מעותיו, כדי שלא יהא לו עסק עם הלוה כלל אם יראה.

(כ"ג) לא יאמינו המלוה - ועי"ז מותר למלוה לגבות קרן ורבית מהישראל, אף שעכשיו יודע שהמשכון של ישראל, כיון שמסתמא הלוה עשה בהיתר ע"י שהקנה את המשכון לגוי, והגוי קנה אותו במשיכה, ונמצא שהגוי לזה על משכון שלו ועכשיו הישראל פורע חוב של הגוי (ט"ז, ש"ך). ולפי"ז אף אם המלוה יאמין לבעל המשכון שהוא שלו, או שיבואו עדים ויעידו שמעות אלו הלוה הגוי לישראל בעל המשכון, מ"מ מותר כיון שאומרים שהקנה לגוי את המשכון (רע"א, חכמ"א כלל קל"ז ס"ט).

(כ"ד) ואם הוא יודע שהמשכון של ישראל אסור - י"א משום שכיון ששניהם יודעים שהגוי לזה לצורך ישראל נראה שהגוי הוא שליח של הישראל (ט"ז), וי"א משום שבזה יש לחוש שמא לא הקנה את המשכון לגוי (ש"ך).

²⁴⁷ אפילו אם בהלוות הגוי לישראל לא היה משכון, ועכשיו הגוי צריך לכופ את הישראל לשלם את הרבית (חור"ד, עי' חידושים ס"ק י"ב).

²⁴⁸ וי"א דהסומך על פוסקים אלו באיסור דרבנן לא הפסיד (שער דעה).

²⁴⁹ אם נאנסו המעות לפני שהגיעו ליד הישראל הלוה, פטור מלשלם את הרבית אפילו אם יש לו משכון (חור"ד).

²⁵⁰ מיירי שלוה על שם עצמו ולא הזכיר שם הישראל המשלחו שהוא בעל המשכון (חור"ד).

²⁵¹ ומ"מ אין בזה איסור כיון שיתכן שהגוי הלוה וקיבל חפץ זה למשכון, או קנאו או גנבו (באר הגולה).

²⁵² י"א דמיירי אפילו בעבדו ושפחתו הכנענים, ואע"פ דאין להם יד לזכות לעצמם, מ"מ כיון שאין הרבית באה מלוה למלוה, ור"ל דהגוי לזה בשם עצמו וכל האחריות עליו (חק יעקב או"ח סי' תמ"ח ס"ק י"ג), אך י"א דמיירי הכא דוקא במשרת שלו שאין לו דין עבד כנעני ויכול לזכות לעצמו (בית מאיר או"ח שם, ח' מהרא"ל סוס"ק ט"ז).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(כב) דמותר ליתן לכתחלה וכו' - י"א דהוא הדין דמותר ללוות ברבית ע"י קטן, משום שאין שליחות לקטן, ואין איסור ללוה ולמלוה, וצ"ע (תיבת גמא בפת"ש).

(כג) ואפילו אם חוזר המלוה ומפקידם אצל הלוה - שישתמש בהם הלוה או ימכרם, והלוה מתחייב לתת למלוה אותם או את דמיהם (ש"ך).

(כד) הרשות בידו - היינו דוקא אם הישראל נתן את המשכון לגוי כדי שילוה עמו, אבל אם השאיל את המשכון לגוי להשתמש בו או שנתן אותו שילוה עמו לזמן והגוי לוח עם המשכון לזמן ארוך יותר, חייב המלוה להחזיר את המשכון לבעליו כיון שהגוי שנתן את המשכון הוא גזלן (ש"ך), ועי' סעיף י"א.

י. קעובד כוכבים שמשכון לישראל בחובו²⁵³, ומשכן העובד כוכבים אותו משכון לישראל ברבית, קציאם הישראל פודהו אסור ליקח ממנו רבית, קציאם אחריות החוב והרבית אינו על המשכון לבד אלא גם על העובד כוכבים, מותר. קציובן אם הישראל הממושכן לא ידע שהעובד כוכבים הממושכן רוצה למשכנו ביד ישראל, מותר לקבל הקרן והרבית מיד הישראל. הגה: קציאם קציאם לעובד כוכבים חוב על רבית והעובד כוכבים הקנה אותו חוב לישראל אחר, אם העובד כוכבים מקבל הרבית ונתנו לישראל השני מותר, אבל אסור לישראל השני לקבל מיד הראשון מקום חומר רבית.

(כז) עובד כוכבים שמשכון לישראל בחובו וכו' - דכיון שהגוי לקח את המשכון מהישראל בע"כ ודאי הישראל לא הקנה את המשכון לגוי, ואין להתיר כמו בסעיף ט' (ט"ז, ש"ך).

(כח) אם הישראל פודהו אסור וכו' - דחשוב כאילו הישראל שלח את הגוי ללוות ברבית ואסור לדעת רש"י²⁵⁴ (ט"ז), ואם הגוי פודה את המשכון ומשלם את הקרן, אף אם הישראל משלם את הרבית מותר²⁵⁵. וי"א דבכל ענין מותר, ולדעת ר"ת מותר בכל גווי (ש"ך).

(כט) וכן אם הישראל הממושכן לא ידע וכו' מותר - כיון שבכה"ג ודאי שהישראל לא שלח את הגוי ללוות על משכון זה (ט"ז, ש"ך).

(ל) ישראל שחייב לעובד כוכבים חוב על רבית - י"א דמיירי שעדיין לא התחייב הישראל בכל הרבית, ובזה יש חילוקים כדלהלן, אך אם הישראל כבר התחייב בכל הרבית בכל גווי מותר (ט"ז), אך י"א דאף אם הישראל התחייב כבר בכל הרבית אסור לקבל את הרבית מיד הישראל (נקוה"כ).

(לא) והעובד כוכבים הקנה אותו חוב וכו' - לא מיירי שהגוי הקנה את החוב לגמרי לישראל השני, אלא רק נתן אותו בתורת משכון על החוב שהוא לוח ממנו, ואם ירצה הגוי יוכל לשלם את חובו למלוה שלו ולקבל חזרה את החוב של הישראל שלו מהגוי, ולכך מעיקר הדין מותר אפילו אם לוקח את הרבית מיד הישראל כמו במשכון, כיון שעיקר החוב הוא של הגוי, אלא משום חומר רבית יש לאסרו. אבל אם הגוי הקנה את החוב לגמרי לישראל השני, א"כ מעכשיו הישראל חייב לישראל השני, ושוב אף אם הגוי נותן את הרבית אסור²⁵⁶, כמו בהלוה לחבירו על מנת שגוי יתן רבית שאסור (ט"ז), וי"א שאף אם הקנה את החוב לגמרי, אלא שהקנה את החוב רק בדיניהם ולא בדינינו, מותר למלוה לקבל את הרבית מהגוי, כיון שהישראל השני אינו יכול לתבוע את הישראל הראשון שהרי בדינינו לא קנה את החוב, וגם הגוי אינו יכול לחזור ולתבוע את הישראל הראשון כיון שבדיניהם כבר הקנה את החוב לישראל השני (נקוה"כ²⁵⁷).

²⁵³ פי' שלקח המשכון ממנו בעל כרחו (באר הגולה, בית מאיר, חכמ"א כלל קל"ז ס"י).

²⁵⁴ הובא לעיל בסעיף ה' שיש שליחות לעכו"ם לחומרא.

²⁵⁵ ומ"מ אם הגוי התחייב ברבית יותר גבוהה ממה שהרגילות לתת, הישראל אינו חייב לתת את כל הרבית אלא רק את מה שרגילות לתת. אם הישראל רוצה לפדות את המשכון, המלוה יכול לעכב עליו שלא יפדה הוא אלא הגוי, כדי שע"ז יוכל לקבל אף את הרבית, אלא שאם הגוי אינו רוצה לפדות את המשכון, דהוא כמו אנס, יכול הישראל לפדות את המשכון ואסור לקחת ממנו את הרבית (חור"ד).

²⁵⁶ י"א דמ"מ הוא רק רבית דרבנן, שהרי קנין שטרות הוא רק מדרבנן (חור"ד), אך י"א דלהלכה מכירת שטרות היא דאורייתא ולכן הוי רבית דאורייתא (דרכ"ת ס"ק ל"ח ע"פ הש"ך בחו"מ סי' ס"ו סק"א).

²⁵⁷ והחור"ד (ס"ק מ"ג) הוכיח כט"ז מהרמ"א לקמן סעיף כ'.

מאיר הדעה על הלכות ריבית

יא. ק"האם ישראל השאיל משכנו לעובד כוכבים ללות עליו ברבית לעצמו (ומשכנו) [ומשכו] העובד כוכבים, מותר לישראל להלות לעובד כוכבים עליו ברבית. ואפילו הלך לו העובד כוכבים ופורע ישראל בעל המשכון קרן ורבית, מותר. הגה: ק"האכל לא יוכל לזכות לעובד כוכבים משכון ע"י אחר, למאן דאמר אין זכיה לעובד כוכבים. ק"הואם העובד כוכבים אנס, ואינו רוצה לפדות המשכון ולהחזירו לבעליו, כריך ישראל המלוה ליתן לפדות המשכון לבעליו, דהוי העובד כוכבים כגזלן שהשכין לו. ק"האכל אם אינו אנס ויוכל בעל המשכון לכוף לעובד כוכבים לפדות [שלו], יוכל ישראל המלוה לומר לו לאו בעל דברים דידי את. ק"הואם העובד כוכבים אנס ואלו היה צא לפדותו היו צריכין לתת לו צלח רבית, כריך לתת גם כן לבעל המשכון צלח רבית. עובד כוכבים שהשכין משכון לישראל זה וחזר [הגוי] ומכרו לישראל אחר, כשצא [הישראל] לפדותו כריך ליתן למלוה קרן ורבית.

(ב) מותר לישראל וכו' - אפילו אם הוא יודע שהמשכון הוא של ישראל אחר, כיון שהגוי קנה את המשכון במשיכה, ולוה לצורך עצמו ומותר לכו"ע (ט"ז, ש"ך).

(ב) אבל לא יוכל לזכות וכו' - כדי שאותו אחר ילוה בו מעות מישראל אחר עבור הגוי שזכה במשכון. אבל אם הגוי השואל אמר לישראל תן את המשכון לגוי פלוני כדי שילוה לי מישראל ברבית ומיד כשתמסור לו את המשכון אני מתחייב להחזירו, מותר²⁵⁸ (ש"ך). י"א דאם המשאל הודה שמשכון זה של הגוי, זוכה בו הגוי ומותר לישראל להלות על משכון זה (נקוה"כ), אך י"א דהודאה מועילה רק לחייבו ממון, אך לא להפקיע את האיסור (ט"ז, חו"ד). יכול בעל המשכון לזכות את המשכון לישראל המלוה לגוי, ולהתנות עמו שאם הגוי יפרע את הקרן שהלוה לו ואת הרבית שהתחייב לו יחזיר לבעל המשכון את המשכון²⁵⁹ (ט"ז).

(ב) אבל אם אינו אנס וכו' - י"א שאפילו אם אינו אנס, כיון שהשאל לו את המשכון רק לזמן קצר, נחשב כגזלן וצריך להחזיר את המשכון לבעליו²⁶⁰ (ש"ך).

(ב) היו צריכין לתת לו בלא רבית - אך אם אינו אנס כ"כ, אלא שא"א לכפותו לפדות את המשכון, אך אם היה פודה את המשכון היה צריך לתת גם את הרבית, אף הישראל בעל המשכון שפודה את המשכון חייב לתת גם את הרבית. י"א שצריך לתת את כל הרבית אף לאחר שנעשה אנס, כיון שהמלוה אומר לבעל המשכון שרק לגביו הוא גזלן שאינו מחזיר לו את המשכון, אך לגבי המלוה אינו גזלן שהיה משלם את הרבית, אך י"א דכיון שהוא גזלן של בעל המשכון צריך להחזיר לו את המשכון שלו, ורק על הזמן שהשאל לו את המשכון מתחילה כדי ללות עליו, שבזה אינו גזלן צריך בעל המשכון לשלם את הקרן והרבית, אך על הזמן שלאחר שנעשה גזלן אסור לו לשלם את הרבית, והעיקר כדעה הב' (ט"ז - צריך לציין שדעת הט"ז כ"א השני).

(ב) צריך לתת גם כן לבעל המשכון בלא רבית - היינו אם מעיקרא היה בחזקת אנס, אך אם רק אח"כ הורעה חזקתו ונעשה גזלן, צריך הישראל לשלם את הרבית עד אותו זמן שנעשה גזלן (ט"ז).

(ב) צריך ליתן למלוה קרן ורבית - שהרי לא הלוה לו כלום (ט"ז), ואף אם הישראל התעכב מלפדות את המשכון צריך לשלם את כל הרבית שעלתה עד עכשיו (ט"ז, ש"ך), משום שעד זמן שהמלוה קיבל את המעות נחשב שהמשכון מכור לו (ט"ז).

יב. ראישראל שהלוה לעובד כוכבים ברבית על משכון, ואח"כ אמר לו תן המשכון לראובן והוא יתן לך מעותיך, וכן עשה, נתן המשכון לראובן למכור וראובן עיכב המעות בידו אחר מכירת המשכון, והמלוה תובע רבית עד שיביא מעותיו בידו, והעובד כוכבים אינו רוצה ליתן יותר מעד שעת מכירה בענין שראובן צריך ליתן המותר, יכול המלוה ליטול כל

²⁵⁸ ואע"פ שהגוי השואל לא זכה במשכון, וא"כ נמצא שהמשכון של ישראל הוא ערב קבלן על החוב של הגוי, מ"מ הישראל המשאל הקנה את המשכון לאותו גוי פלוני השליח, והוא קונה את המשכון במשיכה לעצמו, והגוי הראשון הוא רק ערב על זה, ואפילו בסתמא אומרים שעשה כך בדרך היתר (חו"ד, עצי לבונה).

²⁵⁹ אך אינו יכול להתנות שאם הוא יפרע לו את הקרן והרבית שהגוי חייב, שיחזיר לו את המשכון, וכדלקמן סי' קע"ד ס"א (חו"ד).

²⁶⁰ והרמ"א מיירי שהשאל לו בסתם, ואז יש חילוק בין אנס ללא אנס (חו"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

הרבית מהעובד כוכבים, ואם העובד כוכבים יכוף את ראובן לפרוע הרבית בשביל שעיכב מאי נפקא ליה מינה.

והעובד כוכבים יכוף את ראובן לפרוע הרבית וכו' - כיון דהגוי היה חייב מתחילה למלוה, ואין למלוה עסק עם ראובן (ט"ז, ש"ך). ואפילו אם המשכון אינו שוה את כל הרבית שעלתה אחרי מכירת המשכון מותר לו לגבותה, כיון שהגוי משלם את כל הרבית²⁶¹ (ט"ז). י"א דלדעת הרמ"א בסעיף ה' אסור לגבות את הרבית מהגוי, משום דכיון שהגוי יחזור ויגבה אותה מראובן מיחזי כרבית, אך העיקר להלכה כשו"ע (ט"ז), וי"א דאף הרמ"א מודה כאן, וכל מה שנחלק שם הוא משום שהגוי הלוח לשני בשליחות הראשון (נקוה"כ).

יג. יביעובד כוכבים שאמר לישראל לוח לי מעות מישראל ברבית על משכונני, מותר למלוה ליקח הרבית מיד ישראל השליח, ויהוא שיאמר²⁶² המלוה לשליח אתה תהיה שלוחי להביא לי המשכון מיד העובד כוכבים באחריות²⁶³ ולהוליך לו המעות על אחריותי. הגה: ואם נתן העובד כוכבים המשכון לישראל קודם שהלוח הישראל השני, אפילו היה אחריות המשכון על השליח מותר, רק שיהיה אחריות המעות על המלוה. וכן בשעת פדיה²⁶⁴ תהא שלוחי להביא לי מעותי מן העובד כוכבים ויהיו באחריותי מיד כשיצאו מיד העובד כוכבים, וכן תהיה שלוחי להחזיר לו המשכון²⁶⁵. וי"אם אינו מאמינו יאמר כך בלבו ואינו צריך להודיעו, או יתנה עמו שלא יהא נאמן לומר נאנס או נאבד אלא בעדים. וי"אם עשה כן ובשעת פדיה אומר השליח לא אמרתי לך אמת תחלה אלא שלי הוא, יאמר המלוה איני מאמינך אלא לדברך הראשונים אני מאמין, וי"אבל חושש אני לדברך ואיני רוצה לקבל ממך המעות, וכשיבא העובד כוכבים ויתן לי המעות אתן לו משכוננו, ואפילו אם ירצה לישיבע אינו נאמן, ואפילו עדים מעידים שהוא של ישראל לא מהני כיון שהודה תחילה שאינו שלו²⁶⁶. הגה: יוכל סכן לשבועת לוח לא מהני²⁶⁷. וי"אמנס אם נודע הדבר סכן הוא האמת, אסור ליקח ממנו הרבית.

²⁶¹ י"א דזה דוקא אם הגוי כבר פרע את הרבית למלוה ממעות שלו, ולא איכפת לנו אם אח"כ יכוף את ראובן לשלם לו, אבל אם הגוי כפה את ראובן לתת רבית למלוה, ואפילו אם הגוי לקח את הרבית מראובן ונתן לישראל וידוע שהם מעות של ראובן, חייב המלוה להחזיר כדן גזל, שהרי מדינא ראובן אינו חייב לשלם רבית זו. ורק אם ראובן התעסק במעות אלו והרויח חייב לתת את הרבית למלוה (חור"ד).

²⁶² כל זה דוקא כשהמלוה אינו יודע מיהו הגוי הלוח, ולכן ממילא מתחייב השליח ונעשה כלוה, וצריך שהמלוה יאמר לו שהכל יהיה באחריות המלוה ולא באחריות השליח, אך אם המלוה יודע מיהו הגוי הלוח מותר לשליח לקבל אחריות, כמש"כ הש"ך ד"ה על משכונני (חור"ד).

²⁶³ ודוקא אחריות של יותר מדינו אסור לשליח לקבל, אך אחריות של שומר חנם אם הוא שומר חנם וכן אחריות של שומר שכר אם הוא שומר שכר מותר לו לקבל עליו (חור"ד). י"א דדין זה דאף על המשכון לא יקבל השליח אחריות אלא הכל יהיה על המשלח, הוא חומרא בעלמא שלא יהיה מיחזי כרבית, אך לא מעיקר הדין (בית מאיר סט"ז).

²⁶⁴ י"א דאף דין זה דאף בשעת הפדיה לא יקבל השליח את האחריות אלא הכל יהיה על המשלח, הוא חומרא בעלמא שלא יהיה מיחזי כרבית, אך לא מעיקר הדין (בית מאיר סט"ז).

²⁶⁵ י"א דבשעת הפרעון אין השליח צריך לקבל את אחריות המשכון (חור"ד), אך י"א דאף בשעת הפרעון צריך השליח לקבל אחריות המשכון (לבוש, חכמ"א כלל קל"ז סט"ז).

²⁶⁶ אם אין עדים שמעידים שהודה לו או שנתן לו את המשכון, ישבע הלוח ויפטר (ברכי יוסף). אך אם עדים מעידים שהמשכון של ישראל אחר, בעל המשכון יכול להוציא את המשכון מיד המלוה ואינו צריך לתת את הרבית. י"א דאם לפני שנתן את המשכון למלוה אמר בפני עדים שהמשכון הוא שלו אלא שישקר למלוה ויאמר לו שהוא של גוי כדי שילוח לו ברבית לצורכו, אסור ליטול את הרבית כיון שהתברר לו בעדים שהמשכון של השליח, ויש חולקים דעדיין אין זה בירור דיתכן ששיקר בפני העדים בתחילה, ובאמת המשכון הוא של גוי, ואמר כן בפני העדים כדי שיוכל לקחת את הרבית לעצמו (חור"ד). אם השליח מביא עדים שמיד כשקיבל את המעות מהמלוה הוציא אותם לצורכו, אסור למלוה לקבל את הרבית מהישראל, אך הוא לא צריך להחזיר את המשכון כיון שאין השליח יכול לברר שהמשכון שלו (חור"ד).

²⁶⁷ יש מבארים דכאן מיירי שהשליח אומר שהמשכון של ישראל אחר, ואותו ישראל רוצה להשבע שהמשכון שלו, ולא מהני שבועתו (תפארת למשה), ויש מבארים דהשו"ע מיירי שהשליח חוזר בו מדבריו השניים, ואומר שבאמת המשכון של הגוי ורוצה להשבע על כך ושהמלוה יתן לו

מאיר הדעה על הלכות ריבית

והמערים לעשות כן נקרא רשע. כיוכל זה לא מיירי אלא במלוה על המשכון, יאכל אס נתן לו מעות להלוות לעובד כוכבים על רבית, ואח"כ אמר הלוקח לא הלויתי לעובד כוכבים אצל לקחתי לזוך עצמי, הלוקח נאמן שלזוך עצמו לקחם. ואם חושרו שהוא משהק, יחריס עליו שדבריו כן הוא²⁶⁸, והעושה כן נקרא רשע.

^(ל^ט) על משכונני - ואף בלי משכון מותר אם השליח אינו אחראי על ההלוואה, כגון שהודיע למלוה מיהו הגוי הלוה, או שהמלוה עמד בפני הגוי עם השליח והשליח נפטר עי"ז²⁶⁹ (ש"ך)²⁷⁰, וכן אם המלוה מתנה עם השליח שהוא יתבע את הגוי ורק אם הגוי לא ישלם יתבע את השליח, והוא יכול לתבוע את הגוי בדיני הגוים, מותר (רע"א), וכן אם המלוה אומר לשליח שכפי שיקח מהגוי יתן לו מותר, ואם המלוה אינו מאמין לשליח ישבע²⁷¹ השליח שהגוי לא נתן יותר ויפטר, אך אם המלוה אומר לשליח שכל זמן שהגוי לא יפרע את חובו השליח יתן לו דינר על כל חודש אסור (ש"ך).

^(מ^ב) מותר וכו' - ואפילו אם בסוף השליח פדה את המשכון במעותיו ע"י שנתן למלוה את הקרן והרבית, מותר כיון שהוא לא הלוה אלא רק שליח ולא אסרה תורה רק רבית הבאה מהלוה למלוה (ש"ך).

^(מ^ג) והוא שיאמר המלוה וכו' - אך אם לא אמר כך אסור למלוה לקחת את הרבית²⁷², אך י"א דכל מה שצריך לומר כך הוא לכתחילה כדי לצאת מידי ספק איסור דאורייתא, אך אם לא עשה כך מן הסתם אין זה רבית, שמסתמא דעתו להיתר להיות שליח של הישראל המלוה, ולכן אם השליח נותן לו מדעתו את הרבית מותר לו לקחת²⁷³, או אם המשכון עדיין ביד המלוה מותר, ואפילו אם נותן לו משכון ואומר שהוא של הגוי, או שאומר שמזכה את המשכון לגוי דהיינו שמודה שהמשכון של גוי מותר²⁷⁴. אם בשעת הפרעון השליח כופר שלא זיכה את המשכון לגוי, ישבע המלוה שהוא כדבריו שאמר לו בשעת ההלוואה שמזכה את המשכון לגוי, ועי"ז יפטר מלהחזיר את המשכון כל זמן שלא יפרע את הרבית, וכן הדין אם השליח כופר וטוען שלא אמר למלוה מעולם שהמשכון של גוי (ש"ך).

^(מ^ד) ואם נתן העובד כוכבים וכו' - דהיינו שדוקא אם המלוה שלח בתחילה את השליח עם המעות להלוות לגוי ושיביא לו את המשכון ממנו, צריך שהשליח לא יקבל על עצמו אחריות המשכון, אבל אם בתחילה הגוי שלח את השליח עם המשכון ללוות עי"ז מהמלוה, מותר למלוה להלוות על סמך המשכון, אע"פ שבדרך השליח היה אחראי על

לפדות את המשכון עבור הגוי, ואינו נאמן, והרמ"א הוסיף שאף אם אינו חוזר בו אלא רוצה להשבע שהמשכון לא של הגוי אלא שלו אינו נאמן (שבות יעקב ביד אפרים).
²⁶⁸ היינו שמקללים את מי שהרבית נמצאת ברשותו, עיין חו"מ סי' ע"א סעיפים ז' ח' בפרטי הדינים.

²⁶⁹ דהיינו שבתחילה המלוה נתן את הכסף לשליח ולא ידע מיהו הגוי הלוה, ורק אח"כ עמד המלוה אצל הגוי ואמר לשליח שיתן לזה, דאפילו שבתחילה השליח התחייב, מ"מ אח"כ כשהמלוה אמר לו לתת לגוי השליח נפטר מחיובו, ומותר למלוה לקבל את הרבית מיד הגוי אפילו ע"י השליח (חור"ד).

²⁷⁰ וכן אם המלוה עצמו הלוה לגוי ואמר לישראל אחר שיתן לו משכון ויהיה באחריותו, מותר לקבל הרבית (ברכי יוסף).

²⁷¹ דין זה סותר למה שכתב הש"ך לקמן סעיף י"ד ד"ה לא יפרע ועיין מש"כ שם (שער דעה).
²⁷² יש שהוכיחו מלשון שו"ת הרא"ש דהוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים והמלוה חייב להחזיר לשליח את הרבית שלקח ממנו (לחם רב בדרכ"ת ס"ק ס"ח), [אך הב"ח פי' דברי הרא"ש באופ"א]. י"א דמה שהוזכר בשו"ת הרא"ש דהוי רבית קצוצה היינו אם היתה אחריות המעות והמשכון על השליח, אך אם היתה אחריות המעות או אחריות המשכון על המלוה, שוב אינה רבית קצוצה אלא רק אבק רבית, וכל ההיתר בזה הוא רק אם יקבל המלוה על עצמו גם את אחריות המעות וגם את אחריות המשכון (מקור מים חיים), אך י"א שהכל תלוי באחריות המעות, דאם השליח קיבל אחריות המעות אע"פ שלא קיבל אחריות המשכון הוי רבית קצוצה, אך אם לא קיבל אחריות המעות אע"פ שקיבל אחריות המשכון הוי רק אבק רבית (שער דעה).

²⁷³ אך אם השליח אינו רוצה לתת לו את הרבית אינו יכול לכופו ע"ז אם אין לו משכון (חכמ"א כלל קל"ז סט"ז).

²⁷⁴ אך הטי"ז לעיל סי"א ד"ה אבל לא יוכל חלק ע"ז, שלא מועילה הודאה לשקר (חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

המשכון (ט"ז, ש"ך), ודלא כב"י שאף בכה"ג אסור למלוה להלוות, אלא צריך להחזיר את המשכון לגוי ושוב יביא השליח את המשכון בלי לקבל עליו אחריות (ט"ז).⁽¹²²⁾ יאמר המלוה איני מאמינך - ואין המלוה צריך להשבע על כך (ש"ך). ואפילו אם המשכון היה ספרים שהם ודאי של ישראל, מ"מ השליח מתחייב ע"פ הודאת פיו, דשמא הקנה אותם לגוי, ואפילו אם לא אמר לו בתחילה בהדיא שהמשכון של גוי, אלא רק אמר לו שלוה לצורך גוי ואילו את המשכון נתן לו בסתם, מ"מ אומרים דשמא הקנה את המשכון לגוי, אך אם אמר לו שהמשכון שלו ולא הקנה אותו לגוי, הוי המשכון רק בטחון על הקרן ואין המלוה יכול לעכב אותו בשביל הרבית, וצריך הלוה להשבע שלוה לצורך עצמו, או שלוה לצורך הגוי והגוי לא נתן לו רבית (רדב"ז בפת"ש).

אבל חושש אני לדברייך - היינו שלא יוציא עליו שם רע שנטל ממנו רבית, או דחושש שאינו בא לפדות את המשכון בשליחות הגוי אלא מעצמו בא, ולכן כל זמן שהגוי לא יבוא לפדות את המשכון לא יתן אותו דרוצה שהרבית תתרבה עוד (ט"ז)²⁷⁵.

אינו נאמן - והיינו דוקא אם נתן לו משכון בשעת ההלוואה, שהמלוה תפוס במשכון, אך אם הלוה לו בלי משכון²⁷⁶ נאמן (ש"ך).

לא מהני כיון שהודה תחילה וכו' - אך י"א דאם מברר בעדים שהמשכון שלו אסור (ש"ך), ויש שפירשו כך בדברי הרמ"א דלהלן אם נודע הדבר וכו', דהיינו אם נראה כן בעיני הדיינים (ט"ז), ואפילו אם עד א' מעיד כן הוא נאמן באיסורים ואסור למלוה לקחת את הרבית, אך השליח עצמו אינו נאמן (רע"א). אם אשתו נתנה את המשכון, אף אם היא נושאת ונותנת בתוך הבית והיא אמרה שהוא של גוי, והוא מברר שהמשכון שלו, צריך להחזיר לו את המשכון לכל הדיעות²⁷⁷. אם השליח טוען שהמלוה יודע שהמשכון שלו ולא של הגוי, צריך המלוה להשבע שאינו יודע שהמשכון שלו²⁷⁸ (ש"ך).

אם נודע הדבר וכו' - דהיינו שהמלוה יודע בכיורו שבאמת המשכון של השליח, אע"פ שבי"ד אינם יכולים לכוף את המלוה שלא לקחת את הרבית, מ"מ המלוה עצמו אסור לו לקחת את הרבית (ש"ך), וכן אם המלוה מאמין לשליח שהמשכון שלו אסור לו לקחת את הרבית (רע"א).

והמערים לעשות כן - דהיינו שליח ההולך ללוות לעצמו ובתחילה אומר שלווה בשביל הגוי והמשכון שלו, ובסוף אומר שאינו של הגוי אלא שלו, נקרא רשע (ש"ך).

במלוה על המשכון - או שהודיע למלוה מי הגוי הלוה וכו"ל (ש"ך).

יחרים עליו - כיון שהמלוה טוען כך בשמא, אך אם המלוה טוען בברי שהלוה אותם לגוי צריך המקבל להשבע שבועת היסת ואז נפטר (ש"ך).

והעושה כן נקרא רשע - אך י"א דכאן לא נקרא רשע, כיון שבתחילה לא אמר השליח שמלוה אותם לגוי, אלא הוא בכלל "שארית ישראל לא יעשו עולה" (ש"ך), וי"א דאף כאן נקרא רשע כיון ששינה מדעת בעה"ב ושלח יד במעות במה שהחזיק אותם לעצמו ולא הלוה לגוי (רע"א, חו"ד).

יד. רי"א ישראל שלוה מחבירו לצורך העובד כוכבים, וקצב עם העובד כוכבים על הרבית ביוקר ועם הישראל המלוה קצב בפחות, זכה הלוה²⁷⁹ במה שקצב עם העובד כוכבים יותר ממה שקצב עם הישראל המלוה²⁸⁰. רי"א אבל אם קצב עם המלוה ביוקר והעובד כוכבים אלם

²⁷⁵ וי"א דהמלוה חושש לאיסור לפני עור, דכיון שהשליח אמר שהמשכון שלו נמצא שאם יתן רבית הוי רבית מישראל לישראל, ולכן אינו נותן המשכון אלא אם יבוא הגוי לפדותו והוא יתן את הרבית כפי שאמר השליח בתחילה (שער דעה).

²⁷⁶ וכגון שהודיע לו מיהו הגוי הלוה דמותר אף בלי משכון כמש"כ הש"ך ד"ה על משכוני (עצי לבונה).

²⁷⁷ ויש מפקפקים בזה (חו"ד), אך יש שהסכימו לדעת הש"ך (רע"א, אמרי ברוך).

²⁷⁸ ויש מפקפקים בזה (חו"ד).

²⁷⁹ דהיינו השליח שקיבל את מעות ההלוואה מהמלוה.

²⁸⁰ ואפילו אם הגוי פדה את המשכון מהמלוה ונתן לו את כל הרבית שקצץ עם השליח, צריך המלוה לשלם לשליח את הרבית הנוספת שלקח מהגוי יותר ממה שקצב עם השליח (כנה"ג בדרכ"ת).

ואם המלוה לא קצץ עם השליח כלל על רבית, זכה השליח בכל הרבית (ברית יהודה פ"ב הערה ל"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ואינו רוצה לפרעם, לא יפרע הלואה מכיסו²⁸¹. הגה: יי"ש אומרים לזכור הלואה לפרוע לו מכיסו, אלא אם הזכיר לו פס העובד כוכבים תחלה אז פטור מלשלם לו מכיסו. י"ומכל מקום לכתחלה אסור ללות על משכון עובד כוכבים ולומר שהוא יפרע קצו ורביית, דהוי כלוא מישראל וחזר ומלוא לעובד כוכבים, אלא תחילת הלואה לזכור להיות לזכור העובד כוכבים. י"ואם השליח צא לפדות המשכון ממעותיו מותר לקבל ממנו קצו ורביית, י"מיהו דוקא שהמלוה נותן לו לפדותו מרצונו, אבל אם פודה השליח משלו הוי רמאות שמתחלה על מנת כן הלואה שיהא המשכון צדו עד שיפדנו העובד כוכבים²⁸². י"ואם אין השליח רואה לפדותו והמלוה רואה שיפדהו לא יוכל לכופו כמו שיצא סוף סימן זה.

^(ב) לא יפרע - אם המלוה חושד שהשליח קיבל יותר רבית מהגוי יחרים אותו על כך, אבל א"א להשביע אותו על כך (ש"ך)²⁸³.

^(ג) ויש אומרים דצריך הלואה וכו' - היינו אם הגוי עדיין לא פדה את המשכון אלא בא לפדותו מהשליח והשליח רוצה לפדותו מהמלוה ואומר שהגוי אינו רוצה לשלם את הרבית כפי שקצצו, המלוה אינו חייב להחזיר את המשכון אלא אם יתן השליח את כל הרבית שקצצו (ט"ז, ש"ך)²⁸⁴, וי"א דאף הדעה הראשונה מודה בזה ואין כאן מחלוקת, והסמדרים שהגוי כבר פדה את המשכון מהמלוה ולא נתן לו את הרבית, ואז אין המלוה יכול לתבוע מהשליח שישלם את הרבית (ש"ך). אם השליח בא לפדות את המשכון מיד המלוה, י"א דאם גם השליח לא ידע שהגוי אלם צריך המלוה להחזיר לו את המשכון אף שאינו פורע את הרבית (ט"ז)²⁸⁵, י"א דכל זה דוקא אם בשעת ההלואה המלוה נתן את המעות לשליח בסתם, אך אם אמר לו במפורש שהוא יהיה שלוהו ולא יהיה לו אחריות כלל צריך לתת את המשכון לשליח אע"פ שאינו פורע לו את הרבית שקצצו²⁸⁶, אך אם אינו פורע לו את כל הקצו אינו צריך להחזיר את המשכון (ש"ך), אך י"א דחייב השליח הוא משום דינא דגרמי בנזקין, דהיה צריך להודיע למלוה שהגוי אלם ולא יתן רבית, ולכן אם השליח לא ידע ורק אח"כ נודע לו שהגוי אלם צריך המלוה לתת לו את המשכון בלי רבית (ט"ז)²⁸⁷. אם השליח הזכיר למלוה את שם הגוי, והמלוה הכיר אותו שהוא אלם, צריך המלוה להחזיר את המשכון אף אם לא קיבל את הרבית, שהרי הוא ידע מתחילה שהגוי אלם

י"א דהיינו דוקא אם השליח לא הזכיר למלוה את שם הגוי, אך אם הזכיר למלוה את שם הגוי מאחר ונמצא שהשליח לא קיבל עליו שום אחריות, כל הרבית היא למלוה, וכן אם המלוה אמר לו להלוות לגוי פלוני כל הרבית למלוה (חור"ד).

אמנם במקרה הפוך, שישראל שלח את חבירו עם משכון ללוות מגוי ברבית כפי מה שהגוי יבקש, ואמר השליח ללוה שהגוי לוקח רבית גבוהה, ובסוף התברר שהשליח לווה מהגוי ברבית פחותה ממה שאמר ללוה, לא זכה השליח בתוספת וצריך הלואה לתת לשליח רק את מה שהשליח שילם לגוי (מקור מים חיים).

²⁸¹ זה דוקא אם הגוי אלם, אך אם השליח פשע ונתן את המשכון לגוי לפני שקיבל את המעות ולכן הגוי אינו נותן את הרבית, השליח חייב לפרוע את הרבית (חור"ד).

²⁸² ועכשיו המלוה מפסיד את הרבית שהיתה מתרבה על החוב עד שהגוי יפדה את המשכון.

²⁸³ אך י"א דנחלקו בזה הראשונים אם המשלח את חבירו למכור סחורה יכול להשביעו שבועת המשנה בנקיטת חפץ או לא, כמבואר בשו"ע חור"מ סי' צ"ג סעיף ד' (שער דעה).

²⁸⁴ אך י"א דמירי דוקא שהגוי הוציא את המשכון בכח מיד המלוה, ובשעת ההלואה השליח לא אמר למלוה את שם הגוי, ולדעת השו"ע כיון שהמלוה פטר את השליח מהאחריות הוא פטור אף מהפסד זה, ולדעת הרמ"א המלוה פטור רק מאחריות של המשכון בהולכה והבאה, אך על תביעה זו שהגוי הוציא ממנו את המשכון שלא כדין השליח הוא כערב וחייב לשלם למלוה, ורק אם השליח הזכיר את שם הגוי בשעת ההלואה פטור כמש"כ הרמ"א (חור"ד).

²⁸⁵ אך יש חולקים דאף אם השליח לא ידע שהגוי אלם, כיון שהמלוה לא ידע אינו צריך להחזיר את המשכון אם לא פרעו את הרבית, ורק אם המלוה ידע שהגוי אלם צריך להחזיר את המשכון (חור"ד).

²⁸⁶ י"א דמ"מ אם הגוי תובע את המשכון מהשליח שלא כדין אז המלוה אינו צריך להפסיד מזה, ורק אם המלוה אמר לשליח שלא יודיע את שם המלוה לגוי אלא השליח יהיה כמלוה לגוי, בזה חייב המלוה לשלם לשליח את כל ההפסדים שיהיו לשליח, אף אם הגוי מפסיד לשליח שלא כדין (חור"ד).

²⁸⁷ אך יש חולקים דהעיקר תלוי אם המלוה ידע שהגוי אלם או לא, ואין חילוק אם השליח ידע כן או לא ידע (חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ומחל על כך²⁸⁸, ואף הדעה הראשונה מיירי בכה"ג שהשליח הזכיר את שם המלוה והכיר שהוא אלם, ולכן צריך לתת לו לפדות את המשכון בלי רבית (ש"ך).⁽⁷¹⁾ אלא תחילת הלואה צריכה להיות לצורך העובד כוכבים - דהיינו שיאמר שהגוי יפרע את הקרן והרבית, אך אם אומר שהוא יפרע את הקרן והרבית, אע"פ שאמר בתחילה שהוא לווה לצורך הגוי, מ"מ הוא קרוב להיות רבית קצוצה, כיון שנחשב שהשליח לווה מהמלוה וחוזר ומלוה לגוי, אך אם המשכון הוא טוב שהוא שווה את הקרן והרבית שתתוסף אף אם לא יפרע במשך זמן רב נוהגים להתיר משום שאז המלוה סומך על המשכון²⁸⁹, אבל אם המשכון אינו טוב כל כך אין היתר אלא אם השליח יתן להמלוה שטר חוב לבטחון ויכתוב בו שהוא ע"פ היתר עיסקא, אך לכתחילה אפילו אם המשכון הוא טוב צריך להזהר שהשליח לא יאמר שהוא יפרע קרן ורבית (ש"ך).

טו. ישראל שלוח מישראל ברבית לצורך עובד כוכבים על משכנו של עובד כוכבים, ואחר זמן רוצה המלוה למכרו והשליח אומר אל תמכרהו כי העובד כוכבים אלם, אין המלוה צריך לחוש לדבריו כי אין למלוה עם העובד כוכבים כלום, ואם השליח ירא ממנו יציל עצמו ויפרה המשכון או יוסיף משכון למלוה כדי שלא יפסיד בהמתנה.

טז. אין המלוה צריך לחוש לדבריו - י"א דכל דין זה דוקא אם המלוה לא קיבל עליו את אחריות המשכון, כגון שהמלוה שלח אותו בסתם להלוות לגוי עם משכון, או שהגוי שלח את המשכון עם השליח ורק אח"כ המלוה נתן לו את המעות, אבל אם המלוה קיבל עליו את אחריות המשכון, כגון שאמר לשליח בפירוש שיהיה שלוחו וכל אחריות המשכון על המלוה, או שהמלוה שלח את המעות ורק אח"כ השליח הביא את המשכון מהגוי, יכול השליח לומר שלא ימכור את המשכון כי הגוי אלם, ואם המלוה עבר ומכר ומחמת כך ניזוק השליח, חייב המלוה לפצות אותו (ש"ך), אך י"א שכאן מדובר אפילו אם המלוה קיבל את אחריות המשכון, וחייב השליח הוא משום דינא דגרמי בנזקין, שהיה צריך להודיע למלוה שהגוי אלם ולא יתן רבית וכנ"ל בסעיף י"ד, ולכן השליח אינו יכול לעכב את המלוה מלמכור את המשכון, ולפי זה אם השליח לא ידע בשעת ההלואה שהגוי אלם ורק אח"כ נודע לו שהגוי אלם, צריך המלוה לתת לו את המשכון בלי רבית (ט"ז).

טז. ר"י ישראל שאמר לחבירו טול מעות הללו והלוה אותם לעובד כוכבים ברבית, אם אחריות המעות על השליח בהולכה או בהבאה אסור למלוה ליקח הרבית מיד השליח או מיד שלוחו של שליח ואפילו עד מאה, ואם אין האחריות עליו אלא כשאר שלוחים, אם שומר חנם שומר חנם אם שומר שכר שומר שכר, מותר²⁹⁰.

²⁸⁸ י"א דלצד זה אין חילוק אם המלוה נתן את המעות לשליח בסתם או אמר לו במפורש שהוא יהיה שלוחו כמש"כ הש"ך לעיל, ובכל גווניו אם המלוה לא הכיר את הגוי שהוא אלם אינו צריך להחזיר את המשכון לשליח אף אם אמר לו במפורש שיהיה שלוחו, ורק אם המלוה אמר לשליח שלא יאמר לגוי שהוא המלוה לו צריך להחזיר את המשכון אף אם הגוי לא פרע את הרבית (חור"ד).
²⁸⁹ אך י"א דאף במשכון טוב, כיון שהמלוה מבקש מהשליח שהוא יתחייב לתת לו קרן ורבית, ע"כ שהוא חושש שהגוי לא ישלם את הרבית ולכן רוצה שהשליח יתחייב ע"ז, וא"כ הוא סומך על השליח ואסור, ובפרט אם כל המלוים ברבית חוששים לזה ולא מלוים על משכונות של גוים כיון שחוששים שהגוים לא ירצו לתת רבית גדולה, א"כ הוי רבית קצוצה, ולכן צריך שהשליח יכתוב בשטר חוב שהוא ע"פ היתר עיסקא (בית לחם יהודה).
²⁹⁰ אך אם קיבל על עצמו אחריות יותר מדינו אסור, אע"פ שלא קיבל עליו אחריות אונסים, וכגון שומר חנם שקיבל ע"ע אחריות גניבה ואבידה כשומר שכר, משום שמחמת כן יש לו רשות להוציא את המעות ונחשב כלוה על מעות אלו (ב"י), ויש שפקפקו בזה דכל שאינו מקבל עליו אחריות אונסים מותר (מחנ"א הל' רבית סי' ל"ב), ויש שכתבו דכל דין זה שאסור לשליח לקבל על עצמו אחריות יותר מדינו הוא רק אם השליח לא אמר למלוה את שם הגוי הלוה, אך אם אמר לו את שם הגוי הלוה מותר לקבל אחריות, ומ"מ אין בידינו לחלוק על הב"י, ואף לדעת הב"י אם קיבל על עצמו שלא להוציא את המעות לצורכו מותר, וכן אם קיבל משכון מהגוי ומסר אותו למלוה מותר (חור"ד).

ולכן אם ראובן מבקש מחבירו שמעון שיקח את מעותיו וילווה לגוים שמכיר אותם כנאמנים ויתן לו את הרבית, והמעות היו כל הזמן באחריות ראובן, צריך שמעון לתת את הרבית שנתנו הגוים לראובן, שלא נחשב ששמעון הוא לווה מראובן שהרי שמעון לא קיבל עליו אחריות המעות (עולת שמואל בדרכ"ת ס"ק מ"ט). וכן הדין בנותן כסף לחבירו שישקיע בבנק של גוים או בבנק של ישראל

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(11) אם אחריות המעות על השליח - ואפילו אם אחריות הרבית על השליח, שאומר למלוה שכל זמן שהגוי אינו פורע את הקרן הוא יתן לו רבית אסור, דזה נחשב שקיבל עליו אחריות הקרן (ט"ז).

יז. ריבית ישראל שאמר לחבירו לזה לי מעות מהגוי ברבית, אם נתן לו משכון ללות עליו אם אחריות הגוי על המשכון בלבד ולא על השליח כלל מותר לשליח ליקח הרבית וליתנו לגוי²⁹¹, ואם לא נתן לו משכון אלא אם כן אמר לו לזה לי מעות ברבית מהגוי על שמי, והאמינו הגוי והוא סומך על הלואה²⁹² ולא על השליח²⁹³. הגה: ועיין לקמן סימן ק"ע אם מותר לשליח להיות ערב. י"ט אומרים דמנהיגי הקהל מותרין ללוות מגויים צרכית ללוך הקהל, אף על גב דהו כשלוחי הקהל, ואף על גב דאחריות עליהם וחזקין ולקחין מן הקהל שרי, דהוי כאפטרופוס של יתומים דשרי בכהאי גוונא, וכן נהגו להקל אף על גב דאין כאן היתר צור²⁹⁴. ומ"מ אסור אח"כ ליקח מקלפת הפרעון ממקלפת הקהל שילוו ללוך הקהל ולנכות להם אח"כ יותר ממה שהלוו, כי הרבית עולה על האחרים והוי כאילו לוו זה מזה צרכית.

(12) אם אחריות הגוי על המשכון בלבד ולא על השליח כלל - וכשהמשכון אינו טוב כל כך צריך שהגוי יאמר כן, אך אם המשכון הוא טוב²⁹⁵ אף בסתמא מותר, דמסתמא הוא סומך על המשכון ולא על השליח²⁹⁶ (ש"ך)²⁹⁷.

בהיתר עיסקא, דאף שהם לא יודעים מי המשלח אלא נותנים את הרבית לשליח, אם השליח לא קיבל אחריות על המעות מותר לתת את הרבית למשלח, אך אם נתן רשות לשליח להשתמש במעות לצורך עצמו נחשב כלוה ואסור לתת את הרבית למשלח (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ד).²⁹¹ אפילו אם השליח לא אמר לגוי המלוה שהוא שליח של הלואה, כיון שהגוי המלוה סומך על המשכון שהוא של הלואה (שו"ע הרב סעיף ס"ו).

²⁹² אם השליח אומר שאמר לגוי שילווה למשלח, ואילו הגוי אומר שהשליח לא לוו ממנו כלל, וא"כ השליח הלואה למשלח ממעות שלו ואסור לו לגבות את הרבית מהמשלח, השליח ישבע שהיה בדבריו והמשלח צריך לשלם לו את הרבית (מהר"ם גלאנטי באשל אברהם).

²⁹³ ואם רוצה ללות מגוי ע"י שליח והוא אינו מאמין למשלח אלא לשליח, יתן הלואה את מעות הרבית לשליח בתחילה והוא יתן אותם לגוי ע"מ שילווה לשליח, וכיון שהוא שלוחו של הלואה חשיב שהלואה נתן את הרבית לגוי בשביל שילווה לשליח, ושוב יכול השליח לחזור ולהלוות למשלח בלי שיתן לו רבית (ספר הזכרונות בבית לחם יהודה, שו"ע הרב סעיף ס"ה).

ראובן ששלח את שמעון שיקנה לו סחורה מגוי בהקפה ביותר משווייה, ואח"כ ימכור אותה השליח עבורו בפחות, אע"פ ששמעון נתן את המעות שקיבל על מכירת הסחורה לראובן וכשהגיע זמן הפרעון לקח את כל דמי הסחורה מראובן, ונמצא שנתן לראובן תשעים וקבל ממנו אח"כ מאה כדי לתת לגוי, מותר, משום ששמעון קנה את הסחורה בשליחות ראובן וגם מכרה בשליחות ראובן, ונמצא שכל המקח הוא של ראובן וכאילו ראובן קנה מן הגוי ומכר, ואפילו אם סחורה זו היא דבר ששומתו ידועה יש להקל כיון שאפילו בישראל מישראל אסור רק מדרבנן, ולא מצאנו שגזרו בזה בקונה מהגוי בשליחותו (ערך לחם למהריק"ש בברכ"י, ע"פ בי' הבן איש חי שנה ב' פרשת עקב אות ט"ז).

²⁹⁴ ולמעשה יש שכתבו שנהגו היתר בזה (חכמ"א כלל ק"ל ס"ט), אך יש שכתבו שאין היתר ברור בדבר זה (שו"ע הרב סעיף ס"ה), [ועי' ברמ"א לעיל סי' ק"ס סעיף כ"ב דציין לכאן וסיים דאין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול, אך יש שנראה מדבריהם שפירשו דקאי על הלואה מישראל ברבית (עי' חכמ"א שם)].

²⁹⁵ היינו שהוא שווה כנגד הקרן והרבית (חכמ"א כלל קל"ז סכ"א).

²⁹⁶ והיינו דוקא אם השליח אינו מקבל אחריות, אלא שלענין אם צריך לפרש כך יש חילוק בין משכון טוב למשכון שאינו טוב, אך אם השליח מקבל עליו אחריות אף במשכון טוב אסור כיון שהמלוה הוא גוי ויתכן שיתבע את השליח. ולכן הקונה בית ע"ש חבירו וחבירו [שהבית רשום על שמו] לוקח הלואה מבנק של גוי, אע"פ שהם מסתמכים על המשכון והמשכון הוא טוב, מ"מ אין להתיר לבעל הבית האמיתי לשלם את הרבית לחבירו בלא לעשות היתר עיסקא ביניהם, כיון שהשליח מקבל על עצמו אחריות קרן ורבית. ואף במקום שע"פ חוק הממשלה הבנק אינו יכול לתבוע את הלואה אם המשכון קיים, מ"מ כיון שהמלוה אינו יודע מי הלואה האמיתי, וגם הוא קיבל עליו אחריות קרן ורבית הוא נחשב כלוה, ואסור לחבירו לשלם לו את הרבית בלא לעשות היתר עיסקא ביניהם (שבט הלוי ח"ז סי' קמ"א).

²⁹⁷ וי"א דבכל גווי מותר אפילו בסתמא (ערך לחם למהריק"ש בברכ"י), וי"א להיפך דאפילו כשהמשכון טוב צריך שהשליח יאמר שהוא מסולק מכל אחריות (שלחנו של אברהם בדרכ"ת).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(נב) ולא על השליח - היינו שהשליח לא יחשב כלוה, וי"א שאף לא יהיה לו ערב קבלן (ש"ך²⁹⁸).

(נג) מותר לשליח ליקח הרבית - ואי"ז דומה לסעיף א' דאסור משום שנראה שהישראל השני שליח של הראשון לתת את הרבית לגוי, וכ"ש כאן שנותן את הרבית לשליח עצמו, משום שדוקא שם שבתחילה הישראל הראשון לזה את המעות לעצמו ורק אח"כ הלוח לשני, ועוד שכאן הגוי סומך רק על המשכון²⁹⁹ (ש"ך).

(נד) יש אומרים דמנהיגי הקהל מותרין ללוות מגויים ברבית - הטעם משום דאי"ז רבית קצוצה, ולצורך מצוה מותר, ועוד שהגוי עצמו יודע שההלואה היא לצורך הקהל, וסומך על כל הקהל אם לא יהיה למנהיגים לשלם (ט"ז). אם הקהל בנו בתים כדי להשכירם ולהרויח בהם, ולצורך תשלום האבנים והקורות לוו הממונים מגוי ברבית, מותר לקהל לשלם את הרבית לממונים, כיון שזה בכלל ההוצאות שהוציאו על הבנין (ראנ"ח בפת"ש), וכ"ש אם לזה ראש הקהל מגוי ברבית בשביל לבנות בית הכנסת אורחים, שהרי מתחילה לזה ברבית כדי לבנות, דודאי זה בכלל הוצאות הבנין, וביותר אם לא משלמים לו את הרבית, אלא שכל זמן שמשלם את הרבית לגוי פוטרים אותו מלתת את המס לצורך האכלת העניים, דכיון שאף הם חייבים לדאוג להם למקום לינה והוא לקח על עצמו חוב זה, וכנגד זה פוטרים אותו מלשלם את המס לצורך האכלת העניים (חת"ס בפת"ש).

יח. רכאמשכוננו של עובר כוכבים ביד ישראל, והביאו לישראל חבירו שילוח עליו וכשיבא העובר כוכבים לפדותו שיקח הוא הרבית שעלה עליו עד אותו היום והשני יקח הרבית שיעלה עליו מאותו היום והלאה, מותר, ובלבד שיאמר לו הריני מוכר לך כל כח וזכות ושעבוד שיש לי על משכון זה ואין לי עסק עמך ולא לך עמי, ואם לאחר זמן רצה שני לחזור וליטול מהראשון קרן ורבית ולהחזיר לו משכוננו מותר. הגה: רכ"ו"א דאפילו אינו מוכרו לו ולא אמר לו אני מסולק ממך אלא חוזר ומשכנו אכלו סתמא שרי, דודאי מכוין להיתירא וכמאן דאמר לו דמי. רכ"ו"אם צא הראשון לפדות המשכון ואין השני רוצה להחזיר לו המשכון, הרשות צידו להוי לגמרי כשלו, דהוי כאלו מכרו לו צהדיא עד שיצא העובד כוכבים לפדותו. וכן המנהג פשוט. רכ"ו"אם התנו מתחלה שצריך לחזור וליתן לו כשצא לפדותו הכל כפי תנאם, ואפשר דאפילו מסתמא הוי כאלו התנו בכך הוציל והמנהג כד. רכ"ו"ומותר ללוה לקרוב עם ישראל השני בפחות אף על פי שהעובד כוכבים נותן לו יותר, או שיוכל לומר אני אקח חלק ברבית הצא מן העובד כוכבים כל שצונו. רכ"ו"גם אם ירלו הלוה והמלוה שלא ליקח המלוה השני המשכון לידו, רק יניחנו ציד הלוה הזה שהלוה עליו לעובד כוכבים שרי, ובלבד שיהיה המשכון מכאן ואילך באחריות המלוה השני. רכ"ו"אם התנו זה עם זה שהמלוה הראשון לעובד כוכבים שהוא הלוה עכשיו מישראל השני יתחייב באחריותו הרשות צידם, דהא מתנה שומר חנם להיות כשואל³⁰⁰. רכ"ו"א דאפילו להקנות הלוה אלו המשכונות למלוה השני אינו צריך, אלא מיד שהמלוה השני נותן לו מעות ההלוואה קנוי לו המשכון בכל מקום שהוא, דדבר

²⁹⁸ יש שהקשו ע"ז דלדעת הר"ן מותר להיות ערב קבלן (לחם רב ומהר"י הלוי ברע"א), וי"א דהר"ן מתיר להיות ערב קבלן הוא רק במקום שהלוה בעצמו מקבל את המעות, אבל אם הערב קבלן מקבל את המעות ולכן אסור (חור"ד). אך לכונ"ע לכתחילה אסור להיות ערב קבלן לגוי, כמבואר לקמן סי' ק"ע סעיף א' בדעה הראשונה. אך י"א שכאן לכונ"ע מותר להיות ערב קבלן (ערך לחם למהריק"ש בברכ"י) [וצ"ע].

²⁹⁹ ולכן גם אם בתחילה הוא לזה את המעות לצורך עצמו, אלא שהמלוה לא סמך עליו כלל אלא רק על המשכון שהניח לו, מותר לו לחזור ולהלוות לישראל אחר ע"מ שיתן את הרבית לגוי, ואינו דומה לדין שבסעיף א' (ברכ"י סק"א), ויש שכתבו דהיינו דוקא אם השני נותן לגוי משכון שלו במקום המשכון של הראשון (ברית יהודה פל"א ס"ה, חלקת בנימין סק"ה).

³⁰⁰ וי"א דהוי רבית גמור כיון שיש הנאה למקבל אחריות (הגר"א), ויש שביארו דמיירי שאינו מקבל עליו אחריות זולא וכן כשיגנב או יאנס ישלם רק כמו ששוה בעת האונס והגניבה (חידושי ר' מאיר שמחה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

תורה מעות קונות, ואף על גב דמדרבנן בעי משיכה, מ"מ כהאי גוונא יש לסמוך על דבר תורה³⁰¹. מיהו טוב שיקנה לו על ידי אחר³⁰². ויטונאמן הלוח לומר שיש לו משכון מעובד כוכבים, ואין צריך להביא ראיה לדבריו ויכול המלוה להלוות לו³⁰³, אם לא שאינו מוחזק בכך לאז ולאי משקר. כך הם עיקר הדברים דינים אלו אף על פי שיש לקבלת מפקפקים בהיתרות אלו כבר פשט המנהג להקל, ואין למחות ביד העושים כזכר כי דינא הוא. ויכול זה לא מיירי אלא כשלא זקף הישראל שלוה לעובד כוכבים קרן עם רבית, אבל אם כבר זקף הישראל על העובד כוכבים קרן ורבית ביחד, כגון שחשב עמו רבית שיעלה עליו עד שנה וחשבו הכל ביחד, מעתה הרי הכל כאילו הוא קרן של ישראל, ויבין שהלוה על המשכון או בלא משכון, אסור ללוות על זה מישראל חזירו ושיעלה לו רבית מן החוב, כל זמן שהלוה גביה דהוי כאילו נותן לו הרבית מכיסו, ויבין שיש לו סתם וכפולא לחזור ליקח חובו ויחזור ויקנהו ממנו מעט יותר ממה שמכרו לו כפי ערך הרבית שהיה ראוי לעלות עליו, ואסור להתנות מתחלה בכך, אלא יקנה לו החוב בקנין גמור ואח"כ יחזור הקונה ויבטיחנו בדברים אמתיים שכשיהיו לו מעות יחזור וימכרו לו בדבר הנזכר. ויבין חובות של אשכנזי צריך שיאמר לו אתה תפטר העובד כוכבים בכך וכך מכל וכל³⁰⁴, ובכך וכך אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מיד העובד כוכבים³⁰⁵. (ועיין לקמן סימן קע"ג דין מכירת חובות).

(סו) הריני מוכר לך וכו' - י"א דאף אם הגוי לוח מהישראל מאה זהובים עבור ק"כ והמשכון שווה מאתים זהובים, מותר לישראל המלוה לחזור וללוות על משכון זה אף מאתים זהובים ע"מ שהגוי יפרע את הק"כ זהובים שהתחייב למלוה שלו, והישראל יפרע עוד מאה זהובים, שנמצא שהרבית היא רק אותם כ' זהובים של רבית שהגוי יתן (לבוש בט"ז), וכן המנהג (נקוה"כ), אך י"א דאסור לעשות כך משום שהמלוה לוקח רבית של י זהובים על כל מאה זהובים שמלוה לו, והוי רבית קצוצה (ט"ז)³⁰⁶.

(סו) ולהחזיר לו משכונו מותר - ואם אח"כ הלוח הישראל מכחיש שלא אמר שהמשכון הוא של גוי, ישבע המלוה שאכן הלוח אמר לו כך ושוב אינו צריך להחזיר את המשכון לעולם, אך אם הלוח מודה שאמר בתחילה שהמשכון של גוי אלא שטוען ששיקר אין המלוה צריך שבועה (ש"ך).

(סו) דאפילו אינו מוכרו לו - היינו דאפילו שלא אמר בפירוש שמוכר לו מסתמא התכוין לזה (ט"ז).

(טו) וכן המנהג פשוט - היינו דנוהגים היתר אפילו אם משכן לו סתם ולא אמר בפירוש שמוכר לו, אך אין מנהג שאם הראשון רוצה לפדות את המשכון חייב להחזיר לו, אלא רק רגילים להחזיר לו אך אם המלוה אינו רוצה אינו חייב להחזיר לו (ש"ך).

³⁰¹ משום שאינה מכירה גמורה אלא להתיר איסור רבית (לבוש, חכמ"א כלל קל"ז סכ"ד), ועוד שלא תיקנו קנין משיכה אלא בדבר המצוי וזה דבר שאינו מצוי (לבוש). וי"א דאם עשו רק קנין מעות הוי רבית דאורייתא כיון שחכמים הפקיעו קנין זה (הגר"א).

³⁰² והקנין אין צריך להיות דוקא בעדים אלא אפילו בינו לבינו כשנותן המלוה סודר ללוה ואומר לו תפוס בסודר זה וקנה ממני והקנה לי חליפיו משכנות של גוי שבידך כך וכך, והלוה עושה כן הרי הן קנויין לו (קונ' הסמ"ע אות ט"ז בדרכ"ת).

³⁰³ ויש מפקפקים בזה (הגר"א).
³⁰⁴ דהיינו כשאתן לך כך וכך תפטר אותו לגמרי, ובכך וכך שאני נותן לך אני קונה ממך (חכמ"א כלל קל"ז סכ"ו).

³⁰⁵ י"א שאף אם לא עשו כך אין בזה איסור רבית, אף שלא חל הקנין על החוב של הגוי, כיון שהמוכר לא קיבל עליו אחריות על החוב של הגוי, אלא שאם לא יאמר כך יוכל המוכר לחזור בו ולגבות בעצמו את החוב מהגוי, אך אם רוצה לתת את כל החוב לקונה כדי שלא יהיה מחוסר אמנה אין בזה איסור (חור"ד, מחנ"א רבית סי' ל"ג, שו"ת נחלת דוד סי' ז'), אך הרבה פסקו דצריך קנין כדי להתיר איסור רבית, ואם לא עשו קנין אסור לגבות את כל החוב (שו"ע הרב סעיף ס"ט, חכמ"א כלל קל"ז סכ"ו וכלל קל"ט ס"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ד, בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות כ"ב), ראה לקמן סי' קע"ג סעיף ד' בד"ה מותר למוכרם ובהערות.

³⁰⁶ ויש שכתבו שאם היה יכול למכור לאחר את זכות הרבית שעל המשכון של הגוי ביוקר ומוכר לו בזול, הוי רבית קצוצה, שהרי בגלל שמלוה לו עוד מנה מוכר לו את זכות הרבית הזו בזול, אך אם מוכר בשוויון כיון שמתחייב לו למכור אסור משום שנותן לו טובת הנאה מחמת שהלוה לו עוד מנה, וכמבואר בשו"ע לעיל סימן ק"ס סעיף כ"ג (חור"ד), וי"א דלעולם לא הוי אלא אבק רבית, דכיון שעושה כן בדרך מכירה, שמוכר לו את החוב של הגוי, לא הוי רבית קצוצה (מקור מים חיים).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(¹⁰⁰) ואם התנו מתחלה וכו' - דעת הרמ"א שאם לא זקף את הרבית בהלוואה לגוי אין ההיתר משום שנחשב שמוכר את המשכון, ולכן יכול להתנות עם המלוה השני שיחזור וימכור לו, אך אם זקף את הרבית אסור להתנות כך, כמו שכתב הרמ"א בסוף הסעיף, אך בעל נפש יחוש לדעת הפוסקים שאף אם לא זקף כל ההיתר הוא משום מכירת המשכון, ולכן אסור להתנות המלוה עם השני שיחזור וימכור לו את המשכון, אלא רק יאמר למלוה מתחילה שאם ירצה אח"כ יחזור וימכור לו (ט"ז), אך י"א דהרמ"א היקל כדעת הסוברים דרק אם הגוי אמר לישראל בשעה שלוה ממנו שיקנה מעכשיו את המשכון, או שהיה דעתו לשקע את המשכון בידו, או שהמנהג שאחרי זמן קצוב יש רשות למלוה למכור את המשכון, נחשב שהמשכון של ישראל³⁰⁷, ובזה כל ההיתר ללוות עליו הוא משום שמוכרו למלוה השני, ובזה צריך שיאמר בפירוש שמוכר לו את המשכון, אך אם הגוי לא אמר מעכשיו ולא היה דעת הגוי לשקע בידו את המשכון מותר ללוות עם משכון זה מישראל אחר בכל גווני, ובזה גם מותר להתנות שאח"כ יחזור וימכור לו את המשכון (ש"ך)³⁰⁸.

(¹⁰¹) הוי כאלו התנו בכך - י"א דזה דוקא בזמן שהגוי חי, אבל אם מת הגוי זכה הישראל השני במשכון, אך אם יש לגוי יורשים שיודעים מהמשכון ודעתם לפדותו אף הישראל הראשון יכול לפדותו (סמ"ע בפת"ש), וי"א דלעולם הראשון יכול לפדותו כיון שהקנה לו את המשכון רק להיתר רבית (צמח צדק בפת"ש)³⁰⁹.

(¹⁰²) ומותר ללוה לקצוב עם ישראל השני בפחות וכו' - אם המשכון היה שוה מאה ורוצה ללוות מישראל אחר חמשים, אסור כיון שהמשכון עדיין ברשותו (פרישה בט"ז ס"ק כ"ח, נקוה"כ), ויש מתירים (ט"ז, חו"ד).

(¹⁰³) גם אם ירצו וכו' - ובזה צריך שיאמר לו בפירוש אני מוכר לך את המשכון במכירה גמורה בכל מקום שהוא, ואף אם הגוי לא אמר לישראל הראשון שיקנה את המשכון מעכשיו צריך לומר כן (ש"ך).

(¹⁰⁴) אף על פי שיש קצת מפקפקים וכו' - וי"א דאף החולקים היינו שא"א להקנות את החוב של הגוי בשום קנין, או אם החוב הוא יותר מהמשכון, אבל אם מקנה לו את המשכון והוא שוה כנגד כל החוב לכו"ע מהני (ש"ך).

(¹⁰⁵) ובחובות של אשראי - דהיינו שיש לו רק שטר חוב מהגוי³¹⁰, או שהגוי חייב לו חוב בעל פה או שאר חוב (ש"ך).

(¹⁰⁶) אתה תפטור העובד כוכבים וכו' - אך אין שום קנין שאפשר להקנות בו חוב של גוי, ולכן צריך שהמלוה של הגוי ימחול לגוי על חובו, ואף אם אינו הולך לגוי לומר לו זאת, אלא מוחל לו את החוב שלא יוכל לתבוע אותו יותר, והישראל השני יוציא מהגוי כל מה שיוכל. וכן יכול המלוה של הגוי ללכת אליו ולומר לו שיבטיח בהבטחה גמורה שיתן מעות אלו של החוב לישראל השני, וכשיבטיח כך יפטר ממנו (ש"ך).

י. הדין לישראל הבא לחבירו ואמר לו הלויני מעות על משכונות אלו שהם של עובד כוכבים, והלוה לו, והמעות הם לצורך הישראל והוא מעלה לו רבית משלו, או שאומר לחבירו הלויני מעות ברבית ואני אשלח לך משכון על ידי עובד כוכבים, והעובד כוכבים הביא המשכון למלוה והולך המעות ללוה, תחבולות רשעים היא זו ולא יטול רבית כלל.

(¹⁰⁷) ואמר לו הלויני מעות על משכונות אלו וכו' - י"א שהמנהג להקל בזה (ט"ז), אך י"א דאין מנהג להקל בזה, דכיון שאמר "הלויני" והתחייב לפרוע אף אם הגוי לא יפרע, א"כ ההלוואה היא לישראל ואסור והוי רבית קצוצה, ורק אם הישראל הלוה לא קנה את

³⁰⁷ אף אם לא זקף את הרבית (חו"ד).

³⁰⁸ וי"א דאם מתנה שיחזיר לו אח"כ ויבטל את המכירה אף הרמ"א לא מתיר, ורק אם אומר שעכשיו תהיה מכירה גמורה אלא שאח"כ יחזור וימכור לו מותר (כרתי, וכע"ז כתבו בפת"ש ובחור"ד סי' קע"ד סק"א), וי"א דבכל גווני הוי רבית קצוצה (הגר"א).

³⁰⁹ ויש שחלקו על דברי הצמח צדק (חו"ד סי' קס"ז סק"א, שער דעה סי' קע"ד סק"א), ויש שיישבו דבריו דכיון שיש לזה תואר מכירה מותר (פמ"ג או"ח סי' רמ"ו מ"ז סק"ה).

³¹⁰ וי"א שחוב של גוי בשטר אפשר למוכרו בכתיבה ומסירה כמו חוב בשטר של ישראל (פנים מאירות בגליון מהרש"א, שער דעה, נוב"י בפת"ש חו"מ סי' ס"ו סק"א, וכן מב' בחכמ"א כלל קל"ז סכ"ו וכלל קל"ט ס"ח, ועי' ערך שי בדרכ"ת), ויש שפסקו כש"ך ששטר חוב של גוי אינו נקנה בכתיבה ומסירה (שו"ע הרב סעיף ס"ט, בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות כ"ב).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

המשכון מיד הגוי כמו שנתבאר לעיל, מותר (ש"ך), אך י"א דאף אם הישראל הלוח לא קנה את המשכון אסור, כיון שהוא הלוח והתחייב לפרוע אף אם הגוי לא יפרע (רע"א, חור"ד).

כ. רל"מ שכונו של ישראל ביד עובד כוכבים, מותר להלוות עליו ישראל ברבית, רל"זיש אוסרין אלא אם כן אמר ישראל בעל המשכון קנה מעכשיו המשכון אם לא אתן לך עד יום פלוני³¹¹. הגה: לל"לסכרל הרמקונה הפילו מישראל הרמקונה מותר לקבל הרבית. לל"לסכרל י"ל לעובד כוכבים חוב על ישראל ועשה עמו פעולות ליתן לו כל השנה כך וכך רבית או שיאכל פירות שדה שלו, אם אין צד הלוח לסלק העובד כוכבים ולהחזיר לו מעותיו מותר לישראל אחר לקנותו ממנו, ואם יוכל לסלקו אסור לקנותו מן העובד כוכבים³¹².

(ע"ב) מותר להלוות וכו' - דכיון שהישראל מלוה לגוי לא איכפת לנו שקודם הגוי הלוח לישראל על משכון זה, ועכשיו הישראל מקבל מהישראל השני את הרבית שחייב לגוי³¹³, שהרי הישראל המלוה לא הלוח לישראל הלוח כלום, אלא לגוי, והוא מקבל את מה שהישראל חייב לגוי (ש"ך).

(ע"ג) ולסברא הראשונה וכו' - אע"פ שבסעיף י' כתב השו"ע שאם הישראל פודה את המשכון אסור, דוקא שם שמיד לאחר שהישראל לוח מהגוי עם משכון חזר הגוי ולוח מישראל אחר עם משכון זה, ולכן נראה שהוא כשלוחו, ועוד ששם הגוי משכן את הישראל בעל כרחו וא"כ ודאי שבעל המשכון לא הקנה לו את המשכון, משא"כ כאן שיתכן שהקנה לו (ש"ך), ולפי"ז מיושב למה כאן מותר אף אם ידוע למלוה שבתחילה הגוי הלוח לישראל אחר, ולא כמו בסעיף ז' וט' דמותר רק אם המלוה לא ידע שהמשכון של ישראל, משום שכאן ידוע שהגוי לוח לצורך עצמו (ט"ז, ש"ך).

כא. ר"מעותיו של ישראל מופקדים ביד עובד כוכבים והלוח אותם לישראל ברבית, אם היו באחריות העובד כוכבים מותר ליקח הרבית, ואם היו באחריות ישראל אסור³¹⁴. (מ"אסור) הלוח אותן שלא מדעת ישראל, מסתמא הם באחריות עובד כוכבים ושרי).

(ע"ד) מופקדים ביד עובד כוכבים - ישראל שנתן מעות לגוי להתעסק עמם ויחלקו בשכר, והגוי מלוה מהם לישראל ברבית אף אם בעל המעות יודע שנותנם לישראל מותר (מהרי"ט ברע"א)³¹⁵.

(ע"ה) באחריות העובד כוכבים - היינו שהיה עליו אחריות כשאר לוח, שאם יאבדו החובות הוא יפרע את הממון לישראל, אבל אם קיבל עליו אחריות כשומרים, אפילו אם קיבל גם אחריות אונסים, לא נחשב שקיבל אחריות ואינו לוח עליהם (ט"ז, ש"ך)³¹⁶. (ע"ו) באחריות ישראל אסור - והוי רבית קצוצה³¹⁷ (ט"ז).

³¹¹ ועבר אותו יום ולא פרע לו (שו"ע הרב סע"א).

³¹² והוי רבית קצוצה (שו"ע הרב ס"ע).

³¹³ ואם הישראל לוח מהגוי בלי רבית, צ"ל דמירי שהישראל הרשה לגוי לתת את המשכון על הלוח ברבית, דאל"כ א"א לחייב את הישראל לשלם את הרבית שהגוי חייב כשפודה את המשכון (חור"ד).

³¹⁴ י"א שאם הלוח נותן משכון לגוי בשביל הלוחה זו, מותר לדעת ר"ת כמבואר לעיל סעיף ט' (גידול"ת במקור מים חיים), וי"א דכל ההיתר שם הוא משום שמקנה את המשכון לגוי והוא לוח עליו לעצמו, אך כאן הגוי הוא רק נפקד ואינו לוח את המעות לעצמו, ואף למתירים אין בזה היתר (מקור מים חיים).

³¹⁵ ויש חולקים שהרי יכול לא לקבל את הריוח מחלקו, ורק אם נתן לו להתעסק בסחורה והגוי הלוח אותם לישראל ברבית מותר שכיון ששינה מדעתו נחשב לוח עליהם כמבואר בשו"ע ס"ג, וכן אם נתן לו להלוות לגוי והגוי שינה והלוח לישראל מותר (ערך שי בדרכ"ת ס"ק צ), ויש שכתבו להחמיר אם הגוי נותן בריבית קצוצה האסורה מן התורה, אך אם הגוי נותן לישראל ברבית דרבנן יש לסמוך להתיר (בן איש חי שנה ב' פר' עקב אות י"ז).

³¹⁶ אך י"א דלמבואר בשו"ע ס"ז אף אם קיבל עליו אחריות אונסים יותר מדינו חשיב כלוח ואסור (בית מאיר ס"ז).

³¹⁷ אך י"א דהוי רבית דרבנן, מדין שליחות לגוי לחומרא דהוי דרבנן (שער דעה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

כב. רמב"מ מעותיו של עובד כוכבים מופקדות ביד ישראל, אם הם באחריות הישראל אסור לו להלוותם ברבית, ואם הם באחריות העובד כוכבים מותר, רמב"א אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין.

(ע"ב) אם הם באחריות הישראל - היינו כנ"ל שהיה עליו אחריות כשאר לזה, שאם יאבדו החובות הוא יפרע את הממון לישראל, אבל אם קיבל עליו אחריות כשומרים, אפילו אם קיבל גם אחריות אונסים, לא נחשב שקיבל אחריות ואינו לזה עליהם³¹⁸. ואם אמר לו שילוו אותם לישראל פלוני, ואם לא יוכל לגבות ממנו בשעת הפרעון הנפקד ישלם לגוי את הקרן והרבית, מותר כדין ערב (ט"ז, ש"ך), ומ"מ בכל אופנים אלו אסור משום מראית העין (ש"ך).

כג. רמב"מ ישראל שאמר לעובד כוכבים הילך שכרך (למ"א פליגנא לך צריוח) והלוה מעותי ברבית, אסור שהם באחריות הישראל. ועובד כוכבים שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי ברבית מותר, אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין (למ"מיהו אס הדנר מפורסם לרבים מותר).

(ע"ב) ועובד כוכבים שאמר לישראל הילך שכרך וכו' מותר - י"א שאם חולק עמו בריוח אסור ויש מתירים³¹⁹ (ש"ך).

(פ) מפורסם לרבים - דהיינו שאומנותו בכך³²⁰, אבל אם רק מודיע כן ללוה ולעדים שהמעות הם של גוי אסור (ש"ך).

כד. רמב"מ עובד כוכבים שעשה לישראל אפוטרופוס על נכסיו מותר ללוות ממנו ברבית, וישראל שעשה לעובד כוכבים אפוטרופוס על נכסיו אסור ללוות ממנו ברבית, וגם זה תלוי במי שאחריות עליו.

(ע"ב) אפוטרופוס על נכסיו - פי' על כל נכסיו, דבזה אין איסור משום מראית העין (ט"ז, ש"ך), והיינו כשאין הדבר מפורסם, אבל כשאומנותו בכך מותר אע"פ שאינו אפוטרופוס על כל נכסיו (ש"ך).

(ע"ב) אסור - והוי רבית קצוצה (ש"ך).

כה. רמב"מ ראובן שאמר לשמעון לקחת ממני רבית מיד ליד, ושמעון משיב לא לקחתי אלא על ידי עובד כוכבים, נאמן בלא שבועה³²¹. רמב"מ משיב איני יודע אם נתת לי מעולם רבית ישבע שאינו יודע. הגה: יזכר בשאר טענות שצין לזה למלוה, שזה טוען שהלוה לו צאיסור וזה טוען שהלוה לו צהיתר, המלוה פטור אפילו בלא שבועה. רמב"מ דוקא שהלוה צא להוליא מן המלוה כגון שהיה לו משכון או שכבר פרע לו, אבל אם המלוה צא להוליא מן הלוה, הלוה נשבע ופטור³²². ואם יש שטר ציד המלוה נשבע ונוטל. ועיין לעיל סימן ק"ס ולקמן סימן קע"ז.

(ע"ב) אלא על ידי עובד כוכבים - בדרך היתר לפי מה שהתבאר בסעיפים למעלה³²³, והוא הדין אם טוען שאר טענות שלקח בהיתר, כגון ששלח אותו לקנות סחורה ולהרויח (ש"ך).

³¹⁸ אך י"א דלמבואר בשו"ע ס"ז אף אם קיבל עליו אחריות אונסים יותר מדינו חשיב כלוה ואסור, וכנ"ל (בית מאיר ס"ז).

³¹⁹ ולדינא יש להקל אף בנותן לו בשכרו חלק מהריוח (ערך לחם למהריק"ש, הגר"א בדעת הרמ"א ספר התרומות והטור, אגרו"מ י"ד ח"ב סי' ס"ד).

³²⁰ ולכן מעות של גוי המופקדות בבנק של ישראל ע"מ שהם ילוו אותם לאחרים מותר להלוות אותם ברבית לישראל, אם הבנק אינו מקבל אחריות על החוב, כיון שידוע שכך הוא דרך הבנק, ואפילו אם יש בנקים אחרים שמקבלים אחריות, מ"מ ידוע שבנק זה אינו מקבל אחריות (אגרו"מ שם). וכן אם הוא יושב בחנות הידועה שהיא של הגוי מותר, שנחשב כמפורסם לרבים שעובד עבור הגוי ואחריות המעות על הגוי (ברית יהודה פל"א הערה ה').

³²¹ ואף שאי"צ שיקבל עליו חרם בלשון נוכח, אך מ"מ יטילו עליו ב"ד חרם סתם (שו"ת מהרש"ם בדרכ"ת).

³²² ואף אם הלוה טוען שאע"פ שחייב לו את הקרן אך אינו חייב לו את התוספת דהוי רבית, ואילו המלוה טוען שעשה בדרך היתר וחייב אף את הריוח, ונמצא שהלוה מודה במקצת וחייב שבועת התורה, ואף שהלוה מודה שלוח ברבית לא נפסל בכך לשבועה (שער דעה).

³²³ ו"א שאפילו אם אומר שעשה בדרך של איסור דרבנן, נאמן שלא עשה ברבית קצוצה דאורייתא (חור"ד, ישועות יעקב בדרכ"ת), ויש שהניחו דין זה בצ"ע (שער דעה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(פ) נאמן בלא שבועה - דכיון שיכול לעשות בהיתר לא יעשה באיסור ובודאי שעשה בהיתר (ט"ז, ש"ך).

(פג) ואם משיב איני יודע - וכן אם טוען לא היו דברים מעולם, צריך להשבע היסת (ט"ז, ש"ך)³²⁴.

(פד) וזה טוען שהלוח לו בהיתר - דוקא אם מפרט את דרך ההיתר שהלוח לו, אך לא אם אומר כך בסתם, ובפרט בזמנינו שהרבה מזלזלים באיסור רבית ואינם חוששים לעשות בהיתר, צריך הדיין לחקור אותו באיזה היתר נעשה, ואם הדיין רואה שההיתר אינו ברור צריך להשביעו (ט"ז)³²⁵.

(פז) המלוה פטור - היינו דוקא אם לא התברר שהמלוה לקח רבית, אבל אם התברר שלקח רבית לא בדרך היתר אלא שהמלוה טוען שזה היה מעות של יתומים או של צדקה, המלוה לא נאמן (ש"ך).

(פח) כגון שהיה לו משכון - אפילו אם הוא טוען שהלוח לו מאה במאתים ברבית קצוצה ונתן לו משכון על כל המאתים, והמלוה טוען שהיה בדרך היתר, נאמן המלוה בלי שבועה, וכ"ש אם טוען שהיה משכון על הרבית והמלוה טוען שהיה בדרך היתר דנאמן המלוה (ש"ך).

(פס) הלוח נשבע ופטור - אך י"א דאף אם המלוה בא להוציא מהלוח במלוה על פה, המלוה נאמן בלי שבועה (ש"ך)³²⁶.

(צ) נשבע ונוטל - היינו דנשבע המלוה בנקיטת חפץ ונוטל, אך אם המלוה טוען שאין כלל רבית בשטר אי"צ להשבע אלא נוטל את כל המעות ורק אח"כ הלוח יכול לתובעו ולהשביעו היסת (סמ"ע בש"ך), אך יש חולקים דאף אם המלוה מודה דיש רבית בשטר אלא שטוען שנעשה בדרך היתר, נוטל בלי שבועה (ש"ך, גר"א)³²⁷, ויש שהסכימו לדעת הרמ"א (ט"ז).

כו. הנבמשכון שביד ישראל מישראל חבירו, ואמר לו הלוח לך ומשכנו לעובד כוכבים ברבית³²⁸ ועלי לפרוע קרן ורבית³²⁹, מותר.

(צא) מותר - היינו דוקא אם הגוי סומך רק על המשכון כגון שהוא משכון טוב, או שאומר לגוי שהוא לא משתעבד לו אלא אחריותו היא רק על המשכון, אך בלא זה חשיב שהוא לוח מהגוי, ושוב אסור ללוח שלו לפרוע את הרבית לגוי כמבואר לעיל סעיף י"ז (ש"ך).

כו. הנראובן הרהין (פירוש משכן) משכונות של עובד כוכבים אצל שמעון, ולימים תבע שמעון את ראובן שיפדה אותם משכונות, אין ראובן חייב לפדות המשכונות, אבל חייב הוא להעמיד את שמעון אצל העובד כוכבים³³⁰.

(צב) אין ראובן חייב לפדות המשכונות - כיון שהוא רק נעשה שליח להלוות את מעותיו של שמעון לגוי, ולכן אינו חייב לפדות את המשכונות (ש"ך).

סי' ק"ע שלא יוכל ישראל להיות ערב לישראל שלוח מן הגוי ברבית, ובו ב' סעיפים

³²⁴ ויש חולקים, כמו שכתב הרמ"א לקמן סי' קע"ז סעיף י"א, וכן מסתבר (שער דעה).
³²⁵ וכ"כ באר הגולה לקמן סי' קע"ז סעיף י"א, אך יש חולקים דאף אם לא טען היתר ברור נאמן שעשה בדרך היתר ולא עשה איסור (שער דעה).

³²⁶ [מה שסיים הש"ך וצ"ע, אין כוונתו דהוא ספק לדינא, אלא שלא היה בידו ליישב סתירת הפוסקים בזה אף בדוחק (אגרו"מ יו"ד ח"ב סי' ס"ו ענף י' ע"פ הגר"א)]. וי"א שבאבק רבית אף לדעה זו המלוה נשבע ונוטל (ברית יהודה פ"ח הערה קל"ו). אך יש שהסכימו לדעת הרמ"א, והיינו דוקא אם המלוה טוען שחייב לו רבית בדרך היתר כגון ע"י גוי וכדומה, אך אם המלוה טוען שנתן לו בעיסקה למחצית שכר והלוח טוען שהיא הלוחה ברבית הלוח אינו נאמן כמש"כ השו"ע לקמן סי' קע"ז ס"ב (חור"ד).

³²⁷ וי"א שבאבק רבית אף לדעה זו המלוה נשבע ונוטל (ברית יהודה פ"ח הערה קל"ד).
³²⁸ וצ"ע באומר לו שילוח מישראל בהיתר עיסקא (שורש מיעקב בדרכ"ת).

³²⁹ י"א דאפילו אם אמר לו בשעה שלוח ממנו שאם לא יפרע עד יום פלוני יוכל למשכן את המשכון אצל גוי מהני, אך י"א דכה"ג הוי אסמכתא ולא מהני (שער דעה).

³³⁰ דהיינו שיאמר לו מי הגוי שלוח ממנו.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

קבלן ופרע לגוי את הרבית וחזר וגבה את הרבית מהלוה, אין מוציאים מידו דסומכים על הי"א, ומבואר שאם היה ערב שלוף דוץ וגבה את הרבית מוציאים מידו, ודלא כרמ"א בסוף הסעיף דסוכר דהוי אבק רבית ולא מוציאים מידו (ט"ז, ש"ך)³⁴². אבל אינו צריך לתת הרבית - ולכן לזה שהתחייב לחבירו שאם לא יפרע את החוב בזמן ישלם את כל ההפסדים שיהיו למלוה מחמת כך, ובאמת מחמת שהלוה לא שילם בזמן הוצרך המלוה ללוות כסף מאחר בהיתר מכירה שמוכר לו סחורה בזול [כמבואר לעיל סי' קס"ז בד"ה ויהיו] או בהיתר עיסקא וכדו', מ"מ אסור ללוה לשלם את זה למלוה³⁴³, כמבואר ברמ"א שאסור ללוה לשלם לערב את הרבית שהערב שילם לגוי³⁴⁴, ואפילו אם הלוה אמר מתחילה למלוה שילוח מאדם אחר בהיתר עיסקא וכדו' אסור לו לשלם את זה³⁴⁵, ואם שילם מוציאים מיד המלוה³⁴⁶. שני שותפים שא' מהם לזה מהגוי ברבית לצורך

³⁴² בדיעבד אם כבר חתם בערבות אסורה עבור הלוואת גוי לישראל, צריך להזהר שהלוה בעצמו ישלם את הקרן והרבית לגוי, ולא שהערב יגבה מהלוה וישלם לגוי, וכ"ש שהערב לא ישלם ממעותיו את הרבית, ואפילו אם הערב מוכן לוותר על הרבית ולא לחזור ולגבותה מהלוה אסור (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ב).

³⁴³ אך אם הלוה נתן למלוה משכון, והתנה עמו שאם לא יפרע את החוב עד זמן מסויים המלוה ללוה מגוי ברבית עם משכון זה, מותר כמבואר לעיל סי' קס"ח סכ"ו (תפארת למשה, חור"ד).
³⁴⁴ אך י"א דדוקא רבית שמשלם לגוי אסור משום שיש לזה שם רבית, אך אם מכר את סחורתו בזול א"כ הלוה משלם את מה שהזיק לו, וכן אם לוח בהיתר עיסקא שמשלם רווחים לחבירו מותר (תפארת למשה).

³⁴⁵ ולכן אף אם המלוה תבע את חובו מהלוה, וגם אמר לו שאם לא ישלם לו את חובו יהיה מוכרח ללוות כסף מאחרים ולשלם עבורם רווחים, והשיב לו הלוה על זה "אין דבר אתה לא תפסיד", מ"מ הלוה פטור וגם אסור לו לשלם למלוה את הרווחים ששילם המלוה לאחרים (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות ב'). וכ"ש אם המלוה תבע את מעותיו משום שרוצה להרויח בהם, ובגלל שהלוה לא פרע המלוה לא הרויח, אסור לו לשלם את מה שהמלוה היה יכול להרויח, אפילו אם הלוה התעסק עם מעות אלו והרויח (פסקי הגר"ש אלישיב י"ב).

י"א שאם אחד ביקש מחברו שילוח לו כסף והלה השיבו כי הכסף נמצא בביתו והלוה שהיה צריך את הכסף אמר לו סע לביתך ואני אשלם לך, מסתבר שאין כאן שום איסור רבית כיון שנותן לו מה שהוציא (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ע'), ויש שכתבו שאם הלוה הוציא הוצאות אלו מותר לפרוע למלוה כל סכום ההלוואה בלא לנכות הוצאות אלו, אף אם לאחר הפרעון המלוה יהנה מהוצאות אלו, אך אם המלוה הוציא הוצאות אלו, אם עשה כן רק לצורך הלוה ודאי שצריך לשלם לו עבור ההוצאות, אך אם המלוה יהנה מהוצאות אלו יש להחמיר שלא לגבות את זה מהלוה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח סעיף ג' וד'), ויש שכתבו שאם המלוה אינו צריך להוציא הוצאה זו עכשיו, אף אם יצטרך לזה לאחר זמן, כגון שהכסף נמצא בחשבון בנק שיש עמלה כשימשוך משם את הכסף, מ"מ כיון שעכשיו עושה זאת לצורך הלוה, פעולה זו מתייחסת רק ללוה ומותר לו לשלם את ההוצאות (חוט שני פ"ו עמ' נ'). אך י"א שאסור לשלם למלוה על הוצאות שהיה לו בשביל להשיג את הכסף, כמו להביא את הכסף ממקום אחר, ויש בזה איסור רבית מן התורה, אך מותר לשלם לו על הוצאות ההלוואה עצמה כגון הוצאות השטר, בולים, מסים, דמי גובינא וכדו', אך צריך לציין שזה עבור ההוצאות שמותר לשלם עליהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"ג ס"ז).

קופת גמ"ח שדורשים סכום קטן בתוספת להלוואה עבור ההוצאות ושכר הפקידים, אך הפקידים אינם לוקחים זאת לעצמם אלא נותנים את זה לקופת גמ"ח כתרומה, יש שהקילו שאין בזה איסור רבית, אך לכתחילה יעשו כך עם היתר עיסקא ויפרסמו את הדבר (שו"ת דובב מישרים ח"א סי' י'), ויש שכתבו שכיון שמעיקר הדין מותר יש להקל בזה אף בלי היתר עיסקא, אם לוקחים רק דבר מועט כדי לכסות את ההוצאות (מנחת יצחק ח"ה סי' ק"ט), ואף אם אינם גובים לפי ההוצאות הממשיות שהיו בהלוואה זו, אלא מחלקים את ההוצאות וגובים סכום קצוב לכל הלוואה, יש להתיר אם הוא סכום סביר (ברית יהודה פ"ט ס"ז), אך בגמ"ח מכסף פרטי יש לחשב ולתבוע רק את ההוצאות המדוייקות של הלוואה זו (חוט שני פ"ו עמ' נ'), ונראה שאין לחלק את ההוצאות לפי גובה וסכום זמן ההלוואה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח ס"ז). ויש שכתבו שבכה"ג שהפקידים אינם לוקחים את השכר אסור לגמ"ח לקחת שום תוספת, אלא צריך שהפקידים יקחו את שכרם ואח"כ ינדבו את זה לגמ"ח, ורק בצורה זו יכולים הלווים לשלם לגמ"ח שכר טירחה (פסקי הגר"ש אלישיב ס"ו), ויש שכתבו שיש בזה איסור רבית, ולכן יש לסדר קרן מיוחדת עבור הוצאות הפקידים והניהול, וכל מי שלוח מתחייב לגמ"ח רק כפי השיעור שלו, אלא שמוסיף עוד התחייבות לקרן זו עבור הפקידים וההוצאות ומציינים בתשלום שזה עבור ההוצאות, ובזה אין איסור רבית (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"ג).

³⁴⁶ כל זה לדעת הט"ז דבכה"ג הוי רבית קצוצה, אך לדעת הרמ"א דהוי אבק רבית לא מוציאים מיד המלוה (באר היטב, בית לחם יהודה). וכן יש נ"מ ביניהם אם הלוה נשבע שישלם את זה למלוה,

מאיר הרעה על הלכות ריבית

השותפות וחולקים בריוח מהלואה זו, ובשעת הפרעון לוקח הלוח את הרבית מהשותפות, הרי רבית קצוצה, אפילו לדעת הרמ"א שבערב הוי רק אבק רבית, כיון שהגוי המלוה מכיר רק את השותף שלוח ממנו והוא חזר והלוח את הכסף לשותפות, אך אם שותף זה שלוח מהגוי עוסק בכספי השותפות, יכול לפרוע קודם את הרבית לגוי לפני שיחלקו בריוח שיש מכסף זה³⁴⁷, שהרי גם הרבית היא חלק מההפסדים של הכסף³⁴⁸, אך אם רק אחד מהשותפים מתעסק בכסף וחבירו לוח כסף מגוי ברבית כדי להניח לשותפות, אינו יכול לקחת את הרבית מכסף השותפות כיון שהוא לא מתעסק בכספי השותפות³⁴⁹, ולכן צריך ששניהם ילוח מהגוי יחד ע"י שניהם יחתמו על שטר ההלואה³⁵⁰, אך אם לוח מישראל בעיסקא והתחייב לתת לו ריוח ונתן את הכסף לשותפות, יכול לקחת קודם את הריוח מהשותפות, שכמו שלקח את הכסף מהישראל בעיסקא כך נתן את הכסף לשותפות בעיסקא³⁵¹. מותר לשלם שכר לאדם שיהיה ערב שלו, ואין בזה חשש של רבית מוקדמת שמא בסוף הערב יצטרך לשלם את חוב הלוח³⁵², ואף אם רוצה שיהיה ערב קבלן שלו מותר³⁵³, אך אם הוא ערב שלוף דוץ שלו או שרק הערב מתחייב בשטר למלוח אסור, כיון שמעכשו הוא נהיה מלוח שלו³⁵⁴ (ט"ז), ויש מתירים בכל גווי וכתבו שכן המנהג

דל"ט"ז דהוי רבית קצוצה השבועה בטילה, ולרמ"א דהוי אבק רבית הלוח חייב לקיים את השבועה [עיין לעיל סי' ק"ס ס"א בד"ה אינו עובר, שהובא בזה מח' ראשונים] ולמעשה צריך לפשר ביניהם (בית לחם יהודה).

³⁴⁷ ו"א דוקא אם התעסק בכסף והרויח יכול לתת את הרבית לגוי (שו"ע הרב סעיף ס"ד), ו"א שאף אם לא הרויח יכול לתת את הרבית (שו"ת דברי חיים חו"מ ח"א סי' כ"ט). ואם הפסידו בעסק יכול לקחת את הקרן מהשותפות והשותף השני אינו צריך לשלם מביתו, אך אם השותף השני רוצה לפצותו יש מתירים (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ז).

³⁴⁸ ו"א דכל ההיתר בזה הוא רק אם לוח מהגוי ברבית שלא מידיעת השותף, אך אם לוח בידיעת השותף שוב אסור לו לקחת את הרבית מהשותפות (חור"ד).

³⁴⁹ אך אם הם לוויים על שם החברה שבבעלותם, ואין חיוב על גופם אין בזה איסור (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ו).

וכן אדם שלוח מבנק של גוים ברבית בכדי להלוות לחבירו, אסור ללוח לשלם את הרבית שהבנק יקחו מהמלוה, אע"פ שהמלוה מפסיד מזה (אגרו"מ ח"ג סי' מ"ב וצ"ג).

³⁵⁰ או אם יש מנהג בין הסוחרים שכאשר יחתום אחד שמו וכותב ושותפו נתחייב בזה השותף די בזה דאז שניהם הם הלויים (חכמ"א כלל קל"ב ס"ח). ואם בכה"ג הגוי יכול לתבוע כל אחד מהשותפים בפני עצמו, אסור לכתחילה, ואף אם אחד מהם פרע את כל חוב הרבית, אסור לשני לשלם לו את הרבית כמבואר ברמ"א (חור"ד, שו"ע הרב ס"ד), ויש שהסתפק בזה דיתכן שבכל גווי מותר (שער דעה סק"א).

³⁵¹ ובזה דלוח בהיתר עיסקא, אף לדעת החור"ד הנ"ל (הערה ו"א דכל ההיתר) אין חילוק אם לוח בידיעת השותף או לא (שו"ת יד יוסף בדרכ"ת סק"ט).

וכן אם לוח מחבירו בהיתר עיסקא על מנת להלוות לאדם אחר, אע"פ שלא התנה עמו בהיתר עיסקא מותר לקחת ממנו את כל מה שנותן למלוה שלו, דכמו שלוח בעיסקא כך מלוח בעיסקא (עצי לבונה, שלמי תודה - חוט שני אות קס"ח, ברית יהודה עיקרי דינים פ"ו סכ"ד), ולכן בני זוג שלוקחים משכנתא מהבנק ע"פ היתר עיסקא, והמחותנים מתחייבים לפרוע את ההלואה עם הרבית שהבנק גובה, מותר משום ששלחו אותם ללוות בהיתר עיסקא (ברית יהודה עיקרי דינים שם הערה מ"ד), ויש אוסרים אף כששלחו ללוות בהיתר עיסקא (פסקי הגר"ש אלישיב פ"ג), וכן בזוג שלוקחים משכנתא, והמחותנים התחייבו סכום כסף ומשלמים את הסכום שהתחייבו כולל הרבית, צריכים לעשות היתר עיסקא בין הזוג להורים (פסקי הגר"ש אלישיב ק"ז).

³⁵² ומ"מ מותר לשלם שכר עבור הערבות, אף אם הערב יודע שהוא יצטרך לשלם עבורו את הערבות (פסקי הגר"ש אלישיב כ"א).

³⁵³ ו"א שרק לדעת ה"א שהובאה בשו"ע מותר, אך לדעה הראשונה אסור, ורק אם מקדים לתת לו שכר כדי שישתדל להשיג לו הלואה מהמלוה בין אם יצטרך להיות ערב קבלן ובין אם לא יצטרך להיות ערב קבלן, מותר אף אם בסוף היה צריך להיות ערב קבלן, אך אסור לתת לו שכר על כך לאחר ההלואה (חור"ד), ויש מתירים אם בתחילה נתן לו הלוח שכר וביקש שיהיה לו ערב רגיל, ולבסוף המלוה דרש שיהיה ערב שלוף דוץ, אך אסור לשלם לו שכר לאחר ההלואה (חכמ"א כלל קל"ב ס"ז). ולמעשה לענין ערב קבלן שדורש שכר על ערבותו, כיון שלרוב הפוסקים מותר יש להקל ולהתיר (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ג), אך יש שכתבו שיש להחמיר לכתחילה (ברית יהודה פ"ט הערה מ"ז).

³⁵⁴ ולכן הנותן לחבירו צ"ק מאוחר שישתמש בו מיד, על מנת שיכסהו הנותן בתאריך המופיע בצ'ק, הרי זה כהלואה, ואסור שהמקבל יתן משהו לנותן עבור הטובה הזאת (פסקי הגר"ש אלישיב

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(נקוה"כ), ומ"מ לכל הדעות אדם שרוצה לקנות סחורה בהקפה והמוכר לא מאמין לו אלא רק לאדם אחר, ורוצה לשלם שכר לאותו אדם, יכול לעשות בדרך היתר שהערב יאמר למוכר שהוא קונה ממנו את הסחורה, ואח"כ הקונה יקנה מהערב את הסחורה מחדש בכל סכום שירצה (ט"ז).

ב. ריב"כ עובר כוכבים שלווה מישראל ברבית, אסור לישראל להיות לו ערב. הגה: י"א אל"א אם התנה עם העובד כוכבים³⁵⁵ שכל זמן שיסך לו לפרוע לא ידחנו אל"ל הערב, אז שרי לקבל הקרן והרבית מישראל אם לא יפרע העובד כוכבים. י"א אם הישראל ערב לו בעד הקרן ולא בעד הרבית אל"א יסך לו ליקח הרבית מן העובד כוכבים, או להיפך שערב לו בעד הרבית ולא בעד הקרן, מותר. י"א ודוקא שהעובד כוכבים לוקח המעות מיד המלוה, אל"א אם ישראל ערב לקחן מידו, אף על פי שעושה בשביל העובד כוכבים אסור. ודוקא בלא משכון, אל"א אם נותן לו משכון של עובד כוכבים בעד הקרן יכול לערב לו בעד הרבית, דעיקר הלואה על המשכון אף על גב דהוא נטלן מיד ישראל המלוה, וכאילו הלוה ליד עובד כוכבים דמי. י"א אם היה לישראל משכון מעובד כוכבים או ערב עובד כוכבים, וז"ל ישראל וא"ל למלוה שיחזור לעובד כוכבים משכון שלו או שיפטור ערב העובד כוכבים והוא ערב לו, כריך לשלם לו כל הקרן והרבית שעלה עליו עד אותו היום, אל"א לא הרבית שיעלה עליו מכאן ואילך, י"א אם לא שהמשכון היה שוה יותר לזו כריך להעלות לו רבית עד כדי דמיו של המשכון או להחזיר לו משכנו. י"א אם זקף העובד כוכבים הקרן עם הרבית, אז אפילו מה שיעלה עליו אח"כ הוי כקרן וכריך לשלם לו הכל, אפילו לא היה המשכון שוה או אפילו לא היה לו משכון כלל אל"א פטר ערב עובד כוכבים שהיה לו.

(¹) וכן עובר כוכבים שלווה וכו' - כיון שבדיני הגוים הלוה יכול לדחות את המלוה שיגבה את החוב מהערב, נמצא שהישראל המלוה הלוה לישראל הערב והוא הלוה לגוי (ט"ז).

(²) אסור לישראל להיות לו ערב - אפילו ערב קבלן שאינו ערב שלוף דו"ק אסור אף לדעת הי"א שבסעיף א'³⁵⁶ (ש"ך), ויש מתירים אם אינו ערב שלוף דו"ק (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן ברע"א)³⁵⁷. ובדיעבד אם נעשה ערב לגוי, את הקרן יכול הישראל לשלם שהרי התחייב למלוה ע"י שנהיה ערב, אך את הרבית לא יגבה אלא מהגוי (ט"ז).

(³) שיש לו לפרוע - ורוצה לשלם, אך אם הלוה יהיה אלם ובית דין לא יוכלו להוציא ממנו, או שהלוה יברח יתבעו מהערב³⁵⁸ (ש"ך).

(⁴) ואם הישראל ערב לו בעד הקרן ולא בעד הרבית - משמע דהרמ"א מתיר אפילו בערב שלוף דו"ק, אם הוא ערב רק על הקרן ולא על הרבית, ויש חולקים דאסור (ט"ז), אך יש מסכימים לפסק הרמ"א (נקוה"כ, חו"ד, בית מאיר)³⁵⁹.

(⁵) או להיפך שערב לו בעד הרבית וכו' - אך י"א דאף שהוא ערב לו רק על הרבית אסור, כיון שנמצא שכל זמן שהגוי אינו פורע את חובו הוא חייב ברבית, וא"כ אחריות החוב על הערב (לבוש, ט"ז), אבל יש שהסכימו עם דברי הרמ"א, דכאן מיירי שהתחייב לו סכום קצוב למשך כל זמן ההלוואה, אך באמת אם הרבית מתרבה בכל חודש וחודש שהגוי אינו

ע"ד). ערבות בנקאית ישנם אופנים שהיא בגדר ערב שלוף דו"ק, ואסור לשלם לבנק עמלה על כך, אלא אם נכתב בשטר היתר עיסקא של הבנק שהוא כולל אף את מתן הערבויות (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה מ"ו).

³⁵⁵ והוא הדין אם התנה עם הישראל המלוה, שאם יהיה לגוי לשלם לא יתבע ממנו, דמותר להיות ערב (בית מאיר).

³⁵⁶ והוי רבית קצוצה (חכמ"א כלל קל"ח ס"ג).

³⁵⁷ ואם כן אם כבר גבה את הרבית מהישראל שהיה ערב קבלן, א"א להוציא מיד המלוה, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, שהרי יש מתירים אף בערב קבלן (שער דעה).

³⁵⁸ אך מ"מ את הרבית שעלתה אחרי שהגוי ברח ותבעו מהערב, אסור לגבות, שהרי עכשיו הישראל הערב הוא הלוה והוי רבית מישראל לישראל ואסור (שארית חיים בדרכ"ת).

³⁵⁹ ויש שכתבו דאף מותר להיות ערב שלוף דו"ק על הקרן לבד, ועל הרבית יהיה ערב רגיל, דהיינו שהמלוה צריך לתבוע קודם את הגוי על הרבית, ורק אם לא יהיה לו לשלם או שיברח וכדו' יוכל לתבוע מהישראל את הרבית (חי' מהרא"ל).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

פורע, אסור אע"פ שהישראל ערב רק על הרבית, ובכח"ג אסור אף אם הישראל אינו לוקח את המעות מהמלוה (ש"ך ע"פ נוב"י בפת"ש, יד אברהם)³⁶⁰.

(ב) שערב לו בעד הרבית - היינו אם קנו מידו על זה, אך אם לא קנו מידו אינו חייב לשלם כלל, כיון שהוא כערב שלא בשעת מתן מעות לגבי הרבית (ש"ך)³⁶¹.

(ג) אבל אם ישראל ערב לקחן מידו - ומשמע שאף אם הישראל אינו ערב כלל, אלא לקח את המעות מיד המלוה ונתן לגוי הלוה אסור³⁶², אך היינו דוקא אם הישראל נותן אח"כ את הרבית למלוה, אך אם הגוי הלוה נותן בעצמו את הרבית למלוה מותר (ש"ך), אך יש חולקים דאפילו אם הישראל נעשה ערב וקיבל את המעות בידו מותר, וכ"ש אם לא נעשה ערב דמותר, וצ"ע (רע"א).

(ד) אבל אם נותן לו משכון של עובד כוכבים וכו' - והיינו דוקא אם הוא ערב רק על הרבית³⁶³, אבל אם הוא ערב גם על הקרן אסור אע"פ שנתן משכון של הגוי³⁶⁴, וכל זה בסרסור שמביא את המשכון של הגוי, אך אם בתחילה ישראל הלוה לגוי וקיבל ממנו משכון, וחוזר ולוה עם משכון זה מישראל אחר ואומר לו שמוכרו לו אסור לו להיות ערב על הרבית, אך אם אינו ערב כלל מותר אף אם בסוף המלוה מתרצה להחזיר לו את המשכון מותר לישראל הלוה לשלם את הרבית, אבל אם בתחילה נתן לו את המשכון סתם מותר אפילו אם הישראל הלוה משלם את הרבית (ש"ך), אך י"א דבכל גווני אף שהוא ערב לו רק על הרבית אסור, כיון שנמצא שכל זמן שהגוי אינו פורע את חובו הוא חייב ברבית, וא"כ אחריות החוב על הערב (ט"ז).

(ה) צריך לשלם לו כל הקרן והרבית - ואין המלוה צריך לתבוע את הלוה או את הערב הגוי³⁶⁵. ואם היה בידו משכון והחזירו לגוי הוא מתחייב אף אם לא קנו מידו, ואם פטר את הערב, אם היה ערב קבלן הוא מתחייב אף בלי קנין, אך אם היה ערב סתם צ"ע אם צריך קנין או לא (ש"ך).

(ו) אבל לא הרבית וכו' - אע"פ שהערב היה מתחייב בכל רבית זו, י"א דאם עשה קנין ע"ז חייב את כל הרבית (ט"ז), אך י"א דאפילו אם קנו מידו פטור מלשלם את הרבית שתעלה אח"כ (ש"ך).

(ז) ואם זקף העובד כוכבים הקרן עם הרבית - ובכח"ג אף שלא קנו מידו מתחייב הערב על הרבית, כמו ערב בשעת מתן מעות, כיון דהוי כמו הקרן (ש"ך סק"ה)³⁶⁶.

סי' קע"א דין עובד כוכבים שהלוה ברבית ונתגייר, ובו סעיף אחד

א. רס"הישראל שלוח מעות מהעובד כוכבים ברבית וזקפן עליו במלוה³⁶⁷ ונתגייר, אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה קרן ורבית, ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה, גובה

³⁶⁰ אך י"א דאף אם הרבית מתרבה על הערב בכל חודש וחודש, אם יש זכות למלוה לתבוע את הלוה שישלם חובו מותר, דנחשב רק כערב רגיל שאין בזה איסור, ורק אם אין זכות למלוה לתבוע את החוב מהלוה כל זמן שהרבית מתרבה על הערב, נחשב כערב שלוף דוץ ואסור (חור"ד בבי' דברי הש"ך).

³⁶¹ אך ערב על הלואה ע"פ "היתר עיסקא" אין צריך קנין, כיון שדמי ההתפשרות הם חלק מריוח השותפות, וא"כ הקנין שמקנה מקבל העיסקא שהוא שותף א' בשותפות מועיל לכולם (שו"ת שבט הלוי ח"א סי' שכ"ג אות א').

³⁶² י"א דהיינו דוקא אם הישראל שלקח את המעות מהמלוה לא הזכיר שלוקח עבור גוי פלוני, אך אם הזכיר לו את שם הגוי שלוקח עבורו מותר (חור"ד). אך י"א דבערב סתם מותר לכתחילה, ובערב קבלן ושלוף דוץ לכתחילה אסור, אך אם עבר ועשה יקיים ערבותו (שער דעה).

³⁶³ והיינו דוקא בערב סתם (ברית יהודה פל"ד הערה ל"ה).

³⁶⁴ והיינו דוקא אם המשכון שווה רק כנגד הקרן, בזה אסור להיות ערב על הקרן ועל הרבית, אבל אם המשכון הוא טוב ששווה כנגד הקרן והרבית מותר לישראל להיות ערב על הקרן ועל הרבית (חור"ד).

³⁶⁵ אך י"א דבזמנינו שאף אצל הגוים תובעים בתחילה את הלוה, אף הישראל שנכנס במקום הערב צריך לתבוע בתחילה את הלוה (יד אברהם).

³⁶⁶ י"א דוקא אם בשעה שזקף את הרבית עם הקרן פטר את הלוה מחיובו, או בערב שלוף דוץ דחשיב שפטר את הלוה בזה (חור"ד), אך י"א דאף אם לא פטר את הלוה בשעה שזקף את הרבית עם הקרן מהני בלי קנין (ערך שי בדרכ"ת).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

הקרן ולא הרבית³⁶⁸. אבל עובד כוכבים שלוה מישראל ברבית וזקף עליו את הרבית במלוה, אף על פי שזקפן עליו אחר שנתגייר גובה את הקרן ואת הרבית שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה, רסונוגובה הישראל ממנו אחר שנתגייר כל מעות הרבית שנתחייב בהם כשהיה עובד כוכבים³⁶⁹.

(^א) גובה קרן ורבית - אפילו את הרבית שעתידה להתווסף לאחר שיתגייר, משום שמזמן שזקף עליו במלוה נחשב כקרן (ש"ך). יש שהסתפקו אם לא זקף את כל הרבית, אלא שילם מראש, דהיינו שבתחילה הלוה לו ע"מ שיתן לו דינר לכל חודש, ולא זקף במלוה אלא שאח"כ נתן לו י"ב דינרים, ואח"כ התגייר המלוה, אם צריך המלוה להחזיר את הדינרים שקיבל על זמן היהדות (גי'דו"ת ברע"א)³⁷⁰.

(^ב) גובה הקרן ולא הרבית - אפילו את הרבית שכבר התחייב לפני גירות המלוה (ט"ז, ש"ך), וי"א שאם לא זקף כלל מותר לגבות את הרבית שהתחייב לפני הגירות (פרישה בש"ך), אך העיקר דאם לא זקף כלל אסור לגבותה (ש"ך), ויש שצדדו להחזיר בזה (גי'דו"ת ברע"א).

(^ג) אף על פי שזקפן עליו וכו' - י"א דהוא הדין אם לא זקף כלל שמותר לגבות את הרבית, וי"א שאם לא זקף את הרבית אסור לגבות, וטוב להחמיר (ש"ך).

סי' קע"ב דין הממשכן בית או שדה על מנת שיאכל פירות, ובו ו' סעיפים

א. רסוהמלוה את חבירו ומשכן לו בית או שדה על מנת שיאכל פירותיו כל ימי המשכונא, אם היא כמשכנתא דסורא, דהיינו שמשכנה לו לשנים ידועות וכותב במש"ל שנין אילין תיפוק ארעא בלא כסף, אפילו מרחיב הזמן הרבה שאין מגיע לכל שנה אלא דבר מועט, כגון שהלוהו מנה והתנה עמו שאחר עשר שנים תחזור קרקע זו לבעליו חנם, והיה שכר אותה קרקע שוה אלף דינרים בכל שנה, מותר שאין זה אלא כמי שישכר בפחות, רסוהוכן אם התנה בעל הקרקע עמו³⁷¹ שבכל זמן שירצה הלוה לסלקו שיביא לו מעות ויחשוב לו עשר בכל שנה ויסלקו מהשדה או מהבית והוא יחזיר לו שאר דמים ויסתלק, מותר רסוהשמאחר שאין כח ביד המלוה לגבות מחובו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה אינו אלא שכירות. הגה: י"א דאפילו כלל משכנתא דסורא יס היתר ללוה, כ"ל, אם הלוה לזמן קצוב כך וכך שנים, אם הלוה יוכל לסלקו תוך הזמן ומנכה לו כל שנה ושנה אפילו דבר מועט³⁷², דזהו מקרי משכנתא

³⁶⁷ י"א דזקיפה היינו דוקא אם חישב הכל ביחד במלוה וגם כתב לו שטר עליהם 'כך וכך אני חייב לפלוני' (רש"י בשער דעה, כנה"ג חו"מ סי' ס"ז הגב"י ס"ק ל"ח), ויש שחילקו בין זקיפה קודם שהתווספה הרבית, דבזה צריך שיכתוב ולא מועילה זקיפה בע"פ, אך אם זקף לאחר שהתווספה הרבית מועילה גם זקיפה בע"פ (אב"ז סי' ר"ב סק"ה), ויש שחילקו להיפך, דאם מחשב עמו לאחר ההלוואה צריך שיכתוב כן בשטר, אבל אם בשעת ההלוואה הלוה לו סלע בה' דינרים וזקף לו את הה' דינרים במלוה הוי זקיפה אפילו בע"פ (דרכ"ת).

³⁶⁸ ובספק אם זקף עליו לפני שהתגייר או לאחר שהתגייר, הוי ספק איסור ולחומרא (בית הלל בדרכ"ת).

³⁶⁹ אם גבה את הרבית שעלתה אחר הגירות, אם לא זקף כלל מסתבר שא"צ להחזיר, דכיון שהקציצה היתה כשהיה גוי אין בזה איסור דאורייתא אלא רק אבק רבית. אבל אם זקף לאחר הגירות מסתבר שזה רבית קצוצה, ל"א בסי' קס"ו ס"ב דאף לאחר ההלוואה הוי רבית קצוצה. אך אם גבה את הרבית של הזמן שקודם שנתגייר לכו"ע א"צ להחזיר (חי' מהרא"ל סק"ב).

³⁷⁰ י"א דכל הספק הוא רק לסוברים שע"י הזקיפה מותר לגבות רק את הרבית שעלתה לפני שהתגייר, אבל למבואר בש"ך דמותר לגבות אף את הרבית שעתידה להתווסף לאחר שיתגייר, כ"ש אם גבה שמותר (ברית יהודה פ"ל הערה י"ח).

³⁷¹ במקום שרגילים שאין הלוה פורע חובו ומסלק את המלוה, אם הלוה התנה ע"ז בתחילת ההלוואה שיוכל לסלק את המלוה מועיל התנאי אף בלי קנין, אך אם בתחילה לא התנה על כך לא מועיל תנאי הלוה אלא אם עשו קנין ע"ז, אך תנאי המלוה לא מועיל כלל (יד אברהם).

³⁷² י"א דאם אמרו ששדה זו מושכרת לאחרים במנה ולמלוה תהיה ממושכנת בידו וינכה לו דינר אסור, ורק אם סיכמו על הניכוי מהחוב בסתמא מותר (גליון מהרש"א).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

בנכיתא שרי³⁷³, ואם לא מנכה ליה כלום אסור והוי אצק רבית³⁷⁴. ואם אין הלואה יכול לסלקו תוך הזמן אפילו בלא נכיתא שרי. י"א דאין חילוק בין אחרת דמסלקי ובין אחרת דלא מסלקי, אלא בשניהם בנכיתא³⁷⁵ שרי בלא נכיתא אסור. י"א לילך בדבר זה אחר המנהג, י"א בצמדינות אלו נוהגים היתר במשכנתא בנכיתא אפילו יכול לסלק³⁷⁶ ³⁷⁷, י"א דאין חילוק בזה בין שדה לבית³⁷⁸ י"א דאין ש"א מטלטלין³⁷⁹ דבכל מידי בנכיתא שרי. י"א ש"א מתירין להלוות על ספרים או מקומות בית הכנסת ולישב עליהם אפילו בלא נכיתא, דהוי ללודך מלוא ומותר ללוות ברבית ללודך מלוא, וטוב להחמיר לעשות בנכיתא. י"א וכל זה לא מייירי אלא כש"אחריות המשכונות על המלוא, אבל כש"הלואה כותב לו אחריות על ש"א נכסיו ולא יוכל להגיע למלוא שום הפסד אסור³⁸⁰. י"א וכל מקום דהמשכנתא הוי אצק רבית, אם ב"א הלוא לנכות למלוא הפירות ש"אכל לא מנכין ליה, דהואיל והמשכנתא הוי ברשות המלוא ולוא עליה מתחלה, אילו מנכין ליה מחוזה הוי כאילו מוציאין האצק רבית ממנו דייניס. י"א דאין ח"א אומר לו לא בעינא דתיכול עוד פירותי ברבית, אם אכלן א"א אפילו ב"אחרת דלא מסלקי מנכין לו פירות ש"אכל א"א.

(⁸) כמשכנתא דסורא - אך לדעה זו אסור בגוונא שכתב הרמ"א להתיר, דהיינו במשכנתא בנכיתא (ט"ז).

(²) וכותב וכו' - ואף כשכותב כך בשטר צריך שלא יהיה ביד המלוא לכופ את הלואה לפרוע חובו (ש"ך).

(³) שאחר עשר שנים - והוא הדין יותר מכך (ש"ך).

(⁷) וכן אם התנה בעל הקרקע - דהיינו אפילו אם התנה הלואה שיוכל לסלק את המלוא מהקרקע מותר, וכ"ש אם לא התנה כך שמותר (ש"ך).

(⁷) מהשדה או מהבית - ר"ל שלא רק בשדה שיתכן שלא יצמחו פירות וא"כ המלוא מפסיד, אלא אף בבית מותר, משום שגם בבית לפעמים יש קלקול וא"א לגור בו (ש"ך).

(¹) אפילו דבר מועט - אפילו אם מנכה פחות משיעור שדה אחוזה, דהיינו סלע ופונדיון לשנה לקרקע הראויה לדריעת כור שעורים, מ"מ מותר (ש"ך).

(¹) וי"א דאין חילוק וכו' - ומ"מ יש חילוק לענין אם הוי רבית דאורייתא או דרבנן, דאם הרגילות שהלואה יכול לסלק את המלוא ולפרוע את החוב הוי רבית דאורייתא³⁸¹, אך אם

³⁷³ שטר משכנתא בנכיתא, שהיה כתוב בו שמנכה לו סכום לכל שנה ושנה, ואם לא ישלם עד לאחר ג' שנים ימשיך המלוא לגור בבית בחינם, אסור, כיון שזה קנס המתרבה שמבואר בשו"ע לקמן סי' קע"ז ט"ז דזה רבית גמורה (גליון מהרש"א).

³⁷⁴ והמלוא יכול לתבוע את מעותיו מיד, כיון שהלואה לו בטעות (מ"מ בגליון מהרש"א).

³⁷⁵ והיינו דוקא אם מנכה לו מהחוב עצמו, אך אם משלם לו מכיסו על כל שנה ושנה אסור (חור"ד, גליון מהרש"א).

³⁷⁶ וי"א שיש לחוש לדעות שההיתר הוא רק אם הלואה אינו יכול לפדות את המשכון בעל כרחו של המלוא, ולכן יתנה עם הלואה שהוא לא יוכל לפדות את המשכון בעל כרחו, ואז מותר אף אם המלוא יכול לכופ את הלואה שיפדה את המשכון מתי שהמלוא ירצה (שו"ע הרב ס"ב).

³⁷⁷ אם התנה שיגור בבית בנכיתא של דינר לחודש, ואחרי שהלואה יפרע כל חובו יגור בבית וישלם ט"ו דינרים לחודש, י"א דאסור כיון שניכר שמוזיל לו בגלל ההלואה (רדב"ז בשער דעה, שארית חיים בדרכ"ת), ויש חולקים דלא מצאנו בזה לאיסור (שער דעה).

³⁷⁸ אך י"א דבבית אסור כיון שאם יפול הבית או ישרף, המלוא לא יצטרך לנכות את דמי שנה זו, ולכן אם התנו שאפילו אם יפול הבית או ישרף יפסיד המלוא ויצטרך לנכות את הדמים מותר (חור"ד).

³⁷⁹ ואם נתן מטלטלין במשכון בלי נכיתא נחלקו הראשונים אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית (מחנ"א סי' כ"א בדרכ"ת).

³⁸⁰ ומשמע שאם יש צד שיגיע למלוא הפסד מותר אף אם הלואה קיבל עליו אחריות (ויאמר יצחק בדרכ"ת).

³⁸¹ י"א דהיינו דוקא בשדה, אבל בבית אם המלוא גר בבית הוי רק אבק רבית, אך אם המלוא השכיר את הבית לאחרים הוי רבית קצוצה. וכן הנותן עיסקא וקיבל בית במשכון ודמי ההתפשרות בעד העיסקא הוי שהנותן יגור בבית, ואחר כך טוען המקבל שלא הרויח בעיסקא, הנותן אינו צריך לתת לו שכר על שגר בביתו, וצ"ע. אך אם הנותן השכיר את הבית לאדם אחר וקיבל שכר, צריך להחזירו למקבל (חור"ד). אך יש חולקים דלעולם בית יותר חמור משדה (מקור מים חיים ובית שלמה בדרכ"ת).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

- אינו יכול לסלקו הוי רבית דרבנן. אם הלוח מנכה דבר מועט מההלואה י"א דמותר לדעות אלו אף אם המלוה יכול לכופ את הלוח לפרוע חובו, אך י"א דכל ההיתר הוא רק אם המלוה אינו יכול לכופ את הלוח לפרוע את חובו (ש"ך).
- (ח) וטוב להחמיר לעשות בנכיתא - כיון שיש אוסרים בספרים בלי נכיתא טוב לחוש לשיטתם (ש"ך).
- (ט) אלא כשאחריות המשכונות וכו' - דהיינו שאם יאבד המשכון לא יתן לו הלוח משכון אחר³⁸², אך ודאי שהמלוה לא יפסיד את עיקר החוב אלא הלוח יצטרך לפרוע לו ומ"מ מותר (ט"ז, ש"ך).
- (י) כותב לו אחריות וכו' - ומ"מ אי"ז אלא אבק רבית, וא"א להוציא ממון מהמלוה (ט"ז).
- (יא) הפירות שאכל - וכ"ש אם המלוה אכל פירות יותר משיעור החוב שלא מוציאים ממנו (ש"ך).
- (ב) לא מנכינן ליה - וכ"ש שלא מחשבים משטר לשטר, דהיינו שלא מפחיתים למלוה מחוב שבשטר אחר (רע"א).
- (ג) מיהו אם אמר וכו' - ואם אכל את פירות המשכנתא בנכיתא אפילו במקום שהלוח אינו יכול לסלקו דאין בזה איסור, ונגמרו ימי המשכנתא והמלוה המשיך לאכול את הפירות כדין אפילו שהלוח לא כתב לו כך במפורש, מ"מ אם הלוח אמר שלא יאכל, או אפילו אם אמר שהוא יטרח ויביא מעות לפרוע את החוב שוב אסור למלוה לאכול את הפירות (ש"ך).
- (ד) אם אמר - י"א דוקא אם אמר כן בבית דין, וי"א שאפילו אמר שלא בבית דין (ש"ך)³⁸³.
- (טו) אמר לו לא בעינא וכו' - ואז כופים את הלוח לפרוע את חובו מיד, שהרי המלוה נתן לו את המעות רק על דעת שיאכל את פירות המשכנתא (רע"א).
- (טז) פירותי ברבית - אך אם אין בזה אפילו אבק רבית, אף אם הלוח מיחה שלא יאכל פירותיו³⁸⁴ מותר לו לאכול עד שיביא מעות ויפרע חובו (ש"ך).
- (יז) אפילו באתרא דלא מסלקי - ואפילו אמר כן בתוך הזמן שאינו יכול לסלקו, מ"מ מועילה אמירה זו שינכו לו את כל דמי הפירות כפי שישומו אותם בבית דין, אך י"א שלפני הזמן שיכול לסלקו אינו יכול למחות בו כלל ולא מנכים לו מהחוב בגלל מה שאכל, ולכן הוי ספיקא דדינא והמוציא מחבירו עליו הראיה (ש"ך), וי"א שלכל הדעות אם יש בדבר אבק רבית יכול למחות בו שלא יאכל את הפירות (רע"א).
- ב. משכונא זו אם בא המלוה לחזור ולהשכירה ללוח בדבר קצוב לשנה, רפיש אוסרין רפאויש מתירין. רפואם אדם אחר שכרה מהמלוה יכול הוא לשכרה ממנו. הגה: ועיין לעיל סימן קס"ד. גם נתזכר לעיל אם אכל המלוה הפירות לאחר זמן המשכנתא.
- (יח) משכונא זו - היינו משכנתא דסורא שהזכיר השו"ע בס"א להתיר, אך בשאר משכנתא לכל הדעות אסור לחזור ולהשכירה ללוח, ואם התנו על כך מתחילה שיחזור וישכירה ללוח הוי רבית קצוצה (ט"ז, ש"ך).
- (יט) ואם אדם אחר שכרה מהמלוה - גם דין זה הוא רק במשכנתא דסורא, אבל בשאר משכונות אסור משום דמיחזי כרבית. בכל המשכונות אם הלוח נשאר לגור בבית ואדם אחר מתחייב לתת למלוה דבר קצוב בכל שנה, אם עשה כן מדעת עצמו מותר, אך אם עשה בשליחות הלוח אסור והוי רבית קצוצה. אך אם התנו מתחילה שאדם אחר ישלם למלוה והוא יחזור וישכיר את הבית ללוח, הוי רבית קצוצה, אך יש שהתירו בזה (ט"ז).
- ג. רפ"ב משכנתא זו אם נותן המלוה ללוח דבר מועט לשנה בשביל שיקבל עליו איזה תיקון קל, כגון שבירת קורה וכיוצא בזה מותר, רפ"א נותן לו דבר קצוב לשנה כדי שיקבל אחריות מנפילה או שריפה יש מי שאוסר. הגה: רפ"ב כל משכנתא אינה נפדית לחלוף, ואם הביא

³⁸² וא"כ הוא מפסיד את מה שניכה מהחוב תמורת השימוש במשכון (חור"ד), וי"א שצריך להיות באופן שאפשר שיהיה לו הפסד שינכה לו מהחוב תמורת שנה שלימה אע"פ שבפועל ישתמש במשכון רק מעט (שו"ע הרב ס"ב).

³⁸³ וי"א שאין צריך שיאמר כן בבית דין (חור"ד).

³⁸⁴ לפני שנגמר ימי המשכנתא (עצי לבונה).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

לו קאת מעותיו המלוה אוכל פירותיו עד שיתן לו כולם³⁸⁵. כפי הא דמשכנתא שריא דוקא כשהשקין לו השדה בשעה שנותן לו המעות והוי כמכר, אבל אם נתנה לו בחוב קודם אסור³⁸⁶. כפי הא דעין משכונא סתם ולא התנו זה עם זה במשכנתא דסורא או בכייתא, אזלינן בתר מנהג העיר ומסתמא לדעתיהו כמנהג העיר, וכן אם יוכל לסלקו הולכים אחר המנהג³⁸⁷. ועיין בחושן המשפט נתבארנו בו שאר דיני המשכנתא.

(ב) אינה נפדית לחצאין - צ"ל נפדית לחצאין, ור"ל שהמלוה צריך לקבל חצי מעותיו, ומ"מ המלוה אוכל את כל פירות השדה (ש"ך).

(כא) בחוב קודם - ואפילו במשכנתא בכייתא אסור (ט"ז, ש"ך). דין זה רק אם אמר לו בלשון משכון לחוד, אבל אם אמר למלוה תחזיק בגוף השדה ותקנה אותה בחזקה³⁸⁸ שתהיה קנויה לך לפירותיה והמלוה החזיק בשדה, מותר אפילו במשכנתא בכייתא (ט"ז). דין זה רק אם אמר לו כן בעל פה ולא אמר לו לך חזק וקני, אבל אם כתב לו שטר קנה את המשכנתא אפילו על חוב קודם (לחמי תודה בפת"ש, חו"ד).

(כב) אזלינן בתר מנהג העיר - אך י"א דרק לענין משכנתא דסורא הולכים לפי המנהג, אך לא לענין משכנתא בכייתא (ש"ך)³⁸⁹.

(כג) הולכים אחר המנהג - במקום שנוהגים שאם הלוח לא יפדה בזמן ידוע כגון בתחילת השנה שוב לא יפדה בכל אותה שנה, נחלקו הראשונים אם נחשב אתרא דמסלקי או לא, ורוב הראשונים סוברים שזה אתרא דלא מסלקי (ש"ך).

ד. רפ"ה הממשכן בית או שדה ביד חבירו והיה בעל הקרקע הוא אוכל פירותיהו, ואמר לו המלוה לכשתמכור קרקע זו לא תמכרנה אלא לי בדמים אלו אסור³⁹⁰, אבל אם אמר לו אל תמכרנה אלא לי בשוויה ועל מנת כן אני מלוה אותך הרי זה מותר³⁹¹.

(כד) בדמים אלו - היינו דמי ההלואה, או אף אם מוסיף לו יותר מזה, אך מכל מקום הבית או השדה שוים יותר מזה אסור (ט"ז, ש"ך), ולכתחילה יש להחמיר שאם פסק לו מתחילה את הדמים אסור אפילו אם זה כפי שהם שוים באמת (ש"ך). לדעת רוב הראשונים אע"פ שאם ירצה יכול למכור לאחרים ביותר מסכום זה, מ"מ אסור למכור לו בסכום זה, אך י"א דבכה"ג מותר למכור אף לו בסכום זה, ורק אם התנה עמו שלא ימכור לאחרים אף בסכום יותר מזה אסור למכור לו בסכום זה, וי"א דאפילו בסתמא נחשב כאילו התנה כך (רע"א). ואם אמר שיהיו קנויים לו מעכשיו מותר (רע"א, חו"ד).

(כה) אסור - והוי אבק רבית כיון שיתכן שבכלל לא ירצה למוכרם³⁹² (ש"ך). י"א דאע"פ שבכל ההלואה שנתן שדה למשכון המלוה קודם לקנות את השדה יותר מהמצרן [אדם שיש לו שדה בסמיכות לשדה זון ואין דין בר מצרא, אך אם התנה על כך מתחילה שהוא יקנה את השדה אינו קודם למצרן דאסור משום רבית, אך י"א דאין בזה כל איסור רבית כיון שהלוח לא נחסר מזה (ט"ז).

ה. רפ"ה עובד כוכבים שמשכן חצרו לישראל וחזר העובד כוכבים ומכרה לישראל אחר, אין הממשכן חייב להעלות שכר לישראל מעת שקנה הישראל, אלא דר בחצר בלא שכר עד

³⁸⁵ אך אם נתן לו מטלטלין במשכון והמלוה אינו אוכל פירות מזה, ופרע הלוח חצי מהחוב, צריך המלוה להחזיר לו חצי מהמשכונות, שהרי הוא לא אוכל פירות מזה (עצי לבונה בדרכ"ת).

³⁸⁶ י"א דלדעת רוב הפוסקים אף בחוב קודם מותר (שער דעה).

³⁸⁷ אך בסתמא אם לא ידוע מנהג המקום וקבעו זמן שיפרע את החוב, חשיב כאתרא דלא מסלקי, שהרי הזמן הוא גם לטובת המלוה שהמשכון ישאר בידו עד זמן זה (חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

³⁸⁸ לקנין משכון (גליון מהרש"א).

³⁸⁹ אך י"א דהב"י לשיטתו בסעיף א' דאין היתר אלא במשכנתא דסורא ולכן אף בזה היתר רק במשכנתא דסורא, אך לדעת הרמ"א שם דמותר אף במשכנתא בכייתא אף בזה הולכים אחר המנהג (אורח מישור על הדרכי משה בדרכ"ת).

³⁹⁰ אפילו אם אח"כ הוזלו ושוים כפי הדמים שהתנה עליהם בתחילה (חו"ד), אך יש מתירים (שו"ת הרדב"ז בשער דעה).

³⁹¹ ואפילו אם אח"כ התייקרו מותר (חו"ד), ומ"מ בכה"ג מותר לו למוכרם לאחר כפי שווים עכשיו (כתר מרדכי בדרכ"ת).

³⁹² אך י"א דצד א' ברבית הוי רבית קצוצה [ראה לקמן סי' קע"ד סעיף א' בד"ה רבית קצוצה ובהערה שם], ורק אם נעשה בתורת מכר אינו אלא מדרבנן (מקור מים חיים, שער דעה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

שיחזיר לו העובד כוכבים את המעות שיש לו על הצר זו, שהרי הוא ברשות הממשכן
בדיניהם עד שיתן מעותיו ויסתלק.

(כ) אין הממושכן וכו' - ואפילו אם הקונה היה צריך לפדות את החצר מהממשכן, מ"מ אין
הממשכן צריך להעלות שכר לקונה (ט"ז, ש"ך).

ו. ר"הנותן חורבתו לחבירו שיבנה וידור בה עד שיכלו דמי ההוצאה, ואם שוה ג' זהובים
בשנה אינו חושב אלא זהוב אחד, מותר. הגה: למה מותר לתת המס מן השדה שהשכין בדרך
המותר, ודווקא כשהמס מעות, אבל אם נותנין המס מפירות השדה כגון שנותנין חלק מן הפירות
הגדלים אסור. נ"מי שהשכין בית שאינו שלו³⁹³ וכל זעל הבית והוליא הבית שלו מן המלוה והוארך
לתת שכר לזעל הבית שדר בו, הלוה לריך להחזיר לו מעותיו למלוה גם השכר שהוארך ליתן.

(כ) ודווקא כשהמס מעות וכו' - היינו שאם המס הוא על גוף הקרקע מותר ללוה לתת אותו,
אך אם המס הוא על הפירות, כגון שלוקח אחוז מסוים מסך הפירות הגדלים, אסור ללוה
לפרוע אותו (ט"ז, ש"ך). י"א דאע"פ שאסור להתנות עם הלוה שהוא ישלם את המס
מאותו מנה שמלוה לו, אך מותר להתנות עמו שאם ירויח בו הלוה יפרע את המס ושאר
הרויח יהיה שלו ואם לא ירויח המלוה יפרע את המס (ש"ך), ויש שאסרו בזה כיון שמ"מ
המלוה הוא קרוב לרויח ורחוק להפסד (רע"א)³⁹⁴.

(כ) הלוה צריך להחזיר וכו' - י"א דוקא אם הלוה קיבל עליו בפירוש אחריות שנתן את
המשכון צריך לשלם את שכר הבית שהמלוה צריך לשלם לבעל הבית, אך אם לא קיבל
בפירוש את האחריות אסור לו לשלם את שכר הבית שהוצרך המלוה לשלם, ולא אומרים
דאחריות טעות סופר (ט"ז), אך י"א דאף משכנתא הוי כמכירה ואומרים בה אחריות
טעות סופר (נקוה"כ).

³⁹³ ומיירי שהמלוה לא ידע שהבית אינו של הלוה, אך אם ידע שהבית אינו שלו אסור לו לשלם
יותר מהקרן בכל גווני (ברית יהודה פי"ד הערה נ"ד).

³⁹⁴ ויש שביארו שכל ההיתר בזה הוא רק אם המלך דורש מס אם מתעסק במעות במדינתו
ומרויח על ידם, דבזה עיקר שיעבוד תשלום המס הוא על הלוה, ולכן הוא צריך לשלם את המס
(חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

סי' קע"ג הרבה פרטי דיני רבית, ובו י"ט סעיפים

א. רצ"מכר לחבירו דבר ששוה עשרה זהובים ב"ב³⁹⁵ בשביל שממתין לו אסור, רצ"מאפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו, רצ"ממה דברים אמורים בדבר שיש לו שער ידוע³⁹⁶ או דבר ששומתו ידוע כמו פלפל או שעוה³⁹⁷, אבל טלית וכיוצא בו³⁹⁸ שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני³⁹⁹, רצ"מבלבד שלא יאמר לו בפירושו⁴⁰⁰ אם תתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים ואם לזמן פלוני ב"ב⁴⁰¹. רצ"ויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא

³⁹⁵ אפילו אם התוספת היא פחות משתות ממחיר החפץ אסור, וראוי שיחזיר לו עד שווי הסחורה כפי שהיתה נמכרת במזומן (שו"ת הר"י מיגאש בברכ"י סי' קס"א סק"ב).

³⁹⁶ להלן בסי' קע"ה ס"א מבואר שלדעת השו"ע רק שער של המדינה נחשב כשער קבוע, אך שער שיצא רק בעיירות אינו נחשב שער קבוע, ולפי"ז אף כאן אם יצא השער רק בעיירות ועדיין לא יצא שער של המדינה לא נחשב שיצא השער, ולדעת הרמ"א שם שאף אם יצא השער של עיירות נחשב כשער קבוע, יש להסתפק אם רק שם שהוא לקולא מחשיבים שער של עיירות כשער, אך כאן שיציאת השער הוא לחומרא לא נחשיב את השער של העיירות כשער קבוע, וצ"ע (שער דעה), וי"א שאם השער אינו קבוע מותר (חור"ד), ויש שכתבו כאן לאסור אפילו בשער של עיירות ואח"כ כתבו שיש אומרים שאפילו אם יצא השער אלא שלא נקבע ולפעמים מוכרים בזול ולפעמים מוכרים ביוקר משום שהשער משתנה תמיד מותר (שו"ע הרב סכ"א).

מוצרים שיש על מחירם פיקוח ממשלתי, או שיש להם מחיר קבוע ע"י היצרן או החברה, נחשב שיצא השער ואסור למכרו ביוקר בהקפה (חוט שני פ"ב עמ' צ"ד אות ב' ג'). ויש שכתב שבזמנינו רוב המוצרים יש להם שער (ברית יהודה פכ"ב הערה ד' ועיקרי דינים פ"ד ס"ו).

³⁹⁷ כלומר שכל הפלפלים והשעוה שוים, וכולם קונים אותם תמיד ויודעים את שומתם (שו"ע הרב שם). דהיינו שאין צריך לראות את החפץ בשביל לקבוע את מחירו (חוט שני שם אות ד').

³⁹⁸ וכן בזמנינו רהיטים, מוצרי חשמל, בגדים, מזוזה, נקראים שאין שומתם ידועה, ומותר למוכרם ביוקר בהקפה, אם המוכר לא פירש שני מחירים (חוט שני שם אות ד' ה'), ויש שכתב שבזמנינו רק דברים שאינם מיוצרים אלא לפי הזמנה או בדוגמאות בודדות מותר אם אינו מפרש (ברית יהודה ועיקרי דינים שם).

³⁹⁹ ואין בזה דין אונאה, כיון שצריך לשום גם את אחריות החוב כמה הוא שוה, לפי אמינות הקונה ואם יש לו נכסים לפרוע את החוב, ובמוכר שטר חוב אין דין אונאה (חור"ד).

אם פסק עמו בהיתר שישלם לאחר זמן ביוקר, ואח"כ בשעת הפרעון הוזל החפץ מאד, מ"מ מותר לקונה לשלם את כל המחיר שפסק עמו, כיון שבשעת המכירה לא היה ניכר שבגלל ההמתנה לוקח סכום זה ואף אם היה משלם לו במזומן היה לוקח ממנו סכום זה (חור"ד סי' קס"ב סק"א).

⁴⁰⁰ והוא הדין בכתביה אסור, כיון שידוע שמוכר במזומן בזול יותר (מהר"ם שיק בדרכ"ת, חוט שני פ"ב עמ' צ"ב אות ב', קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ב, ברית יהודה פכ"ב הערה י"א), וכן אם נכתב כך בחשבונית הקניה אסור (שו"ת הר צבי יו"ד סי' קל"א). ויש שכתבו להקל אם הפרסום אינו בחנות עצמה, כגון בעיתון, ובשעת המכירה אינו מפרש שני מחירים (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד ס"ד), אך יש שכתבו שאין לחלק בזה (רבית הלכה למעשה פ"י ס"ח).

ואף אם לא אמר לו את המחיר במזומן, אלא עומדים שני קונים בחנות ואומר לאחד מחיר זול למזומן ואומר לשני מחיר יקר יותר בהקפה, יש לאסור (חוט שני שם אות ג', ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד הערה כ').

אם הקונה שואל את המוכר מה המחיר בקניה בתשלומים, והמוכר עונה לו מחיר יקר, אך לא דיברו כלל על תשלום במזומן, מותר (חוט שני שם אות ד'). וכן מותר למוכר לשאול את הקונה באיזה צורה רוצה לשלם במזומן או בתשלומים, ולפי זה יקבע המוכר את המחיר, ואם רוצה באשראי מותר לו לקבוע מחיר יקר יותר (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד סט"ז).

ליתן מחיר זול למזומן ???

⁴⁰¹ אך אם המוכר היה סבור שהקונה רוצה לשלם מיד ולכן אמר לו שהמחיר הוא עשרה זהובים, אך אח"כ אמר לו הקונה שרוצה לשלם לאחר זמן, יכול המוכר לחזור בו ולומר שאף אם ישלם מיד ימכור לו רק ב"ב זהובים, ושוב אין בזה איסור (חור"ד, אמרי יושר ח"ב סי' קצ"ב), וכל זה בדבר שאין לו שער ידוע, אלא שכל האיסור הוא משום שפירש, אך אם יש שער ידוע לא יעזור שהמוכר יחזור בו, שהרי מחמת השער הידוע נחשב כאילו פירש לו (קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ג). ואם כבר נגמר המקח, יכול לחזור ולהקנות את החפץ למוכר (חי' מהרא"ל, ברית יהודה פכ"ב הערה כ"א). אך י"א שאם המוכר הזכיר את המחיר הזול משום שלא ידע שאז אסור לשלם יותר באשראי, ומיד כשהלוקח אמר לו שאסור, אמר המוכר אני חוזר בי ממה שאמרתי, גם בזה אסור לשלם יותר, שהרי כבר גילה דעתו שמוכן להוזיל אם ישלם עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב מ"ה). אך פשוט שאפילו אם

מאיר הרעה על הלכות ריבית

במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הוה ליה במפרש ואסור⁴⁰². הגה: ללכזר הנמכר בעסקה ולפעמים כשצאים פרים לעיר נמכר צ"ב, אם רגילות כרוב פעמים צבאין פרים לעיר מותר למכרו צ"ב⁴⁰³.

(⁸) אפילו אם המוכר עשיר וכו' - ואפילו אם הוא מוכר לו דבר שעתיד להתייקר במחיר של שעת היוקר, והמוכר עשיר שאינו צריך עכשיו את המעות ולכן גובה ממנו את המחיר של שעת היוקר, מ"מ אסור כיון שהקונה יכול לקנותו במחיר הזול של עכשיו ומוסיף בשכר המתנת המעות (ט"ז, ש"ך), ואפילו אם גם הקונה רוצה להשאיר את החפץ ברשותו עד זמן היוקר ולא להשתמש בו בינתיים אסור (ט"ז).

(²) שאין לו שער ידוע וכו' - ואם מוכר לו דבר שאין לו אונאה, כגון קרקע, מותר אף שמעלהו יותר ממחירו⁴⁰⁴, אך אם מפרש שאם ישלם עכשיו ימכור לו בזול ואם ישלם אח"כ ימכור לו יותר ביוקר אסור (ש"ך). ואף מטבע של מדינה אחרת דינה כקרקע, שהרי אין בה אונאה, ובפרט אם אין שומתה ידועה (בית אפרים בפת"ש).

(³) מותר למכרו ביוקר - י"א דכל ההיתר למכור ביוקר הוא רק כפי השער של חפץ זה בזמן הפרעון ברוב השנים, אך אסור למכור ביותר מזה (רע"א). אם קונה ביוקר בשביל לחזור ולמכור מיד בזול אסור (ריטב"א בפת"ש)⁴⁰⁵, ובכה"ג אסור אפילו אם אינו חוזר ומוכר למי שמכר לו את הסחורה אלא לאדם אחר, אבל סוחר שרגיל לסחור בסחורה זו מותר אפילו אם אח"כ הוצרך למעות ולכן חוזר ומוכר מיד סחורה זו בזול (חת"ס בפת"ש).

(⁷) ביוקר - אם אומר לו שישלם לו ביוקר לאחר זמן במקום אחר מותר, כיון שלא ניכר בזה התוספת, שיתכן שמוסיף מחמת ההנאה שהמוכר הסכים לקבל את הכסף במקום אחר ויצטרך להביאו לביתו אע"פ שיש בזה טירחה והוצאות ואחריות בדרך (מים רבים ובית אפרים בפת"ש)⁴⁰⁶. המלוה מטבע על מנת לפרוע מטבע אחר שהוא יותר חשוב, יש עצה שיכתבו בשטר שההלוואה היא ע"פ היתר עיסקא, ואם הלוה יפרע במטבע מסוימת זו יפטר מהעיסקא (בית אפרים בפת"ש).

(⁷) לפרוע לזמן פלוני - אם אמר לו תשלם לי באייר כפי שיהיה שווי החפץ באייר בין אם יהיה יקר או יהיה זול, מותר אף אם הדרך שחפץ זה מתייקר באייר⁴⁰⁷, ואפילו שגם עכשיו יש לו שער ידוע שמחירו זול יותר, והיינו דוקא אם לא אמר לו שאם ישלם עכשיו ישלם

פירש לו שני מחירים, או שפירש בתחילה מחיר יקר בהקפה, מותר לחזור ולמכור במזומן בזול (קיצור דיני רבית המצויים שם, ברית יהודה פכ"ב ס"ה והערה י"ד).

⁴⁰² וי"א שאם זה עתיד להיות מחיר החפץ בשעת הפרעון מותר, אף אם מעלה הרבה את מחירו ממה ששוה עכשיו, אם שער זה אינו רגיל להימשך זמן רב, אך אם שער זה שיצא עכשיו רגיל להימשך זמן רב אסור (חור"ד).

⁴⁰³ כיון שנחשב דבר שאין לו שער קבוע (מקור מים חיים). ויש חולקים שאסור למכור ב"ב, ורק אם מוכר ב"א מותר שבזה הוא קרוב לשכר ולהפסד (ברית יהודה פכ"ב הערה ז' בדעת הגר"א).
⁴⁰⁴ והיינו אף מעלה את מחיר החפץ בדמים מרובים שאסור בכל חפץ, מ"מ בזה מותר (כרת, שו"ע הרב סעיף כ"א), [ולפי"ז תלוי במח' בדיני אונאה אם יש אונאה לקרקע ביותר מפי שנים מדמיה, עי' שו"ע חו"מ סי' רכ"ז סכ"ט (שער דעה עיי"ש)]. ויש שפירשו דאף אם שומתו ידועה מותר (ישועות יעקב בדרכ"ת ס"ק י"א).

⁴⁰⁵ יש שכתבו שאין לאסור בזה אלא אם הקונה אומר למוכר שהוא צריך מעות ולכן קונה ממנו סחורה זו בהקפה כדי למכור מיד ועי"ז ישיג כסף מזומן (חכמ"א כלל קל"ט בבינת אדם ח'), ויש שכתבו שאין בזה איסור כלל (בן איש חי שנה ב' פרשת עקב אות ט"ז בדעת הערך לחם למהריק"ש בברכ"י סי' קס"ט סק"ו, ועי' גם לעיל סי' קס"ג **הערה 172 ד"ה כל זה דוקא** דכן מבו' בחור"ד).

⁴⁰⁶ אולם אסור לו לבקש יותר ממה שגובים עבור טירחה זו או על הוצאות אלה, וכן אסור שהסכום יהיה תלוי במידת זמן דחיית הפרעון וכדומה (רבית הלכה למעשה פ"י ס"ו).

יש שציידו להקל אף בכע"ז אם ניתן לפרש שהתוספת היא מחמת פחות המעות עד זמן התשלום (אמרי יושר ח"ב סי' קצ"ב), אך יש שכתבו לאסור בכה"ג, ורק אם יש להם הוצאות גביה מחמת שמשלם בתשלומים, מותר לדרוש זאת מהקונה (חוט שני פ"ב עמ' צ"ג אות ו' ז').

⁴⁰⁷ אך יש אוסרים בדבר שדרכו להתייקר (חור"ד, שו"ע הרב סעיף כ"ב), ויש שחילקו שאם אומר שישלם לו כפי שווי החפץ באייר, בין אם ישלם לפני אייר ובין אם ישלם לאחר אייר, מחיר החפץ הוא כפי שוויו באייר, מותר, אך אם אומר שישלם לו כפי שווי החפץ בשעת התשלום אסור (אבנ"ז ר"ד סי' ר"ז סק"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

כפי שווי החפץ עכשיו (ש"ך), אך י"א דאם עכשיו יש לו שער ידוע חשיב כאילו מפרש ואסור (רע"א)⁴⁰⁸.

(1) ובלבד שלא יאמר לו בפירוש וכו' - ואם אמר כך הוי אבק רבית ואסור מדרבנן (ש"ך), וכשהמוכר טובע ממנו את התשלום, אם החפץ אינו קיים ישלם הקונה רק מה שהחפץ היה שווה בשעת הקנייה, אך אם החפץ קיים יכול המוכר לדרוש מהקונה שיחזיר לו את החפץ מיד אף לפני זמן התשלום, ואם המוכר מתרצה לקבל את המחיר של החפץ בשעת הקנייה אין הקונה יכול לחזור בו, אך אם המוכר דורש שישלם לו מיד יכול הקונה לחזור בו. אך י"א שאין המוכר יכול לבטל את המקח ולדרוש מהקונה שיחזיר לו את החפץ, ויתכן שכל דבריהם הוא רק במקום שגילה דעתו שרוצה למכור בזול שאמר בתחילה שאם ישלם עכשיו ישלם בזול ואם ישלם אח"כ ישלם יקר, אבל אם לא אמר כך במפורש אלא שיצא השער של החפץ ולכן אסור למכור בהמתנה ביוקר אף לשיטתם המוכר יכול לבטל את המקח, אך י"א שאף בזה דעה זו סוברת שאין המוכר יכול לבטל את המקח (רע"א).

(1) שלא יאמר לו בפירוש - ראובן שאמר לשמעון תקנה מלוי סחורה במעות, ואח"כ תחזור ותמכור לי אותה בהמתנה ותרויח על כך סכום מסוים, אסור דנחשב כמפרש (מהרלב"ח בפת"ש), וכל זה אם אותו שמעון אינו רגיל לקנות את הסחורה לעצמו אלא עכשיו קונה אותה ע"מ למכרה לראובן, אך אם שמעון רגיל לסחור בסחורה זו מותר (חת"ס בפת"ש).
(2) במעלהו מעט - היינו דוקא אם מוכר חפץ השווה חמשה בששה⁴⁰⁹ מותר⁴¹⁰, אבל יותר מזה אסור (מהרלב"ח ברע"א, בית אפרים בשם כנה"ג בפת"ש)⁴¹¹.
(3) מותר למכרו ב"ב - בהמתנה (ט"ז).

ב. רצ"הו לו פירות שאם ירצה למכרם בשוק וליקח דמיהם מיד מוכרם ב"י, ואם תבע אותם הלוקח לקנותם ויתן המעות מיד יקנה אותם ב"ב, הרי זה מותר⁴¹².

(1) הרי זה מותר - כיון שהפירות שוים עכשיו י"ב, אלא שהמוכר בשוק דחוק למעות ולכן מוכרם בזול⁴¹³. נחלקו הפוסקים במלוה מעות לחבירו ומתנה עמו שיקנה ממנו סחורה ביוקר, אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית⁴¹⁴ (ש"ך).

ג. שמכר לו סחורה ב"ב על מנת לפרעו לאחר זמן, יכול לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה. הגה: פ"ד דוקא שכבר נגמר המקח ב"ב וזכה בו הלוקח כבר, אבל קודם שנגמר

⁴⁰⁸ ולכן מוכרים בחנויות שאינם רושמים למי שקונה בהקפה את מחיר החפץ שזהו החוב שלו, אלא רושמים איזה חפץ קנה, ואח"כ כשבא לשלם צריך לשלם לפי מחיר החפץ בזמן התשלום, לכתחילה ראוי לחוש לדברי רע"א שבכה"ג אסור, אך מכל מקום אם הסוחרים נוהגים כך אין למחות בידם בכח (שבט הלוי ח"ח סי' קצ"א). אך יש שכתבו שאפשר לסמוך להקל אם קבעו את המחיר לפי זמן מסוים, אך אסור לקבוע את המחיר לפי יום התשלום (חוט שני פ"ב עמ' צ"ב).

המוכרים בהקפה ומצמידים את המחיר למדד יוקר המחיה, אע"פ שאם ירד המדד יפחת החוב אסור, אך אם מצמיד את המחיר לדולר, שאם הדולר יתייקר ישלם יותר ואם הדולר יוזל ישלם פחות, נהגו להקל בזה, אבל אם מתנה שרק אם הדולר יתייקר ישלם יותר אך אם הדולר יוזל לא ישלם פחות מהסכום בשקלים אסור (קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ח), ומ"מ בכל אופן ראוי לעשות היתר עיסקא כללי כדי לצאת מכל פקפוק (שם פ"ג ס"ב). וכן יש שכתב שמותר לקנות בהקפה על מנת לשלם הצמדה לפי המחיר של הדולר היציג, אך עדיף לקבוע את הסכום בדולרים, אלא שהמוכר מוזיל לו לקבל לפי מחיר היציג (פסקי הגר"ש אלישיב אות ע"א).

⁴⁰⁹ דהיינו תוספת של עשרים אחוז ממחיר המוצר.
⁴¹⁰ דברים שיש שמוכרים בזול ויש שמוכרים ביוקר, י"א שמותר להוסיף עד עשרים אחוז מעל המחיר היקר שיש שמוכרים כך (קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"א), וי"א שאסור להוסיף מעל המחיר היקר שיש שמוכרים כך (ברית יהודה פכ"ב הערה ד' ועיקרי דינים פ"ד סעיף ז).

⁴¹¹ ויש שכתבו שבשטות, דהיינו חפץ השווה חמשה בששה [תוספת עשרים אחוז], אסור, ורק פחות מזה מותר (קיצור שו"ע סי' ס"ה סי"ג, ע"פ החור"ד, ועי' מסגרת השולחן שם).
⁴¹² ומ"מ אסור לפרש שאם ישלם עכשיו ימכור לו ב' ורק אם ישלם לאחר י"ב חודש ישלם י"ב (יד אברהם). [אך יש שהתירו אף אם מפרש את ב' המחירים (לבוש)].

⁴¹³ ואפילו אם המוכר הולך לקונה ומציע לו לקנות את הפירות ב"ב בהקפה לשנה מותר, כיון שאם הקונה היה הולך לקנות גם היה משלם כך ואין כאן תוספת במחיר (גי' ד"ת במקור מים חיים).
⁴¹⁴ ומחלוקת זו שייכת אף להיפך, שהמלוה מתנה עם הלוח שימכור לו סחורה בזול (מקור מים חיים), ויש שכתב בעיקר מח' זו דהוי רבית קצוצה (שער דעה). ועי' לעיל סי' קס"ו הערה 20.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

המקח אם אמר לו תפרע לי עכשיו י' שוב אסור ליקח אחר זמן י"ב אם לא ילכה הלוקח ליתן עכשיו⁴¹⁵.

(א) אסור ליקח אחר זמן י"ב - אפילו אם באמת החפץ שוה י"ב אלא שהמוכר מוזיל לו אם ישלם מיד, אסור (תפארת למשה בפת"ש)⁴¹⁶.
ד. שבמי שיש לו שטר חוב⁴¹⁷ על חבירו⁴¹⁸ או מלוה על פה, מותר למכרם לאחר בפחות שיואפילו לא הגיע זמן הפרעון, ואין בו משום רבית⁴¹⁹, שדובלבד שיהא אחריות השטר והמלוה על הלוקח, כגון אם יעני הלוח שלא יהיה לו ממה לפרוע שלא יחזור על המוכר⁴²⁰,

⁴¹⁵ ולכן אסור להתנות לפני המקח שמכר בהקפה שעל כל חודש שיקדים בפרעון יפחית לו אחוז, שנמצא שהוא מפרש ב' מחירים ואסור (מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות בכנה"ג הגה"ט סק"ו), ולפי"ז אפילו אם לא הקדים לפרוע, צריך המוכר להפחית לו את כל אותם אחוזים שהיה מוריד אם היה מקדים לפרוע, שהרי זה כמוסיף על המחיר שאסור למכור במחיר היקר (בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות י"ח).

⁴¹⁶ ואע"פ שיש שהתירו בזה (מחנ"א הל' רבית סי' ל"א, חכמ"א כלל קל"ט ס"ה), מ"מ הרבה אוסרים בזה (רמב"ן במלחמות דף ל"ו ע"ב מדפי הר"ף, מ"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"א, שו"ע הרב ס"ח), וכן עיקר (חוט שני פ"ב עמ' צ"ג אות ח' וט'), קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ה, ברית יהודה פכ"ב ס"ז), ולכן מי שעושה מבצעים מיוחדים כמכירת חיסול וכדומה, אע"פ שמוכר עכשיו בפחות ממחיר השוק, אסור לו להתנות את המבצע רק למי שמשלם במזומן ולגבות את המחיר המלא ממי שיקנה בהקפה (רבית הלכה למעשה פ"י ס"ד). יש מקילים שאם דרך מסחר זה לעולם לשלם בהקפה, אלא שאם משלם במזומן מקבל הנחה, מותר (קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ז, ברית יהודה שם ס"ח), אך אם מוסיף במחיר בגלל שממתין יותר על התשלום אסור לכל הדיעות, ולכן ראוי לכל סוחר לחתום על היתר עיסקא כללי ולתלותו במקום בולט במשרד ובחנות (קיצור דיני רבית המצויים שם).

⁴¹⁷ אך אם המוכר מקוה שיביאו לו מעות, כגון שהבטיחו לתת לו מתנה, אסור לו למכור זכות זה לאדם אחר (מהר"ט בכנה"ג).

⁴¹⁸ אך אסור לאדם לכתוב שטר חוב על עצמו ולמוכרו לאחר, אף אם עושה כך ע"י שליח, והוי רבית קצוצה (חכמ"א כלל קמ"ג ס"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה סט"ו). אם אחר כך אמר החתום על השטר שבאמת מעולם לא היה שטר חוב זה שייך למוכר, אלא הוא נתן את השטר למוכר כדי שימכור עבורו ויתן לו את המעות, וא"כ הוי רבית קצוצה וכנ"ל, אם נודע כך לקונה בודאות או שהוא מאמין לדברי כותב השטר אסור לו לגבות ממנו יותר ממה שהוא נתן, ואפשר דהוי ריבית קצוצה אע"פ שאמר לו בלשון מכירה, אבל אם הקונה אינו ידוע יכול לומר לו איני מאמין כמבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"ט, וכ"ש אם המוכר אומר כך עכשיו לקונה שהשטר לא היה שלו, שיכול הקונה לומר לדבריק הראשונים אני מאמין שאמרת שהשטר חוב הוא שלך, כמבואר בשו"ע שם סעיף י"ג חכמ"א כלל קל"ט ס"ט).

⁴¹⁹ יש שכתבו לפי זה עצה ללוות ברבית, כגון אם ראובן רוצה ללוות ברבית משמעון, יבקש ראובן מלוי שיתחייב לו בשטר סך מאה ועשרים זהובים, וכנגד זה ראובן גם יתחייב ללוי בשטר סך כזה, וראובן ימכור את השטר חוב של לוי שבידו לשמעון בעד מאה, אע"פ שהוא יצטרך לפרוע אח"כ ללוי מאה ועשרים כפי שהתחייב לו בשטר שנתן לו, מ"מ מותר (חור"ד, קיצור שו"ע שם), ויש שכתבו שצריך הלוח לדעת שהוא מתחייב בשעת כתיבת השטר בכל הסכום הכתוב בו, ושיעשו קנין על זה (צ"צ בדרכ"ת, אך יש שכתבו דבכה"ג הוי רבית קצוצה (ערך שי בדרכ"ת, אך ראה מנחת שלמה קמא סי' כ"ט הערה 3).

⁴²⁰ י"א שאם נמצא שבשעת הקנין היה הלוח עני, אפילו אם רק בשעה זו נעשה עני, הוי מקח טעות ובכל גוונא מותר למוכר להחזיר לקונה את מה ששילם (כתב סופר בדרכ"ת), ויש חולקים (מהר"ם שיק שם).

אם המוכר קיבל עליו כל האחריות [אף אם הלוח יהיה עני ולא יוכל לשלם] בתחילה למשך ג' חודשים, ואח"כ תהיה כל האחריות על הקונה, מותר (שער דעה).

בנידון הגדרת צ'ק בזמנינו אם דינו כשטר חוב, ויש בו היתר של מכירת שטרות אם מוכר הצ'ק לא יקבל על עצמו אחריות, י"א שדינו כשטר חוב על הבנק, שהרי בשעת הפקדת כסף בבנק הוא נידון כהלואה לבנק, וכשבעל החשבון כותב צ'ק על הבנק הוא מוכר את חוב הבנק לאדם אחר, ולפי"ז מותר לבעל החשבון למכור צ'ק שלו לאדם אחר, אך בתנאי שלא יקבל אחריות שאם הבנק לא ישלם יחזיר לו את מעותיו (שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' ס"ד), אך י"א שצ'ק אינו נחשב כשטר חוב על הבנק, אלא רק אם מסר צ'ק לאדם אחר הוא נחשב שטר חוב על בעל החשבון, ואותו אדם שקיבל את הצ'ק יכול למוכרו כדין מכירת שטרות, אבל בעל החשבון עצמו אינו יכול למכור צ'ק שלו (ברית יהודה עיקרי דינים פ"א ס"כ), אך כל ההיתר הוא רק אם המוכר את הצ'ק אינו מקבל עליו אחריות אם לא יהיה לבעל החשבון לשלם, אך אם הוא מקבל אחריות, כפי שרוב החלפנים דורשים, אסור, ואין להתיר זאת אלא ע"פ היתר עיסקא (קיצור דיני רבית המצויים פ"ט ס"א וב'),

מאיר הדעה על הלכות ריבית

שהאבל אחריות שבא מחמת המוכר, כגון שנמצא פרוע או שטרפו בעל חוב מוקדם, א"צ שיהיה על הלוקח. ש"ואם יש ביד המוכר משכון של הלוח, מותר למכרו ללוקח, וכן מותר שיבטיחנה הלוח בערבות או במשכון. ש"ואם עבר וקבל עליו המוכר אחריות תנאו קיים, ואם אינו יכול לקבל חובו מחזיר לו מעותיו, ואם יש בו ריוח יהיה למוכר. ש"חובשם שיכול למכרו לאחר בפחות, כך יכול למכרו ללוח בעצמו⁴²¹. הגה: פ"אסור ללדס לומר לחזירו הא לך עשרה דינרין ופטרני ממה שאני חייב י"צ דינרין לפלוגי⁴²² אף על גב דאפטר סיפטור עלמו בי דינרין, ודוקא שחייב י"צ דינרין, פ"אצל אס אינו חייב ללל סהמלך יטיל עליו אומנות עם שאר בני מדינתו בעד י"צ דינרין, אס אומר שקול עלי לאומנות אסור, אצל אס אומר מלטני מן האומנות מותר פ"אלמא יפייס אותו בפחות.

(ב) שטר חוב - במקומות שהיו נוהגים להפקיד כספים בגנזי המלך והיו מקבלים ע"ז שטר הפקדה, ובמשך הזמן היו סוחרים בשטרות אלו, ובתחילה כשפקידי המלך היו פורעים מיד את השטרות היו נמכרים שטרות אלו בשוויים כפי הסך הנקוב בהם, אך אח"כ כשלא פרעו את כל השטרות מיד היו רגילים למוכרם בהפחתת ארבעה אחוזים מהסך הנקוב בהם, אם מלוה לחבירו שטר זה והלוה מתחייב לפרוע במעות מזומנים כפי הסך הנקוב בשטרות אסור, אך יש בזה מחלוקת אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית (שמש צדקה בפת"ש).

(ג) מותר למכרם - וצריך שהקונה יעשה בו קנין כדין מכירת חובות⁴²³, שאם הוא מלוה על פה יקנה לו המלוה את החוב במעמד שלשתן [המלוה, הלוח, והקונה]⁴²⁴, ואם הוא מלוה בשטר יקנה לו ימסור לו את השטר חוב ויכתוב לו שטר נוסף שמקנה לו את החוב וכל שעבודיו⁴²⁵, ואם הלוח הוא גוי שאי אפשר להקנות חובות שלו⁴²⁶, יאמר המלוה לקונה שהוא מוחל על החוב לגוי אלא שלא יודיע על כך לגוי, וכשהגוי יפרע את חובו למלוה

אך י"א שאין דינו של צ'ק כשטר חוב אלא הוא רק הוראת תשלום לבנק, וא"כ אין בזה כל דין מכירת שטרות, ולכן מה שהחלפן נותן למוכר הצ'ק נידון כהלואה, שהרי לא קיבל בתמורה שוה כסף, שהרי הצ'ק הוא רק הוראה לבנק שישלמו לו כסף, וממילא מה שפורע אח"כ את כל הסכום הכתוב בצ'ק הוא רבית, ומ"מ מותר לתת לחלפן דמי טירחה על מה שפורט את הצ'ק, משום ששכר טירחה אינו עבור המתנת המעות, אך מותר לתת לו רק כפי השיעור שהוא לוקח על פריטת צ'ק מזומן, שהרי הטירחה שווה בשניהם, ואילו על המתנת המעות אסור לו להוסיף (חוט שני פט"ז עמ' קט"ו).

⁴²¹ מותר למכור שטר חוב שזמן הפרעון עוד חודש בתנאי שהקונה ישלם עכשיו חצי מהדמים ובעוד חצי שנה ישלם את החצי השני, וי"א שאף ללוח מותר לפרוע עכשיו חצי מהדמים ע"מ שיפרע את החצי השני רק בעוד כמה חדשים, כמב' בש"ע שאף ללוח מותר לקנות חובו בפחות (שער דעה), אך י"א שהלוח עצמו אסור לו לעשות כך וצ"ע (שארית חיים בדרכ"ת), ויש להחמיר (קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ס"ג).

⁴²² ולכן הקונה בית שיש עליו משכנתא על ישראל המוכר, דהיינו שהמוכר קיבל הלואה ברבית מבנק של גוים או ע"פ היתר עיסקא כשקנה את הבית, ועכשיו כשמוכר את הבית לישראל השני מתנה שמעכשיו הקונה משלם את המשכנתא לבנק כל חודש וחודש יש בזה איסור רבית וצריך לכתוב היתר עיסקא ביניהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ד).

⁴²³ י"א דאף אם לא חל הקנין מותר לגבות כל השט"ח (חור"ד, מחנ"א רבית סי' ל"ג, שו"ת נחלת דוד סי' ז'), אך הרבה פסקו כדעת הש"ך דצריך קנין כדין (שו"ע הרב סנ"ז, חכמ"א כלל קל"ט ס"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ד, בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות כ"ב).

⁴²⁴ דהיינו שהמלוה יאמר ללוח בפני הקונה החוב הזה שאתה חייב לי יהיה שייך לקונה זה (חכמ"א שם).

⁴²⁵ אך אם לא נכתב בשטר שם המלוה, אלא נכתב סתם שהלוח חייב למוסר כתב זה, מספיק שהמלוה ימסור לקונה את השטר חוב, אך אינו צריך לכתוב לו שטר נוסף על מכירת החוב (חכמ"א שם).

וכן אם יש מנהג הסוחרים בקניית השטרות מועיל (שאילת יעב"ץ ח"א סי' ל"ט, בן איש חי שם אות כ"ג), ולפ"ז במכירת צ'ק מועיל לעשות הסבה [כתיבת שם המקבל מאחורי הצ'ק] שכך הוא מנהג הסוחרים (ברית יהודה פט"ו הערה ד').

⁴²⁶ י"א שאף חוב בשטר של גוי א"א למוכרו לאדם אחר (ש"ך סי' קס"ח ס"ק ס"א), אך י"א דיכול להקנותו כמו חוב של ישראל (כן מב' בחכמ"א שם, וראה מה שכתבנו לעיל סי' קס"ח בהערה 77 אך י"א שחוב של גוי).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

אני לא אזכה במעות לעצמי אלא אתן את המעות לך, ומעכשיו אני פטור מלפרוע לך את המעות שנתת לי. ואין חילוק אם מוכר לו כל החוב או רק חלקו (ש"ך).

(ט^ז) ובלבד שיהא אחריות וכו' - ואפילו אם מקבל על עצמו אחריות של המעות שהקונה נתן אסור, אע"פ שאינו מקבל על עצמו את אחריות כל שווי השטר (ש"ך)⁴²⁷.

(ט^ח) אבל אחריות וכו' - וכן מותר לו לקבל אחריות אם לא יוכל לקבל את כספו מחמת גזירת המלך (ש"ך)⁴²⁸, ובכה"ג מותר לו לקבל אחריות גם על הרבית שהלוה הגוי התחייב לתת (רע"א)⁴²⁹.

(ט^ט) מחזיר לו מעותיו - דהוא כשטר שיש בו רבית שיכול לגבות את הקרן (ט"ז).

(ט^י) אסור וכו' - שדוקא לקנות מהמלוה את החוב מותר שנחשב כקנין שקונה את חובו, אך אם נותן לאדם אחר כסף ע"מ שיפרע את חובו למלוה, כסף זה הוא הלוואה ומה שאח"כ אותו אדם פורע למלוה את כל חובו של הלוה נחשב שנותן רבית ללוה, והוא רבית גמורה (ש"ך).

(ט^{יא}) שקול עלי לאומנות - דהיינו שהמלך יאנוס אותו לשלם לו שלש מאות זהובים, ועכשיו הוא נותן לאדם אחר מאתים זהובים כדי שישלם במקומו את מס המלך אסור, ורק אם אומר "מלטני מן האומנות" שהמקבל אינו מתחייב לפרוע את חובו אלא מוטל עליו רק להציל אותו מאונס המלך מותר, כיון שיתכן שיתן למלך פחות ממה שאותו אדם נתן לו, וגם אין כאן חוב אלא אונס של המלך (ט"ז).

ה. ש"באם הקהל צריכים מעות ימכרו עזר היין או הבשר לשנים או שלשה מיחידי הקהל לפרוע הסך לזמנים ידועים, והקונים יתחייבו לקהל בשטר⁴³⁰, ואחר כך ימכרו הקהל החוב ההוא למי שיתן להם המעות מיד.

(ט^{יב}) עזר היין - היינו שקונה זכות בלעדיות למכירת יין, ולשאר אנשים מהקהל אסור למכור יין (ט"ז).

ו. ש"גהיו חמריו ופועליו תובעים אותו בשוק, ואמר לשולחני תן לי דינר טבוע (פירוש דינר שיש עליו צורה ויוצא בהוצאה) לפרעם ואתן לך יותר משווי מעות ש"דשאינם טבועות שיש לי בבית, מותר, ש"והוא שיש לו כל דמי הדינר. הגה: ולי נראה מדברי האשכנזי והתוספות לחון כריך שיהיו כל דמי הדינר כידו אלף אפי' מעט מהם כמו בהלואה סאה צסאה ללעיל סימן קס"ב, וכן הוא בקל"ת ספרי הטור והוא הנכון ללעתי. ש"יכול זה לא שרי אלף דינר צמעות דהוי דרך מקח וממכר, אבל מעות צמעות דהוי בהלואה אפילו יס לו הכל אסור.

(ט^{יג}) ואמר לשולחני - דוקא לשולחני מותר לומר כך בסתמא, אבל לאדם אחר צריך שיאמר בפירוש בלשון קנין (ש"ך).

(ט^{יד}) מעות שאינם טבועות - אך מעות טבועות, אפילו אם הם סוג מטבע אחר ממה שקיבל ממנו בתחילה, אסור (ט"ז, ש"ך)⁴³¹.

⁴²⁷ ו"א שאף שאין מוחים ביד הנוהגים להתיר גם אם קיבל עליו המוכר אחריות הקרן והריוח, מ"מ ירא שמים יזהר שרק אחריות הקרן תהיה על המוכר ולא אחריות הרבית, והמחמיר גם בזה תבא עליו ברכה (בן איש חי שם אות כ"ד).

בכל גווני שמקבל על עצמו אחריות האסורה, אף אם קיבל אחריות רק על הרבית, לא הוי רבית קצוצה אלא רק אבק רבית (פנים מאירות בגליון מהרש"א), אך י"א דהוי רבית קצוצה (פרישה, מהרי"ט בדרכ"ת).

⁴²⁸ אך יש שכתבו לאסור בזה (חכמ"א שם), [וצ"ע דברשב"א מבואר להתיר בזה, והחכמ"א לא ציין מקור לדבריו, ושמה הוא ט"ס].

⁴²⁹ אך באחריות מחמת המוכר, מותר לו לקבל אחריות רק על המעות שהקונה נתן, אך לא על כל סכום השטר (מהרי"ט בגליון מהרש"א). ויש שחילקו בין סוגי האחריות, שאם נמצא שהשטר כבר פרוע, אינו מקבל אלא רק את המעות שנתן, אבל אם הבע"ח של המוכר טרף צריך המוכר לשלם אף את התוספת שהשטר שווה עכשיו יותר מבשעה שקנה אותו (חור"ד).

⁴³⁰ משום דאם לא יכתבו שטר לא יחול קנין זכות זו דאין בזה ממש, ועוד שאינם חייבים לשלם עכשיו את כל הסך, ורק אם מתחייבים על כך בשטר מותר (אבני נזר יו"ד סי' ר"ח).

⁴³¹ אך י"א דהכל תלוי אם פורע לו אותו מין מטבע או מין אחר, דאם קיבל ממנו מטבע כסף ע"מ לפרוע מטבע זה מותר, אך ע"מ לפרוע מטבע אחר של כסף, כגון שקיבל סלע ע"מ לפרוע דינר, אסור (בית מאיר).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(כב) ולי נראה וכו' - אך האחרונים חולקים וסוברים שאין להתיר להוזיל אלא כנגד מה שיש לו בבית (ט"ז, ש"ך), או אם יצא השער שמותר אפילו אם אין לו כלום כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א⁴³² (ש"ך), ולכן מה שנוהגים שהלוה כותב שמוכר למלוה בזול סך של מתכת כסף שיש לו בבית אך ידוע שאין את זה ללוה אלא שהמלוה סומך על מה שהלוה הודה שיש לו, הוי איסור דאורייתא שהרי לא מועיל מה שהודה בשקר (ט"ז), אך אם יש לו אלא שהמלוה אינו יודע מותר כמבואר לעיל סי' קס"ב ס"ב⁴³³ (יריעות האהל בפת"ש). אך אם יש ללוה מעט מטבעות בביתו, כגון שמכר לו שוה ששה בחמשה אם יש לו אחד ומעט יותר מותר, ויקנה לו בפרוטה את הדינר ומעט יותר שיש לו שזה מכירה בהוזלה כשיש לו את הכל, וכנגד החמשה פחות פרוטה מתחייב לתת לו כפי שויים באמת, אך כל זה רק אם לא מוזיל הרבה על מה שיש לו, שאם מוזיל לו הרבה אסור משום שזה מחמת ההלוואה של כל שאר הסכום שנתן לו (תפארת למשה ומהר"י הלוי ברע"א)⁴³⁴.

(כג) אלא דינר במעות - דוקא אם המעות אינם טבועות שהם מין אחר וכנ"ל (ש"ך).

(כד) אבל מעות במעות - אפילו אם שניהם אינם טבועות ויפרע לו יותר, וכן פירות בפירות אם הם מין אחד, אסור, שכל מה שהותר הלוואת פירות זה רק באותה כמות, דהיינו שלווה סאה ופורע סאה, אבל להחזיר יותר אסור⁴³⁵. כל המבואר בסעיף זה הוא רק אם לא דיברו בלשון הלוואה, אבל אם אמר לו "הלוה לי" אפילו בשני מיני פירות באותה כמות שלווה סאה ופורע סאה אסור, כמבואר ברמ"א לעיל סי' קס"ב ס"ה (ש"ך).

ז. ש"אם קונה דבר ששוה י"ב בבי"ב⁴³⁶ בשביל שמקדים המעות, אם ישנם ברשות מוכר⁴³⁷ אלא שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח מותר⁴³⁸, ואם אינו ברשותו אסור אפילו יש לו מאותו דבר הקפה ביד אחרים⁴³⁹. הגה: עי'ונלמן המוכר לומר שיש לז"ל⁴⁴⁰. עי'וכל זה לא שרי

ולכן [למבואר בש"ך] י"א שהנותן שקלים כדי לקנות דולרים בזול והמוכר יתן לו את הדולרים רק לאחר זמן ראוי להחמיר אף אם יש למוכר את כל הדולרים, אבל אם אין מחיר הדולרים קבוע כל כך ואינו מוזיל הרבה ואפשר לתלות שזה מחירם מותר [אע"פ שהוא מהסוברים שדולרים באר"י אין דינם כמטבע ואסור הלוותם אלא אם יש ללוה מעט, ראה לעיל סי' קס"ב **הערה 132**] אך אם אין מחירם קבוע כל כך ואינו מוזיל לו הרבה ואפשר לתלות שזהו מחירם מותר כמבואר ברמ"א לקמן ס"ז (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ז), אך י"א שכל מטבע שאינה יוצאת בהוצאה במקום זה דינה כמטבעות שאינם טבועות, ומותר לקנותם בזול אם יש למוכר את כל המטבע חוץ (ברית יהודה פכ"ג סי"א).

⁴³² אך בכה"ג מותר למכור רק כפי השער ולא להוזיל לו (לבוש במקור מים חיים).

⁴³³ ועיי"ש בד"ה לפרוע סאה בסאה דלכתחילה לכל הדעות צריך שידע המלוה את סיבת ההיתר. ובאמת כאן אי"ז הלוואת סאה בסאה אלא קנייה, ועיי' לעיל סי' קס"ג **הערה 16**) שנחלקו בזה אם צריך ידיעת הקונה או לא.

⁴³⁴ וי"א דכיון שהשאר נשאר עליו חוב שוב אסור לו להוזיל אפילו מעט כמבואר בסי' קס"ו ס"א (שער דעה), אך יש שכתבו שזה דוקא בהלוואה אבל כאן דהוי מכירה מותר למכור לו בזול (חי' רע"א ב"מ ס"ד ע"ב).

⁴³⁵ והוי רבית קצוצה אפילו אם מזכיר לשון מכירה (חכמ"א כלל קל"ב סי"ב), אך עיין לעיל סי' קס"ב בד"ה אסור ללוות דיש מתירים אם אומר בלשון מכירה, ועיי"ש דעות החולקים בהערה **137**. אם עשו קנין סודר שנקנה למלוה מיד המעות שביד הלוה, וגם לא אמרו בלשון הלוואה אלא רק "תן לי ואני אתן לך" מותר (חור"ד).

⁴³⁶ ואף אם מוזיל יותר משיעור זה מותר אם יש למוכר ברשותו, כיון שנחשב שקנה מיד את החפץ (גידר"ת שער מ"ו ח"ג ס"ל).

⁴³⁷ אם הפירות בעיר אחרת, י"א שאסור (מחנ"א סי' כ"ט במקור מים חיים), וי"א שמותר (ערך לחם למהריק"ש).

⁴³⁸ אם החפץ ברשותו אלא שמחוסר ב' מלאכות יש שאסרו להוזיל (ש"ך סי' קע"ה סק"ז), אך י"א דבמחוסר ב' מלאכות מותר אף להוזיל, אך אם מחוסר ג' מלאכות אסור (הגר"א שם סק"ה, חכמ"א כלל קמ"א ס"ג), ולמעשה יש שנקטו לאיסור אף במחוסר ב' מלאכות (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ו, ברית יהודה פכ"ג ס"ו, רבית הלכה למעשה פ"ט ס"ח).

⁴³⁹ ואפילו אם המוכר הזמין את החפץ אצל אחרים ויש לו התחייבות גמורה מצד הסוכן או הספק שיתן לו את החפץ כשירצה, אסור למוכר להוזיל לקונה בגלל שמשלם מראש (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ו).

המזמין מוצר אצל בעל מלאכה כגון רהיטים אצל נגר וכדומה, ומשלם לו מראש, יכול להוזיל כרצונו על שכר העבודה כמבואר בשו"ע לקמן סי' קע"ו ס"ח, אך על החומרים אסור להוזיל אלא אם

מאיר הדעה על הלכות ריבית

אלא בסתם, אבל אם מפרט לומר אם תתן לי עכשיו אתן לך ז' ואם לאחר זמן ז' אסור⁴⁴¹. פ' אכל זה דבר ששומתו ידוע, אבל אם אין שומתו ידוע אפילו אין לו פרי, ובלבד בסתם אבל לא במפרט.

(כ) אם ישנם ברשות מוכר - שמדאורייתא מעות קונות, ואף קונה לענין שאם יחזור בו מקבל מי שפרע, ולכן נחשב שקנה את זה מעכשיו קנין גמור (ט"ז).

(כ) אסור - למכור בפחות, אבל בשוויו מותר דוקא אם יצא השער, אבל קודם שיצא השער ואין לו את הפירות אסור אפילו אם מוכר בשוויו, כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א⁴⁴² (ש"ך). ואם עשה כן והתקיים המקח בקנין סודר וכדומה, המקח קיים ויתן לו המוכר לפי השער בלי ההוזלה, אך אם לא עשו קנין אלא רק קנין המעות, אע"פ שמעות קונות שהחזיר מקבל עליו מי שפרע, כיון שהמקח נעשה באיסור הוא בטל לגמרי, והמוכר צריך להחזיר לו את כל המעות מיד, ואינו יכול לומר שיתן לו את הפירות לפי השער בלי ההוזלה. ואם עבר המוכר ונתן לו את הפירות עם ההוזלה, הקונה אינו צריך להחזיר משום שזה אבק רבית שאפילו אם בא לצאת ידי שמים אין צריך להחזיר (תשב"ץ בפת"ש), אך לפי מה שכתב השו"ע בסי' קס"א ס"ב צריך להחזיר לצאת ידי שמים (פת"ש).

(כ) הקפה - אבל אם יש לו פקדון ביד אחרים מותר (ש"ך).

(כ) אם אין שומתו ידוע אפילו אין לו שרי - יש חולקים שלעולם אסור משום החשש שמא יתייקר כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א, אלא שאם עשו כך ובסוף לא התייקרו הפירות, אם היה דבר שאין שומתו ידועה אין לאסור מחמת שהוזיל לו ומותר לקבל כפי מה שפסק עמו (ט"ז), ו"א דמיירי שיצא השער ולכן אין איסור מחמת הפסיקה, אך אם לא יצא השער אסור (ש"ך), אך י"א שאם יצא השער הוי כמפרש לו שמוזיל אם ישלם מוקדם ואסור, ולא מועיל מה שאין שומתו ידועה⁴⁴³ (תפארת למושה ברע"א)⁴⁴⁴.

יש לו את כל החומרים בדיוק כמו שמזמין אצלו עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב נ'), ולכאורה היינו דוקא אם מפרש לו שההוזלה היא עבור שכר העבודה].

הקונה דירה שאינה בנויה אצל קבלן ונותן לו כסף מראש על חשבון מחיר הדירה, צריכים לעשות היתר עיסקא ביניהם, או להתנות שכל כסף שנותן לו יקנה תמורתו חלק מהקרעק ומה שכבר בנוי עליה, כפי ערך הכסף שנותן, או שמשלם על חשבון חומרי הבניה שיש ביד הקבלן בשעה זו (פסקי הגר"ש אלישיב נ"ד, רבית הלכה למעשה פ"ז סנ"ח), ואם אינו מפרש שאם ישלם אח"כ ישלם יותר י"א שמותר כמבואר ברמ"א כאן, ומ"מ צריך להזהר ולעשות היתר עיסקא כדין (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ב).

הקונה כרטיס של הרבה נסיעות ומקבל על זה הנחה, אין בזה איסור רבית, משום שאין עיקר ההנחה עבור ההמתנה לקבלת התמורה, שהרי הוא יכול לנצל את כל הנסיעות באותו יום, אלא ההנחה היא משום חסכון הזמן של הנהג, וגם משום שזה עלול ללכת לאיבוד (פסקי הגר"ש אלישיב נ"ג), ויש שהוסיפו שההנחה היא גם מחמת הקנייה המרוכזת ולא מחמת הקדמת המעות (קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ד, ברית יהודה פכ"ג הערה כ', רבית הלכה למעשה פ"ט סכ"א). וכן יש להקל בהנחה בתשלום מראש על דמי מנוי לעיתון שההנחה היא עבור התשלום במרוכז (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ו ס"ד, רבית הלכה למעשה שם סכ"ב), אך יש שכתבו לאסור בדמי מנוי לעיתון בלי היתר עיסקא (קיצור דיני רבית המצויים שם).

המשלם מראש על ספר שעדיין לא יצא לאור ומחמת כך מקבלו במחיר מוזל, נהגו להתיר משום שיש בזה צורך מצוה שעל ידי זה אפשר למחבר להוציא את הספר לאור (קיצור דיני רבית המצויים שם, וע"ע שו"ת מנחת שלמה תניינא סי' ס"ט).

מותר לשלם תשלום מראש לעיריה עבור חוב ארנונה ולקבל עבור זה הנחה, משום שנחשב שזה החוב מתחילה (פסקי הגר"ש אלישיב נ"ב, ברית יהודה פכ"ג ס"ז, רבית הלכה למעשה שם סכ"ג).

⁴⁴⁰ אך אם ידוע שאין לו או שהוא בחזקת שאין לו אסור שלא מועילה הודאתו לשקר (שו"ע הרב סכ"ג).

⁴⁴¹ ומ"מ מותר אף בהוזלה גדולה, אע"פ שלענין מכירה ביוקר כתב השו"ע בסעיף א' לאסור אם מעלה הרבה משום שנחשב כמפרש, מ"מ במכירה בהוזלה מותר (גידות שמ"ו ח"ג ס"ל).

⁴⁴² ויש שכתבו לחלק שכאן מדובר שהתחייב לתת לו את הסחורה מיד אלא שאין לו ברשותו והולך לקנות מאחרים, ובזה מותר אפילו אם לא יצא השער כיון שלא חוששים שיתייקר בינתיים, אבל אם פסק עמו לתת לו בעוד זמן מסוים חוששים שמא יתייקר ואינו מותר אלא אם יצא השער (תפארת למושה).

⁴⁴³ ויש שביארו דמיירי בדבר שאין שומתו ידועה כגון בהמות, שאע"פ שיצא השער באופן כללי, אך א"א לומר את מחירה של כל פרה ופרה אלא אם רואים את הפרה שהיא בכלל הפרות שיצא עליהם השער, ובזה אין לחוש שהשער יתייקר וכן מותר להוזיל כיון שאין שומתה של כל פרה ידועה (חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ה. שכאמקדים לבעל הגנה מעות דמי עשר דלועים אלו שיתנם לו כשיהיו בני אמה בזו אף על פי שעתה בני זרת בזו מותר. (פ"ק ה"א וממילא ק"א רצו וגם כזר גדלו קל"ת).

(כ"ט) דמי עשר דלועים אלו - דוקא אם נתן לו אח"כ אותם דלועים שהיו בשעה שפסק עמו, אבל אם נתן לו אחרים אסור (ט"ז, ש"ך).

ט. שבגההולך לחלוב עיזיו לגזוז רחליו לרדות כוורתו, ואמר לחבירו מה שעייזי חולבות מה שרחלי גוזזות מה שכוורתתי רודה מכור לך המדה בכך וכך ומוזיל גביה בשביל הקדמת המעות אסור⁴⁴⁵, אבל אם אמר לו כל מה שעייזי חולבות ורחלותי גוזזות וכוורתתי רודה הן רב הן מעט מכור לך בכך וכך מותר, שהוא קרוב להפסד כמו לשכר.

(ל) אסור - ואין זה דומה לדלועים שבסעיף ח' שמותר, משום ששם הדלועים עצמם שנמצאים עכשיו גדלים עוד, אבל בחלב מה שיתווסף אחר כך אינו מחמת החלב שנמצא עכשיו בבהמה (ט"ז, ש"ך).

י. שכאסור לקנות פרי הפרדס קודם שיגמר ויתבשל, מפני שזה שמוכר עתה בעשר הוא פרי ששנה עשרים כשיגמר, נמצאת התוספת בשביל ההקפה⁴⁴⁶. (פ"ק ה"א וממילא ק"א רצו וגם כזר גדלו קל"ת, לאין דרך למכור פירות פרדס כן). שכאבל מותר לקנות עגל בזול ולהניחו ביד המוכר עד שיגדל שאם ימות או יכחיש הוא ברשות לוקח⁴⁴⁷ והמיתה דבר מצוי תמיד.

(ל"א) דאין דרך למכור פירות וכו' - אבל בדלועים הדרך לקנות כשהם קטנים ואם כן כפי מה שהוא קונה אותם עכשיו כך הם נמכרים בשוק וזה שויים, ומה שבעל השדה מניח אותם לגדול זה נעשה מאליו. ומה שבמשכנתא דסורא מבואר לעיל סי' קע"ב ס"א שמותר הוא משום שקונה את הקרקע מעכשיו לפירותיה, אבל בפרדס אינו זוכה בשום דבר וא"כ המעות הם בהלואה אצל המוכר עד הבציר⁴⁴⁸ (ט"ז).

יא. שכאמקדים מעות לבעל הכרם על השריגים ועל הזמורות לכשיכרתו שהם ביוקר והוא קונה אותם בזול עד שיבשו ויכרתו אסור, אלא אם כן הפך בהם כשהם מחוברים שנמצא בקונה אילן לזמורותיו.

(ל"ב) על השריגים ועל הזמורות וכו' - שגם בזה אין הדרך למכור כך, וכדלעיל סעיף י' (ט"ז).

⁴⁴⁴ והרבה מהאחרונים הסכימו לפסק הרמ"א, דבדבר שאין שומתו ידועה לא אסרו חכמים שמא יתייקר כיון שהדבר לא ניכר שמוסיף לו (באר הגולה, תפארת למשה, ברכ"י, שער דעה, חכמ"א כלל קל"ט ס"ד ובבינ"א ח'). וכן עיקר (ברית יהודה פ"ג ס"ג, רבית הלכה למעשה פ" ס"ד). אך כל היתר זה הוא רק אם אינו מוזיל לו הרבה (קונטרס הסמ"ע אות י"ט), והיינו עד שיהיה י"ב בל', וכעין המבואר לעיל ס"א **בד"ה במעלהו מעט** עד כמה נחשב מעלהו מעט (ברית יהודה שם הערה ט'), והיינו עד הוזלה של עשרים אחוז, אך הוזלה של יותר מעשרים אחוז אסור (רבית הלכה למעשה שם ס"ו). י"א שאף בתשלום מראש בלי הוזלה שמתירים בדבר שאין שומתו ידועה, כל היתר הוא רק אם אין דרכו להתייקר הרבה (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ב).

י"א שמיירי רק אם דיברו על חפץ מסוים ואם לא יהיה לו יחזיר המוכר את הדמים, אך לא התחייב לספק לו חפצים אחרים ממין זה, ובזה אין איסור פסיקה כיון שלא התחייב בחוב הגוף לספק לו את החפץ, ובזה אם אין שומתו ידועה מותר (חור"ד).

⁴⁴⁵ אם מוכר לו בהוזלה רק את החלב שיש כעת בגוף הבהמה, י"א שמותר בכל גווי מטעם יש לו כמבואר לעיל ס"ז [אך כיון שזה מחוסר מלאכה א' של חליבה תלוי בב' דעות שהובאו לעיל **בהערה 47**]. אם מוכר את החלב כפי שוויו אם יצא השער של החלב מותר למכור כמה שירצה כדין פסיקה ביצא השער, כמבואר לקמן סימן קע"ה ס"א (ברית יהודה פ"ה הערה ד').

⁴⁴⁶ ואף אם כל האחריות של הפסד על הקונה אסור כיון שבפרדס יש עבודה והמוכר מפסיד וגם שאין דרך למכור כך, אך אם קונה עובד בפרדס מותר (חור"ד).

⁴⁴⁷ ומחמת כך מותר אע"פ שמתנים שהטירחה בגידול והמזונות על המוכר (עצי לבונה, חור"ד), אך אם הטירחה והמזונות הם על הקונה מותר אף אם אינו מקבל על עצמו אחריות מיתה (חור"ד).

⁴⁴⁸ ואם עשה קנין בפרדס לפירותיו והחזיק בגוף הקרקע י"א שמותר אף בפרדס (כס"מ ביד אברהם), אך י"א שאסור כיון שהמוכר עדיין טורח בפרדס ניכר שאין כאן מכירה (מחנ"א הל' רבית סי' ל'), ויש שכתב שהוא ספק (חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

יב. שכהשומרי השדות שבעלי השדות חייבים ליתן להם שכירותם מיד אחר הקציר אסור להוסיף להם בשכר כדי שימתינו⁴⁴⁹ אחר דישה ומירוה (פירוש טהרת התבואה מן הקש ועשותה כרי, שוין פני הכרי בלוח) אלא אם כן יסייע לדוש ולהבר⁴⁵⁰.

(ל^ב) אלא אם כן יסייעו לדוש ולהבר - משום שלא נגמרה השכירות עד אותו זמן שסיימו פעולה זו, ושכירות אינה משתלמת אלא בסוף, ולכן אף אם יתנו אז יותר ממה שמגיע להם בשכירות של הדישה והברה מ"מ הוא מוזיל להם בזה (ט"ז).

יג. שכמותר להקדים מעות על יין בשעת הבציר על מנת שיתן לו יין טוב בניסן, שלוכן מותר להקדים מעות על חבית ידוע של יין⁴⁵¹ ולהתנות עם המוכר שאם יוזיל או יתייקר עד זמן מכירת היין יהיה ברשות הלוקח שלא יאמץ יחמיץ יהיה ברשות המוכר⁴⁵², אבל אם אין הלוקח מקבל עליו אחריות הזול אסור⁴⁵³ אפילו מושכו לרשותו.

(ל^ב) מותר להקדים וכו' - מיירי שלא יצא השער ויש לו חבית יין⁴⁵⁴, ואע"פ שבכל הפירות אם יש לו פירות אלו מותר להקדים ולשלם על כל הפירות אע"פ שהמוכר מקבל על עצמו את כל האחריות כמבואר לקמן סי' קע"ה סעיף ד', אך ביין שרגיל להחמיץ ויתכן שכולו החמיץ לא מועיל זה להתיר⁴⁵⁵ (ט"ז, ש"ך), ועוד כיון שצריך להביא לו דוקא מהיין שלו ואינו יכול לקנות יין אחר לתת לו, אסור למוכר לקבל על עצמו את כל האחריות (ט"ז), ויש שכתבו משום שהתנו מתחילה שהמוכר לא יתן את היין עד זמן ידוע (שטמ"ק

⁴⁴⁹ יש שפירשו שמדובר שיש שער ידוע לשכר הפועלים, ולכן אסור להוסיף להם ע"מ לשלם באיחור, אך אם אין השער ידוע מותר להתנות כך מראש כמבואר לעיל סעיף א', או שמדובר שכבר שכרם ועכשיו רוצה לאחר בתשלום ולהוסיף מחמת כך (חור"ד), ויש שפירשו שכבר המתין מלשלם את שכרם וכיון שמפרש שמוסיף מחמת כך אסור, אבל אם נותן בסתם מותר [ועיין לעיל סי' ק"ס סעיף ד' בד"ה רק דרך] (שער דעה).

⁴⁵⁰ אם נשתנה ערך הכסף בין זמן סיום המלאכה לזמן התשלום יש שצידדו להחמיר בזה, אך בחוב של מילגת כולל בדולרים או המבטיח מתנה לאברך או ילד עבור לימודם יכול לשלם כערך הכסף בשעת הפירעון, כיון שזה לא נחשב כלל כחוב עי"ש (חוט שני פ"ז). אם הפועל דורש תוספת קנס עבור העיכוב במשכורת כפי חוק הלנת שכר אסור (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה ט"ו) [אלא אם חתמו על היתר עיסקא ביניהם].

אם נתן כלי לאומן ולא בא לקחתו בזמן, מותר לאומן להוסיף לו בשכרו ואף מותר לפרש כן מתחילה שאם יאחר ישלם יותר, כיון דשעת התשלום היא רק כשלוקח החפץ (ברית יהודה השלמות לפרק כ"ו).

⁴⁵¹ ו"א דוקא אם משלם לו כפי שויה, אך אם מוזיל אסור (הג' מרדכי בב"י), ויש שהביאו דעה זו לדינא, וביארו משום שאם הוזיל לו לא מועיל שהקונה קיבל עליו אחריות הזול, כיון לא שכיח שיוזל היין כ"כ יותר ממה שהוזיל לו (מחנ"א סי' כ"ט, וראה גם כהונת עולם), אך רוב האחרונים לא הזכירו זה וצ"ע (ברית יהודה פכ"ד הערה ע"ג).

⁴⁵² דוקא אם מתנה כך שאם יחמיץ יהיה ברשות המוכר, דהיינו שהמוכר יחזיר את הכסף שקיבל מהקונה, אבל אם מתנה שהמוכר יתן לו יין אחר טוב אסור אם הוא קונה חבית ידועה (חור"ד), ומשמע שאם הוזל היין והחמיץ מקבל כל הדמים שנתן ולא רק כמה ששוה היין עכשיו (ברית יהודה פכ"ד הערה פ"ג, ושכ"כ בערך שי), אך ו"א שמחזיר לו המוכר רק כמה ששוה היין עכשיו (יד אברהם). והוא הדין אם שאר האחריות על הקונה אע"פ שאחריות הזול על המוכר וריוח היוקר הוא לקונה מותר (שו"ע הרב סל"ד).

אם המוכר משלם לחברת ביטוח כדי שיבטחו את חימוץ החבית נחשב כקיבל עליו המוכר אחריות החימוץ, אך אם הקונה משלם לחברת ביטוח על זה נחשב שהוא קיבל עליו אחריות החימוץ (ברית יהודה שם הערה ע"ג).

⁴⁵³ ו"א שכל האיסור שהמוכר יקבל אחריות של ההוזלה הוא רק אם אומר שאם יוזל היין יהיה ברשותו, דהיינו שיחזיר את הכסף לקונה, אבל אומר שאם יוזל היין יתן לו יותר יין כפי שער הזול מותר (חור"ד).

⁴⁵⁴ אך יש שפירשו שמדובר שאין לו יין אלא רק ענבים בצורים, וכיון שמתנה שיקבל את היין רק מענבים אלו [ואינו מתחייב לתת לו יין אחר] מותר אע"פ שהיין אינו מוכן עדיין [ומחוסר ג' מלאכות, שמבואר לקמן סי' קע"ה ס"ד שלא נחשב כיש לו להתיר], ובזה מותר למוכר לקבל על עצמו רק אחריות חימוץ ולא אחריות של שאר קלקולים (חור"ד).

⁴⁵⁵ שכיון שהמוכר קיבל עליו אחריות חימוץ, נמצא שהקונה קרוב לשכר ורחוק להפסד, אע"פ שהקונה קיבל עליו אחריות זול (עצי לבונה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

ברע"א), ורק משום שיין שנמצא מקולקל כבר מתחילה היה מקולקל אלא שלא היה ניכר לכן מותר (ט"ז, ש"ך).

על מנת שיתן לו יין טוב בניסן - ולא אומרים שהמוכר נותן לו רבית שבגלל הקדמת המעות הוא מקבל על עצמו אחריות של חימוץ, וכנ"ל כיון שיין זה כבר היה מקולקל מתחילה, אך אם המוכר מקבל עליו אחריות שאם יוזל היין יתן לו יותר אסור (ט"ז, ש"ך)⁴⁵⁶, וכן אחריות של שאר הקלקולים שבכל היין של המוכר צריך הקונה לקבל על עצמו⁴⁵⁷ (ט"ז).

בניסן - שאז הוא זמן בירור היין איזה טוב ואיזה לא טוב, ומה שהוא חומץ עכשיו כבר היה חומץ בתחילה אלא שלא היה ניכר, ויש שכתבו שזמן הבירור הוא בטבת (ט"ז, ש"ך), ומ"מ מותר להתנות כך בכל השנה (ט"ז⁴⁵⁸), וי"א שיש להחמיר שאסור להתנות על יותר מזמן בירור היין באותו מקום, כיון שיתכן שבתחילה היה יין טוב ורק אח"כ החמיץ (ש"ך).

וכן מותר וכו' - דהיינו שבכה"ג מותר אפילו בשאר ימות השנה (ש"ך), ואפילו אם מתנה כך על חבית מסוימת מותר (ט"ז, ש"ך)⁴⁵⁹.

ואם יחמיץ יהיה ברשות המוכר - ואין חילוק בזה אם הקונה משך את החבית לרשותו או השאירה ברשות המוכר (ש"ך).

אסור - כיון שהקונה קרוב לשכר ורחוק להפסד (ט"ז).

יד. שלבחבית של יין שהיא שוה עתה דינר ומכרה לו בשתים עד הקיץ⁴⁶⁰ על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח, הרי זה מותר, שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה הוה ליה להחזירה לבעלים. וכן אם מכרה לו בשתים ואמר ליה היתר על שתים יהיה בשביל שאתה מיטפל למכרה ואם לא תמצא למכרה כמו שתרצה החזירה לי, הרי זה מותר אף על פי שאם אבדה או נגנבה או החמיצה תהיה ברשות לוקח. הגה: פליכול זה כסקלץ קצצה לדמי החבית שמוכר, אבל אם מוכר לו בלח קצצה, כגון שמכר לו שבע חביות ואמר לו תשלם לי כל החביות כמו שיהיה השער צעת שחקח כל חביות, שרי אף על גב דעכשיו אינו שוה כל כך.

חבית של יין וכו' - יש שפירשו שההיתר כאן משום שאין זה מכר עד הקיץ אלא החבית עדיין ברשות המוכר, וברישא מיירי שהמוכר מקבל על עצמו את כל האחריות עד הקיץ וכדו' אם הקונה לא ימכור את החבית, אך לאחר זמן היא ברשות הקונה לכל דבר אף אם לא מכרה כלל, וכיון שהמוכר קיבל עליו את כל האחריות א"כ היא עדיין ברשותו ומותר, ובסיפא מיירי שהקונה קיבל עליו אחריות מיד, ומכל מקום מותר כיון שמה שהקונה קיבל עליו אחריות הוא משום שיכול להשתכר בה ע"י שימכור אותה ביותר משתי דינרים ואת היתרה הקונה מקבל וזה שכרו על קבלת האחריות, ואף אם הקונה מכר את החבית בשעת הזול ומשלם למוכר כפי היוקר שיהיה בהמשך מותר, כיון שעדיין החבית ברשות המוכר⁴⁶¹ (ט"ז⁴⁶²), ויש שפירשו שברישא מדובר שהקונה אינו יכול להחזיר את החבית

⁴⁵⁶ ו"א שכל האיסור שהמוכר יקבל אחריות של ההוזלה הוא רק אם אומר שאם יוזל היין יחזיר את הכסף לקונה, אבל אם אומר שאם יוזל היין יתן לו יותר יין כפי שער הזול מותר (חור"ד).

⁴⁵⁷ היינו קלקול מצוי שיהיה כנגד קבלת אחריות של המוכר על החימוץ שגם הוא מצוי, אך קלקול אחר שאינו מצוי מותר למוכר לקבל על עצמו שהרי הקונה קיבל על עצמו אחריות אם היין יוזל. וכן אם לא היה קלקול אלא רק בחלק מהיינות, צריך המוכר לתת לו מהיין הטוב שנשאר לו (חור"ד).

⁴⁵⁸ וכן כתב החור"ד.

⁴⁵⁹ ויש שתמהו ע"ז (חור"ד).

⁴⁶⁰ דהיינו שנותן לו את החבית מיד והקונה ישלם לו עד הקיץ שתי דינרים אע"פ ששווי החבית עכשיו רק דינר אחד, ושייך לדיני מכירה בהמתנה לעיל סעיפים א' - ג'.

⁴⁶¹ אך יש שכתבו דברישא אינו מחוייב לשלם רק שוויה של החבית בשעת המכירה, ואע"פ שהיא עדיין ברשות המוכר והוא אמר לו שלא ימכור אלא בקיץ, מ"מ אם שינה דינו כגזלן שאינו משלם אלא מה ששוה עכשיו, ורק בסיפא שקיבל שכר על הטיפול במכירה חייב לשלם את כל מה שהחבית תהיה שוה בשעת הקיץ, כיון שדינו כפועל שחייב לשלם את כל השבח שהיה יכול להשיב (חור"ד), וי"א שלעולם אסור לו לשלם יותר ממה שקיבל בשכר המכירה (שו"ע הרב ס"כ, ע"פ ברית יהודה פכ"ב הערה כ"ט).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

למוכר [ומה שהוזכר כן בשו"ע אף ברישא הוא ט"ס], ומותר רק משום שהמוכר קיבל עליו אחריות אבידה או שבירה, ובכה"ג מותר אפילו אם מחזיק את המעות ברשותו בהלוואה ומשתמש בהם עד הקיץ, אבל בסיפא מדובר שהקונה יכול להחזיר את החבית למוכר, ובזה מותר אפילו אם הקונה קיבל עליו את כל האחריות, כיון שהקונה יכול להחזירה למוכר, אם הקונה משתכר בה ע"י שימכור אותה ביותר משתי דינרים ואת היתרה הקונה מקבל, וזה שכרו על מה שטורח למוכרה (ש"ך) 463.

טו. שלדמי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר, וא"ל חבירו במקום הזול תנה לי ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה ששעה שם, אם האחריות בהליכה על הלוקח אסור, ואם האחריות על המוכר מותר, שהיהוא שיתן לו שכר טרחו על הולכתה למקום היוקר, ש"וואם המוכר אדם חשוב שפוטריין ללוקח המכס בשבילו⁴⁶⁴ אין צריך לתת לו שכר טרחו.

(מ"ז) ואוליכנה למקום היוקר - ואפילו אם גם המוכר עצמו רצה להוליכה לשם מותר (ט"ז).
(מ"ב) ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני - ואפילו אם אומר שמיד כשימכור את הסחורה יפרע לו את המעות, והוא ירויח בזה שהאנשים שם יראו שמאמינים לו, מ"מ אם האחריות בהליכה על הלוקח אסור⁴⁶⁵ (ט"ז) 466.

(מ"ב) אם האחריות בהליכה על הלוקח וכו' - דכיון שקיבל עליו אחריות נחשב כמלוה אצלו ואסור לתת לו שום תוספת, אבל אם האחריות על המוכר לא מתחילה ההלוואה אלא בזמן שמוכר את הסחורה במקום היוקר, וכל השכר היקר שקיבל על הסחורה הוא של הבעלים (ט"ז).

(מ"ב) והוא שיתן לו שכר טרחו - י"א שסגי אם נותן לו שכר מועט (ט"ז) 467, אך י"א דצריך שיתן לו כל שכר עמלו ומזונו⁴⁶⁸ (ש"ך) 469.

462 ע"פ חור"ד.

463 ויש שפירשו שברישא מדובר שאחרי שהקונה ימכור את החבית יוכל להשאיר בידו את מעות המכירה כהלוואה לעצמו עד הקיץ, ולכן אסור לקונה לקבל שום אחריות עד זמן המכירה אלא כל האחריות תהיה על המוכר, אבל בסיפא לא התנו כך אלא מיד כשימכור צריך לשלם המעות למוכר, והמוכר אמר לו שמה שימכור את החבית ביותר משתים יהיה לעצמו בשכר המכירה, ולכן מותר לקונה לקבל אחריות על החבית עד הזמן שימכרנה (חור"ד, ובי' כן בדברי הפרישה).

464 והוא הדין בכל הנאה אחרת שיש לו מחמת פירות המוכר (ברית יהודה פכ"ז הערה כ"ז).
465 והיינו דוקא אם נותן לו שכר מועט על טרחתו, אבל אם נותן לו את כל השכר טירחה והלוה מתחייב לפרוע לו מיד מותר, כיון שהוא שליח בשכר שמקבל אחריות כשואל (חור"ד ס"ק כ"ג וכ"ו).
466 ע"פ חור"ד ועצי לבונה.

467 וכן פסקו החור"ד ושו"ע הרב סי"ט. ומכל מקום צריך לנכות את הוצאות הדרך מדמי המכירה של הסחורה (שו"ע הרב שם).

ולכן המלוה לחבירו בצ'קים שיש בהם טירחה להופכם למזומנים, והתמורה תהיה אצלו בהלוואה, וכן אם מעות ההלוואה במקום אחר והוא מטריח את הלוה להביאם משם, צריך המלוה לשלם לו שכר טירחה מועט. אך אם המלוה אינו צריך עכשיו למעות, ולא היה טורח בזה, והטירחה היא רק לטובת הלוה אין צריך לשלם לו שכר טירחה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"י סעיפים מ"ז - מ"ט), ויש שכתבו כל דין זה לענין הוצאות שהוציא הלוה, שבזה יש חילוק שאם המלוה היה צריך להוציאם צריך לשלם לו, אך אם הוא לא היה צריך להוציאם אלא הלוה הוציא לצורך עצמו אי"צ לשלם לו, אך לענין טירחה בלבד יש מקילים אף אם המלוה מרויח מכך (רבית הלכה למעשה פ"ו סעיפים ט' י' ובהערה י"ב).

יש שכתב שלענין הטירחה בפרעון ההלוואה מותר למלוה להטריח את הלוה לפרוע דוקא במקום שנוח לו, וכן אם הלוה לו בצ'ק מותר לו להתנות שיפרע את חובו במזומנים, ואפילו אם הלוה לו שוה כסף מותר להתנות שיפרע לו את דמיו במזומנים (ברית יהודה עיקרי דינים שם סמ"ט), אך יש שהסתפק אם מותר להלוות בצ'ק ולהתנות עם הלוה שיפרע לו דוקא בכסף מזומן (חוט שני פ"ו עמ' נ"א אות ו'), וכן יש שכתב שרק אם הטירחה בהחזרת הכסף היא טירחה מקובלת בין שני אנשים מותר ללוה לטרוח בזה עבור המלוה, אך אם היא טירחה גדולה מידי שאינה מקובלת אסור, וכן אם הדבר כרוך בהוצאות אסור ללוה לשלם זאת, אלא אם ההוצאות נגרמו רק מחמת ההלוואה (רבית הלכה למעשה שם סעיפים ט"ז - י"ח).

468 ולדעה זו אפילו אם אינו מוכר לו ביוקר אלא שביקש ממנו מעות ללוות ואמר לו שאין לו מעות אלא יש לו חפץ שהוא צריך למכרו תקח אותו ותמכור ותלוה לך את המעות עד זמן פלוני, מ"מ צריך המלוה לתת לו שכר עמלו בשלימות כדי שהלוה לא יטרח בגלל ההלוואה, אע"פ שהוא

מאיר הדעה על הלכות ריבית

טז. שליחיו החטים במדינה ד' סאין בסלע ובכפרים שש בסלע, מותר ליתן סלע לתגר⁴⁷⁰ כדי שיביא שש סאין מהכפר שלח'זמן פלוני, של'והוא שיהיו באחריות לוקח אם נגנבו או נאבדו⁴⁷¹ בדרך, ש'ואדם חשוב אסור לעשות זה, ובמיני סחורה אסור לכל אדם לפי שאין מיני סחורה מצוים בפירות⁴⁷². הגה: ש'מאין מתירין צפירות אפילו אחריות הדך על התגר המצויאם וכלכל שיתן לו ש'כר טרחו ועמלו⁴⁷³.

^(מ) לזמן פלוני - אך אם צריכים להחזיר את הפירות מיד אין כאן הלואה כלל אלא רק שליחות, ומותר לתגרים לטרוח ולקבל את כל האחריות⁴⁷⁴ (ש"ך).

^(מז) שיהיו באחריות לוקח - דהיינו מי שנתן את הכסף לתגר. שאע"פ שיש כאן הלואה שהתגר יכול לקנות בכסף זה סחורה כאן ולהביאה לשם ולמוכרה, ובשכר זה טורחים בחזרה להביא את הסחורה לכאן, מכל מקום כיון שהתגרים נהנים שעי"ז נראים כסוחרים ויכירו אותם ואף בפעם אחרת ימכרו להם בהקפה, או משום שכיון ששומעים שאינם משתכרים

טורח בשביל עצמו להשיג כסף ללוות, מ"מ כיון שמגיע מזה הנאה למלוה שרצה למכור את החפץ והיה צריך לטרוח במכירה (שו"ע הרב שם). ומשמע שאם המוכר לא היה צריך למכור את החפץ, אלא הסכים למכרו כדי שיוכל להלוות לו, אינו צריך לתת לו שכר טירחה כלל אע"פ שבדיעבד הוא נהנה ממכירת הלואה (ברית יהודה פכ"ז סוף הערה כ"ה).

⁴⁶⁹ ויש שנקטו כך, ורק אם הלואה מרויח בזה שיש לו הוצאות הדרך בשביל הסחורה שלו, וע"י שלקח את הסחורה מחבירו הוא ישתתף עמו בהוצאות הדרך, בזה די לחשב את שכרו בדבר מועט (חכמ"א כלל קל"ט סי"ח בדרכ"ת), [וצ"ע דהוא להיפך מדעת השו"ע הרב דלעיל שלענין הוצאות הדרך לכל הדעות צריך לחשב כל ההוצאות ולנכות אותם מדמי הסחורה].

⁴⁷⁰ המבקש מחבירו שיקנה עבורו חפץ בחו"ל בזול, ולא נתן לו מעות אלא השליח קנה ממעותיו ומותר לו לשלם רק כשווי בחו"ל, כיון שמיד כשהשליח קנה עבורו את החפץ נחשב שהלואה לו את המעות. ואם התנה עמו שיפרע לו במט"ח כשיחזור, מיד כשהגיע השליח לארץ נזקף חוב המשלח להיות כפי המטבע המקומי, ולכן אף אם התייקר המט"ח בינתיים יגבה רק כשווי בזמן שחזר מחו"ל (ברית יהודה פכ"ז הערה כ"ז*), נדפס בהשלמות עמ' תרנה), [ומש"כ שאם התייקר המט"ח מותר לקבל את הפרש היוקר רק עד זמן שהגיע השליח לארץ, צ"ע ממש"כ (פי"ח הערה ט"ו) לענין הלואת מט"ח בחו"ל ע"מ לפרוע בארץ ישראל שהולכים לפי מקום הפרעון, וא"כ אף אם התייקר המט"ח קודם שהגיע לארץ אסור לגבות את המט"ח היקר, אלא ע"פ היתרי הלואת סאה בסאה המבוארים לעיל סי' קס"ב. אך י"א שלעולם הולכים לפי מקום ההלואה, וכיון שבחו"ל המט"ח הוא מעות אין איסור לפרוע במט"ח אף אם הוא התייקר לאחר שהגיע השליח לארץ (קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"ו), ויש שהקילו שהולכים להקל בין לפי מקום ההלואה ובין לפי מקום הפרעון, ואם בא' ממקומות אלו דינו כמטבע אין בו איסור הלואת סאה בסאה, ומותר לפרוע אף אם התייקר בינתיים (רבית הלכה למעשה פט"ז סי"ח)].

⁴⁷¹ וי"א שדי אם הלוקח מקבל עליו אחריות אונסים, אע"פ שאחריות גניבה ואבידה היא על התגרים (חי' מהרא"ל).

⁴⁷² אך בזמנינו מותר לעשות כך בכל הסחורות, כיון ששייכים כל הטעמים אף בשאר מיני סחורות (חכמ"א כלל קל"ט ס"כ), והכל לפי הזמן והמקום, אם נראה שיקנה סחורה זו מהמוכר אף בשנה אחרת מותר, ואף אם קיים רק טעם א' להיתר מותר (ברית יהודה שם הערה ל"ה), וכן אם התגר מקבל חלק מן הרווח מותר בכל אופן, בין באדם חשוב ובין בשאר סחורות (שם הערה ל"ט).
⁴⁷³ וכשנותן לו שכר טרחו ועמלו מותר אפילו בשאר סחורות, ומשמע שצריך שיתן לו את כל השכר טירחה (ברית יהודה שם ס"י והערה ל"ז).

אם אחריות המעות בהליכה למקום הזול עד זמן קניית הסחורה היא על נותן המעות והתגר קונה לו במקום הזול, מותר משום שנחשב כפסיקה לאחר שקנה את הסחורה, והוי פסיקה ביש לו שמוחר אפילו להזיל כמבואר לעיל סי' קע"ג ס"ז, ומותר אף אם אחריות הסחורה בהבאתה למקום היוקר היא על התגר, וכן מותר אפילו אם התגר מתחייב לתת לו במחיר שהוא פחות משער מקום הזול (שו"ת רעק"א מהדו"ק סי' נ"ב), אך י"א דא"ז מועיל להתחייב לתת לו יותר זול משער מקום הזול, אלא רק יכול להזיל לו משער מקום היוקר, ואם אחריות המעות על הנותן יכול להתנות שתחול הפסיקה במקום הזול לפני שקנה את הסחורה, אך צריך שהתגר יתנה שהוא יכול לתת לו סחורה אחרת, אך אם מתחייב לתת לו דוקא סחורה זו שקנה עכשיו, א"כ צריך הקונה לקבל על עצמו אחריות קלקול, וכדלעיל סעיף י"ג (חזו"א סי' ע"ו סק"ב).

⁴⁷⁴ אך י"א שכל זה אם אין לתגרים שום הנאה מסחורה זו, אך אם הם נהנים שעי"ז נראים כסוחרים ויכירו אותם ואף בפעם אחרת ימכרו להם בהקפה או שאר הנאות, אסור להם להתחייב כל האחריות אע"פ שצריכים להחזיר מיד (חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

בסחורה זו יוזילו להם את הסחורה כדי שירווחו מותר⁴⁷⁵, אך אם נותנים לתגרים שכר טירחה על הבאת הסחורה מותר להם לקבל על עצמם אחריות (ט"ז).
(מ"ג) ואדם חשוב אסור וכו' - אך אם הוא מקבל עליו אחריות וגם נותן שכר טירחה לתגר מותר אפילו לאדם חשוב לעשות כך (ש"ך).
(מ"ח) ובמיני סחורה אסור וכו' - משום שדוקא בחבואה יש טעמים הנ"ל להתיר משום שתבואה היא מצויה אצל אותם סוחרים כל הזמן, אך בשאר סחורות מי שמוכר עכשיו אינו מוכר פעם אחרת ולא שייך טעמים אלו (ט"ז).
(מ"ט) ויש מתירין וכו' - אין כאן מחלוקת אלא אף הדעה הראשונה מסכימה לזה, אלא דבתחילה מיירי כשלא נתן לו שכר טרחו ועמלו ולכן אסור כשהאחריות על התגר (ש"ך).
יז. ש"מב"המולך פירות ממקום הזול למקום היוקר ואמר לו חבירו תנם לי⁴⁷⁶ ואני אתן שם פירות תחתיהם לזמן פלוני, אם יש לו⁴⁷⁷ שם⁴⁷⁸ פירות מותר, ואם לאו אסור⁴⁷⁹.
(י) אם יש לו שם פירות וכו' - כיון שמעכשיו נחשבים כשלו אע"פ שלא משך אותם, אך אם אין לו אסור כיון שבגלל שממתין לו נותן לו פירות במקום היוקר (ט"ז).
יח. ש"מגלהלוות דינר זהב השוה כ' דינרים על אחריות ספינה ההולכת מעבר לים ושיתן לו בשובה כ"ד דינרים, אסור. הגה: ש"מ"יט מתירין להלוות לאחד י"ג דינרין ושיקנה זהם סחורה על היכיל ושיתן למלוה כזונו לזיתו י"ג דינרין, ובלבד שיקבל המלוה הסחורה ויוליכנה לזיתו ויהיה אחריות הדך על המלוה, דהוי כמו שיש לו חלק בריוח הסחורה הואיל ומקבל עליו אחריות, וכן נהגו צימי רש"י להקל.

(כ"א) על אחריות ספינה וכו' - דהיינו שהמלוה מקבל אחריות על המעות בכל זמן הליכת הספינה ביים, שאם לא תחזור הספינה בשלום לא יצטרך לפרוע לו, ומכל מקום אסור כיון שנותן לו מעות ומחזיר מעות נחשב הלואה (ט"ז, ש"ך), ואם המלוה קיבל אחריות הוי אבק רבית⁴⁸⁰, אך אם לא קיבל אחריות הוי רבית קצוצה (ט"ז), אך יש שכתבו שלסוברים שאסמכתא לא קונה אף אם קיבל עליו אחריות הוי רבית קצוצה, ורק אם כתב לו "מעכשיו" שבזה אסמכתא קונה הוי אבק רבית, ואם מכר לו סחורה "מעכשיו" והתנה עמו שאם הספינה תגיע בשלום ישלם לו על הסחורה יותר משוויה אך אם הספינה תטבע יפסיד הכל מותר (רדב"ז בפת"ש).

(כ"ב) ויש מתירין להלוות וכו' - אין כאן מחלוקת, אלא אף הדעה הראשונה מתירה בזה (ט"ז), ש"ך ס"ק ל"ג, משום שאין כאן הלואה אלא מכר גמור, שהמלוה זוכה בסחורה שם ביריד וכשבא לביתו מהיריד חוזר ומוכרה ללוה ביוקר (ט"ז)⁴⁸¹.

⁴⁷⁵ נחלקו הפוסקים אם צריך לתת לתגרים שכר החמרים (ב"י), אך י"א שאין בזה מח' ולכו"ע אין צריך לתת (הגר"א), ולכל הדעות אם התגרים שוכרים חמרים לצורך הבאת הסחורה צריך לתת להם את שכר החמרים, ואם אינו נותן הוי רבית קצוצה, אך אם התגרים שכרו חמרים בשביל הסחורה שלהם שלקחו למכור שם, תלוי במח' הפוסקים הנ"ל בחמרים שלהם (חור"ד).

⁴⁷⁶ ואם אומר בלשון הלואה יש אוסרים ויש מתירים (ברית יהודה פ"ג הערה ל"ד).
⁴⁷⁷ יש שהסתפקו אם צריך שיהיה לו את כל הפירות (גידו"ת שמ"ו ח"ד סל"ט), ויש שכתבו שצריך שיהיה לו הכל (שו"ת מהר"ם אלשקר סי' נ', מחנ"א בחי' על הטור כאן, חי' מהרא"ל ס"ק ל"ה בדרכ"ת), ויש שכתבו שדינו כהלואת סאה בסאה, וא"כ מספיק שיש לו מעט כדלעיל סי' קס"ב ס"ב (חכמ"א כלל קל"ט סכ"א).

⁴⁷⁸ אך אם יש לו פירות כאן לא מועיל, כיון שבגלל שממתין לו נותן לו את הוצאות הדרך והטירחה להביא לו את הפירות לשם (עצי לבונה).

⁴⁷⁹ יש שהסתפקו אם מועיל מה שיצא השער במקום היוקר (גידו"ת שם), אך יש שכתב שלא מועיל (שו"ת מהר"ם אלשקר סי' נ').

⁴⁸⁰ יש שכתבו שלדעת הרמ"א בסי' קע"ו ס"א יש להתיר אם המלוה קיבל עליו גם אחריות גניבה ואבידה, אך יתכן שזה דוקא שם שאמר בלשון שכירות אך אם אומר בלשון הלואה אסור אף אם קיבל עליו כל האחריות (חור"ד).

י"א שאף אם קיבל עליו אחריות הוי רבית קצוצה (לבוש, הגר"א).

⁴⁸¹ ויש שפירש שהלוה קונה במעות סחורה לעצמו ומוכרה למוכר במקום הזול כשוויה שם דהיינו ב"ב, והמלוה מתנה עימו שיהא חייב לקנותה ממנו במקום היוקר ב"ג כשוויה שם, ואח"כ מולך הלוה את הסחורה באחריות המלוה למקום היוקר, וחוזר המלוה ומוכרה שם ללוה כשוויה שם ב"ג, ואף אם כשהביא את הסחורה למקום היוקר הוזלה הסחורה שם, מ"מ מותר דנחשב כדבר שאין שומתו ידועה (חור"ד), ויש שכתב לאסור בכה"ג (חי' מהרא"ל).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

יג. שמהללת כ' למרין למי שיבטיח ק' שיש לו בספינה מותר⁴⁸².

(ג) למי שיבטיח וכו' - משום שאין כאן הלואה אלא כעין מכר שקונה בכ' ליטרים את קבלת האחריות הק' מעות שיש לו בספינה, ואפילו אם מקדים לשלם לו את הכ' ליטרים אין בזה איסור, שמה שמשלם בסוף ק' ליטרים אין זה תמורת הכ' שנתן לו בתחילה, אלא משום שהתחייב באחריות הק' והופסדו (ט"ז, ש"ך ס"ק ל"ד)⁴⁸³.

סי' קע"ד דין המוכר לחבירו על מנת להחזיר, ובו ח' סעיפים

א. שמוכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקע⁴⁸⁴ לא קנה וכל הפירות שאכל שמוזרבת קצוצה הוא ומוציאין אותם בדיינים⁴⁸⁵. הגה: פמ"אפילו לא התנה כך אלא שהמנהג כן צעיר שכל מי שקונה צריך להחזיר כשיהיו למוכר מעות, לכל המוכר אדעתא דמנהגא מוכר ואסור ללוקח לאכול הפירות. ש"מ אבל אם אמר לו הלוקח מדעתו כשיהיו לך מעות אחזיר לך הקרקע אינו תנאי והמקח קיים מיד לפיכך הלוקח אוכל פירות, ש"נאם כשאמר בן הלוקח חלטו ממנו המוכר וחזקו הרי הוא תנאי, אבל כל שעשאו הלוקח ואפילו בתוך המכר ושתק המוכר ולא חזקו אין זה תנאי אלא כפטומי מילי והמכר מכר הואיל שלא עשאו המוכר שהיה לו לעשותו. הגה: ש"אוכן אם מכר לו קרקע מעכשיו והמתין לו המעות, הלוקח מותר לאכול הפירות והמוכר אסור, דבשכר המתנת מעותיו קא אכיל.

⁴⁸² יש שהסתפקו במפרש שני מחירים בקניית ביטוח, שאם ישלם בתחילת השנה ישלם בזול ואם ישלם כל חודש ישלם יקר יותר, אם אסור לשלם כל חודש כיון שמשלם תוספת על המתנת המעות, או שאינו קונה את התחייבות מראש לכל השנה אלא לכל חודש ומותר (חוט שני פ"ב עמ' צ"ו), ויש שכתבו להחמיר בזה (רבית הלכה למעשה פ"ז סמ"ג), ויש שכתבו להתיר לשלם מראש בהזלה וכן מותר לשלם בתשלומים מחיר גבוה יותר, וכדין שכירות המבואר לקמן סי' קע"ו ס"ו (נתיבות שלום).

⁴⁸³ אך יש שפירשו שמוכר לו את הק' ליטרים שבספינה בעד כ', כיון שזה קרוב להפסד מוזיל לו מאד, ואם הספינה תחזור בשלום יחזור וימכרם לו בק' ונמצא שהרויח פ' (הגר"א), משום שאם לא נפרש כן, מה שמתחייב לשלם לו על הק' ליטרים הוא אסמכתא שאינה קונה (חדרי דעה).

⁴⁸⁴ וכן אם הקונה מתנה שאם ירצה להחזיר לו את המקח לאחר זמן ושיחזיר לו את מעותיו אין זה מכר גמור, ולכן אסור לקונה ליהנות מהמקח משום רבית (שו"ע הרב ס"ה).

⁴⁸⁵ ולכן מה שמצוי בחנויות שמתנים שהקונה יכול להשתמש בחפץ ואם לא ירצה לקנותו מחזירו אח"כ, ואע"פ שאין בכוונת המוכר משום שרוצה להשתמש במעות מ"מ יתכן שמצרף זה לסיבת הדבר שעושה כך ויש בזה איסור רבית, ויש למוכרים לעשות היתר עיסקא כללי ולתלותו במקום בולט (קיצור דיני רבית המצויים פ"ט ס"ה), ויש שכתבו שיתנה שכל תשלום יקנה חלק מהחפץ כשווי התשלום, שנמצא שלא הלוה כלום למוכר, שלא יתחיל לשלם עד משך זמן זה, כגון שיתן צ'ק דחוי או כרטיס אשראי לאותו זמן, דנמצא שאין כאן הלואה כלל (חוט שני פ"ג עמ' ק"ז).

וכן אם הקונה החזיר את החפץ מחמת שהיה בו פגם של מקח טעות אסור למוכר להחזיר ללוקח יותר ממה שהקונה שילם (ברית יהודה פ"ח ס"ז, קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ו), אך אם המוכר הוא סוחר או חנוני ורוצה להחזיר לו חפץ כזה, אלא שבינתיים החפץ התייקר יש להקל (ברית יהודה שם), וכן אם הקונה השתמש בינתיים בחפץ צריך לשלם למוכר שכר השתמשות, אך אם הוא חפץ קטן כגון ספר וכדומה שאין דרך להקפיד ולדרוש שכר על ההשתמשות אפילו אם המוכר לא היה נהנה מהמעות, אין צריך לשלם דמי השתמשות ויכול להחזיר לו את כל הכסף ששילם בתחילה (קיצור דיני רבית המצויים שם). ויש שכתב שמה שמצוי בימינו שהמוכרים מאפשרים להחזיר את המוצר לחנות ולהחליפו, אע"פ שהקונה כבר השתמש בו ולא מנכים את דמי השימוש, וכן שנותנים פיצויים שונים כשנמצא המוצר מקולקל, אין בזה איסור כיון שאפשרות זו ניתנת גם למי שמשלם בצ'ק דחוי או בכרטיס אשראי ולא נותן מעות למוכר, א"כ מוכח שהפיצוי והשימוש אינם ניתנים בגלל התשלום אלא מסיבות אחרות (רבית הלכה למעשה פ"ב ס"ז).

הקונה מוצר חשמלי או רהיטים בתשלומים, ונרשם בחוזה שביניהם או בחשבונית שהחפץ לא יעבור לרשות הקונה אלא בגמר כל התשלומים, אסור לקונה להשתמש בינתיים בחפץ כיון שכבר התחיל לשלם למוכר ועדיין לא קנה את החפץ, ולכן צריך להתנות שכל תשלום יקנה חלק מהחפץ כשווי התשלום, שנמצא שלא הלוה כלום למוכר, או שיתנה במפורש שחלק מהכסף ששילם הוא עבור שכירות החפץ עד שיגמור לשלם עליו והוא יעבור לרשותו (חוט שני פ"ב עמ' צ"ה).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- (א) מכר שדה לחבירו וכו' - וכן אם הקנה לחבירו חפץ⁴⁸⁶ או שטר חוב תמורת מאה זהובים ואמר לו כשאתן לך מאה ועשרים בזמן פלוני תחזיר לי אותו, הוי רבית קצוצה וצריך לחזור לו את החפץ או השטר חוב בעד מאה זהובים (מהר"י הלוי ברע"א).
- (ב) לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקעי - דוקא בלשון זה שנראה שכשיתן לו מעות תתבטל המכירה למפרע, וממילא המעות שהיו בידו הם בהלואה אצלו, אבל אם אמר לו שכשיתן לו מעות יחזור וימכור לו מותר, שהרי עד עכשיו היתה מכירה גמורה, וכ"ש אם מוכר לו מטלטלין בלשון זה שמותר שהרי בזה יש יותר חשש אחריות (נוב"י בפת"ש⁴⁸⁷).
- (ג) לא קנה - ואפילו אם הגביל את זמן החזרה, דהיינו שרק אם יחזיר את המעות עד שנה מיום הקניה יחזיר לו את השדה, אך אח"כ לא יצטרך להחזיר לו את השדה, מכל מקום אין זה מכר (בית אפרים בפת"ש⁴⁸⁸).
- (ד) רבית קצוצה הוא - מבואר שלדינא צד אחד ברכיב, [דהיינו שיתכן שלא יבוא לידי רבית, כמו כאן שאם לא יהיה לו מעות לקנות חזרה את הקרקע אכילת הפירות לא תהיה רבית], מכל מקום הוא רבית דאורייתא (ט"ז)⁴⁸⁹. אך בתחילה כיון שיתכן שלא תתבטל המכירה, כגון אם קבעו זמן עד מתי יכול להחזיר לו מעותיו ושמא לא יחזיר לו עד זמן זה, וכן בכל גווני שמא ימות המוכר ושוב אין היורשים יכולים להחזיר את המעות, לכן הוי רק אבק רבית, ורק אחרי שמחזיר לו את כל המעות והוברר שהתבטלה המכירה למפרע הוי רבית קצוצה ויכול להוציא מהקונה את כל הפירות שאכל (ריב"ש ברע"א). אך לדעת הרמ"א לעיל סי' קע"ב ס"א שמשכנתא בלא נכיתא הוא אבק רבית, אף כאן הוא רק אבק רבית (ש"ך).
- (ה) אינו תנאי - כיון שהמוכר היה צריך להתנות על כך, והיינו דוקא אם הקונה אמר כך רק לקראת סיום המקח, אבל אם אמר כך מתחילת המקח הוי תנאי (ש"ך).
- (ו) וכן אם מכר לו קרקע מעכשיו - ואף אם לא אמר לו בפירוש "מעכשיו" אלא הקונה עשה קנין כראוי ועדיין לא שילם את מעות המקח (ש"ך), והיינו דוקא אם יודעים שהמוכר אינו נכנס ויוצא לתבוע את מעותיו, או שאמר לו בפירוש שממתין לו על תשלום המעות, אבל בלא זה יש לחשוש שהמוכר יבטל את המקח ואף לקונה אסור לאכול את הפירות⁴⁹⁰, ולסוברים שהמוכר יכול לבטל רק את שאר המקח אך כנגד המעות שהוקנה נתן אינו יכול לבטל, א"כ מותר לקונה לאכול פירות כנגד מעותיו⁴⁹¹, שהרי יאמר שבוזה לא יבטל את

⁴⁸⁶ וכן כתבו רוב הפוסקים שאף במטלטלין שייך כל דין זה (גידול"ת שמ"ו ח"ב ס"ח, ט"ז או"ח סי' רמ"ו סק"ה, שו"ע הרב סנ"ד ונ"ה), אך יש שהתירו במטלטלין (לח"מ פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ה ופי"א מהל' מכירה ה"א, יד אברהם סי' קע"ג ס"ב).

⁴⁸⁷ וכו' בכרתי סי' קס"ח ס"ח. ויש שכתבו שאפילו באומר "על מנת" שתחזיר לי כיון שצריך קנין חדש בקרקע כשמחזיר לו א"כ עכשיו הוא מקח גמור ואינו הלואה, ורק אם אומר "תחזיר לי" בלי "על מנת" שאין צריך קנין חדש בקרקע, א"כ המעות הם הלואה ואסור (חור"ד, מחנ"א הל' רבית סי' י"ג בנתי"מ סי' ר"ז סק"ו, מקור מים חיים), אך יש שכתבו שאין חילוק בכל זה, ואף אם אומר שיחזור וימכור לו אסור (המקנה קידושין ו' ע"ב ובגדי ישע בדרכ"ת, שו"ע הרב סו"ס נ"ד, חקרי לב יו"ד סי' י"ח, חלקת יואב סי' כ"ג ד"ה ועוד דהרי). ולמעשה בעל מנת שתחזיר לי משמע דדעת רוב הפוסקים לאיסור, אך בעל מנת שתחזור ותמכור צ"ע למעשה (ברית יהודה פכ"ח הערה כ"ב), ואם החשש הוא לענין אכילת הפירות יש לסמוך על המתירים, אך לחזור ולמכור ביותר משוויו יש לחוש ולהחמיר (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ז הערה ט"ו), אך אם המוכר אינו יכול לבטל את המקח ורק הקונה יכול לבטל את המקח ולדרוש מהמוכר שיחזור ויקנה ממנו מותר לכל הדעות (ברית יהודה שם, קיצור דיני רבית המצויים שם).

יש שחילקו שאם יכול להחזיר את המעות ולקבל את הקרקע רק בזמן מסוים אבל קודם זמן זה אינו יכול, א"כ לא הוי הלואה אלא מקח ומותר (סמ"ע חו"מ סי' ר"ז ס"ק י"א, מחנ"א שם, מקור מים חיים), ויש שכתבו שאין להתיר בזה (חור"ד, שו"ע הרב סנ"ד).
⁴⁸⁸ וכו' בשו"ע הרב סנ"ד.

⁴⁸⁹ אך י"א שלדינא הוא רק אבק רבית (ש"ך סי' קע"ב ס"ק כ"ט, חור"ד שם ס"ק י"ב). [ובדעת השו"ע בזה, ראה גם יד אברהם סי' קס"ד ס"ד]. כל המחלוקת הוא רק בספק אם יהיה הלואה או מכר, אך אם הספק אם יהיה ריוח לכו"ע הוא רק אבק רבית (מחנ"א ובית מאיר בדרכ"ת).
⁴⁹⁰ אם הקונה נתן מקצת מהמעות, אך אם לא נתן כלל אין איסור שהרי לא הלואה כלל למוכר (ברית יהודה פכ"ח הערה נ"א).
⁴⁹¹ ברית יהודה שם הערה נ"ו.

מאיר הדעה על הלכות ריבית

המקח, אך לסוברים שהמוכר יכול לבטל את כל המקח ואף כנגד המעות שהקונה נתן, א"כ אסור לקונה לאכול אפילו מעט מהפירות (רע"א).
ב. שיימכר לו שדה במנה ובאותו יום עשה לו שטר שאם יחזיר לו מעותיו יחזיר לו שטר המכר, אם נעשה תנאי זה קודם המכר או בשעת המכר אין לו דין מכר אלא דין הלואה והלוקח חייב להחזיר כל מה שאכל, אבל אם נעשה לאחר המקח אפילו עשה אחת הרי זה מכר גמור⁴⁹², ואפילו עשה לו שטר על זה בקנין⁴⁹³ ובכל מיני חיזוקים חסד הוא שרוצה להתחסד עמו ולהחזיר לו מקחו.

(ט) מכר לו שדה וכו' - מי שהיה צריך מעות ולוה מחבירו תמורת משכונות של כסף וכדי שלא יהיה איסור רבית מכר לו אותם במכירה גמורה בתמורה למעות שקיבל ממנו, והלוה אמר לו במפורש שאע"פ שהוא יודע שהם שוים יותר מ"מ הם מכורים במעות אלו, ואח"כ המלוה הבטיח לו מרצונו שאם יחזיר לו את כספו יחזור וימכור לו את המשכונות של כסף, ובסוף המלוה [דהיינו הקונה] חזר בו ואינו רוצה לתת לו לפדות את המשכון משום שטוען שכבר קנה במקח גמור, והלוה טוען שאע"פ שכך האמת אבל הוא לא עשה כך אלא בשביל איסור רבית, הדין עם הלוה וצריך לתת לו לפדות את המשכון כיון שלא מכר לו אלא לענין היתר רווחים אבל לא קנין ממש (צ"צ בפת"ש)⁴⁹⁴.

ג. שנהאומר לחבירו קנה לי שדה מפלוני, ואמר המוכר לשליח אני מוכר לך על תנאי שיחזירנו לי כשהיו לי מעות, והשיב השליח אתה והלוקח חברים בטוב תתפשרו, אינו מוכר אלא על זה התנאי וצריך להחזירה ש"ד ומוציאים ממנו פירות שאכל. (ועיין בחשן המשפט סימן ר"ז איזה תנאי מצטל מקח).

(ח) חברים בטוב תתפשרו - ואמר כך לפני שנגמר המקח, וכ"ש אם השליח שתק ולא אמר כלום שהמוכר לא מכר אלא על דעת תנאי זה שהתנה (ט"ז).

(ט) ומוציאים ממנו פירות שאכל - דהוי רבית קצוצה, ואף לסוברים דהוי אבק רבית מכל מקום מוציאים ממנו את הפירות שאכל מדין גזל כיון שזה מחילה בטעות⁴⁹⁵ (ט"ז, ש"ך).

ד. מכר לו שדה ונתן לו מקצת [דמים], אם אמר ליה מוכר ללוקח קנה כשיעור מעותיך כל אחד מהם אוכל פירות כשיעור מעותי⁴⁹⁶.

⁴⁹² נהגו למכור את הקרקע ואח"כ המוכר חוזר ושוכר אותה מהקונה, ואחרי הקנין מתחייב הקונה שאם יהיה למוכר כסף יחזור וימכור לו חזרה את הקרקע, וכשעושים כך לצורך החזקת תורה יש להקל, אך בין אדם לחבירו אסור, אלא אם יתנו על זמן מסויים שהמוכר לא יחזור ויפדה את הקרקע. אך ודאי שבתוך זמן המכר שאח"כ המוכר חזר ושכר את הקרקע, אינו יכול לחזור ולמכור את הקרקע לאדם אחר ולחזור ולשכור ממנו, שהרי בזמן זה הקרקע לא שלו ולא מכר לו כלום, וא"כ הוא מלוה גמורה ואסור לתת לו שום תוספת (ברכ"י).

⁴⁹³ ודוקא אם לא אמר "מעכשיו" אלא רק חייב את עצמו למכור לו, אבל אם אמר "מעכשיו" אסור לקונה [שהוא המוכר בשטר השני] לאכול את הפירות עד שיתנה שאם ימכור בחזרה למוכר ינכה את דמי הפירות (חור"ד), אך יש שלא חילקו בזה (חדרי דעה בדרכ"ת).

⁴⁹⁴ אך יש שחלקו ופסקו שאין הקונה צריך להחזיר לו כלל (שער דעה סק"א, ט"ז או"ח סי' רמ"ו סק"ה), [ראה באריכות בדרכ"ת כאן סק"ה וז'].

⁴⁹⁵ והנ"מ אם המוכר ידע את הדין שזה לא מכירה והניח לו לאכול את הפירות, שאין זו מחילה בטעות שהרי ידע שזה לא מכירה, אלא זו מחילה גמורה, ומכל מקום מדין רבית קצוצה מוציאים ממנו את הפירות שאכל, אך לסוברים שזה אבק רבית לא מוציאים את הפירות שאכל (עצי לבונה). ודוקא בשליח הוי מחילה בטעות, דכיון שאמר אתה והלוקח חברים וכו' סבר שאין זה תנאי גמור, אבל בסעיף א' שהתנה בתנאי גמור לכשהיו לי מעות תחזיר לי, אין כאן טעות שהרי זה תנאי גמור (חור"ד).

⁴⁹⁶ וכן יכולים להתנות שא' מהם יאכל את כל הפירות, שכיון שקנה חלק בקרקע כנגד המעות שנתן אין כאן הלואה כלל ולא שייך רבית, ורק בסתמא שלא התנו הדין הוא שכל א' אוכל פירות כנגד מעותיו שפירות אלו הם שלו בדין, אך אם יאכל יותר הוי גזל (תורת חיים לפני הושע בשער דעה).

אם עשו קנין גמור בדירה והמוכר נשאר לגור בדירה [גם לאחר שעבר הזמן שקצבו, עי' הערה הבאה] והקונה עדיין לא שילם את כל מחיר הדירה המוכר עובר באיסור ריבית, ולכן ראוי לפרש בשטר מכירה שהקונה אינו קונה את כל הדירה אלא רק כשיעור המעות שנתן למוכר, ובזה מותר למוכר לגור בדירה, או שיכתבו היתר עיסקא כדן (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"א), וצריך לכתוב

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ה. שנהאם אמר המוכר ללוקח לכשתביא שאר המעות תקנה מעכשיו שניהם אסורים לאכול הפירות⁴⁹⁷, אלא מניחים אותם ביד שלישי אם יביא שאר המעות יתנם ללוקח ואם לא יביא יחזירם למוכר והוא יחזיר המעות שקבל⁴⁹⁸, שניאם יאמר הלוקח אוכלם ואם לא יגמר המקח כשיבוא המוכר להחזיר לי מעותי אנכה דמי הפירות מותר, וה"ה אם המוכר אומר כן. הגה: ודוקא שאומר אנכה כך מן הדמים, פ"אצבל אם אמר אשכס כך הפירות שאכלתי⁴⁹⁹ אסור דסוף סוף רבית קא נוטל אלא שחוזר ומשכס לו.

(^א) שניהם אסורים לאכול הפירות - למוכר אסור לאכול שמא הקונה יגמור לשלם את המעות ונמצא שקנה את השדה למפרע, ומה שהמוכר אכל בינתיים את הפירות זה בשביל המעות שהקונה עדיין לא שילם, וכן הקונה לא יאכל את הפירות שמא לא יגמור לשלם את המעות⁵⁰⁰ והשדה תשאר ברשות המוכר, ונמצא שאכל את הפירות בשביל המעות שנתן למוכר (ש"ך).

(^א) וה"ה אם המוכר אומר כן - דהיינו שאומר שהוא יאכל את הפירות, ואם בסוף הקונה ירצה לגמור לשלם את המעות הוא ינכה את דמי הפירות שאכל והקונה יצטרך לשלם רק את היתרה, מותר (ש"ך).

ו. שנהאמר ליה המוכר כשתביא שאר המעות קנה ולא אמר מעכשיו, המוכר אוכל פירות עד שיביא הלוקח שניאם אכל הלוקח מוציאים ממנו⁵⁰¹.

ז. שכזבין ולא אצטריכו ליה זוזי דאמרינן דהדרי זביני, וכן בזבין ארעא אדעתא למיסק לארעא דישראל ולא סליק או לא איתדר ליה הדרי זביני, א"א ללוקח למיכל פירות אפילו בתנאי עד דידע דליקום זביני⁵⁰².

(^ב) א"א ללוקח למיכל פירות - היינו משעה שנולד הספק⁵⁰³ שמא יתבטל המכר (ט"ז).

(^א) אפילו בתנאי - היינו תנאי שאם לא יתקיים המקח ינכה לו את הפירות מחשבון המעות שצריך להחזיר לו, אך בסעיף ה' פסק השו"ע כדעה שמועיל תנאי זה להתיר אכילת פירות, וכיון שאף לאוסרים הוא רק רבית דרבנן יש להקל שמועיל תנאי זה שינכה לו את הפירות שאכל (ט"ז)⁵⁰⁴.

ח. שסאשוכר מחבירו בית או שדה בדבר מועט בשנה והקדים לו שכר עשרים שנה והתנו שאחר שנה או שנתים אם ירצה המשכיר להחזיר לו ינכה שכר הזמן שהיה הקרקע תחת ידו

בתוך חוזה המכירה שכל התשלומים הם ע"פ היתר עיסקא לפי נוסח מסויים (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז סמ"ד ומ"ה, רבית הלכה למעשה פ"ז סנ"ח).

⁴⁹⁷ היינו דוקא אם בשעת קביעת מחיר השדה לא ידעו מה הם תנאי התשלום ומי יאכל את הפירות, אך אם מתחילה ידעו את זמני התשלום ומי יאכל את הפירות, א"כ קביעת המחיר של השדה הוא כולל אף את התוספת או ניכוי של אכילת הפירות עד זמן זה, ובודאי אם התנו על כך במפורש שהמחיר כולל את אכילת הפירות או השימוש בדירה עד זמן זה. אך אם מפרשים שהקונה יאכל את הפירות או ישתמש בדירה מזמן שיגמור לשלם על הדירה, נמצא שמה שהמוכר אוכל פירות או משתמש בדירה עד זמן זה הוא מחמת המתנת המעות ואסור (אבני נזר י"ד סי' ר"ג סק"ב, ברית יהודה פכ"ח הערה נ"ג בהשלמות עמ' תרנו).

⁴⁹⁸ וכן לענין המגורים בבית או השימוש במטלטלין בכה"ג, יכולים להשכיר אותם לאחר ומי שיקנה לו הבית או המטלטלין בסוף הוא יקח את השכירות מהשוכר (שו"ע הרב סנ"ה).

⁴⁹⁹ היינו דוקא אם מתחייב לשלם לו בתחילה את כל חובו, ורק אח"כ ישלם לו את הפירות שאכל (חור"ד).

⁵⁰⁰ בזמן שקבעו (שו"ע הרב שם).

⁵⁰¹ אך לדעת הש"ך בסעיף א' הוי אבק רבית ואין מוציאים ממנו (חור"ד).

וכאן לא שייך לומר שהקונה יאכל את הפירות ויתנו שאח"כ המוכר ינכה לו את מה שאכל, משום שאף אם יגמר המכר צריך הקונה לשלם ע"מ שאכל, שהרי קודם שגמר לשלם על השדה היא לא היתה שלו (ברית יהודה פכ"ח הערה נ"ה).

⁵⁰² ומ"מ אם אכל אי"ז רבית קצוצה, כיון שבשעת המכירה ירד לאכול את הפירות על דעת מכירה גמורה (ברית יהודה שם הערה כ"ו).

⁵⁰³ דהיינו מזמן ששמע כך שנולד ספק, אסור לו לאכול את הפירות (ברית יהודה שם).

⁵⁰⁴ אך יש שפירשו כוונת השו"ע שבתנאי שישלם לו על הפירות לא מועיל, אך תנאי שינכה לו את דמי הפירות ממה שצריך להחזיר לו מועיל, וכנ"ל סעיף ה' (חור"ד).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

כמו שפסקו ויחזיר לו קרקעו מותר, ובדרך זה יהיה אחריות קרקע מנפילה או שריפה על בעל הקרקע⁵⁰⁵.

(ט) בדבר מועט בשנה והקדים - שבשכירות מותר להקדים ולהוזיל לשוכר מחמת כך, כדלקמן סי' קע"ו ס"ו (ש"ך).

(טו) מותר - כיון שלא היתה הלואה מעולם, ואין זה דומה למוכר שדה ואמר לו כשיהיו לי מעות תחזירה לי שאסור, ששם המכירה בטילה למפרע אבל כאן לא התבטל שם השכירות על אותם ימים שהרי כל שנה היא שכירות בפני עצמה (ט"ז) ועוד שכאן הוא מנכה את שכר הזמן שהקרקע היתה ברשותו (ש"ך).

(טז) ובדרך זה כו' - משא"כ במשכנתא לעיל סימן קע"ב ס"ג שאסור שאחריות הקרקע תהיה על הלואה (ש"ך).

סי' קע"ה דין הפוסק על הפירות כפי השער, ובו ח' סעיפים

א. סביאין פוסקין על הפירות⁵⁰⁶ על שער של עיירות מפני שאינו קבוע⁵⁰⁷, שם אבל פוסקים על שער שבמדינה שהוא קבוע⁵⁰⁸, ומשיצא השער של מדינה מותר להקדים מעות לחבירו ולפסוק עמו שיתן לו אותם פירות כל השנה כשיעור מעותיו⁵⁰⁹ כפי אותו השער, אפילו אם יתייקרו ואפילו אם אין למוכר פירות⁵¹⁰. הגה: סל"ו"א לפוסקין על שער של עיירות⁵¹¹, ויש להקל באיסור לרצונן.

⁵⁰⁵ יש שכתב שכל זה רק אם בעל המעות אינו יכול לכופ את בעל הבית שיפדה את ביתו עד סוף השנים ששכר ממנו, אבל אם מתנה שיוכל לכופו לפדות את ביתו בסוף שנה או כמה שנים ולנכות לו בעד השנים שעברו והמותר יחזיר לו אסור, כיון שזו הלואה גמורה ומה שמנכה לו את השכירות פחות משויה יש בו משום רבית (שו"ע הרב סנ"א), ויש שכתב שאף בכה"ג מדינא מותר, כמבואר בב"י, אלא שדרך ישר לפני ירא ה' [כמש"כ בשו"ע הרב ס"ג] יחוש לדעות שאוסרות בכה"ג, ולא יתנה שיוכל לכופו לפדות את הבית (ברית יהודה פכ"ו הערה כ"ו).

⁵⁰⁶ י"א דכל איסור פסיקה הוא דוקא אם התחייב למכור לו פירות, אך המוכר חפץ מסוים ולא מקבל עליו אחריות, ואם יוזק החפץ לא יביא לו חפץ אחר, אין בזה איסור פסיקה אף אם אין לו את החפץ עכשיו וכן לא יצא השער (חור"ד סי' קס"ח סק"ח, סי' קע"ג סק"ד ו"א).

הבא לחנות לקנות מוצר מסוים ומשלם במזומן ויקבל את המוצר לאחר זמן באותו מחיר אפילו אם תהיה התייקרות, ואין שם היתרי פסיקה כגון שאין לחנות מאותו מוצר וגם לא יצא השער, מותר לקונה להתנות עם המוכר שאם המוצר יתייקר ישלם הקונה את התוספת של עליית המחיר, וכגון שהמוכר נאמן עליו אם יאמר שהמחיר התייקר, או שהמוכר יוכיח לקונה שהמחירים התייקרו (חוט שני פ"ג עמ' ק"א, רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ו).

המשלם בצ"ק מזומן שלו י"א שכל זמן שהמוכר לא השתמש בצ"ק לא נחשב כפסיקה, ורק מזמן שהמוכר משתמש בו וכגון שמעבירו לאחר נחשב לפסיקה וצריך שיהיה באותו זמן א' מההיתרים של פסיקה (חוט שני שם עמ' ק' אות ו'), וי"א שמיד זה נחשב כתשלום מראש ואסור (רבית הלכה למעשה שם ס"י), אך צ"ק דחוי אין זה נחשב תשלום מראש ומותר, ואף אם הצ"ק דחוי לזמן מה והמוכר אינו יודע אם יגיע המוצר עד זמן זה מותר, ואף אם בסוף יתברר ששילם מראש לפני שהגיע המוצר אין בזה איסור רבית (שם ס"א ו"ב).

⁵⁰⁷ אך חפץ שאין לו שער ואין שומתו ידועה, מותר לפסוק עליו כדלעיל סי' קע"ג ס"ז (ברית יהודה פכ"ד הערה י"ח, רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ג).

⁵⁰⁸ דהיינו שנמשך ב' או ג' חדשים (שטמ"ק דף ע"ב ע"ב בשם תשו' הרי"ף).

⁵⁰⁹ אך י"א שמותר לפסוק אף יותר משיעור מעותיו, דכיון שנחשב שקנה את הפירות ששילם עליהם, שוב אין איסור רבית במה שהתחייב לתת לו יותר פירות, שהרי לא הקדים מעות עליהם (שער דעה סק"א ד"ה ומעתה, עצי לבונה ס"ז), ויש חולקים (אבנ"ז סי' ר"ד, ברית יהודה פכ"ד הערה כ"ב).

⁵¹⁰ ואם הקונה קבע זמן שלא יתן לו קודם אותו זמן, יש אוסרים (שו"ת מים חיים [רפאפורט] יו"ד סי' ל"ג בדרכ"ת סי' קס"ב ס"ק ל"ז, אמרי בינה בשו"ת סי' ב' סק"ד) ויש מתירים (רדב"ז ח"ד סי' קפ"ו, מבי"ט ח"א סי' ז', מהרי"ט ח"ב יו"ד סוף סי' מ', שו"ת רעק"א מהדו"ק סי' נ"ב, מקור מים חיים סי' קס"ב בדרכ"ת שם ס"ק ל"ט) ויש שכתבו שלמעשה יש להחמיר (רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ג).

⁵¹¹ דהיינו אף שהשער משתנה כל כמה ימים (חכמ"א כלל קמ"א ס"א). וי"א דאפילו אם יש הבדלים קטנים במחירים, ג"כ נחשב שיצא השער (פסקי הגר"ש אלישיב מ"ז), וצריך שיהיה אפשר להשיג בכמה חנויות (שו"ע הרב סכ"ה, פסקי הגר"ש אלישיב שם, רבית הלכה למעשה פ"ח סכ"ח), וכן הוא רוב המוצרים בזמנינו דהם בגדר יצא השער (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז ס"ח, רבית הלכה למעשה שם סכ"ט).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(א) אין פוסקין על הפירות וכו' - טעם איסור פסיקה הוא שבגלל שמקדים מעות למוכר, לכן המוכר מתחייב לתת לו פירות כפי מה שהם שווים עכשיו אפילו אם הם יתייקרו בשעה שיקבל את הפירות, אבל לאחר שיצא השער מותר לפסוק משום שהקונה יכול לומר שהיה קונה בכסף זה בשוק שהרי כך מחיר הפירות עכשיו, ונחשב כאילו המוכר קנה והקונה זכה בהם והפירות התייקרו ברשותו (ש"ך), ואע"פ שהקונה לא משך את הפירות מותר, כיון שזה בדרך מקח וממכר חכמים לא אסרו (ט"ז).

(ב) על שער שבמדינה - דהיינו עיר גדולה (ט"ז).

(ג) ומשיצא השער של מדינה וכו' - ואז מותר לפסוק אף בשאר עיירות שסביב אותה עיר אפילו שבהם אין שער עדיין, והיינו דוקא אם הם מסתפקים מאותה עיר⁵¹², אך אם הם לא מסתפקים מאותה עיר לא הולכים אחרי העיר הסמוכה אלא אחרי העיר שממנה מסתפקים, ואם הם מסתפקים מכמה ערים הולכים אחרי העיר הגדולה יותר בין להקל ובין להחמיר (ש"ך⁵¹³).

(ד) ומשיצא השער וכו' - ואם יצא השער למכירה של מידות גדולות, אסור אח"כ לקבל מהמוכר כל פעם מידות קטנות, שהרי מידות אלו מוכרים יותר ביוקר מחמת הטורח לתת כל פעם מעט, ובהם לא יצא השער בשעת הפסיקה ואסור. ובמכירת יין, שיצא השער ליין מהגת עם חרצנים וזגים ובסוף נותן לו יין צלול, צ"ע אם נקרא יצא השער, אך אם ידוע כמה שיעור הפחת מחמת זה מותר לפסוק ויפחות לו כך (חוות יאיר בפת"ש).

(ה) ויש להקל באיסור דרבנן - דהיינו דכיון שאיסור זה הוא מדרבנן, כיון שזה בדרך מקח וממכר שאין בו איסור דאורייתא, לכן יש להקל בו (ש"ך⁵¹⁴).

ב. שס"היו החדשות במדינה ד' סאין בסלע וישנות שלשה בסלע, אין פוסקין עד שיצא השער לחדש ולישן.

(ו) עד שיצא השער לחדש ולישן - דכיון שיש חילוק בין השער של החדש לישן לא נחשב לשער קבוע, וא"א לפסוק בין על חדש ובין על ישן (ט"ז, ש"ך), וי"א דיכול לפסוק לפי השער של הישן שהוא יקר יותר, בין על ישנות ובין על חדשות, משום שדוקא על שער של חדשות אינו יכול לפסוק, שהרי הם עכשיו בזול כיון שעתידיים להתייבש ולהצטמק, והוא עתיד לתת לו אותם לאחר שיתייבשו ויתיקרו, אך אם יתן לו חטים אלו ואף אם יתייבשו ויצטמקו לא יצטרך להוסיף לו מותר אפילו על שער של החדשות (טור ורש"י בט"ז), ומ"מ השו"ע פסק לחומרא (ט"ז).

ג. שס"היו חמין של לקוטות (פירוש עניים המלקטין לקט שכחה ופאה) ד' סאין בסלע ושל בעל הבית ג' פוסק ללקוטות כשער הלקוטות ולא יפסוק לבעל הבית עד שיקבע השער לבעל הבית.

(ז) פוסק ללקוטות כשער הלקוטות - דכיון שהחטים של הלקוטות שונים מהחטים של בעה"ב, משום שמעורב בהם שיפון, ולעולם לא ישתוו במחיר, לכן מותר לפסוק עם לקוטות שיתנו לו מהחטים שלהם כפי מה שיצא השער להם (ט"ז, ש"ך).

(ח) ולא יפסוק לבעל הבית וכו' - אפי' אם הבעה"ב התנה שיתן לו תבואת לקוט, אסור משום שבעה"ב מתבייש לתת תבואת לקוט ובסוף הוא יתן תבואה שלו (ט"ז, ש"ך), אלא אם פוסק עמו שיתן לו כפי השער שיהיה בתבואת בעל הבית (ש"ך).

ד. שס"אם היה למוכר⁵¹⁵ מאותו המין⁵¹⁶ אף על פי שעדיין לא נגמרה מלאכתו מותר לפסוק עליו⁵¹⁷ עד כדי השיעור שיש לו שס"אף על פי שעדיין לא יצא השער, שס"הוא שלא יהא מחוסר אלא מלאכה אחת או שתים אבל אם מחוסר שלשה מלאכות אסור⁵¹⁸.

⁵¹² את אותה סחורה (שו"ע הרב סכ"ו).

⁵¹³ ע"פ עצי לבונה.

⁵¹⁴ אך לענין קיום המקח, י"א דיכול המוכר לומר קים לי כדעת השו"ע דאין פוסקים אלא על שער של המדינה, וא"כ הוי מקח שנעשה באיסור שא"צ לתת אלא כפי השער של עכשיו כדי שלא יהיה בו איסור, כמבואר בסעיף ח' (פנים מאירות בגליון מהרש"א).

⁵¹⁵ ואפילו אם הם מופקדים ביד אדם אחר בעיר אחרת, והמוכר נאמן לומר שיש לו, אלא אם ידוע שאין לו או שהוא בחזקת שאין לו (שו"ע הרב סכ"ג).

אם אין למוכר ברשותו את החפץ, אלא אחרים התחייבו לתת לו חפץ זה, י"א שמותר להקדים לשלם למוכר (הג' רעק"א סי' קס"ב ס"ב בשם תורת חיים), ויש מחמירים (שו"ת מהר"ם אלשקר סי'

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(ט) אם היה למוכר מאותו המין וכו' - טעם ההיתר בזה משום שנחשב שפירות אלו נקנים מיד לקונה, ואפילו שעדיין לא יצא השער של הפירות ויתכן שמחירם יתייקר ממה שהוא עכשיו, מכל מקום כיון שיש למוכר את הפירות הוא יכול למוכרם בזול, ולכן אפילו אם המוכר מכר פירות אלו לאדם אחר⁵¹⁹, הוא חייב לתת לקונה את כל הפירות כפי מה שפסקו בשעה ששילם לו עליהם⁵²⁰ (ש"ך סק"א).

(י) אף על פי שעדיין לא נגמרה מלאכתו וכו' - ובכה"ג שהפירות עדיין מחוסרים תיקון יכול לפסוק רק כפי השער הזול עכשיו, אך לא להוזיל מהשער⁵²¹. אך אם פוסק על דבר שאינו מחוסר תיקון והוא ברשותו יכול אף להוזיל מהשער (ש"ך).

(יא) עד כדי השיעור שיש לו - אך יש לו קצת אינו יכול לפסוק על הרבה מאותו מין, ולא כמו בהלואת סאה בסאה בסי' קס"ב ס"ג. ולרמ"א סי' קע"ג ס"ו מספיק שיש לו קצת מאותו מין⁵²² (ט"ז).

(ב) אלא מלאכה אחת או שתיים - אפילו אם אינם בידו אלא בידי שמים מותר (ש"ך).

(ג) אבל אם מחוסר שלשה וכו' - אפילו אם בידו לגומרם אסור (ש"ך).

ה. ש"הפוסק על השער⁵²³ צריך שלא ירויח בדבר כלום⁵²⁴, כגון שאם מנהג שהלוקח נותן שכר הסרסור צריך שיתן הוא, ש"איצריך שינכה למוכר החסרון שראויין להתחסר לפי המדה ולפי הזמן⁵²⁵.

(ד) שראויין להתחסר וכו' - היינו מחמת אכילת עכברים או שמתפורים, כמבואר בחו"מ סי' רצ"ב (ט"ז, ש"ך). ת"ח שביקש מאדם עשיר שימכור לו יין והקדים לו מעות בשביל זה, אם ידוע שהעשיר אי"צ כלל למעותיו ועשה כן רק מחמת בקשת הת"ח ולטובתו אי"צ

ל"ד), וכיון שזה איסור דרבנן יש להקל (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ו), ויש שכתבו להחמיר (רבית הלכה למעשה פ"ח סכ"ב).

⁵¹⁶ וצריך שיהיה למוכר בדיוק כמו הדבר שמזמין אצלו עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב נ"א, רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ט), ואם הקונה אינו מקפיד ומסכים לקבל אף חפץ דומה למה שסוכם מותר (חוט שני פ"ג עמ' ק' אות ד').

⁵¹⁷ ו"א שצריך שגם הקונה ידע שיש למוכר את החפץ, כדי שיהיה לו דעת לקנות (חור"ד סי' קס"ג סק"א), אך ו"א שאי"צ לדעת שיש לו (יריעות האהל בפת"ש סי' קע"ג סק"ז, חכמ"א כלל קל"ב בבית אדם סק"ה), ולכתחילה צריך שידעו שניהם, אך בדיעבד מועיל היתר זה אף אם לא ידעו (רבית הלכה למעשה פ"ח סכ"ה).

אם יש למוכר את מה שפוסק עליו, מותר לפסוק אפילו אם קבעו שלא יספק את הסחורה עד זמן מסויים (רבית הלכה למעשה פ"ח סל"ג, ע"פ המבואר לעיל סי' קס"ב ס"ג ד"ה עד שעת היוקר).

⁵¹⁸ אך אם קונה חפץ מסויים מותר אף אם מחוסר ג' מלאכות, כיון שקונה אותו ולא נחשב דבר שלא בא לעולם (חור"ד), ו"א שבכה"ג מותר אף להוזיל (חי' מהרא"ל סק"ה).

⁵¹⁹ שהרי הקונה לא קנה אותם לגמרי, אלא רק לענין היתר פסיקה, ולכן מותר למוכר למוכר אותם לאדם אחר (עצי לבונה).

⁵²⁰ ולכן אף אם הזמינו אצלו כמה אנשים ויש לו רק עבור אחד מהם, מותר לפסוק עם כל אחד ואחד, (חור"ד סי' קס"ג סק"א), ואע"פ שהמוכר צריך להקדים ולתת למזמין מראש, שהרי ביד המוכר לשנות את התור ולתת את החפץ שבידו לאדם שקונה עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב נ"א). ואף אם אותו אדם מותר לפסוק כמה פעמים כפי שיעור הסחורה שיש ברשות המוכר, אך כל זה דוקא שלא במעמד אחד, אבל במעמד אחד אינו יכול לפסוק אלא כפי מה שיש לו (חור"ד שם).

⁵²¹ אך ו"א דמותר אף להוזיל (הגר"א סק"ה, חכמ"א כלל קמ"א ס"ג), ולמעשה יש שנקטו לאיסור (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ו ס"ט, רבית הלכה למעשה פ"ט ס"ח).

⁵²² אך ו"א דאף לרמ"א דוקא אם לא קבע זמן מתי יתן לו את הפירות מועיל אם יש לו רק קצת, אבל אם קבע זמן שלא יתן לו עד אותו זמן צריך שיהיה לו את כל הפירות שפסק עליהם (חור"ד סי' קע"ג סק"ט).

⁵²³ אך אם פוסק מחמת ההיתר של יש לו, אי"צ לנכות את החסרונות, שהרי מותר לו גם להוזיל (ברית יהודה פכ"ד הערה מ"א).

⁵²⁴ ולכן אסור לפסוק עמו על מוצרים שמתקלקלים, כגון חלב (שו"ת מים חיים [רפאפורט] יו"ד סי' ל"ג, הובא בקיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ט, וע"ע ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז הערה כ"ה), אלא אם יש למוכר את כל הכמות ששילם עליה (רבית הלכה למעשה פ"ח סל"א, כנ"ל בהערה הקודמת).

⁵²⁵ ויש להסתפק אם לא היה לקונה מקום לאיחסון הפירות והיה צריך לשכור מקום לזה, אם צריך לנכות אף את דמי שכירות המקום (ברית יהודה פכ"ד הערה מ"ג).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

לנכות לו חסרונות, וכן מותר אף אם יש למוכר טירחה מחמת שלוקח ממנו מעט מעט, וגם מפסיד מחמת כן (חוות יאיר בפת"ש).
ו. ש"ב הפוסק על הפירות ונתייקרו בשעת הפרעון יכול לשום הפירות שנפסק עליהן במעות וליתן לו פירות אחרות אבל מעות אינו יכול ליתן⁵²⁶, ש"גיש מי שאומר שיכול ליתן מעות⁵²⁷. הגה: ויכול לפסוק על שער שצדק על פירות האחרות כאילו נותן לו מעות עכשיו, ש"דוקא שלא שם הפירות הראשונים על מעות רק אומר כך וכך סאה חטין יש לי אללך תן לי זהם כך וכך יין או שאר דבר, אבל אם שם אותו על דמים שאמר כך וכך הם דמי החטין תן לי זהם יין אסור דהוי כאילו הלוה לו מעות דאין פוסקין עליהן כשאין המעות צעין אלא כשיש לו, כמו שנתבאר סימן קס"ג.

(ט) תן לי בהם יין אסור - אפילו אם יצא השער של היין, אך אם יש לו ברשותו יין מותר כמבואר לעיל סי' קס"ג ס"א (ש"ך).
ז. ש"ב כיון שנקבע השער⁵²⁸ מותר לפסוק על שער הגבוה⁵²⁹, כיצד היו חטין נמכרות ד' סאין בסלע ופסק עמו שיתן לו החטין כשער הזול אם עמדו אח"כ עשר סאין בסלע נותן לו עשר סאין בסלע⁵³⁰, ש"גנתן לו המעות סתם ולא פסק עמו כשער הגבוה והוולו נותן לו כשער שהיו שוים כשנתן לו המעות⁵³¹, ומי שחזר מקבל מי שפרע, ואם היה שלוח לאחרים אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר דמים ואין השלוח ולא המשלח מקבלים מי שפרע.

(ט) כשער הזול - וזה לא נראה כרביית כיון שאם היו המעות ביד הקונה היה יכול לקנות בשעה שהחטים בזול, אך בהלוואת סאה בסאה אסור לפרוע כשער הזול (ש"ך), ואף לא נחשב כקרוב לשכר ורחוק להפסד שמבואר לעיל סי' קע"ג ס"ג שצריך לקבל אחריות

⁵²⁶ אך אם המוכר בשעה שמכר פירות אלו לאחרים אמר שהם של קונה זה, מותר לקונה לקבל את המעות. וכן אם בשעת הפסיקה המוכר ייחד לקונה קרן זוית להניח את הפירות מותר לו אח"כ לקבל גם מעות (שער דעה), וכל שכן אם הקונה משך את הפירות בשעת הפסיקה (ברית יהודה פכ"ד הערה ס"ד), אך יש שהסתפק אם מועיל יחוד של קרן זוית (מקור מים חיים).
אם בשעת הפרעון יש למוכר את הפירות ברשותו והוא רוצה לתת אותם לקונה, אלא שהתרצו שניהם שיתן לו מעות במקום הפירות, לכו"ע מותר (פני יהושע בברית יהודה שם סכ"ב, ח' מהרא"ל סק"ז).

⁵²⁷ בהכרעת ההלכה בדיון זה, יש שכתבו לאסור כדעה א' (ש"ך סי' קע"ז ס"ק ל"ח, שו"ע הרב סכ"ח), אך יש שכתבו להקל בזה כדעה ב' (הגר"א, שער דעה, גידו"ת שמ"ו ח"ה ס"ד, חו"ד סי' קס"ב סק"ה, ח' מהרא"ל סוף סק"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ז), ואפשר לסמוך על דעת המתירים (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז הערה ל"ז, קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"א), ויש שכתב להחמיר בזה (רבית הלכה למעשה פ"ח סמ"ג).

אף לדעה המתירה לקבל בסוף מעות מכל מקום אסור להתנות מתחילה שלאחר שהפירות יתייקרו יתן לו מעות ולא פירות (ספר הזכרונות זכרון ז' בכנה"ג הגה"ט ס"ק י"ז, כהונת עולם סי' קס"ב, חו"ד סי' קע"ז ס"ק י"ז), ואם מתנה שיקבל מעות או פירות יש מתירים (שו"ת בית דוד סי' צ"א) ויש אוסרים (כהונת עולם שם).

⁵²⁸ י"א שכן הדיון גם בפסיקה אם יש למוכר את כל הפירות (ריטב"א ב"מ דף ע"ב ע"ב, גידו"ת שמ"ו ח"ד ס"א, מלאכת שלמה ב"מ פ"ה מ"י, שו"ע הרב סל"ד, אך י"א דבזה אינו יכול לפסוק כשער הגבוה (תיר"ט שם, פנ"י שם, תפאר"י שם), ולמעשה נקטו להקל בזה (רבית הלכה למעשה פ"ח סמ"ב, ועי' ברית יהודה פכ"ד הערה ל"ד).

⁵²⁹ י"א שכל ההיתר הוא לפסוק או כשער של עכשיו או כשער הזול שיהיה בעתיד, אך אסור למוכר להתחייב על ב' הדברים שאם החטים יתייקרו יתן את החטים כפי השער של עכשיו ואם החטים יזלו יתן יותר חטים כפי השער שיהיה בשעת הפרעון (ש"ך סי' קע"ג ס"ק כ"ד), ויש שביארו שלדעה זו ההיתר כאן הוא לפסוק כשער של יום פלוני שבו פירות אלו רגילים להיות בזול, אבל הקונה יקבל את הפירות לפי השער שבאותו יום שסיכמו עליו אף אם בסוף יהיה יקר יותר (חזו"א סי' ע"ו סק"ו ד"ה ש"ך), אך י"א שבכל תשלום מראש על פירות יכול הקונה להתנות שאם יתייקרו הפירות יקבל לפי שווי הפירות עכשיו ואם יזלו הפירות יתן לו הרבה פירות לפי השער של שעת קבלת הפירות (דרישה בש"ך שם, רע"א על הש"ך שם, חו"ד שם, שער דעה שם, וכן מבואר בט"ז כאן, שו"ע הרב סל"ד, חזו"א שם).

⁵³⁰ י"א דדוקא אם אמר לו כן בשעת הזול, אך אם אומר לו כך רק אחרי שהתייקרו שוב אינו נותן לו כשער הזול (חו"ד), ויש שהסתפקו בזה (מקור מים חיים, מנחת פתים).

⁵³¹ אך אם השער הזול רק מעט מותר להוסיף לו מעט פירות, וכדלעיל סי' ק"ס ס"ד ברמ"א (ברית יהודה פכ"ד הערה ל"ז).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

זול, משום שכאן פסק על כל החטים ויכול לתת לו חטים אחרים ולא ממה שיש לו עכשיו⁵³² (ט"ז).

(^{ט"ז}) מקבל מי שפרע - היינו אם לא חייב את עצמו בקנין אחר אלא רק בדברים, אבל אם עשה קנין גמור קנה לגמרי (ש"ך⁵³³).

(^{ט"ח}) ואין השליח ולא המשלח וכו' - השליח לא מקבל מי שפרע משום שהמקח לא שלו, והמשלח לא מקבל משום שאומר ששלח את השליח רק לתקן ולא לקלקל, וכיון שיכל לפסוק כשער הזול לא רוצה לקיים את המקח בשער היקר (ט"ז).

ה. ש"מקח שנעשה באיסור כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר וכיוצא בזה המקח קיים בענין שלא יהא בו רבית, ש"הוא שנתקיים המקח באחת מדרכי ההקנאות אבל אם לא נתקיים המקח אלא לענין מי שפרע בטל לגמרי.

(^{ט"ט}) המקח קיים - ויתן רק כפי השער של היתר ללא הרבית⁵³⁴, ואם כבר נתן לו את הרבית לא מוציאים ממנו (ש"ך).

סי' קע"ו איזהו השכרה מותרת ואיזו אסורה, ובו ח' סעיפים

א. ש"מאסור לאדם להשכיר מעותיו שיאמר לו אשכיר לך י' דינרין בדינר לחודש, ש"ההני מילי כששוכר להוציאם אבל אם שכרם כדי להתלמד בהם או ליראות ומחזירם לו בעין מותר. הגה: ש"מאדוקא שלא קבל עליו רק אחריות גנבה ואבדה אבל אם קבל עליו כל אחריות אסור. ש"מאס קיבל עליו המשכיר כל אחריות בין דגנבה ואבדה בין אחריות לאונסין י"ש מתיירין⁵³⁵ אפילו משכיר לו להוציאם כדלקמן סי' קע"ז, ש"מאמיהו אם לא קבל עליו רק גנבה ואבדה ולא אונסין או אונסין ולא גנבה ואבדה אסור [לשוכרין] להוציאן [בשכרן], ש"מאמיהו לא הוא אלא כאבד רבית, אבל אם לא קבל המשכיר אחריות כלל הוא רבית קלוה.

(^א) כששוכר להוציאם - אף אם בסוף לא הוציא את המעות, אסור לתת שכר, כיון שהיה לו רשות להוציא אותם וכל האחריות היתה על המקבל הוי כהלואה אף לפני שהוציאם (ט"ז, ש"ך).

(^ב) אבל אם שכרם וכו' - אך אם בסוף הוציא את המעות, אף אם הגיעו לידי אונס מעות ממש ומחזירם לנותן, אסור לתת שכר⁵³⁶ (ש"ך).

(^ג) יש מתיירין וכו' - ויש לסמוך ע"ז למעשה, אך אם מתנה שרק עדים מיוחדים יהיו נאמנים על כך שהמעות נגנבו או נאבדו או נאנסו אסור (ש"ך).

ב. ש"מכלים מותר להשכירם אפילו נותן לו רשות למכרם ולעשות בהם כל חפצו רק שלבסוף יחזיר לו כלי אחר כזה.

(^ד) כלים מותר להשכירם וכו' - כיון שהשכר הוא על הפחת שהמשכיר מפסיד⁵³⁷, ולכן כלים שאין בהם פחת כגון כלי כסף וזהב⁵³⁸, אם השוכר מקבל עליו אחריות אסור להשכירם⁵³⁹ (ט"ז סק"א).

⁵³² ויש שחילקו ששם כיון שיתכן שהמקח יתבטל ויהיה הלואה, לכך צריך לקבל אחריות זול (חור"ד), ויש שביארו כע"ז בדברי הט"ז (מקור מים חיים מפני יהושע).

⁵³³ וכן דעת הסמ"ע (ח"מ סי' ר"ט ס"ק כ"ג), וצ"ע שהש"ך שם (ס"ק י"ג) כתב שאף בקנין גמור לא קנה אע"פ שיצא השער (חור"ד, עצי לבונה), ולדינא יש שכתבו שלא קנה לגמרי אלא רק למי שפרע (חור"ד).

⁵³⁴ ואם המוכר אומר שכיון שאינו נותן לו את מה שהתחייב רוצה לבטל את המקח, חייב להחזיר לו אם החפץ קיים, אך יש חולקים (גליון מהרש"א, וראה עוד לעיל סי' קע"ג ס"א ד"ה ובלבד).

⁵³⁵ דוקא אם מקבל עליו את כל האחריות אפילו לאחר שהשוכר יוציאם, דהיינו שמקבל אחריות על הסחורה שהשוכר יקנה במעות אלו, ורק הריח מסחורה זו תהיה לשוכר, אך אם קיבל אחריות רק עד שהשוכר יוציא את המעות הוי רבית קצוצה (חור"ד ובדרכ"ת), ויש שכתבו שכאן מדובר שנותן לו שכר רק עד הזמן שיוציאם (בית מאיר), והיינו דוקא בשכירות שגוף המעות וכן הסחורה שהמקבל יקנה בהם הוא של הנותן, והוא גם מקבל עליה את כל האחריות, ורק הריח יהיה למקבל, אבל בהלואה שגוף המעות של הנותן וכן מה שיקנה בהם, אע"פ שהנותן קיבל את כל האחריות עליהם אסור (חור"ד סי' קע"ז סק"ט).

⁵³⁶ ואפילו את השכר שהתחייב לתת לפני שהוציא את המעות אסור לתת (חור"ד). אך י"א שמוותר לתת שכר, שאם בכה"ג אסור ליטול שכר א"כ כל שוכר יוציא את החפץ וע"ז יפטר מלשלם את דמי השכירות (נחל יצחק סי' פ"א סעיף ל"ב ענף ה').

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ג. שפ"מקום שנהגו לשכור הספינה וליטול שכרה ואם נשברה שמין לו מה שפחתה ומשלם יתר על שכרה הרי זה מותר, שפ"זוכן מותר להשכיר סיר של נחושת וכיוצא בו ונוטל השכר ודמי מה שפחת ממשקלו וכן כל כיוצא בזה. הגה: שפ"ח"א דוקא כלים כאלו לאפילו מה שנסאר נפחת קצת⁵⁴⁰ ובעד זה נוטל שכר ולכן אם נשבר משערין כמה היה שזה נשעת שצירה⁵⁴¹.

(מ) וליטול שכרה וכו' - אע"פ שמתחילה קצבו כמה מחיר הספינה, לא נחשב מחמת זה להלוואה ומותר לקחת שכר על הזמן של קודם שנשברה (ט"ז).

(י) וכן מותר להשכיר סיר של נחושת וכו' - ואפילו שמיד מתחיל הקלקול ואם כן על מה לוקח את דמי השכירות, אך כיון שגם הנחושת שנשארת היא מקולקלת יותר מותר⁵⁴² (ט"ז).

(י) דוקא כלים כאלו וכו' - ובזה יכול להתנות שאם הכלי ישבר באונס ישלם לו, אע"פ שמין הדין שוכר פטור באונסים, דמכל מקום השכר הוא על מה שנפחת לפני שנשבר, אך בכלים שאין בהם פחת אסור להתחייב באונסים (ש"ך).

ד. שפ"מותר לשכור פרה ולשומה בדמים, כגון שיאמר הרי פרתך עשויה עלי בשלשים דינר אם תמות וכל זמן שהיא אצלי אעלה לך סלע בחדש בשכירות. (ש"ח"א דלס תמות משערין כמה היתה שזה נשעת מיתה⁵⁴³).

(מ) ולשומה בדמים - שכיון שמשמש בפרה ועי"ז היא נכשת לא נחשב כהלואה, וכן משום שאם הפרה לא תמות והיא תזול לא ישלם לו את ההזולה, ורק אם תמות ישלם כמה ששמו, אך אם מתחייב לשלם את כל מה ששמה עכשיו אף אם לא תמות וגם לא עושה בה מלאכה שתוכחש עי"ז אסור כמבואר לקמן סי' קע"ז ס"א (ש"ך).

ה. שפ"ממשכיר שדה לחבירו בי' כורים לשנה ואמר ליה תן לי ר' זוו שאפרנס בהם השדה ואני אתן לך י"ב כור בכל שנה, הרי זה מותר מפני שאם יפרנס השדה דינרין אלו יהיה שכרה יותר, וכן אם השכיר לו חנות או ספינה בעשרה דינרין בשנה ואמר לו תן לי מאתים זוו שאבנה בהם ואצירנה ואכירנה, או אתקן בהם ספינה זו וכלי תשמישה ואני אעלה לך י"ב דינר בכל שנה הרי זה מותר (הואיל והוא מוליא המעות כגוף הספינה או החנות), אבל אם

⁵³⁷ ומותר אפילו אם השוכר קיבל עליו אף אחריות אונסים (חור"ד).

⁵³⁸ וכן תכשיטי כסף וזהב נחשב שאין בהם פחת, כיון שהם אינם נפחתים אלא אם הם נשברים וזה לא נחשב פחת לענין זה (חוט שני פ"ז עמ' ק"כ).

⁵³⁹ אם נתן לו רשות להוציא אותם, אך אם לא נתן רשות להוציא אותם והשוכר הוציא אותם ומותר לקבל שכר (חור"ד), [ולכא' קאי על הזמן קודם שהוציאם].

אך י"א שבכלים אפילו אם אין בהם פחת ככלי כסף וזהב, ואפילו אם נתן לו רשות להוציאם מותר, שלעולם אומרים שהשכר שנותן הוא עבור הזמן שהשתמש בהם ולא עבור שהוציאם (חי' מהרא"ל סק"א וג').

⁵⁴⁰ ויש חולקים דכל הכלים אף שאין בהם פחת מותר להשכירם (חי' מהרא"ל סק"ו, מחנ"א ה' רבית סו"ס ל"ב, ועי' גם חכמ"א כלל קל"ו ס"ז).

ולמבואר ברמ"א מה שנהגו סוחרים להשכיר כלים עבור שמחות וכיוצא בזה שאין בהם פחת, ונוטלים שכר עבור השימוש, אם מחייבים את השוכר לקבל את כל האחריות אם נשבר ואף באונס, נראה כהלואה ויש בזה איסור רבית, וצריכים להתנות שאם יברר בעדים שנשברו באונס גמור פטור (קיצור דיני רבית המצויים פ"ח ס"א, חוט שני שם).

⁵⁴¹ אם התנה בתחילה שישלם לו את שווי הכלי בשעת הנתינה וכן קצב לו את דמי השכירות, אסור לו לקבל את שניהם, אך הברירה ביד המשכיר אם לקבל את שווי הכלי בשעת הנתינה ולא יקבל את דמי השכירות, או יקבל רק כשעת השבירה ויקבל את דמי השכירות (חור"ד, עצי לבונה).

⁵⁴² אך אם מה שנשאר אינו מקולקל יותר אסור לשלם את השכירות, אם השוכר מקבל עליו אחריות (ברית יהודה פכ"ט ס"י והערה כ"ו).

⁵⁴³ וטוב להחמיר כדעה זו (שו"ע הרב סל"ה).

נראה שדוקא מה שנפחת משעת הקציצה עד שעת המיתה, כגון אם הוזלה או הוכחשה מחמת מלאכה, מנכה, אך אם שמו אותה בתחילה בשומת בית דין יותר משוויה, לא מנכה לו רק את הפחת שנפחתה בינתיים יחסית למה ששמו אותה בתחילה (חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

המשכיר רכב מותר לו לקבל במקרה של אונסין כגון תאונה וכדו', את מלוא התשלום של רכב חדש (ללא פחת), כיון שחברת הביטוח משלמת זאת ולא השוכר (רבית הלכה למעשה פ"ג ס"י).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

אמר לו תן לי ר' זוז כדי להתעסק בהם בחנות או להוציא בסחורה של ספינה או לשכור בהם מלחים ואני אוסיף לך בשכירות, הרי זה אסור⁵⁴⁴.

^(ט) בגוף הספינה וכו' - שנמצא שהוא משכיר לו ספינה משובחת יותר בסכום גבוה יותר ולכן מותר⁵⁴⁵ (ט"ז, ש"ך).

ו. שצ"ב מותר להרבות בשכר הקרקע⁵⁴⁶, כיצד השכיר לו את החצר וא"ל קודם שהחזיק בו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשרה סלעים בכל שנה, ואם תתן שכר חדש בחדש הרי הוא בסלע בכל חדש, הרי זה מותר⁵⁴⁷, יוכיזא בזה בשכר האדם גם כן מותר. הגה: יאכל אם כבר החזיק בו לשכור לו ז' סלעים לשנה, אסור לומר לו תתן כל חדש סלע א' ואני אמתין לך המעות⁵⁴⁸, יוכל שכן אם כבר נתחייב לו השכירות ונותן לו דבר בהמתנת המעות לאסור. מותר להרבות בנדוניות חתנים, כגון שנדר נדוניא לזתו והתנה עם חתנו שכל שנה שנייה לו הנדוניא אכלו יתן לו כך וכך שכר מותר, שאין זה אלא כמוסיף לו נדוניא, ודווקא כשהתנו כן קודם הנשואין אכל לא לח"כ להוי אגר נטר⁵⁴⁹, ועיין לקמן סימן קע"ז.

^(י) מותר להרבות בשכר הקרקע - כיון שלפי הדין שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, נמצא שהמחיר האמיתי הוא מה שישלם בסוף ואין כאן תוספת מחמת המתנת המעות, וכל מה שפוחת אם ישלם קודם הוא הוזלה שמשכיר לו בפחות מהמחיר (ט"ז, ש"ך). י"א שמותר להקדים רק בזמן שנכנס לגור בקרקע אך לא קודם לכן, וכדלקמן סעיף ח' לענין פועל⁵⁵⁰, אך י"א שבשכירות קרקע זוכה מיד ולכן מותר להקדים לשלם אף קודם שנכנס לגור בה (ט"ז), והעיקר כדעה השניה (ש"ך בנקה"כ⁵⁵¹).

⁵⁴⁴ ואם היתה ההלוואה בעת ששכר ממנו הוי רק אבק רבית, כיון שקציצת השכירות ביוקר נעשתה על השכירות ועל ההלוואה כאחד, אך אם בתחילה שכר בשויו ואח"כ הלווה ומחמת כך הוסיף בדמי השכירות הוי רבית קצוצה (צ"צ בדרכ"ת).

⁵⁴⁵ אך אם משקיע בדבר שאינו מייקר את השכירות, וכגון אם צובע או מסייד את הדירה שמשכיר לו, אסור לו להעלות את גובה השכירות מחמת זה (ברית יהודה פכ"ו הערה כ').

⁵⁴⁶ וכן בשכירות בהמה או כלים (שו"ע הרב ס"ט"ז).

⁵⁴⁷ י"א שבמקום שהמנהג לשלם את דמי השכירות בתחילת תקופת השכירות אסור להתנות ולומר שאם ישלם בסוף יצטרך לשלם יותר, ואם כבר התנו כך יכולים לבטל את השכירות הראשונה ולחזור ולהשכיר מחדש בסכום גבוה יותר, אך לא יפרש שאם ישלם מראש יזיל לו (חכמ"א כלל קל"ו ס"י), אך יש מתירים אף במקום שנהגו לשלם בתחילת תקופת השכירות (מחנ"א הל' רבית סי' ל"א). ולמעשה יש להחמיר (קיצור דיני רבית המצויים פ"ח ס"ג, וע"ע בקו"א שם, רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ג). ואם אינו מפרש מותר לכל הדעות, כיון ששכירות בית היא דבר שאין שומתו ידועה ואינו ניכר שמוסיף בגלל ההמתנה, וכן אם בתשלום מראש מתחייב השוכר לשכור את הבית לכל השנה ואילו בתשלום בכל חודש יש לו רשות לחזור בכל חודש, מותר בגלל שהתוספת אינה עבור ההמתנה אלא על עצם הזכות לחזור בו (ברית יהודה עיקרי דינים עיקרי דינים פ"ח הערה ד'). י"א שאם מבקש בסוף השכירות מחיר גבוה יותר מהמחיר המקובל בשוק אסור, ובזה רק מותר להזיל אם ישלם בתחילת השכירות, אך אם אין שומת הבית ידועה מותר אף להוסיף אם ישלם בסוף השכירות (מחנ"א שם), אך מתירים אף להוסיף כיון דזה זמן התשלום שהרי שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף (חי' הריטב"א [ישנים] ב"מ דף ס"ה ע"א, ועי' גם חו"ד סי' קע"ג ס"ק ט"ז), ויש להקל בזה (רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ד).

⁵⁴⁸ היינו דוקא על החדשים שכבר גר בקרקע שאינו יכול לתבוע יותר מחמת שהשוכר לא שילם, אך יכול לומר שמכיון שלא שילם את דמי השכירות כפי שהתנו בטל התנאי הראשון ומעכשיו אינו משכיר לו אלא ב"ב סלעים לשנה (חדרי דעה בדרכ"ת, ברית יהודה עיקרי דינים שם).

⁵⁴⁹ ואם מחמת התחייבות התוספת החתן מתרצה להרויח את הזמן לחותנו, הוי רבית קצוצה לדעה הב' בסימן קס"ו ס"ב (שו"ת פרשת מרדכי י"ד סי' ח' בברית יהודה פ"ב הערה כ"ט).

⁵⁵⁰ אך לענין שכירות מטלטלין אף לדעה זו מותר אף שעדיין לא מתחיל להשתמש בהם (שער דעה).

⁵⁵¹ וכ"כ בשו"ע הרב ס"ט"ז ושער דעה. ומ"מ אם הדירה אינה ברשות המשכיר או שעדיין אינה בנויה ומוכנה לשימוש אסור (רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ה).

י"א שאף לדעה זו אם כעת הבית מושכר לאחרים וא"כ המשכיר אינו יכול לתת את הבית לשוכר מעכשיו, אף שחל הקנין ע"י המעות שנתן השוכר, מ"מ כיון שהמשכיר אינו יכול לקיים את הקנין עכשיו אסור (חי' רעק"א ב"מ דף ע"ב ע"ב). ויש להחמיר כדעה זו (קיצור דיני רבית המצויים פ"ח ס"ה, רבית הלכה למעשה שם), ולכן השוכר אולם שמחות או חדר בבית מלון אם יש למשכיר אפשרות להשכיר לו עתה מותר להקדים לשלם ע"מ שיוזיל לו, אך אם אין לו אפשרות להשכיר לו

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(א') אבל אם כבר החזיק בו וכו' - דהיינו שהחזיק בקרקע⁵⁵² והתחייב לשלם עכשיו י' סלעים על שכירות של כל השנה, ועכשיו רוצה לשלם בכל חודש סלע, שנמצא שישלם על שכירות כל השנה י"ב סלעים אסור (ש"ך). והב"י הסתפק אם זה רבית קצוצה (ט"ז).

(ב') וכל שכן אם כבר נתחייב לו השכירות וכו' - דהיינו שכבר הגיע זמן פרעון השכירות בסוף השנה, ומחמת שהמשכיר ממתין לו על תשלום השכירות הוא מוסיף לו עבור זה, אסור (ש"ך), וי"א דהוי רבית קצוצה⁵⁵³ (ט"ז⁵⁵⁴), אך י"א שגם בזה הסתפק הב"י כיון שהחייב לא בא ע"י הלואה (ש"ך בנקוה"כ). ומבואר שאף על דמי שכירות אסור להוסיף על המתנת התשלום כמו בהלואה⁵⁵⁵ (ש"ך).

(ג') מותר להרבות בנדונית חתנים - וכן בכל מתנה שמתחייב לתת, ואומר שאם לא יתן לו את המתנה עד יום פלוני יוסיף לו כך וכך על כל חודש של עיכוב (ט"ז).

(ד') ודווקא כשהתנו כן קודם הנשואין - היינו קודם הזמן הראשון שהתחייב לו, דהיינו שעת כתיבת התנאים, אבל אם בכתיבת התנאים לא התחייב כך ורק בזמן החתונה שצריך לפרוע את הנדוניה רוצה להוסיף לחתן את הרווחים מהסכום שהתחייב, לא מועיל היתר זה כיון שכבר חייב את כל הסכום משעת כתיבת התנאים⁵⁵⁶ ואם לא יתן יתחייב לתת את הקנס הכתוב בתנאים, וא"כ הוי כשאר חוב⁵⁵⁷, וצריך לעשות היתר⁵⁵⁸ בשביל להתיר את נתנת הרווחים⁵⁵⁹ (ט"ז).

יש להחמיר לעשות רק ע"פ היתר עיסקא (רבית הלכה למעשה שם סי"ב - י"ד), אך י"א שלדעה זו להקדים לשלם על אולם שמחות בכדי לקבל הוזלה, כיון שבינתיים האולם יהיה מושכר לאחרים וא"כ אינו יכול להשתמש בו מיד (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה ב', וע"ע חוט שני פ"ג עמ' צ"ח).

⁵⁵² או ע"י שטר (חכמ"א כלל קל"ו ס"י).

⁵⁵³ היינו לדעה הב' בסימן קס"ו ס"ב שאף קציצה לאחר נתנת המעות אם מחמת זה מאריך את זמן ההלואה הוי רבית קצוצה (חור"ד).

⁵⁵⁴ וכל"כ החור"ד כאן ובסי' קס"ו סק"ד, וש"ע הרב סעיפים ד' י"ז י"ח מ"ח, ובן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות ט"ו.

⁵⁵⁵ ולכן אסור לשלם תוספת רבית על דמי פיצויים שהיו חייב לשכיר ועיכבם בידו (שבט הלוי ח"ט סי' ש"ט).

אך י"א שאף שא"א לחייבו לשלם מה שהיה יכול להרויח במעות, אך אם רוצה לתת בעצמו אין בו משום רבית (מהרשד"ם י"ד סי' רכ"ב), ויש שכתב לצרף דעה זו כשהמשכיר רוצה לשלם לו את מה שהפסיד, עם עוד סברות נוספות (שבט הלוי ח"ט סי' קע"ב).

⁵⁵⁶ ואז אינו יכול לחזור בו (חכמ"א כלל קל"ב ס"ז).

⁵⁵⁷ וכל"כ הסמ"ע בקונ' הארוך אות כ"ח, וש"ע הרב סי"ז וחכמ"א כלל קל"ב ס"ז. אך י"א דכיון שאם החותן לא יתן את הנדוניה יתבטל השידוך והקשר ביניהם, ואף שיצטרך לתת את הקנס מ"מ השידוך עצמו יתבטל, וא"כ מה שמתחייב עכשיו עם תוספת עבור המתנת הזמן הוא מתנה חדשה כדי שיתקיים השידוך (שו"ת גור אריה יהודה י"ד סי' ק"ו בערך שי ובדרכ"ת, שו"ת חסד לאברהם חו"מ סי' ל"ה ושהסכים עמו החור"ד, הובא בדברי גאונים כלל צ"ג ס"ה, וע"י גם אבנ"ז י"ד סי' קל"ב).

⁵⁵⁸ לכא' הכוונה לעשות היתר עיסקא, אך לכא' כיון שהחתן לא נתן מעות לחותנו איך יהיו פקדון בידו שיתן לו רווחים, ואולי כוונתו ע"י קנין או שטר עיסקא כמבואר לקמן סי' קע"ז סעיף י"ט בד"ה אם הפקיד.

⁵⁵⁹ ולכן זוג שקנו דירה ולקחו משכנתא מהבנק עם היתר עיסקא, וההורים משלמים את המשכנתא [או חלקה] עם הרבית לזוג כדי שישלמו לבנק או שמשלמים ישירות לבנק, אם ההורים התחייבו בשעת השידוך לשלם להם את כל ההוצאות שיהיה להם עבור הדירה אין צריך היתר עיסקא ביניהם, אך אם ההורים התחייבו רק על סכום כסף מסויים שאינו כולל את הרבית שהבנק גובה, צריכים לעשות היתר עיסקא [עם קנין, וכנ"ל בהערה הקודמת] בין ההורים והזוג (פסקי הגר"ש אלישיב ק"ז), ויש שכתבו שרק אם התחייבו לתת דירה שלימה א"צ היתר עיסקא, אך אם התחייבו לתת רק חלק מהדירה נמצא שהזכות לקבלת הלואה מהבנק נשאר לזוג, ומה שאח"כ ההורים משלמים את הרבית לבנק הוא תוספת על ההתחייבות, וכ"ש אם רק התחייבו סכום כסף מסויים ומוסיפים לפרוע את הרבית שעל סכום זה, וצריך לעשות היתר עיסקא (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ו).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ז. האסור לומר לאדם עשה עמי מלאכה היום ששוה דינר ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה ששוה שתיים⁵⁶⁰.

ה. יהשוכר את הפועל בימות החורף לעשות עמו בימות הקיץ בדינר ליום ומקדים לו שכרו מעתה ושכרו שוה בימות הקיץ סלע ליום אסור⁵⁶¹, אבל אם אמר לו עשה עמי מלאכה מהיום ועד זמן פלוני בדינר ביום מותר דכיון שמתחיל לעשות עמו מעתה⁵⁶² אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שמקדים לו.

סי' קע"ז שלא לקבל צאן ברזל מישראל, וכמה דיני משא ומתן האסורים משום רבית, ובו מ' סעיפים

א. אין מקבלים צאן ברזל מישראל, דהיינו שמקבל ממנו מאה צאן ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע לשליש או לרביע עד שנה או עד שנתיים כמו שהתנו ביניהם, ואם מתו הצאן הרי המקבל משלם דמיהם, הרי זה אסור שהרי בעל הצאן קרוב לריוח ורחוק להפסד⁵⁶³, לפיכך אם קבל עליו בעל הצאן שאם הוקרו או הוזלו או נטרפו הרי הן ברשותו הרי זה מותר⁵⁶⁴, וכן כל כיוצא בזה, יוכן הדין במקבל עליו סחורה בענין זה. הגה: יוכל זה לא מיימי

⁵⁶⁰ אך אם אין מחיר ברור למלאכה שהפועל עושה לו היום, מותר לסכם עמו שהוא יפרע במלאכה אחרת בשבוע אחר (חור"ד סי' קע"ג ס"ק ט"ז).

⁵⁶¹ יש שהסתפקו אם מותר לסכם עם הפועל שיעבוד עמו לפי המחיר כיום, ואף אם תתייקר שכר הפעולה לא יקח ממנו יותר (ברית יהודה פ"ו הערה י"ג, קיצור דיני רבית המצויים פ"ח הערה ד'), אך יש שכתבו שאף בזה אסור (חוט שני פ"ז עמ' ק"כ, ועי' חור"ד סי' קס"ב ס"ק י"א). בקבלן אם עשו עמו קנין סודר או שחתמו על חוזה שאין א' מהם יכול לחזור בו, מותר להקדים ולשלם לו בזול אף אם עדיין לא התחיל במלאכה (נימוק"י ב"ב דף מ"ג ע"ב מדפי הרי"ף, גידול"ת שער מ"ו ח"ד סי' נ"א בקיצור דיני רבית המצויים פ"ח הערה ד', חלקת יעקב י"ד סי' ע"ט ופ', שבט הלוי ח"ג סי' ק"י), ופועל היינו אם משלמים לו לפי שעות ובזה אסור להקדים לשלם אם לא התחיל במלאכה, אך קבלן היינו מי שמתחייב לגמור את המלאכה, ולא משלמים לו לפי שעות העבודה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה י', רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ח). ולכן רופא שיניים הקובע מחיר לכל הטיפול יחד, מותר להקדים לשלם לו ולקבל הוצלה, אע"פ שהטיפול הוא בכמה שיניים כיון שהוא קבלן (ברית יהודה עיקרי דינים שם הערה י"ב) [והיינו אם התשלום אינו לבעל המרפאה והוא שוכר את הרופא המטפל, ראה הערה הבאה].

⁵⁶² קבלן שיפוצים שהתחיל למדוד בכדי לעשות תכנית עבודה, נחשב שהתחיל במלאכה אע"פ שאת המלאכה עצמה יתחיל בעוד חודש (חלקת יעקב י"ד סי' פ', חוט שני פ"ג עמ' ק' אות ג'), ויש שפקפקו בזה לענין שכיר יום, שאם מפסיק יתכן שנחשב ההמשך כשכירות חדשה (ברית יהודה פ"ו הערה י"ג), ומ"מ הסיקו להתיר אף בזה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה ט' ע"פ שו"ע הרב ס"ו).

קבלן שיפוצים שרגיל לשכור פועלים, מועילה התחלת המלאכה להתיר לשלם מוקדם בזול רק אם הקבלן בעצמו יודע את המלאכה אלא שולח פועלים לעשות אותה במקומו, אך אם הקבלן בעצמו אינו יודע לעשות את המלאכה אלא רק התחייב לשכור פועלים שהם יעשו את המלאכה, אין בזה היתר להקדים לשלם בזול משום שאינו נחשב שהקבלן הוא שכיר על מלאכה זו (חוט שני שם אות ז', ברית יהודה עיקרי דינים שם ס"ה), ולכן מוסדות לימוד שדורשים שכר לימוד ומוזילים למקדים לשלם, אין בזה היתר כיון שהתשלום הוא להנהלה ולא למלמד בפועל (ברית יהודה עיקרי דינים שם הערה י"ב).

⁵⁶³ ואם התנו כך באיסור והיה הפסד י"א שהמקבל מפסיד הכל שהרי כך קיבל על עצמו, ורק את הריוח אסור לו לתת לנותן דהוי רבית (שער דעה), אך י"א שחולקים בהפסד (חכם צבי בשער דעה, מהר"ם אלשקר בערך שי בדרכ"ת).

⁵⁶⁴ ואם אחריות אונסים וגניבה ואבידה על הנותן אע"פ שאחריות הזול על המקבל מותר, אפילו אם קצץ את השבח והמקבל התחייב לתת אף אם לא יהיה ריוח. וכן אם אחריות אונסים ואחריות הזול על הנותן ורק אחריות גניבה ואבידה על המקבל מותר לגמרי. ואם הנותן קיבל על עצמו רק אחריות אונסים לחוד או גניבה ואבידה לחוד, הוי אבק רבית, ומ"מ אפילו אם קצץ את השבח אין זה רבית קצוצה אלא אבק רבית. ואם אחריות הזול על הנותן ואחריות אונסים על המקבל אסור מדרבנן (חור"ד), ומש"כ השו"ע [ומקורו ברמב"ם] "הוקרו או הוזלו או נטרפו" היינו שקיבל את הכל (ב"י סעיף ב' ד"ה כתב הריב"ן, הגר"א וכדלקמן סעיף ב' ברמ"א), אך יש שפירשו דדי בקבלת אחריות א' או יוקרא וזולא או אחריות אונסים (ערך לחם למהריק"ש, ועי' שו"ת גינת ורדים י"ד כלל ו' סי' ז').

מאיר הרעה על הלכות ריבית

אלא כשיש למקבל ריוח, אזל אס אין לו ריוח כלל במה שמקבל⁵⁶⁵ אין כאן הלואה כלל ואפילו קבל עליו כל האחריות שרי דהא מותר לסיח לקבל עליו להיות כשואל⁵⁶⁶.

(א) צאן ברזל - אע"פ שכך הדין בכל סחורה, כמבואר בסוף דברי השו"ע, מ"מ כיון שרוב המתנים כך היו מקבלי צאן לגדל נקרא הסכם זה "צאן ברזל" (ט"ז).

(ב) ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע וכו' - וכן הדין אם התנו וקצצו שיתן לו בכל שנה סכום קצוב אף אם לא יהיה ריוח, והוי רבית קצוצה⁵⁶⁷ (ש"ך).

(ג) הרי זה אסור - והוי אבק רבית, ולכן אפילו אם נתן לו שיעור של חצי מהקרן בתורת רבית נחשב כאילו פרע לו חלק זה מהקרן ולא משלם לו אלא את החצי השני של הקרן, וכדעה הב' בסימן קס"ו סעיף ג'⁵⁶⁸, וכן צריך לקרוע שטר זה⁵⁶⁹ (ש"ך).

(ד) אסור - ואפילו אם התנה שיתן למקבל שכר כפועל בטל אסור, כיון שהכל נחשב כמלוה (ש"ך).

(ה) אין כאן הלואה כלל - אלא הוא רק שליח של בעל הסחורה להתעסק בה (ש"ך).

ב. הנותן מעות לחבירו בתורת עיסקא דהיינו שחצי האחריות על הנותן וחצי על המקבל אסור, שכל עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ונמצא שטורח בחלק הפקדון בשביל חלק המלוה, לפיכך צריך לו ליתן שכר טרחה⁵⁷⁰ שבכל יום ויום מימי השותפות יכפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה, ויבאם היה לו עסק אחר כל שהוא להתעסק בו עם מעותיו של זה אינו צריך להעלות לו שכר של כל יום אלא אפילו העלה לו דינר⁵⁷¹ בכל ימי השותפות דיו ואם פחתו או הותירו יהיה לאמצע בשוה, וכן אם אמר לו כל הריוח יהיה לך שלישי או עשיריתו בשכרך הואיל ויש לו עסק אחר הרי זה מותר ואם הפסידו יפסיד מחצה, ואם היה המתעסק אריסו והיה לו עסק אחר⁵⁷² אינו צריך להעלות לו שכר אחר כלל שהאריס משועבד הוא לבעל השדה. הגה: "ולכך להיות כל אחריות פלגא הפקדון על הנותן אפילו אחריות לאונסין, וזללא כיץ מקילין ומתידין במקלת אחריות.

(ו) כפועל בטל וכו' - יש מפרשים שלא משערים לפי המלאכה שהוא עושה ובכמה היה מסכים להתבטל ממנה, אלא משערים לפי אדם בטל שאין לו שום מלאכה כמה היה רוצה לקחת בשביל להתעסק במלאכה זו, ויש מפרשים שמשערים לפי המלאכה שהיה עושה

⁵⁶⁵ אך מכל מקום מותר לו לקבל שכר טירחה על התעסקותו (שו"ת הר"ן סי' ע"ג בדרכ"ת), אך אסור לקבוע את השכר טירחה לפי אחוזי הריוח מהעסק (שו"ת מהרי"ט ח"ב יר"ד סי' מ"א, ברית יהודה פכ"ז הערה ד' ע"פ חור"ד סי' קס"ז סק"א), אך יש שכתבו להתיר אף בזה (חי' מהרא"ל, ועי' דרכ"ת). וכן אסור להתעסק להשתמש במעות לצרכיו (ברית יהודה שם ס"א).

⁵⁶⁶ ו"א דכל דין זה דוקא אם אין למקבל שום הנאה מהממון, אך אם יש לו הנאה שאם יזדמן לו עסק יתן ממון זה וירויח לעצמו אסור, כמבואר לעיל סי' קס"ח סט"ז (דרישה שם ס"ק י"א, רע"א שם), ו"א דבכל מקום שהשליח לא הודיע לו לנותן ביד מי הממון אסור (חור"ד שם ס"ק ל"א), ו"א דכל ההיתר כאן הוא רק בנותן לו סחורה, אבל אם נותן לו מעות אסור (בית מאיר כאן) אך יש שכתבו שההיתר הוא אף כשנותן מעות (דרישה ורע"א שם), ו"א דכל ההיתר כאן הוא רק באבק רבית, וכגון כאן דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד, אבל אם הוי רבית קצוצה אסור (שער דעה שם סק"ז).

⁵⁶⁷ וכן הדין בשני שותפים שהשתתפו בסכום שוה, וא' מהם הוסיף עוד סכום לשותפות והתנה שאף אם יפסידו בשותפות יקבל את החלק הזה שהוסיף ולא יפסיד שום דבר מהקרן, ויקבל גם תוספת קצובה על חלק זה, הוי רבית קצוצה (מהרש"ך בבית לחם יהודה סעיף ב').

⁵⁶⁸ שכן הכריע הרמ"א שם.

⁵⁶⁹ וכדלעיל סימן קס"א סעיף י"א ברמ"א.

⁵⁷⁰ והמתעסק נוטל את השכר טירחה לפני שחולקים את כל הממון, ונמצא שחצי מהשכר טירחה הוא מחלקו, וא"כ נוטל רק חצי שכר טירחה על חלק הפקדון של הנותן (ט"ז ס"ק ל"ו, דרכ"ת סק"י ע"פ ש"ך ס"ק נ"ג, ברית יהודה פל"ו הערה ו').

⁵⁷¹ עיין להלן סעיף ג' בהערה אם הוא דוקא דינר או אפילו כל סכום קצוב אף פחות מזה, ולכא' הוא הדין כאן. [אמנם אלו הסוברים שם שמועיל אפילו פחות משהו פרוטה, יתכן דדוקא שם מועיל כיון שסיכמו על כך מראש, אך כאן שלא סיכמו על כך מראש לא מועיל אם יתן לו פחות משהו פרוטה (חלקת בנימין ציונים קכ"ג)].

⁵⁷² ולא די במה שהאריס מתעסק בשדות בעל הבית, משום שישנם כמה ימים בשנה שהאריס אינו צריך להתעסק בהם, ולכך צריך שיהיה לו עסק אחר מלבד זה (כס"מ פ"ו מהל' שלוחין ה"ב).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

קודם בכמה הוא יסכים להתבטל ממנה, אך אין חילוק אם מלאכה זו קשה או קלה, ויש מפרשים שמשערים לפי המלאכה שהיה עושה ולפי מלאכה זו שצריך לעשות, כמה אדם רוצה להשתכר בשביל לא לעשות את המלאכה הקודמת אלא לעשות את זו, ויש מפרשים שמשערים לפי המלאכה הראשונה כמה הוא מרויח בה בזמן שאין לו הרבה עבודה, ושכר זה מקבל עכשיו (ש"ך)⁵⁷³, והעיקר כדעה השניה (ש"ך בנקה"כ), וי"א שב' הפירושים הראשונים שוים, שבאדם בטל שלא עשה שום מלאכה משערים כמה הוא רוצה לקחת בשביל להתעסק במלאכה זו, אך אם קודם עשה מלאכה אחרת משערים לפי המלאכה שהיה עושה בכמה הוא יסכים להתבטל ממנה, אך שלא יפחות ממה שאדם בטל רוצה בשביל לעשות מלאכה זו (ט"ז)⁵⁷⁴.

(1) ואם היה לו עסק אחר כל שהוא וכו' - אפילו אם העסק הראשון שוה רק דינר וקיבל עסק השוה אלף דינרים, ואפילו אם העסק שהיה לו אינו מאותו מין של העסק שקיבל עכשיו, אם אינו מתבטל מהעסק הראשון (ש"ך).

(2) כל הריוח יהיה לך שלישי או עשיריתו - דהיינו שחולקים ביניהם את הריוח בשוה, אלא שבשכר טירחה המקבל יקח עוד שלישי או עשירית מהריוח שיהיה (ט"ז).

(3) הואיל ויש לו עסק אחר - אך אם אין לו עסק אחר אסור אלא אם נותן לו שני שלישי מהריוח ואם יהיה הפסד יפסיד המקבל רק שלישי וכדלקמן סעיף ד', והיינו כשלא סיכם עמו על כך בתחילת השותפות, אלא רק כשבאו לחלוק לאחר השותפות סיכמו כך (ט"ז), וי"א שאף בזה די שיתן למקבל תוספת בריוח או שיפסיד פחות מהנותן וכדלקמן שם. ואם סיכם עמו בתחילה על סכום קצוב אפילו רק דינר אחד, או שאם יהיה ריוח יותר מסכום מסוים יהיה של המקבל, מותר אם המקבל התרצה בכך⁵⁷⁵ (ש"ך). וי"א שאין חילוק בין יש לו עסק אחר או לא, אלא שאם קצצו בתחילה לפני שנתן לו את העיסקה מספיק שיקצוץ שכר של דינר א' וכדלקמן סעיף ג', ואם כבר נתן לו את העיסקה אך עדיין לא התעסק בה לא מועיל דינר א' אלא צריך לתת לו שני שלישי בריוח, או שיתן פחות מזה אך צריך שהחלק של המקבל בריוח יהיה גדול יותר מהחלק שלו בהפסד⁵⁷⁶, ואם כבר התעסק ובשעת חלוקת הרווחים נותן לו שכר צריך לתת לו כפועל בטל (ט"ז).

(4) וצריך להיות וכו' - אפילו בנותן לו סחורה שיש בה יוקר וזול⁵⁷⁷, וכ"ש בנותן מעות למחצית שכר שאסור לכל הדעות, ואע"פ שבמכר מועיל קבלת אחריות חימוץ כמבואר לעיל סי' קע"ג סעיף י"ג, אך כאן שאינו מכר לא מועיל (ש"ך). הנותן עיסקא לחבירו והתנו שהמקבל יקבל ג' חלקים מהריוח והנותן יקבל רק רבע, מכל מקום נחשב שחצי מהעיסקה היא מלוה וחצי פקדון ומה שהמקבל לוקח יותר בריוח הוא שכר טירחה (ט"ז)⁵⁷⁸.

⁵⁷³ וי"א דלמעשה יכול המוחזק לומר קים לי כשיטה המקילה (גידו"ת שער מ"ו ח"ג סעיף ח').
⁵⁷⁴ וכ"כ החו"ד.

⁵⁷⁵ אך י"א דדוקא אם מתנה בדבר שהרגילות שיש ריוח יותר מועיל אם מתנה כך שהיותר מזה יהיה של המקבל, אם יש למקבל עסק אחר להתעסק בו, אבל בסתם שטרות היתר עיסקא שכותבים סך ידוע שהמקבל צריך לתת לנותן, ולא מוזכר סכום השכר טירחה של המקבל, אלא רק מה שירויח יותר מזה הוא שלו, מ"מ כיון שלא בטוח שירויח יותר לא מועיל זה כשכר טירחה, וצריך לתת לו שכר טירחה אחר (קונ' הסמ"ע אות ב', חכמ"א כלל קמ"ב ס"ז), אך יש שהסכימו לדברי הש"ך דמועיל אף כשאין ידוע שירויח יותר ועבור צד זה הוא טורח בכל העיסקה אף בחלק פקדון (שער דעה), וכן הסכים בחו"ד (סוף סק"ז) אלא שהוסיף שצריך שיאמר כן שהמותר על זה יהיה בשכר טרחו, [וצ"ע שבחידושים (סק"ט) לא הזכיר זה].

⁵⁷⁶ ויש שכתבו שלדעה זו אף אם התעסק כבר אך עדיין לא ידוע כמה ריוח יש יכול להתנות שיתן לו חלק בריוח יותר מבהפסד, ורק אם נודע כמה הריוח לא מועיל זה וצריך לתת לו שכר כפועל בטל. אך יש שכתבו לחלק באופן אחר, שאם התנו בתחילה במפורש שהמקבל יטול חצי בריוח ובהפסד חייב לתת לו שכר כפועל בטל, אבל אם לא התנו כלום על חלוקת הריוח וההפסד יכול להתנות שהחלק של המקבל בריוח יהיה גדול יותר מהחלק שלו בהפסד (חו"ד).

⁵⁷⁷ ואפילו אחריות הזול לבד אסור למתעסק לקבל על עצמו על החלק פקדון (ברית יהודה פל"ז סעיף ד').
⁵⁷⁸ אך יש שתמהו שהרי שיטה זו חולקת על השיטה שנפסקה בשו"ע לקמן סעיף כ"ז, והט"ז שם הסכים לדברי השו"ע, וצע"ג (מקור מים חיים).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ג. ב"במה דברים אמורים כשלא פסק עמו בתחלת העסק אלא נתן לו למחצית שכר, אבל אם פסק עמו בתחלת העסק שכר טרחה בדבר ידוע ואפילו בדינר⁵⁷⁹ מותר⁵⁸⁰. הגה: ט"ו כל זה כשלאחד נותן המעות, אבל אם כל אחד נותן מעות⁵⁸¹ אפי' אחד מתעסק לבד לזן כזן עיסקא אללא הוי כשותפות בעלמא⁵⁸².

(א') במה דברים אמורים - שאם אין לו עסק אחר צריך לתת לו שכר כפועל בטל, דוקא אם לא פסק עמו בתחילת העסק וכו' (ש"ך).

(ב') אבל אם פסק עמו וכו' - והמקבל התרצה למה שפסק הנותן (ש"ך סק"ט).

(ג') הוי כשותפות בעלמא - ולכן מותר לחלק את הריוח וההפסד בכל צורה שירצו, ואין בזה איסור רבית⁵⁸³ (ש"ך).

ד. "הנותן מעות לחבירו סתם להתעסק בהם ולא פסק עמו בתחלת העסק דבר לשכר טרחה וכשבאו לחשבון לא רצה ליתן לו שכר כל יום ויום מימי השותפות⁵⁸⁴ ואם היה לו עסק (אחר) לא רצה ליתן לו דינר לכל ימי השותפות⁵⁸⁵, יהיה שכר המתעסק בחצי הפקדון שלישי ריוח הפקדון שהוא שתות ריוח כל המעות, לפיכך אם הרויחו יטול המתעסק ב' שלישי הרויח, חצי הרויח של חצי המעות שהם מלווה ושתות הרויח בשכר שנתעסק בפקדון נמצא הכל ב' שלישי הרויח, ויטול בעל המעות שלישי הרויח, ואם פחתו יפסיד המתעסק שלישי הפחת שהרי הוא חייב בחצי הפחת מפני שחצי המעות מלווה ויש לו שתות בשכרו באותו החצי של פקדון, ונמצא שנשאר עליו מהפחת שלישי ובעל המעות יפסיד שני שלישי הפחת.

(ד') וכשבאו לחשבון לא רצה ליתן לו וכו' - אך אם המקבל כבר נתן לנותן את הקרן והרויח שלו והנותן לא נתן לו שכר טרחה כלל, אינו יכול לתבוע דהוי אבק רבית ואינו יוצא בדיינים, ואף אם המקבל חייב לנותן מחוב אחר אינו יכול לנכות מזה, שכיון שלא תבע

⁵⁷⁹ יש שהבינו דהיינו דוקא דינר של כסף, וצריך לשום כמה שוויו כיום (ברכ"י, שו"ת בית דוד סי' צ"ג), אך הרבה כתבו דאף פחות מדינר מותר (הג' פרישה סק"ו בשם מהרש"ל, קונ' הסמ"ע הארוך אות א', חכמ"א כלל קמ"ב ס"ב, בית מאיר בסעיף ד', שלחן גבוה סק"ו בדרכ"ת), וי"א שמועיל אף פחות משהו פרוטה (חור"ד סק"ז ובנתיחה"מ סו"ס ר"ל, מנחת פתים).

⁵⁸⁰ ובזה אין השכר טרחה נחשב כחלק מהפסד העיסקא, ולכן הוא ניתן רק מחלק הפקדון של הנותן (ברית יהודה פ"ח הערה נ"ד).

⁵⁸¹ אפילו אם אחד נתן יותר מעות מחבירו נחשבים כשותפים (חכמ"א כלל קמ"ב ס"ה, דרושי הצ"ח דרוש ח' אות ט"ז בברית יהודה השלמות ומלואים עמ' תרנ"ו לפרק ל"ה הערה ע"ו).

⁵⁸² אך דעת הרמב"ם שאף בכה"ג צריך לתת שכר טרחה, וכן נהגו לפסוק במקומינו, ומ"מ די בתשלום של דינר עבור השכר טרחה (ברכ"י), וי"א שנכון לצאת ידי שמים ולתת לכל הפחות בשעה שבאים לחלוק דינר כשכר טרחה למתעסק, כדי לצאת דעת הרמב"ם (מאמר מרדכי בדרכ"ת).

⁵⁸³ אך זה דוקא לענין שלא צריך לתת למתעסק תוספת בריוח יותר מהפסד בשביל שכר טרחה, אבל אסור למתעסק לקבל אחריות על הפסד ביותר חלקים ממה שמקבל בריוח, שבאותו חלק שמוסיף לקבל אחריות הוא נחשב כלוה, ושוב אסור לו לתת את הרויח מחלק זה לנותן דהוי רבית, ואפילו אם נותן לו את כל הרויח מחלק זה אסור, ואין זה דומה לרמ"א בסעיף א', כיון שהוא נהנה מהמעות שיש לו הרבה מעות להתעסק בהם (חור"ד). והיינו דוקא לענין קבלת אחריות שאם יהיה הפסד יתחייב לשלם מביתו, אך מותר לו לקבל אחריות ההפסד מתוך מעות אלו, ויחלקו אף בהפסד כמו שרוצים כמש"כ הש"ך [ומקורו בסמ"ג], דבזה לבד עדיין לא נחשב כלוה (חסד לאברהם ועוד בדרכ"ת). אך י"א שאם יש חלק בריוח ובהפסד לכל אחד, מותר אף שאין החלקים שווים ויש לאחד חלק גדול בהפסד ולחבירו חלק קטן, ורק אם כל ההפסד על המקבל אסור (דרושי הצ"ח שם מאות ז"י).

⁵⁸⁴ שהרי הברירה בידי הנותן אם יתן לו שכר על כל יום ויום כפועל בטל או לתת לו שני שלישי בריוח ושלישי בהפסד אפילו שזה שווה פחות משכר פועל בטל, ואפילו אם כבר נודע כמה ריוח יש בעיסקא זו, אך זה דוקא לדעת השו"ע שצריך לתת לו דוקא שני שלישי בריוח ושלישי בהפסד, אך לדעת הסוברים שכל שהחלק של המקבל בריוח יהיה גדול יותר מהחלק שלו בהפסד די בזה וכדלעיל סעיף ב' ד"ה הואיל, צריך שיתנו על כך מתחילה לפני שנודע כמה ריוח יש בעיסקא זו, אבל אח"כ א"א להתנות שיתן לו שכרו פחות מפועל בטל (חור"ד).

⁵⁸⁵ ויש חולקים שלעולם יתן זה ולא יפסיד הנותן שישית מהרויח של כל העיסקא (ערך לחם למהריק"ש, הגר"א, בית מאיר), ויש שפירשו בדעת השו"ע, שאף הוא מודה שמדיני רבית די בנתינת שכר מועט, אלא מיירי שבאו לבית דין, ומדיני ממונות אין להם לפסוק לחייבו לתת לו שכר מועט (ברית יהודה פ"ו הערה ל"א).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

ממנו שכר טירחה בשעת פרעון הקרן הרי מחל לו על זה⁵⁸⁶, אבל כל זמן שהמקבל לא נתן לו עדיין את הקרן של עיסקא זו יכול לעכב לעצמו מהקרן כפי שיעור השכר טירחה שלו, כמבואר לעיל סי' קס"ו ס"ג בדעה הב' שהרמ"א פסק כך (ט"ז).
(¹⁰) ואם פחתו יפסיד המתעסק שלישי הפחת וכו' - אך דעת רוב הפוסקים שהמקבל לוקח שני שלישי מהריות, ואם היה הפסד מפסיד חצי, וכן עיקר⁵⁸⁷. אך במקום שיש מנהג ידוע הולכים אחרי המנהג אם אין בזה איסור (ש"ך).

ה. י"ב שהוא נוטל שכר⁵⁸⁸ על חלק הפקדון שבידו הרי הוא כשומר שכר. י"מותר ליתן עיסקא למחצית שכר ולהתנות שלא להתעסק אלא בדבר פלוני ואם ישנה שיהיה כל האחריות על המקבל, וכן כל תנאי שירצה כגון שיתנה שלא ישמור הכספים אלא תחת הקרקע⁵⁸⁹, ואם שינה והפסיד כל ההפסד למקבל⁵⁹⁰ ואם הרויח הוא לאמצע, אף על פי שעתה הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד לא חשיב רבית כיון שאם לא שינה היה קרוב לשכר ולהפסד. הגה: קמותר למקבל לשנות לכתחלה ולא אמרינן דהוי כגזלן ככך, כ"מיהו חס שניה ואמרי⁵⁹¹ לעצמי אני

⁵⁸⁶ אך אם הנותן רוצה לצאת ידי שמים צריך לתת למקבל את השכר טירחה, וכדין כל אבק רבית לעיל סי' קס"א ס"ב (חור"ד).

⁵⁸⁷ וכ"כ ערך לחם למהריק"ש, הגר"א, שו"ע הרב סל"ח, חור"ד וחכמ"א כלל קמ"ב ס"ב.

⁵⁸⁸ אך אם אינו נוטל שכר, וכגון אריס של הנותן וכדלעיל סעיף ב', או מי שעשה עיסקא באיסור וכדלקמן סעיף כ"ה, אינו שומר שכר אלא שומר חנם על חלק הפקדון (חי' מהרא"ל), וכן דוקא אם השכר טירחה או ההנאה של המקבל הם שוה פרוטה נעשה שומר שכר, אך בפחות מזה אינו נעשה שומר שכר (חור"ד).

⁵⁸⁹ י"א דהיינו דוקא אם התנאי בלב שלם ביניהם על דרך האמת, שהמלוה סובר שיעשה כפי מה שמתנה, אבל מי שיודע וברור לו שהלוה לא יעשה כן, והוא אינו מתנה כן אלא כלומר שיהא בהיתר, על זה כתבה התורה אצל הריבית 'ויראת מאלהיך' (של"ה מסכת חולין פרק נר מצוה בדרכ"ת), אך יש שדייקו מדברי הראשונים דמותר להתנות כן אף על דעת לשנות (ערך שי מהדו"ב בדרכ"ת, ועיי"ש בכל דבריו), וכן יש שכתבו שיכול להתנות על דברים שאין רגילות המקבל להתעסק בהם, כגון אם דרכו לסחור בסחורה יכול להתנות עמו שיעסוק דוקא במעות שלו בהלוואות לגוים עם רבית, ואם הוא חלפן ומתעסק בהחלפת מטבעות יכול להתנות עמו שדוקא יקנה סחורה במעותיו וימכור אותה או שיחליף מטבעות דוקא בביתו ולא על ידי אנשים אחרים, וכיוצא בזה תנאים שיכול לקיימם אע"פ שכולם יודעים שאין בדעת הנותן והמקבל לקיים את התנאי מכל מקום מותר (קונ' הסמ"ע הארוך סק"ד, חכמ"א כלל קמב ס"ו וכלל קמ"ג ס"ד, שו"ע הרב סמ"ד), ואין בזה משום הערמת רבית (שו"ע הרב שם). [וראה הערה הבאה דעת החזו"א שכל ההיתר הוא רק אם מתנה על דעת שיתעסק כך, עיי"ש בפרטים איזה הפסדים מותר לו לשלם, אך אסור להתנות על דעת שהמתעסק ישנה].

י"א דאסור להתנות תנאים רחוקים כיון דהוי כע"מ שתעלה לרקיע דהתנאי בטל, ועוד דעושה את התורה לחוכא ואיטולא בעיני הבריות, וכגון להתנות דכשיוציא את הכסף מהקרקע ישכור ד' שומרים להוליכם לשוק, וכן כשירצה לקנות סחורה ישאל תחילה לב' סוחרים, וזה לא שייך כיון דאין דרך סוחרים לעשות כן ואדרבה תמיד קונים בחשאי (שו"ת גינת ורדים כלל ו' סי' ט', וכן מבו' בחכמ"א כלל קמ"ב שם), וכן י"א שתנאי צדדי כגון ע"מ שלא תאכל ענבים לא מועיל להתיר הרבית (חזו"א יר"ד סי' ע"ז סק"א).

⁵⁹⁰ י"א שמן הדין חייב המתעסק בכל האונסים שקרו לאחר ששינה והתעסק בדבר אחר, אף אם אונסים אלו לא קרו רק מחמת השינוי (שו"ת אבקת רוכל סי' קס"ג, קצוה"ח סי' קפ"ג סק"ה ורעק"א שם), אך י"א דמן הדין אינו חייב אלא בהפסד שנעשה מחמת השינוי כגון שהוזלה סחורה זו, אבל בהפסד שלא מחמת השינוי כגון גניבה או אבידה באונס פטור [בחצי פקדון, אך על החצי מלוה ודאי חייב לשלם] (שו"ת המבי"ט ח"א סי' קע"ט, ש"ך חו"מ שם סק"ט, שו"ע הרב סמ"ד), ולשיטה זו אם המקבל ישלם את כל ההפסד הוי רבית, אך יכול להתנות בפירוש שאם ישנה יהיה כל ההפסד עליו אפילו הפסד שאינו בא מחמת השינוי (שו"ע הרב שם), אך י"א דתנאי זה גופא הוי רבית, ולכן אינו חייב אלא בהפסד שבא מחמת השינוי, ורק אם התנאי הוא בשביל שלא יהיה הפסד בעסק מותר, ובזה אם שינה ומחמת זה היה הפסד חייב, אך אם הוזלה הסחורה אינו חייב, אלא אם התנה שיעסוק בסחורה שיש בה סיכון מועט של הוזלה והמקבל שינה והתעסק בסחורה שיש בה סיכון רב, ובזה חייב אף על ההוזלה, אך אם מתחילה התנה על סחורה מסוימת והמקבל שינה והתעסק בסחורה דומה שהסיכון בשתייהם שווה, אם הנותן הרשה לו לשנות אסור, ורק אם הנותן רצה שלא ישנה אלא שאף אם הוא ישנה לא יחשב כגזלן מחמת כך אלא רק כמשנה מדעת בעה"ב, בזה מותר לו לשלם את כל ההפסד (חזו"א יר"ד סי' ע"ז סק"א).

⁵⁹¹ היינו בפני עדים (ש"ך לקמן סעיף ל', יד אברהם, חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

עושה ולא בתורת עיסקא הוי כגזלן ומה שעשה עשה לעצמו⁵⁹², יכולכן יתנה הנותן תחלה שאם יטול לפעמים קצת מן העסק⁵⁹³ לכרכו שלא יהא מקרי שולח יד בפקדון כזכר דלא הוי כגזלן וכל הריוח שלו והמעוה מלוה עליו ואסור לטול אח"כ רבית⁵⁹⁴, ואם נהגו שלא להקפיד כזכר מסתמא כאלו התנו למי⁵⁹⁵ וכמ"ס לעיל סימן קס"ח⁵⁹⁶, ועיין לקמן סוף סי' זה מדין זה.

^(ט) כשומר שכר - שאע"פ שהוא מקבל שכר על טרחתו ולא על השמירה, מ"מ בהנאה זו שיש לו מעוה שיכול להתעסק בהם ולהשתכר מהם נחשב כשומר שכר עליהם. אם המקבל מתעסק בסחורה שיש לו הנאה אף בחלק של ההלוואה מהחלק של הפקדון, כגון שע"י חלק הפקדון יכול לקנות סחורה טובה יותר, או שע"י חלק הפקדון הם משתתפים בהוצאות הדרך וכדו', אין הנותן צריך לתת לו שכר טירחה (ט"ז⁵⁹⁷)⁵⁹⁸. המלוה לחבירו ולאחר זמן רוצה שהמעוה יהיו ביד הלוה כעיסקא וישלם לו חצי מהרווחים, לא מועיל והלוה נשאר חייב באונסים של כל המעוה כפי שהיה בתחילה, וכן אם היה לו רווחים אסור לו לתת למלוה (ש"ך⁵⁹⁹)⁶⁰⁰.

⁵⁹² אך י"א שאם חזר והתעסק במעוה לטובת העיסקא מותר לו לתת את הריוח, דזה נוח לנותן שלא יחשב כגזלן כדי שיוכל לקבל את הריוח (יש"ש ב"ק פ"ט סי' ל' בברית יהודה פ"ח ס"י והערה כ"ח).

⁵⁹³ דהיינו שהוציא מעט יותר מחצי מעוה העיסקא, שהרי חצי מהם הם הלוואה בידו ועליהם אינו נותן שכר לנותן, אלא רק מחלק הפקדון, [ואף שאסור לו להוציא אף את החצי הלוואה לצורכו כמבואר בשו"ע לקמן סעיף ל', מ"מ אם הוציאם לא נעשה ע"ז גזלן] (שו"ע הרב סמ"ד).

⁵⁹⁴ היינו דוקא בכהאי גוונא שבתחילה היו המעוה בידו בתורת עיסקא למחצית שכר, ואח"כ התחייב באונסים, ובזה אם יתן לו תוספת אע"פ שאין רווחים [שהרי המקבל נעשה גזלן והריוח לעצמו ולא לנותן] הוי רבית, כיון שחצי מהמעוה הם הלוואה בידו ומחמת כן נותן לו ריוח על החלק של הפקדון שגזל ולקח לעצמו, אבל אם הפקיד בידו מעוה והנפקד מדעת עצמו הלוה אותם ברבית לגוי מותר לו לתת את הריוח למפקיד כמבואר לקמן סעיף י"ט, וכן אם הוציאם בהוצאות ביתו מותר לו לתת לו ריוח דכיון שאין זה הלוואה אין איסור רבית (מ"מ בשער דעה, חו"ד ס"ק י"ט).

⁵⁹⁵ ויש שכתבו שיתכן שבהיתר עיסקא בזמנינו הוא כמקום שנהגו שלא להקפיד, ומותר להוציא קצת מהמעוה לצורכו (ברית יהודה פ"ח הערה כ"ט).

⁵⁹⁶ סעיף י"ח.

⁵⁹⁷ ע"פ עצי לבונה.

⁵⁹⁸ אך יש שפקפקו בדין זה (חו"ד), ויש שחלקו דאף אם יש לו הנאה זו צריך לתת לו שכר טירחה (שער דעה סק"ב, חי' מהרא"ל ובדרכ"ת).

⁵⁹⁹ ע"פ עצי לבונה.

⁶⁰⁰ אך אם עשו קנין ע"ז מועיל (חו"ד), עצי לבונה, דגול מרבבה בפת"ש סעיף י"ט). י"א שהיינו דוקא אם העסק שרוצה להקנות למלוה כבר היה ברשות הלוה, שלא מועיל באמירה בעלמא אלא עם קנין, אך אם המלוה אומר לו שעבור החוב שחייב לו יקנה עסק מסוים או סחורה מסויימת ויחשב כעיסקא, מועיל אף בלי קנין כיון שהמוכר מזכה לשניהם וכן הקונה קנה לשניהם (חו"ד, עצי לבונה), אך י"א להיפך דאם הסחורה אינה ברשותו עכשיו אלא הולך לקנותה צריך קנין, ורק אם הסחורה כבר ברשותו יכול להקנות לו בלי קנין, כיון שנקנה למלוה בחוב שהוא חייב לו, דלענין רבית הקילו שקונה אף בזה (שו"ע הרב סמ"ג). [ועי' בסמוך די' הסוברים שאפילו אם נותן מעוה בתורת עיסקא על סחורה שברשות המקבל לא מועיל אלא צריך דוקא קנין סודר וכדו', וכ"ש אם בתחילה היה הלוה ורוצה להפוך לעיסקא שצריך קנין (שו"ת צמח צדק י"ד סי' פ"ט)]. ויש שכתבו לחוש לאיסורי שניהם, ובין בסחורה שכבר קיימת ברשותו ובין בסחורה שעתידי לקנות צריך לעשות קנין (שו"ת מחשבות בעצה י"ד סי' ו' ד"ה הארכת'י).

הנותן מעוה לחבירו בשביל שיתעסק עבורו עם הסחורה [מטלטלין] שכבר ברשות המקבל, י"א שצריך לעשות קנין סודר או משיכה או הגבהה או כפי דרך הסוחרים שרגילים לעשות קנין באותו זמן, ורק אח"כ יתן לו את הסחורה בתורת עיסקא, אך נתינת כסף לבד לא מועילה כיון שמדברנן מעוה אינם קונות [במטלטלין] (קונ' הסמ"ע הקצר אות ו', חכמ"א כלל קמג ס"ה), וי"א שכתבו כך רק לחומרא בעלמא (שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רט"ז במפתחות), אך י"א שאין צריך לעשות קנין, שקנין כסף עשאוהו חכמים כקנין גמור לענין היתר רבית דרבנן (שו"ע הרב שם, שו"ת אמרי יושר ח"א סי' ק"ח). ולמעשה יש שכתבו להקל בזה (רבית הלכה למעשה פ"כ ס"ז והערה ד').

יש שכתבו שנהגו לעשות קנין סודר ולהזכירו בשטר היתר עיסקא, ואף ראוי להחתים עדים על ההיתר עיסקא (שבט הלוי ח"ט סי' קע"ג), וכן עוד כתבו לעשות קנין סודר בנתינת עיסקא (ארחות רבינו ח"ג רבית אות י"ג [עמ' צ"ט] בשם החזו"א, ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ט סט"ז).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

^(ט') מותר ליתן עיסקא וכו' ואם ישנה שיהיה כל האחריות וכו' - והיינו משום שכל עיסקא אסורה רק מדרבנן, אבל במקום שאסור מדאורייתא כגון שקוצץ על סכום קצוב שיוסיף לו, אסור להתנות כך (ש"ך).

^(ט') ולא אמרינן דהוה כגזלן וכו' - כיון שאינו מתכוין לגזול אלא עושה כך להנאת הנותן שע"ז ירויח הרבה (ט"ז)⁶⁰¹.

^(ט') מיהו אם שינה ואמר לעצמי וכו' - היינו דוקא אם בשעת השינוי אמר כך, אבל אם בשעת השינוי לא אמר כלום ורק אח"כ אמר שניתי כדי לעשות לעצמי אינו נאמן, כיון שמעמידים אותו בחזקת כשרות עד עכשיו ורק עכשיו נעשה גזלן⁶⁰² (ט"ז), אך י"א דאף בזה נאמן לחוב על עצמו (ש"ך בנקוה"כ)⁶⁰³.

^(צ) שאם יטול לפעמים קצת מן העסק לצרכו וכו' - אך י"א שאם שלח יד רק על מקצת העסק אינו נעשה גזלן אלא על אותו מקצת, אך בשאר העסק הריחוק לשניהם⁶⁰⁴, וצ"ע (רעק"א).

ו. בנתן מעות לעיסקא למחצית שכר וקצץ בדבר ידוע, אפילו אם כל האחריות על הנותן אסור. הגה: ז"ו"א לאס מקבל עליו כל האחריות⁶⁰⁵ מותר בכל רבית לרבנן כגון נותן בעיסקא או בשאר רבית לרבנן, אבל ברבית קלוה לא מהני אם המלוה מקבל עליו כל האחריות, אבל אם לא מקבל עליו כל האחריות רק קלתן אפילו לרבנן אסור, ויש להקל ברבית לרבנן כסברא זאת.

^(כז) וקצץ בדבר ידוע - היינו שהמקבל משלם דבר קצוב לנותן כדי לקנות את החלק שמגיע לו מהריוח ואסור אע"פ שהנותן מקבל על עצמו את אחריות כל המעות, אבל מותר לנותן לתת דבר קצוב למקבל כדי לקנות את החלק שמגיע לו מהריוח מן המקבל. אך מה שנהגו לעשות שטרות עיסקא ומתפשרים עם המקבל שאם ירויח יתן סכום קצוב אפילו אם ירויח הרבה יותר מזה, אך אם לא ירויח את הסכום הקצוב לא יתן, וכן ההפסד של העיסקא הוא על שניהם, הוי היתר גמור⁶⁰⁶ (ט"ז, ש"ך ס"ק מ"ח)⁶⁰⁷.

⁶⁰¹ אך י"א שכיון שיש מהראשונים שפירשו שרק אם התנה במפורש שאם ישנה יתחייב בכל האחריות, לכן מותר לו לשנות, לכן יותר טוב להתנות כך בפירוש (חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

⁶⁰² י"א דכ"ש אם אומר ששלח יד במעות והוציא אותם בהוצאות ביתו שאינו נאמן, כיון שאין אדם עושה את עצמו גזלן (יד אברהם), אך י"א שבזה נאמן להחזיק את מה שבידו שטוען שהרויח ממעות אחרות (ערך שי מהדור"ב בדרכ"ת).

⁶⁰³ אך תמהו על דבריו, דהא מיירי הכא שמשנה ועושה לעצמו ונעשה גזלן ע"ז ושוב כל הרויח שלו, וא"כ אין זה לחוב לעצמו אלא אדרבה הוא מרויח לעצמו, אלא שעושה את עצמו רשע למפרע שנעשה גזלן משעת השינוי (באר היטב, חזו"א י"ד סי' ע"ז סק"ב ד"ה ובט"ז), וכן יש שפסקו כט"ז (חור"ד בחידושים).

⁶⁰⁴ אך דעת הרמ"א דע"י ששלח יד במקצת מהעסק נעשה גזלן בכל העסק ומותר לקבל רווחים מכל העסק (מנחת פתים, חזו"א שם סק"י), אך י"א דאף לרמ"א אינו נעשה גזלן אלא על חלק המעות של הפקדון שהוציא, ורק אם נותן לו ריוח מכל חצי מעות העיסקא הוי רבית, ומועיל התנאי אף לענין רבית [מלבד מה שע"ז אין בזה איסור גזילה], שבשעה שרוצה להחזיר את המעות ולהתעסק בהם אין צריך להודיע לנותן כדיון כל גזלן, ודי אם מזכה אותם לנותן ע"י אחר, ונחשב שמעות אלו של הנותן ומותר לתת לו את הרווחים של המעות (שו"ע הרב סמ"ב).

⁶⁰⁵ מכל המעות, אך אם מקבל את כל האחריות רק מחצי מהמעות אסור לכל הדעות (שו"ע הרב ס"מ).

⁶⁰⁶ אף אם אחריות גניבה ואבידה היא על המקבל בכל המעות כדינו שהוא שומר שכר כדלעיל סעיף ה', וגם אחריות הזול ואונסים על המקבל בחצי המעות שהם הלואה, ומותר כיון שנחשב שהמקבל קונה מהנותן את החצי הרויח שלו בסכום זה אף אם יהיה יותר ריוח (שו"ע הרב סמ"א), ויש שפירשו שנחשב כמכירה שהמקבל רוצה לשלם סכום זה בכדי שלא יצטרך להשבע שלא הרויח (חכמ"א כלל קמ"ב ס"ז) ויש שפירשו בכדי שלא יצטרך לעשות חשבונות כמה הם חצי מהרווחים (גינת ורדים י"ד כלל ו' סי' ד', בית מאיר על ט"ז ס"ק כ"א), ואם יודע שהמתעסק לא הרויח כ"כ, מ"מ מותר למתעסק לתת את הרויח הקצוב בשביל שלא יקראוהו שהוא מפסיד נכסים ואינו יודע להרויח (גינת ורדים שם, חכמ"א כלל קמ"ב ס"י ובבינ"א סוף ס"י), אך ראוי לנותן לחוש לעצמו ולצמצם שלא לקחת ממון שאפשר שיש בו איסור (גינת ורדים שם).

יש שהסתפקו אם שיעור דמי ההתפשרות הם רק כפי מה שאדם אחר יקנה ספק זה, אך אסור להתנות בסך יותר מזה, אך יתכן שהוא דבר שאין שומתו ידועה ואין בזה איסור (ברית יהודה פל"ה הערה נ"ד ד"ה ויש), ויש שכתבו שיקצבו שיעור חצי מהרויח שמשער המקבל שירויח מעסק זה (אגרו"מ י"ד ח"ב סי' ס"ב וסי' ס"ג ד"ה ועוד וח"ג סי' מ', רבית הלכה למעשה פ"כ סי"ב).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(כב) כל האחריות וכו' - היינו בין של אונסים ובין של גניבה ואבידה⁶⁰⁸ (ש"ך).
(כג) כגון נותן בעיסקא - דהיינו שהתחייב לתת לו סכום קצוב אף אם לא ירויח, ואם ירויח יותר יהיה למקבל (ט"ז).
(כד) אבל ברבית קצוצה וכו' - שלא עשו עיסקא אלא הלואה, ובזה לא מועיל קבלת אחריות של הנותן ואסור מדרבנן (ט"ז). וי"א שאף ברבית קצוצה מותר אם הנותן מקבל עליו את כל האחריות, ורק אם מתנה שלא יהיו נאמנים כל העדים על הפסד הקרן אלא רק הרב והשליח ציבור, בזה אסור ברבית קצוצה (ש"ך)⁶⁰⁹.
(כה) רק קצתן - היינו של אונסים לבד או של גניבה ואבידה לבד (ש"ך).
ז. כהננותן מעות לחבירו למחצית שכר שנתיים ושלוש ושוב נמלכו ועשו קצבה ביניהם לתת לו כך לשנה, אם הלוח הוציא המעות ביציאותיו ונתן ריוח הוא רבית⁶¹⁰, אבל אם היה

יש שכתבו שאם זמן החזרת העיסקא הוא בכל ערב שבת וכדו', מותר לנותן לומר למקבל שהוא מוכר לו את מחצית מהריוח שמגיע לו אם תתן לי בכל שבוע ריווח כך וכך, ורק אם תשבוע בכל שבוע ושבוע שלא הרוחת אז אפטור אותך, [ואף יכול לדרוש ממנו שטר חוב על זה מהיום, ורק יכתבו בו שיפטר מזה אם ישבע כנ"ל], אך אם לא תשבוע הוא כהודאה שהרוחת ושוב לא תועיל לך שבועה לומר שלא הרוחת (חכמ"א כלל קמ"ג בבינ"א י"א, וכן הוא שטר היתר עיסקא להיות בטוח על קרן ורווחים שכתב החכמ"א שם). ויש שכתבו שכל זה מיירי אם הנותן והמקבל ידעו ענין עיסקא ונתכוונו באמת לעיסקא מסוימת שהמקבל עוסק, אבל בשטר היתר עיסקא של הבנקים שאין כאן עיסקא מסוימת מה שייך שהמקבל יודיע לנותן על הרווחים, וגם הרי המקבל לא יודע את תוכן הוספה זו בהיתר עיסקא ושמטל עליו להודיע אם לא היו רווחים, ואם מחייבים אותו לשלם את הרווחים אף אם לא היו ושיחשב הודאת בעל דין זה גופא הוא רבית (תשובות והנהגות ח"ב סי' תכ"ב, עם הסכמת הגר"ש ואזנר והגר"ב שטרן זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א שכתבו להחמיר בזה).

⁶⁰⁷ אם התנה עם המקבל שתהיה לו אפשרות בחירה אם ירצה יתן לו חצי מהריוח או שיתן לו דבר קצוב אף אם לא יהיה ריוח, ובסוף בחר המקבל שיתן לו הדבר קצוב מותר משום דהוי צד אחד ברבית, ואע"פ דקיי"ל דצד אחד ברבית אסור [ראה לעיל סי' קע"ד סעיף א' ד"ה רבית קצוצה] מ"מ כאן שהאיסור רק משום שיבואו להחליף ברבית גמורה מותר בצד אחד ברבית (שו"ת הרמ"א בשער דעה), והיינו דוקא אם הנותן קיבל עליו את כל האחריות, אך בלא זה הוא רבית קצוצה ואף אם יש למקבל אפשרות בחירה הנ"ל הוי צד אחד ברבית ואסור (שער דעה), וי"א שאם פוחת לו הרבה מסך הריוח שמשער שיהיה מותר (שו"ת צמח צדק יר"ד סי' פ"ו), אך היינו דוקא בתחילת העיסקא, או שמתרצה לזה בזמן שעדיין לא ברור שיהיה הפסד בעיסקא, אך אם מתרצה בזמן שכבר יודע שיש הפסד בעיסקא אסור, אך לא הוי רבית קצוצה כיון שלא פסק על כך מתחילה (צמח צדק סי' פ"ז בברית יהודה פל"ה הערה נ"ה).

⁶⁰⁸ ואפילו אם אחריות הוזלת הקרן עצמו עליו אסור (שו"ע הרב ס"מ).
⁶⁰⁹ ויש שכתבו לחלק בין לשון הלואה שבזה אסור, כיון שהמעות נעשו לגמרי של המקבל ויכול להוציאם, ולא מועיל להתיר מה שהנותן קיבל עליו כל האחריות, אך בלשון שכירות מותר וכדלעיל סי' קע"ו ס"א ברמ"א, כיון שהמעות לא נעשו לגמרי של המקבל (חור"ד).

⁶¹⁰ ולכן הלוקחים כסף מהבנק ע"פ ההיתר עיסקא של הבנק ואינם עושים בזה עסק או מסחר הוי איסור רבית, אך מכל מקום אין איסור לפקיד שמציע את ההלואה ע"פ ההיתר עיסקא [אע"פ שגם הסופר עובר ב"לא תשימון", ראה לעיל סי' ק"ס ס"א ד"ה והערב] ולא מוטל עליו לברר מה יעשו עם הכסף (שבט הלוי ח"ח סי' ק"צ).

יש שכתבו שאע"פ שהלוח הוציא את המעות להוצאותיו מ"מ אם לא היה לו ממון לפרוע חובותיו היה מתבטל מעבודתו ולא היה יכול להשתכר, שוב חשיב שריוח זה בא לו מהעיסקא, ויכול לתת את הריוח לנותן, וכן אם הוציא את המעות לנישואי בנו ועי"ז לא יצטרך לתת מזונות לבנו, גם זה חשיב ריוח שיש לו מעיסקא זו ומותר לו לתת ריוח לנותן (שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ק"ס, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רט"ז ובמפתחות וסי' רנ"ב), אך הרבה מהאחרונים חלקו ע"ז, דאם אין למקבל עסקים בשווי סך המעות שקיבל לא שייך לתת רווחים על זה (ערך שי ובשו"ת תשורת שי סי' פ"ח, מהרש"ג ח"א יר"ד סי' ד', אמרי יוסף ח"א סי' ק"ח), וכן הוא דעת רוב הפוסקים (ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ט ס"ל) ואף שיש מקילים בזה לכתחילה אין לסמוך על היתרים דחוקים (שם הערה כ"ז, רבית הלכה למעשה פ"כ ס"ט). יש שכתבו שהמתירים מיירי רק כשיש לו עסק או סחורה, ועי"י שקיבל עיסקא זו לא היה צריך למכור את העסק שלו, ולכן יכול לתת את הריוח של העסק [אע"פ שלא הקנה אותו לנותן] כיון שע"י כסף זה יכל להרויח מהעסק, והיינו דוקא אם קיבל בעיסקא הרבה כסף שאילולי זה היה מוכר את העסק הקודם שלו לצורך פרעון חובותיו, אך בסכום מועט לא שייך לומר כן (נתיבות שלום קונ' היתר עיסקא אות י"ז בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל), ולפי"ז מוסד ציבורי שאין לו נכסים אך המוסד עוסק בגיוס תרומות, ומנהלי המוסד זקוקים לכסף כדי שהמוסד לא יקרוס ויפסידו עי"ז את התרומות, מותר להם לקחת הלואה ע"פ היתר עיסקא על סמך

מאיר הדעה על הלכות ריבית

מתעסק והולך ופרע מריוח שהרויחו הנכסים כיון דמעיקרא לאו בתורת איסורא אתא לידיה אם חצי ריוח שהרויחו המעות עלה למה שנתן לו מותר⁶¹¹.

^(כ) ועשו קצבה ביניהם - יש שפירשו שהפכו את הכל למלוה שהיא באחריות המקבל, ואף שי"א [לעיל סי' קס"ו ס"ב] דהוי רבית קצוצה אף שלא נתן לו עכשיו מעות, מ"מ אם המקבל הרויח עכשיו סך זה מחצי מהמעות מותר לו לתת אותם לנותן כיון שמתחילה כך התנו והוא עדיין מתעסק בהם ומרויח⁶¹², וכל שכן במי שנתן לחבירו מעות בעיסקא בהיתר לזמן מסוים, ונשארו המעות בידו אף אחרי זמן זה ולא התנו על עיסקא מחדש, שהמקבל צריך לתת לנותן חצי מהרווחים שהרויח במעות אלו (ט"ז), אך י"א שהמקבל אינו חייב לתת את הרווחים ורק אם רוצה מותר לו לתת ואין בזה איסור רבית, והוי ספק בדין וא"א להוציא מהמקבל אך אם הנותן תפס לא מוציאים ממנו, ולכן יזהרו הסופרים לפרש בשטר בידיעת המקבל שגם אם יעבור הזמן של העיסקא מתחייב לתת את הרווחים (לבו"ש בפת"ש)⁶¹³.

^(כז) הוי רבית - קצוצה, אע"פ שחצי מאחריות המעות עדיין על הנותן, וגם באו המעות לידו בהיתר (ש"ך).

^(כח) אם חצי ריוח שהרויחו המעות וכו' - מפני שאומרים למקבל שאם הרויח כל כך שמה שנתן הוא חצי מהרויח מותר, וסומכים עליו בזה, אך א"א להשביע אותו (ט"ז, ש"ך), כיון שהנותן טוען רק ספק⁶¹⁴, אך אם הנותן רוצה הוא יכול להחרים אותו⁶¹⁵ על כך שלא הרויח יותר, ואם המקבל טוען שהנותן לקח כבר יותר מהרויח שהיה ודאי שהנותן פטור אם הוא טוען שלקח בהיתר, וכדלעיל סי' קס"ח סעיף כ"ה (ש"ך בנקוה"כ).

ח. כהלוה מנה לחבירו לכל הנאתו אלא שהתנה עמו שיסלק מעל אותו המנה מס המלך אסור⁶¹⁶.

^(כט) אסור - והוי צד אחד ברבית, ונחלקו הפוסקים אם הוא אסור מדאורייתא או רק מדרבנן⁶¹⁷ (ט"ז).

ט. כלוה שקבל עליו לזון היתום וכשבא היתום לתבוע חובו טען לנכות מה שנתן לו ממוזנות, והיתום טוען שלא קבל ממנו דבר, היתום נאמן.

^(ל) היתום נאמן - יש אומרים דאינו נאמן יותר משאר אדם (ט"ז), ויש אומרים שכל אדם נאמן על כך, משום שאין מחזיקים אותו כרשע שלקח רבית (ש"ך בנקוה"כ ולעיל סי' ק"ס סק"ל)⁶¹⁸.

הרווחים מהתרומות (רבית הלכה למעשה [מהדו' תשע"ז] שם סי"א ע"פ הוראת הגר"ש אלישיב זצ"ל).

⁶¹¹ אך מ"מ אף אם הרויח יותר מהקיצבה שסיכמו ביניהם, אינו צריך לתת לו אלא רק כפי מה שקצבו בתחילה, משום שעל היותר מזה כבר מחל הנותן (חור"ד), אך יש שהסתפקו בזה, שיתכן שכל מה שמחל לו ע"ז, הוא רק משום שיתן לו כך אף אם לא ירויח, וכיון שתנאי זה בטל א"כ לא מחל על מה שירויח יותר מהקצבה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' צ"ה אות א').

⁶¹² אך י"א דוקא אם החצי מהאחריות עדיין על הנותן מותר אם המקבל המשיך להתעסק במעות ולהרויח, אך אם כל האחריות על המקבל אסור אע"פ שהתעסק בהם והרויח, והוי רבית קצוצה לכל הדעות בסי' קס"ו ס"ב, כיון שנחשב כשעת מתן מעות (חור"ד ע"פ הש"ך).

⁶¹³ וראה עוד לקמן סעיף כ"ג בהערות.

⁶¹⁴ י"א דהיינו רק לדעה ב' ברמ"א בחו"מ סי' צ"ג ס"ד, אך לדעה הראשונה צריך להשבע אף בספק כדין שבועת השותפין, או שכאן מדובר שכבר פרע לו את הקרן והרויח שהיו לפי דעתו, ושוב אין בזה דין שבועת השותפין, ולכן הנותן לא יכול להשביע את המקבל שמא היה עוד ריוח כיון שאינו יודע כן בודאי אלא רק טוען כך מספק (דגול מרבבה), וי"א שכיון שקצב לו סכום מסוים ונתן לו רשות להוציא את המעות להוצאותיו ולא להתעסק עמהם, שוב לא נחשב ככל מתעסק שאפשר להשביעו אפילו בספק (חור"ד).

⁶¹⁵ היינו שמקללים את מי שהרבית נמצאת ברשותו, עי' חו"מ סי' ע"א סעיפים ז' ח' בפרטי הדינים.

⁶¹⁶ וע"ע לעיל סי' קע"ב ס"ו ברמ"א ומה שכתבנו שם.

⁶¹⁷ עיין לעיל סי' קע"ד ס"א בד"ה רבית קצוצה ובהערה שם.

⁶¹⁸ ויש שהסכימו עם דברי השו"ע דדוקא יתום נאמן, ובלי שבועה כמש"כ הרמ"א לעיל סי' ק"ס סעיף י"ח (חור"ד שם).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

י. כה אמר לו הילך ר' זוו מעכשיו כדי שיפול תחתיו לאומנות המלך שהוא בש' אסור, אבל אם אמר לו פרשני מן האומנות מותר (ועיין צסימן קע"ג⁶¹⁹).

(ל^א) אבל אם אמר לו וכו' - החילוק הוא שאם הוא חייב חוב ברור בין למלך ובין לאדם אחר, ואומר ללוה שיפטור אותו מחוב זה אסור, אך אם אין זה חוב ברור אלא אונס של המלך ואין זה חוב ברור, וכן אם נתן את ביתו כמשכון לראובן עבור חוב של אלף זוז, אסור לו לתת לשמעון חמש מאות זוז בשביל שיפדה את הבית מיד ראובן עד סוף זמן המשכון, ולא אומרים שהוא יכול לפייס את ראובן בפחות מדמי החוב, כיון שהחוב הוא ברור (ט"ז).

יא. כה אמר לחבירו מנה לי בידך מרבית קצוצה שגבית ממני והלה אומר לא היו דברים מעולם, משביעין את הנתבע היסת (פי' שהסיתו אותו חכמים לישבע להסיתו להודות, כי מדאורייתא אין משביעין אלא שבועת השומרים וע"פ עד אחד ובהודאה מקצת הטענה), לויס חולקין (וע"ל ס"ס קס"ח).

(ל^ב) ויש חולקין - אך העיקר כדעה הראשונה (ש"ך, ט"ז לעיל סי' קס"ח סעיף כ"ה⁶²⁰).

יב. ליהמקבל מעות לחצי ריוח וטוען שמלוה ברבית היא אינו נאמן.

(ל^ג) אינו נאמן - משום שאין אדם משים עצמו רשע (ט"ז, ש"ך), אע"פ שהיה יכול לפטור את עצמו בטענת פרעתי או לא היו דברים מעולם, ומשמע שאפילו במלוה על פה אינו נאמן לטעון שהיא מלוה ברבית מהטעם הנ"ל (ש"ך).

יג. ליהמלוה מעות לבעל הבית וגם חוזר ההלכה עם בנו של בעל הבית ובעל הבית נותן לו הוצאה אסור, אלא אם כן יתן לו הקרן במתנה גמורה שאם ירצה לעכבו יהא רשות בידו⁶²¹ (ולעיל סימן קס"ד⁶²² בלתי).
(ל^ד) נותן לו הוצאה - אע"פ שגם לולי שההלוואה היה נותן לו את כל הוצאותיו אסור (ש"ך).

(ל^ה) במתנה גמורה - אע"פ שנראה כהערמה שודאי שבעל הבית לא יעכב את המעות בידו מ"מ מותר (ש"ך).

יד. ליהאומר לחבירו אם לא אפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו⁶²³ ולזמן העיכוב כך דינרין (יותר ממה שהלוה), אסור מפני הערמת רבית. הגה: לויס מתירין אם נותן לו מעות ומקבל פירות⁶²⁴, ויש להקל בזה, ועיין לעיל צסימן קס"ג⁶²⁵ אם עזר ועשה ערמה ברבית אי מויליין מילו.

⁶¹⁹ סעיף ד' ברמ"א.

⁶²⁰ וכו' הגר"א והחור"ד, ויש שכתבו שבכמה דפוסים ישנים אין את הגהת הרמ"א זו (ש"ך חו"מ סי' פ"ב ס"ק כ"ג). אך י"א דהעיקר כדעה הב' שהביא הרמ"א (שער דעה לעיל סי' קס"ח ס"ק י"א).

⁶²¹ וי"א דאסור בכל ענין משום הערמת רבית (הגר"א).

⁶²² סעיף ג', עיין מה שכתבנו שם בהערות.

⁶²³ יש שכתבו שקמ"ל שאע"פ שאמר "מעכשיו" ואין בזה משום אסמכתא כמבואר בחו"מ סי' ר"ז סעיף י"ד, וחל החיוב, מ"מ אינו אסור אלא משום הערמת רבית (חי' מהרא"ל בדרכ"ת). ויש שכתבו שכל ההיתר בדרך מקח שכתב הרמ"א, הוא רק אם אומר "מעכשיו" וחל החיוב, אך אם אינו אומר "מעכשיו" והוי אסמכתא, אף מדיני רבית אסור (יד אברהם לעיל סי' קס"ג ס"א, שו"ע הרב סמ"ו), ולדעת הרמ"א בחו"מ [שם] שאף באמירת "מעכשיו" הוי אסמכתא אלא אם קנו ממנו בב"ד חשוב, או שכתבו בשטר שקנו ממנו בב"ד חשוב אף אם לא עשו כך, אך אם לא עשו כן אסור לגבות קנס זה (שו"ע הרב שם). ולפי"ז אם לא יכל לקיים את התנאי משום אונס, שוב לא התחייב בקנס ואסור לגבותו משום רבית, ולכן צריך להתנות שיהיה חייב בקנס אפילו באונס (ברית יהודה פ"ד הערה ה').
⁶²⁴ ומותר לכתחילה להלוות בתנאי זה על דעת שהלוה יעבור על התנאי ויצטרך בסוף לתת לו יותר פירות או סחורה (קונ' הסמ"ע דרך ארוכה אות כ"א).

י"א דוקא אם אומר שישלם לו פירות לפי השער שיהיה בשעת הפרעון בפועל (חכמ"א כלל קל"ב סי"ג), ולשיטתו אסור להתנות שישלם את הפירות לפי הזמן שהיה צריך לפרוע, ואף אם לאחר מכן עד שיפרע בפועל יתייקרו הפירות יתן את הפירות היקרים, משום שמחמת שמוסיף לו בגלל שמעכב את הפרעון יותר הוי קנס המתרבה ואסור, ולפי"ז כל האפשרות לקבוע את הקנס הוא רק אם מתנים שיתן לו סחורה בשווי כך וכך, אך אם מתנים שיתן לו כך וכך פירות א"כ אם יתייקרו בין זמן הקנס לזמן הפרעון בפועל אסור (ברית יהודה פ"ד הערה כ"ה), אך י"א שמותר לקבוע את הקנס גם לפי סחורה (חו"ד סי' קס"ג חידושים סק"ב בברית יהודה שם).

⁶²⁵ סעיף ג'.

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(ל) אסור מפני הערמת רבית - ובמעות של יתומים יש להקל (הרא"ם ברעק"א).
(לז) ויש מתירין - אין כאן מחלוקת, וגם דעת השו"ע להתיר בזה כמבואר לקמן סעיף י"ח⁶²⁶
(ש"ך)⁶²⁷.
(לח) אם נותן לו מעות ומקבל פירות - וכן להיפך שנותן לו פירות ומקבל מעות, וכדלקמן
סעיף י"ח (ש"ך).

טו. להמתחייב לפרוע לחתנו לנדוניא לזמן פלוני ואם יעכב מלפרוע יוסיף על סך הנדוניא
על כל עשרים דינר מהם ז' פשיטים בכל חדש מותר, שזה דומה לנותן מתנה לחבירו ואומר
לו אני נותן לך כך וכך לזמן פלוני ואם לא אתן לך לזמן פלוני עוד אני מוסיף כך וכך שהוא
מותר (וכבר נתבאר לעיל סי' קע"ט⁶²⁸).

טז. ל"אם חייב עצמו לתת למלוה כך וכך בכל שבוע בעוד שמעכב ממונו, הרי זה רבית
גמור. הגה: אף על גב דכתב לו כך דרך קנסא אם לא אפרע לך לזמן פלוני אתן לך כל שבוע כך
וכך, ואף על גב דאם היה פורע לו בזמנו לא הוי כאן רבית כלל, מ"מ הואיל וכתב לו ליתן לו קצבה
בכל שבוע ושבוע הוי רבית גמור⁶²⁹, וכן עיקר, אף על גב די"ש מקילין ליהתיירו ללוות צרכית בדרכ
זה.

(טז) בכל שבוע ושבוע וכו' - וחלוק מהמבואר בסעיף י"ד שכיון שהקנס הוא רק על פעם אחת
שיעכב את הפרעון לא נראה כרבית. ואם לא קצבו קנס על כל שבוע ושבוע אף אם מחמת
ההתחייבות בקנס מאריך לו את זמן הפרעון, כגון שאמר לו שאם לא יפרע בסוף חודש
תשרי את סכום ההלוואה של ששים דינרים ישלם בסוף חשוון⁶³⁰ ששים וששה דינרים, אינו
אלא איסור דרבנן⁶³¹, ולא אומרים שמחמת שהתחייב עוד ששה דינרים האריך לו את זמן
הפרעון בעוד חודש (ש"ך)⁶³². י"א דהוא הדין בשטר עיסקא שקוצבים סכום דמי
התפשרות אם יהיה ריוח, אסור לקצוב את הסכום עבור כל שבוע ושבוע (ט"ז⁶³³), ויש
חולקים דכיון שזה בהיתר גמור אין בזה איסור, וכן המנהג (ש"ך בנקה"כ)⁶³⁴.
(מ) הוי רבית גמור - משמע דהוי רבית קצוצה האסורה מדאורייתא (ש"ך)⁶³⁵, אך י"א דהוי
רבית דרבנן, ולכן מותר במעות של יתומים⁶³⁶ (רא"ם בפת"ש⁶³⁷).

⁶²⁶ אך אם המוכר צירף כמה חובות של מכירה לחשבון אחד, או שהקונה כתב לו עליהם שטר
חוב אחד או צ"ק דחוי אחד, דינו מעכשיו כחוב של הלואה ולא של מכירה ואסור לתבוע עליו קנס
(רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ד).

⁶²⁷ אך יש סוברים דדעת השו"ע לאסור בזה (תפארת למשה בש"ך ס"ק ל"ה, שער דעה).

⁶²⁸ סעיף ו' ברמ"א, עיי"ש ובמה שכתבנו שם.

⁶²⁹ שותפים [ולכא' הוא הדין בתשלום "ועד בית"] שהתנו שכל א' ישלם סכום קבוע לקופת
השותפות ג' פעמים בשנה בשביל הוצאות השותפות שיתחייבו אח"כ לשלם כגון מסים וכדומה,
ועשו הסכם שמי שלא ישלם בזמן ישלם קנס על כל חודש איחור, נראה שמותר כיון שחיוב הקנס
הוא לא על ההלוואה, שהרי אף אם עדיין לא היו צריכים לשלם מסים וכדומה שנמצא שלא הלוו א'
מהשותפים לחבירו מכל מקום מתחייב בקנס, וזה רק מחמת שלא עמד בדבורו לשלם בזמן שקבעו,
והקנס הוא רק כדי שיהיה כסף בקופה שיוכלו לשלם מזה את ההוצאות שיהיו, ואין בזה איסור
(שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קצ"ג).

⁶³⁰ ויש שהעתיקו "בחשוון" (חכמ"א כלל קל"ב ס"ד), [ולכא' ר"ל שלא הזכירו שמאריך לו את
הזמן מחמת זה דא"כ הוי רבית קצוצה, אלא רק שלא ידקדק עמו אלא יפרע לו בתוך חודש חשוון
(דרכי חכמה על החכמ"א)].

⁶³¹ דהיינו הערמת רבית, וכדלעיל בסעיף י"ד (חכמ"א שם).

⁶³² ויש חולקים דהוי רבית קצוצה (ערך שי בדרכ"ת).

⁶³³ וכ"כ בשו"ע הרב סמ"א ומ"ח. ומ"מ בדיעבד מותר לגבות (שו"ת צמח צדק י"ד סו"ס ק"ב). יש
שכתבו שהכותבים כנוסח החכמ"א [כלל קמ"ג נוסח שטר ב', וכ"כ בבינ"א י"א על ס"ב שם] שיהיה
הקרן והריוח בטוח, שבכל שבוע מסתיימת עיסקא אחת ואח"כ מתחילה עיסקא אחרת, והנותן
מתנה שאם המקבל לא יודיע לו בסוף כל שבוע אם העיסקא לא הרויחה חשיב כהודאה שהרויח
ושוב לא תועיל שבועתו שלא הרויח, ומכיון שכל שבוע מתחילה עיסקא אחרת ועליה קוצב שכר
מסוים, מותר אף לדעת הט"ז (ברית יהודה פל"ז הערה כ"ו).

⁶³⁴ וכ"כ הבית מאיר. וכן המנהג (שואל ומשיב מהדו' תליתאה ח"ב סי' קמ"ז, קיצור דיני רבית
המצויים פ"ב ס"ו).

⁶³⁵ ואפילו בדרך מכר הוי רבית דאורייתא (שו"ע הרב סמ"ח), ומצוי בקניית דירה שהקבלן
מתחייב שאם לא ימסור את הדירה בזמן שסוכם מתחייב לשלם על כל חודש איחור כך וכך, והוי

מאיר הדעה על הלכות ריבית

יז. להמלוה על המשכון ואמר אם לא אפרנו לזמן פלוני יהיה שלך⁶³⁸ כל ששוה יותר על החוב, יש מי שאוסר משום הערמת רבית. (ועיין נחמן המספיק סימן ע"ג וע"ג).

^(מב) המלוה על המשכון ואמר וכו' - דוקא אם אומר כך בשעת ההלוואה, אך אם בתחילה הלוה על המשכון ואח"כ אומר שאם ליפרע בזמן יהיה כל המשכון של המלוה מותר (ש"ך).

^(מב) יש מי שאוסר וכו' - ואף לדעת היש מתירין בסעיף י"ד שמתירים אם משלם בפירות, ואף כאן משלם בסוף במשכון, מכל מקום כיון שבשעת ההלוואה התנה כך ונתן לו את המשכון לרשותו אסור⁶³⁹, אך היינו דוקא במשכון מטלטלין אך אם המשכון הוא בית או קרקע מותר⁶⁴⁰ (ש"ך)⁶⁴¹.

יח. למהמוכר סחורה לחבירו בס' זהובים שקבל מיד והתנה לתתה לו לחצי שנה ואם יעבור על זה שיתן בעבורה ק' זהובים⁶⁴² וקנו מידו והגיע הזמן ולא נתן חייב ליתן הק' זהובים⁶⁴³, והוא שכשפסק על הסחורה ההיא יצא השער וקנה כפי השער או היתה לו הסחורה ההיא.

^(מב) המוכר סחורה לחבירו וכו' - י"א שדוקא אם מתחילה דיברו בלשון מכירה מותר, אבל אם בתחילה ביקש ממנו הלוואה והסכים לקנות ממנו סחורה שיתן לו לאחר זמן אסור (ט"ז), וי"א דאף אם דיברו בתחילה בלשון הלוואה מותר (ש"ך בנקוה"כ בס"י קס"ד⁶⁴⁴).

^(מב) ואם יעבור על זה וכו' - ואפילו אם התנה שאם תעבור חצי שנה ולא יתן לו את הסחורה מתחייב לשלם את הקנס ק' זהובים, אך יוכל לשלם את הקנס עד סוף השנה, מותר (ט"ז), ש"ך⁶⁴⁵), ורק אם הקנס מתרבה בכל זמן שאינו נותן לו את הסחורה, דהיינו שהקנס היה על כל שבוע ושבוע או כל חודש וחודש, אסור⁶⁴⁶ (ט"ז), וי"א שאם מחמת התחייבותו

בית דאורייתא אף שהוא בדרך קנס, כיון שהוא מתרבה על כל חודש וחודש, וצריך לעשות היתר עיסקא כדין (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ב).

⁶³⁶ כמבואר לעיל סי' ק"ס סעיף י"ח דלא אסרו רבית דרבנן במעות של יתומים.
⁶³⁷ [צ"ע דבתשו' הרא"ם מיירי לענין קנס שאינו מתרבה בכל שבוע ושבוע, אלא רק פעם אחת, וכמו שהעתיקו רע"ק א לעיל בסעיף י"ד, ובזה התיר במעות של יתומים].

⁶³⁸ מעכשיו, באופן שאין בו משום אסמכתא (חכמ"א כלל קל"ב סט"ו, (שו"ע הרב סמ"ז).

⁶³⁹ שכיון שנותן לו יותר מחובו בשעת הלוואה ממש נראה כמלוה לו ברבית (שו"ע הרב שם).

⁶⁴⁰ כיון שקרקע אין שומתה ידועה, [וכדלעיל סי' קע"ג סעיף א' ד"ה שאין לו], ולא ניכר שמוסיף לו יותר מההלוואה (חור"ד, עצי לבונה).

⁶⁴¹ אך יש שלא הסכימו לחילוק בין קרקע למטלטלין (הגר"א).

וי"א דכל הדברים כאן הם דעת השו"ע דלא התיר בהלוואה אפילו בנותן לו מעות ומשלם פירות, כלומר אף שהתנאי היה שאם לא יפרע את ההלוואה בזמן ישלם לו את הקנס בפירות, ורק בדרך מכר מותר כמבואר בסעיף י"ח, אך הרמ"א בסעיף י"ד התיר אף בהלוואה אם הקנס הוא שישלם בפירות, והוא חולק אף כאן ומתיר בכל גווני (תפארת למשה, שער דעה סק"ט).

⁶⁴² אך מכל מקום יש ביד הקונה לכופ את המוכר לקיים את המקח, או עכ"פ שעיקר כוונתו במה שעשה את הקנס הוא בכדי שהמוכר יקיים את המקח בזמן, אבל בלא זה אין כאן מכירה והוי רבית קצוצה (חור"ד כאן ובסי' קס"ז סק"א).

⁶⁴³ וראה לעיל סי' קס"ז ד"ה ויהיו, שעל פי זה כתבו האחרונים עצה להרויח מהלוואה בדרך היתר.

⁶⁴⁴ וכ"כ החכמ"א כלל קל"ב סי"ג במוסגר וע"ע סי"א. ויש שכתב שנכון להחמיר (רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ג).

⁶⁴⁵ ע"פ חור"ד אמרי ברוך ואמרי בינה. ויש שפסקו כן, אף אם מחמת ההתחייבות בקנס מתחייב להמתין על זמן הפרעון, משום שכל איסור זה הוא רק כדין רבית מוקדמת, ולכן אף שבהלוואה יש לאסור מדרבנן, אך בדרך מכר כנידון כאן מותר אם לא פירש וכמבואר לעיל סי' ק"ס סעיף ד' [וראה שם ד"ה רק דרך] (שער דעה).

⁶⁴⁶ והוא רבית של תורה (שו"ע הרב סמ"ח).

ולכן הקנסות שבחברת חשמל וכדומה על איחור בתשלום, אע"פ שהוא בדרך מכירה, מכיון שהוא מתרבה בכל זמן שאינו משלם, אסור (ברית יהודה פ"ד הערה י"ד), ויש שכתבו שיכול להודיע להם שמשלם את התוספת בכדי שיתנו לו חשמל בעתיד, ולא משום שלא פרע את חובו הקודם, ואין בזה איסור רבית (חוט שני פ"ד ס"ג), ויש שכתבו עוד שאם החברה חתומה על "היתר עיסקא" יכול לסמוך על כך, ואף אם היא לא חתומה, או שאין לו עסקים וא"כ לא מועיל ה"היתר עיסקא" בדיעבד יכול לשלם כיון שאף אם לא ישלם יגבו זאת ממנו בעל כרחו בהוצאה לפועל, ואם כן אינו נותן זאת בתורת רבית אלא הם גובים זאת בכח והוי כגזל (רבית הלכה למעשה פ"ז סמ"ו מ"ז).

לאחר שעבר את הזמן והתחייב כבר בקנס, מותר לו להתחייב בקנס נוסף אם יאחר מלשלם עד זמן מסויים, וכל האיסור הוא רק אם מתחילה מתחייב לשלם קנס לפי אורך זמן האיחור (גיידות שער מ"ו ח"ד סוף אות ל"ב).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

בקנס הקונה אינו יכול לתבוע ממנו את התשלום עד סוף השנה, נמצא שהיא רבית גמורה⁶⁴⁷ אף שעשו זאת בדרך קנס (ש"ך⁶⁴⁸).
(מ"ב) וקנו מידו - באופן שאין בזה אסמכתא (ש"ך).
(מ"ב) חייב ליתן הק' זהובים - ואף לדעה הב' בסי' קע"ו סעיף ו' שבפוסק על סחורה והתייקרה אסור לתת בסוף מעות, כאן מותר, משום שכל איסור קנס הוא רק הערמת רבית ובדרך מכירה מותר (ש"ך).
(מ"ב) וקנה כפי השער - אך לא בפחות מהשער, וכנ"ל סי' קע"ג סעיף ז' (ש"ך).
(מ"ב) או היתה לו הסחורה ההיא - ובזה מותר אף להוזיל מהשער שבשוק (ט"ז, ש"ך), אך צריך שיהיה לו את כל הסחורה שמוכר לו בזול, ולא די כשיש לו קצת ממנה (ט"ז).
יט. אם הפקיד מעות אצל חבירו והנפקד הלווה לעובר כוכבים, הנפקד חייב באונסין ואין למפקיד בריוח כלל, ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקיד אין בו משום רבית⁶⁴⁹ (ועינין בחושן המשפט סימן ל"ג).
(מ"ב) אם הפקיד מעות וכו' - מי שהלוה מעות לחבירו ואח"כ רוצה שיהיו בידו בעיסקא למחצית שכר, אם נאנסו המעות חייב הלוה בכל האונסין וכן אם הרויח כל הריוח שלו, ומ"מ אם נותן מעצמו חלק מהריוח מותר למלוה לקבל ממנו כיון שלא התנה על זה מתחילה⁶⁵⁰ (ש"ך). והיינו דוקא אם התנו על כך שיהיה בעיסקא בדברים בעלמא, אך אם עשו קנין⁶⁵¹ או שטר עיסקא⁶⁵² נהפך להיות לעיסקא אפילו לאחר ההלואה⁶⁵³ (דגול מרכבה בפת"ש)⁶⁵⁴.

אם קבעו את הפרעון בכמה תשלומים, מותר לקבוע קנס על איחור של כל תשלום, ולא נחשב כקנס המתרבה כיון שכל תשלום הוא חוב בפני עצמו (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד הערה כ"ו). ולכן בחוזה של קניית דירה, אם מתחייב לשלם קנס עבור פיגור בתשלומים אם הוא קנס חד פעמי, מותר אפילו אם הקנס הוא על כל תשלום בפני עצמו, אך אם הוא קנס המתרבה אסור, ובקנס שעל המוכר אם יאחר במסירת הדירה לקונה, אם הקונה כבר קנה את הדירה בקנין גמור מותר, אך אם לא קנה את הדירה [וכן הרגילות] נראה שיש בזה איסור רבית, אך נראה שמותר למוכר לשלם לקונה את הוצאות השכר דירה שהוציא, אך לא יותר מכך (שם סכ"ג והערה ל"ח).
⁶⁴⁷ אך יש שכתבו שהיא הערמת רבית (קונ' הסמ"ע דרך ארוכה אות י"ב), משום דהוי דרך מקח וממכר (דרכ"ת ס"ק נ"ח) [ועדיין צ"ב].

⁶⁴⁸ ע"פ שער דעה ושו"ע הרב סמ"ו ודרכ"ת ס"ק נ"ח, וכ"כ בחדרי דעה. ויש שפסקו כן (חכמ"א כלל קל"ב סי"ג, תשורת שי בדרכ"ת), אך יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו להקל בזה, ומ"מ ירא שמים יחוש לדעה זו להחמיר באיסור רבית החמורה (שו"ע הרב שם). אך כל זה רק אם ההמתנה היא על תשלום הקרן והקנס, אך אם ההמתנה היא רק על תשלום הקנס ואילו את הקרן צריך לשלם מיד, לכל הדעות מותר (חכמ"א שם, אמרי ברוך על החור"ד). ואם התנו שאם ישלם את החוב באמצע הזמן יחוייב רק בחלק מהקנס לפי זמן ההמתנה על תשלום החוב, אסור לכל הדעות (שו"ע הרב שם).

⁶⁴⁹ וי"א שאף אם הנפקד השתמש במעות לעצמו ולא הלוה אותם לגוי ברבית, מותר לו לתת רבית, כיון שהמעות באו לידו בתורת פקדון (מ"מ ביד אברהם).
מעות שבאו לידו שלא בתורת הלוואה ולא בתורת פקדון, כגון גזל, לדעת רוב הפוסקים אין בזה איסור רבית (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ב סי"ז), וכן הדין בגנב ומזיק, אך אם מבקש הארכת זמן עד לפרעון הגניבה או הנזק ומחמת כן מוסיף לו אסור (רבית הלכה למעשה פ"א סט"ו ט"ז).
⁶⁵⁰ אך יש שתמהו דמ"מ אסור משום רבית מאוחרת (חור"ד), ויש שכתבו לבאר דכל איסור רבית מאוחרת הוא רק במקום שהלוה יודע שלא מגיע למלוה ונותן לו לשם רבית, אך כאן הלוה סובר שהוא חייב לשלם למלוה את הרוחים שהרויח בממון זה, ואין בזה משום רבית מאוחרת (מקור מים חיים). וי"א שאף לדעת המתירים זה דוקא אם המלוה התנה כן בתחילה שיהיה מעכשיו בתורת עיסקא למחצית שכר דבזה אין רבית אם הרויח ורוצה לתת לו, מפני שאומרים שהלוה סמך על דברי המלוה משום שגם אם הלוה יפסיד לא יפסיד אלא חצי, אבל אם הלוה אומר כן שבזה המלוה לא סמך להפסיד חצי, שוב אסור ללוה לתת את הרויח שהרויח דהוי אבק רבית (שו"ת זית רענן ח"ב סי' ט"ו [ב]).

⁶⁵¹ דהיינו שהלוה יגביה כלי כל שהוא של המלוה או של שליחו, וע"י זה יקנה הלוה למלוה חלק מנכסיו, ואז יהפך הכסף לעיסקא (רבית הלכה למעשה פ"כ סט"ז). [אך יש שכתבו דלא די בזה, אלא צריך לעשות קנין לחייב את גופו לזה, דמועיל אף בדבר שלא בא לעולם (ערך שי בדרכ"ת)].
⁶⁵² ויש שתמהו איך מועיל שטר לזה, דבמה קונה המלוה את הסחורה (שו"ת צמח צדק יו"ד סי' פ"ט), וכן יש שפקדו שבאמת לא מועיל שטר לזה (שו"ת ברכת חיים סי' ס"ח ע"פ הג' אשר"י ב"מ פ"ו סי' י"ח עי"ש, בדרכ"ת).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(1) אין בו משום רבית - כיון שהמלוה לא נתן לו את הכסף בתורת מלוה, ואף לא התנה על כך מתחילה שיתן לו את הריוח שיהיה (ט"ז, ש"ך).
כ. המתעסק בשל חבירו ונותן לו ריוח כל שנה ולבסוף טוען שלא היה שם ריוח, אינו נאמן מאחר שנתנו לשם ריוח (ועיין בחו"מ סימן פ"ח) 655.
כא. מ"אם נותן לחבירו סחורה בתורת עיסקא, אם דרך לשכור כתף להוליכה לשוק לא יאמר לו כיון שאני נותן לך שכר מרחק אתה תתן שכר הכתף (מ"אללל שמוין כמה לריך ליתן והוא בכלל הקרן) 656.

(2) אם נותן וכו' - אם תחילת העיסקא היתה באיסור שמכר לו חטים בפחות מהשער כדי שיתן לו מעות, כגון שהיה השער כל סאה ח' זהובים, והמקבל מכר לנותן כל סאה ב' זהובים כדי שישאיר בידו את החטים בעיסקא, וזה אסור הוא כיון שחצי מהעיסקא היא מלוה נמצא שמוכר בזול כדי שילווה לו, ואח"כ התייקרו החטים ועמדו על י' זהובים לסאה, וגם לא נתן לו הנותן שכר כפועל בטל, נמצא שעשו שני איסורים שהמקבל מכר לו את החטים יותר בזול מהשער וגם הנותן לא הבטיח לו שכר טירחא, לכן לא יקח הנותן שום ריוח מעיסקא זו, משום שאם היה מבטיח לו שכר ורק היה מוכר לו יותר בזול מהשער היה דינו כמבואר בסי' קע"ה ס"ח במקח שנעשה באיסור שהמקח קיים כשער של היתר, וא"כ במקרה זה כאילו קנה כל סאה חטים בח' זהובים, וא"כ היה הנותן לוקח חלק בריוח הב' זהובים ממה שהתייקרו החטים ושויים י' זהובים, וכן אם היה מוכר את החטים כפי השער ורק לא היה מבטיח לו שכר היה לוקח חלק מהריוח והיה נותן לו שכר כפועל בטל כמבואר בסעיף ב', ורק מחמת שעשה את שני האיסורים שהתנה באיסור וגם לא הבטיח לתת לו שכר, אינו נוטל כלום (ט"ז 657).

(2) אם דרך לשכור כתף וכו' - וכן בכל דבר שנותנים אותו בתורת עיסקא שמים אותו לפי המנהג בצורה שלא יהיה שום הפסד למקבל, דאם אין שמים כך הוי רבית, כגון אם קיבל פירות בעיסקא והמנהג שהמקבל מביא את הפירות על כתיפו יעשה כך והנותן לא צריך לתת שכר כתף, אך אם המנהג שהנותן משלם שכר כתף אם המקבל יביא בעצמו את הפירות או יפרע את שכר הכתף הרי יש הפסד למקבל יותר משאר המקבלים והוי רבית (ט"ז, ש"ך).

(2) והוא בכלל הקרן - ורק המותר על זה הוא ריוח שיחלקו ביניהם. ואפילו אם המקבל כבר הוציא הוצאות להביא את הסחורה לביתו, צריך הנותן לשלם לו הוצאות אלו או על הטירחה שטרם המקבל עצמו להביאם לביתו, אך אם הסחורה באה לביתו בלי הוצאות ובלי טירחה, אין צריך הנותן לשלם לו על כך, שהעיקר הוא שהמקבל לא יפסיד בקבלת העיסקא וכאן אינו נפסד (ט"ז).

653 אם רוצה לגבות דמי התפשרות גבוהים יותר בכדי לקבל אף על הזמן הראשון שהיה באיסור, י"א שישלם בתחילה את ההלוואה, ורק אח"כ יחזור וילווה בהיתר עיסקא, כדי שלא יהיה ניכר, אולם אם אינו מפרש ואינו עושה חישוב שיהיה הסכום בדיוק כפי מה שהתחייב על ההלוואה מותר משום שאינו ניכר (שו"ת רב פעלים ח"ד יר"ד סי"א), וי"א שאם מעלה הרבה את סכום ההתפשרות, וכ"ש אם מחשב לפי הזמן שהמעות היו אצלו הוי רבית קצוצה (ברית יהודה פ"מ הערה מ"ג), ולכן בכל מקרה יעשה שאילת חכם (רבית הלכה למעשה שם).

654 אך אם הוא להיפך שבתחילה נתן לו בתורת עיסקא לחצי ריוח ואח"כ אמר לו שיהיה בידו בהלוואה גמורה, בזה משתנה באמירה בעלמא והמקבל חייב בכל האחריות וכל הריוח שלו (יש"ש ב"ק פ"ח סי' ע', בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ס"ט, ברית יהודה פ"ה ס"ו).

655 אך אם רוצה יכול המקבל מותר לתת לו חלק בריוח כפי תנאו אפילו אם הפסיד ואין כאן מיחוש כלל (חכמ"א כלל קמ"ב סי').

656 י"א שהמקבל צריך להזהר שלא לוותר כלום משלו בעיסקא לנותן משום איסור רבית, שהרי הוא לווה גמור על החצי מלוה כיון שאחריות ההפסד עליו, ולכן הוא צריך להזהר שלא לעשות שום טובת הנאה לנותן כמו שצריך כל לווה להזהר מלעשות למלוה טובת הנאה (שו"ע הרב סל"ט), אך י"א שבמקבל עיסקא לא החמירו לאסור עליו דברים שבפרהסיא, כיון שאי"ז מלוה גמורה והוא גם לטובת המלוה, ולכן לא יבואו לומר שעושה כן בגלל ההלוואה (חור"ד סי' קס"ו סק"א), וכן יש שכתבו שאם היו מעות בידו בדרך מקח וממכר להתעסק בהם, מותר למקבל לתת לנותן יותר סחורה, משום שאומרים שהמתעסק לוקח פחות ריוח ממה שהתנה עמו בתחילה (חכמ"א כלל קל"א ס"ו).
657 ע"פ חור"ד.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

כב. מ"אם יש למקבל סחורה שקנה בזמן הזול ועכשיו נתייקרה, לא ישום אותה כמו שקנאה אלא כמו ששוה עתה. הגה: "ובמקום שנהגו לתת מעט מריוח המעות, אין המקבל יכול ליתן המעט אלא יתן חלו לנותן והוא יתנו למי שירצה".⁶⁵⁸

(ט"ז) ועכשיו נתייקרה - דנחשב שעכשיו הוא מפסיד מכיסו, שהרי הוא יכול למכור את הסחורה לאדם אחר ביוקר (ט"ז).

כג. מההנותן בהמה לחבירו בעיסקא באתונות חייב ליטפל י"ח חדש⁶⁵⁹ ובדקה כ"ד ובתוך זה הזמן כל אחד מעכב על חבירו, מ"הולדות מקום שנהגו לחלקם מיד חולקים, מ"ובמקום שאין מנהג יגדלם המקבל בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום⁶⁶⁰, ומשם ואילך נוטל חצי השבח והחצי מהחלק השני מ"וא"צ ליתן לו שכר טרחו מהחלק השני. מ"ואם בא לחלוק צריך להודיעו לחבירו או לשום ולהתנות בפני שלשה, ואם לאו אין החלוקה כלום. (ואינו נוטל רק מחצית השבח כמו בלאשונה).

(ט"ז) כל אחד מעכב - משום שבשנה הראשונה יש טיפול מרובה משום שהבהמה חלשה וצריך להוציאה למרעה ולהכניסה, ויש סברא להיפך שבשנה השניה יש טיפול מרובה משום שצריכה הרבה מזונות, לכן כל אחד מעכב על חבירו (ט"ז).

(ט"ז) בדקה שלשים יום - מי שקיבל עיסקא מחבירו למשך זמן מסוים והתפשר עמו על רווחים ונשארו המעות בידו לאחר זמן זה, ההיתר נמשך גם לאחר זמן זה, ולכן חייב המקבל לתת את הרווחים כל זמן שהמעות בידו, ורק אם הודיע לנותן שאינו רוצה לקבל אותם עוד בעיסקא אינו צריך לתת את הרווחים⁶⁶¹ (ט"ז)⁶⁶², אך י"א שהמקבל אינו חייב לתת את הרווחים ורק אם רוצה מותר לו לתת ואין בזה איסור רבית, והוי ספק בדין וא"א להוציא מהמקבל אך אם הנותן תפס לא מוציאים ממנו, ולכן יזהרו הסופרים לפרש בשטר בדיעת המקבל שגם אם יעבור הזמן של העיסקא מתחייב לתת את הרווחים (לבו"ש בפת"ש סק"ב). אך אינו צריך לתת ריוח על הריוח שהתחייב לתת לו, אלא אם כתוב כך בשטר במפורש שכל זמן שהמעות יהיו מעוכבים בידו אפילו חלק מהם קיבל עליו להתעסק בהם, שאז חייב לתת ריוח על הריוח שהרי גם חלק זה מעוכב בידו (ט"ז).

⁶⁵⁸ משום שהטובת הנאה של המעשר שייך לכל אחד על חלקו (ברית יהודה פל"ח הערה נ"ח).
⁶⁵⁹ שאז היא ראויה למשא, וכן הדין בפרדים וחמורים, אבל שאר בהמה טמאה כגון סוס וגמל דינה כשאר בהמה כ"ד חודש (רמ"ך בשטמ"ק ב"מ דף ס"ט ע"א), אך י"א שפרדים דינם כבהמה דקה כ"ד חודש (רשב"א שם בשם הראב"ד).

⁶⁶⁰ אם הושלם זמן העיסקא של הבהמות עצמם אך הוא בתוך ל' יום של הולדות בבהמה דקה או נ' יום בבהמה גסה אינו צריך לטפל בהם, דכיון שהקרן אינו קיים אצלו אף אינו צריך לטפל בולדות שהם הריוח, ואם התרצה לטפל בהם צריך לתת לו שכר עמלו ומזונו מחדש כיון שזה עיסקא חדשה (שארית חיים בדרכ"ת).

⁶⁶¹ ודוקא אם הודיע לו מועיל, אך אם אמר בפני בית דין שלעצמו מתעסק במעות אלו ואפילו אם חילק בפניהם לא מועיל אלא אם שינה כמבואר לקמן בסעיף ל' (חור"ד).

⁶⁶² וכן דעת הסמ"ע, אך לכתחילה טוב להתנות מחדש שהמעות יהיו בעיסקא, ואם לא התנו והמשיך להתעסק במעות והפסיד מסתבר שהנותן אינו מפסיד בחלקו (קונטרס הסמ"ע הקצר אות ח', חכמ"א כלל קמ"ב סי"א), אך יש שחלקו ע"ז דאף בהפסד יחלקו (הגהות חכמת שלמה בסעיף ז', ועי' הג' יד שאול כאן ובש"מ מהדור"ק ח"ג סי' קס"א).

יש שכתבו שכל מה שההיתר נמשך אף לאחר הזמן הוא רק בעיסקא של פלגא מלוה ופלגא פקדון, אך אם עשו עיסקא שבמשך שנה יהיה מלוה וכל הריוח לנותן ואח"כ במשך שנה יהיה פקדון וכל הריוח למתעסק, כמבואר בשו"ע לעיל סי' קס"ז, לא שייך לומר כן שההיתר נמשך אף לאחר הזמן (ספר מעלות היוחסין לבעל הבית אפרים, ובמכתבו בשם הגדולים החדש אות מ' ס"ק נ"ב, הובא בהג' יד שאול כאן), אך יש שכתבו שאף בכה"ג שייך לומר שיהיה חוזר חלילה כפי תנאם אף בהמשך הזמן (שו"ת טוב טעם ודעת מהדור"ק סי' ר"ח, שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ז' אות א').

מי שהלוה לחבירו מעות בהיתר עיסקא למשך חצי שנה, ובתוך הזמן שלח לו ע"י שליח עוד מעות לעיסקא והמקבל כתב לו שטר ע"ז אך לא כתב שיהיה ע"פ היתר עיסקא, אי"ז שייך לנידון הט"ז, ולא אומרים בזה שעשה על דעת הראשונה, והוי רבית קצוצה (הג' יד שאול כאן ובש"מ מהדור"ק ח"ג סי' קס"א, שו"ת הרי בשמים בדרכ"ת ס"ק ס"ט), אך י"א דאף בזה אומרים דעושה על דעת הראשונה וקיבל ממנו בתורת עיסקא (שו"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאי ח"ב סי' מ"ג).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

(נ) ואם בא לחלוק וכו' - הוא פירוש למה שכתב קודם לכן ומשם ואילך נוטל חצי השבח וכו', דהיינו דוקא אם הודיע לחבירו שרוצה לחלוק או ששם והתנה כן בפני שלושה, אבל בלי זה אינו נוטל כלל בשבח מהחלק של חבירו (ט"ז).

כד. נראה הנותן עסקא לחבירו לא יצרף הריוח עם הקרן ויעשה כולו קרן, דשמא לא יהיה כל כך ריוח ונמצא נוטל ממנו רבית⁶⁶³. נכון לא יתן לו מעות בתורת עיסקא או שותפות ויכתוב אותם מלוה⁶⁶⁴, שמא ימות ונמצא השטר ביד היורש וגובה בו את הרבית.

(נח) הנותן וכו' - אך אם מניח את השטר ביד שלישי⁶⁶⁵ אין לחוש שיגבה את כל הנכתב בשטר ומותר (ש"ך).

(נב) לא יצרף הריוח - אף אם התנה שישלם את הריוח רק אם יהיה אסור, דאם המקבל מתחייב לשלם את הריוח אף אם לא יהיה ריוח אסור בכל גווני כמבואר לעיל סעיף ו'. ואף אם כתוב בשטר לשון עיסקא אסור⁶⁶⁶ (ש"ך).

(ס) ויכתוב אותם מלוה - אפילו אם יכתוב רק את הקרן לבד כמלוה אסור (ש"ך).

(סו) שמא ימות וכו' - וי"א שאפילו כשהשטר ביד המלוה יש בזה איסור, דכיון שהשטר כתוב בלשון הלואה ולא מפורש בו שהוא עיסקא, א"כ יתכן שיתבע את הכל אע"פ שיהיה הפסד בקרן, ואפילו אם יש עדים שהתנו ביניהם בע"פ שיהיה לפי תנאי עיסקא אסור כיון שהולכים לפי השטר שהוא מבורר, וא"כ הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד ויש בשטר זה איסור ואסור לגבות בו שום ריוח (ט"ז)⁶⁶⁷. בדיעבד אם עשה כך, אם התנה עמו בעל פה שיהיה בתורת עיסקא אינו יכול לגבות ממנו את הריוח בעל כרחו של המקבל, אך אם המקבל רוצה לתת לו את הריוח מותר, ואם התנה עמו בעל פה בפני עדים נחשב כאילו

⁶⁶³ אך אם כתב לו בשטר שאם יהיה הפסד הוא מאמין לו על כך מותר (רבינו ירוחם בב"י), והיינו שמאמין לו גם אם יהיה הפסד, ולכן יאמין לו גם מה הקרן ומה הריוח מתוך הנכתב בשטר (גי'דו"ת שמו"ח"ג ס"י בכנה"ג הגב"י אות ע').

⁶⁶⁴ וכן אסור ללוה לתת למלוה צ'קים על סכום הקרן אם אינו מפרש שהוא על פי היתר עיסקא (ברית יהודה פ"מ ס"ב).

⁶⁶⁵ היינו אם השליש יודע שהשטר הוא על עיסקא וכתוב בו גם הריוח, אך אם אינו יודע אין בזה היתר (שלחן גבוה בדרכ"ת).

וכן אם התנה כן בפני עדים או שכתב לו שטר אחר מותר (ברית יהודה פל"ה ס"י והערה ל"ז).

⁶⁶⁶ יש שכתבו שאם המלוה כתב שטר היתר עיסקא כללי שכל העסקים שלו הם על צד היתר עיסקא, ממילא אם ישבע הלוה שלא הריוח לא ישלם את הריוח, דהיינו שינכה לו המלוה מהקרן, ובפרט אם על שטר ההלואה נרשם שהוא על צד היתר עיסקא הוא יותר טוב, ועכ"פ אם אי אפשר לעשות בענין אחר יש לסמוך על סברא זו להתיר (שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז ס"י קל"ג, הובא ברבית הלכה למעשה ביאורים לשטר היתר עיסקא הערה א'), אך יש שכתבו שבעל נפש לא יסמוך על זה (שו"ת מהרש"ג ח"א י"ד ס"י א', הובא ברבית הלכה למעשה שם). ויש שכתבו שלא מועיל מה שכתב בשטר אחר שהוא ע"פ היתר עיסקא, משום שהמלוה עצמו יסבור שהיה ריוח יותר ולא יאמין למקבל (שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"ב ס"י קמ"ז).

⁶⁶⁷ גם אם הנותן רוצה שהמקבל יתן לו שטר חוב פשוט כחוק המדינה, בכדי שאם המקבל יסרב מלפרוע או ימות, יהא לו נקל לגבות מעותיו ע"י ערכאות, אלא שבע"פ הם מתנים שהמעות האלה הן בתורת עיסקא הרי זה אסור (חכמ"א כלל קמ"ב ס"י ג, קיצור שו"ע ס"י ס"ו ט).

אם המקבל נותן לו שטר עיסקא נפרד שכתוב בו שהמעות הכתובים בשטר חוב הם בתורת עיסקא, י"א שמ"מ אסור כיון שיש לחוש שמא הנותן או יורשיו יעלימו אחר כך את השטר עיסקא ויגבו בשטר חוב. ואין היתר בזה אלא אם ישלישו את השטר עיסקא ביד שלישי, או שיכתבו על השטר חוב שהוא על פי אופן המבואר בשטר עיסקא, או לכל הפחות יחדו עדים שהשטר חוב הוא בתורת עיסקא (חכמ"א שם, קיצור שו"ע שם), וכן אם הנותן גם יחתום על השטר עיסקא והוא יהיה בידי המקבל (קיצור שו"ע שם), אך יש חולקים דסגי אם כותב את ההיתר עיסקא בשטר אחר או בסוף השטר אע"פ שהמלוה יכול לחתוך תיבות אלו מהשטר ולא חוששים לרשעים שיטמינו את השטר היתר עיסקא (לקט הקמח, שב יעקב ח"א ס"י ל"ה הו"ד בהג' לחם הפנים מבעל הקיצור שו"ע ובשער דעה, שו"ת חת"ס חו"מ ס"י מ"ח, אגרות משה יו"ד ח"ב ס"י ס"ב אות א'), וכן המנהג שכותבים שטר היתר עיסקא בפני עצמו ולא חוששים לרשעים שיטמינו את השטר ולא יוציאו, ואף היתומים יחפשו בין שטרותיו וימצאוהו (שו"ת מהר"ל דיסקין ס"י כ"א), אך יותר עדיף אם הנותן והמקבל חותמים שניהם על השטר היתר עיסקא, דהוי כשטר העוקר לשטר (יד אפרים), ויהיה שטר כזה גם ביד המקבל, ואם בשטר הלואה שביד הנותן חותמים עדים, צריך שיחתמו עדים אף בשטר היתר עיסקא שביד המקבל, כדי שיהיה לו תוקף כמו לשטר הלואה (שו"ת מנחת יצחק ח"ד ס"י ט"ז אות ב').

מאיר הדעה על הלכות ריבית

העיסקא מפורש בשטר וגובים ממנו בעל כרחו⁶⁶⁸ (ש"ך), אך בדין הראשון שצירף את הקרן והריוח וכתב הכל יחד בשטר, אף שלכתחילה אסור אך בדיעבד מותר לו לגבות את כל הריוח (ט"ז), אך י"א להיפך דאם צירף את הקרן והרביית וכתב הכל יחד בתוך השטר אסור לגבות את הריוח, אבל אם כתב את הקרן כמלוה ובעל פה התנה שיהיה בעיסקא הוא רק איסור לכתחילה, אך בדיעבד אם עשה כך גובים מהמקבל בעל כרחו שיתן כל הריוח כפי שהתנה עמו (דגול מרבכה בפת"ש), אך יש הסוברים דאף אם כתב את הקרן כמלוה ובעל פה התנה שיהיה בעיסקא אסור לגבות את הריוח, ואפילו אם הלוח רוצה לתת את הריוח אסור (חמדת שלמה והדיין רבי שמואל בפת"ש)⁶⁶⁹.

כה. נ"אם כתוב בשטר פלגא באגר והפסד, אם הנותן או המקבל אדם גדול⁶⁷⁰ וידוע שלא היה עושה איסור רבית דנין אותו להיתר לומר אם יטול חצי הריוח שיקבל עליו שני חלקים באחריות, ואם לא יקבל עליו אלא חצי האחריות שלא יטול אלא שליש הריוח. נ"אבל באינש אחרינא דלא אתחזק בהכי דיינינן לשטרא כפשטיה והוה ליה שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יפסיד החצי כפי תנאו ואם יש בו ריוח לא יקבל כלום. (י"א כן הוא הלוח ככל עיסקא שנתעסק בליסור)⁶⁷¹.

(כ) אדם גדול וכו' - וכן ישנו חילוק נוסף אם המקבל נתן לנותן חצי מהריוח, דבסתם אדם דנים שזה אבק רבית ולכן לא מוציאים ממנו כמבואר לעיל סי' קס"א ס"ד, אך באדם גדול שאומרים שעשה בהיתר והתנה שיקבל רק שליש מהריוח⁶⁷², וא"כ מוציאים ממנו את מה שנתן לו יותר מזה דהוי גזל (ש"ך⁶⁷³).

(כ) דנין אותו להיתר וכו' - ומפרשים את מה שנכתב "פלגא באגר ובהפסד" דהיינו ו' החילוק, כלומר שכאילו נכתב "פלגא באגר או בהפסד" (ש"ך).

(כ) לא יקבל כלום - ולא מועיל מה שהנותן יתן לו שכר כפועל בטל כמבואר לעיל סעיף ב' וד', דכיון שכתבו כך בשטר בלי לכתוב מה השכר טירחה שקיבל המתעסק נראה יותר כרבית (ש"ך).

כו. נ"והיכא שהוא אדם גדול דיינינן להתירא, אם יש בו ריוח ואמר הנותן אני אטול החצי מיד ואם יהיה בו הפסד אקבל אחריות ההפסד שני חלקים, או אם יש בו הפסד אומר אני מקבל אלא חצי ההפסד ולכשיהיה בו ריוח לא אקבל אלא השליש, והמקבל אומר בהפך אם יש בו ריוח שיטול הוא מיד ב' חלקים ואם יהיה בו הפסד יקבל עליו חצי האחריות, או אם יש בו הפסד אומר שאינו מקבל אלא השליש וכשיהיה ריוח לא יקח ממנו אלא החצי,

⁶⁶⁸ אך י"א דאף אם התנה בפני עדים לא מועיל דחוששים שמא ימותו העדים ויגבו היורשים, ולעת הצורך יש לסמוך על הש"ך ברבית דרבנן (חכמ"א שם), וי"א דבשעת הדחק אפשר להקל כש"ך בכל רבית (קיצור שו"ע שם), ויש שכתבו דהמנהג כש"ך (בעל הבית אפרים בשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ק סי' ר"ח בדרכ"ת, שו"ת מהר"ל דיסקין שם), וכן יש שכתב לענין זה שאף אין לומר קים לי נגד הב"ח והש"ך והמנהג (שו"ת דברי חיים ליקוטים והשמטות סי' ט"ז).

⁶⁶⁹ ויש שכתבו לחלק באופן אחר לענין דיעבד, שאם באמת התנה עמו על פי היתר עיסקא מותר למקבל לתת לו את הריוח, ולגבי המלוה אם התכוין בתחילה שאם יהיה הפסד יעלים את השטר עיסקא ויתבע אותו עם השטר חוב אסור לו לקחת את הריוח, אבל אם התכוין באמת להאמין לו בדיעבד מותר לו לקבל את הריוח (חכמ"א שם).

⁶⁷⁰ לאו דוקא אדם גדול אלא הוא הדין בכל אדם המוחזק שיודע הלכות רבית (מהרשד"ם בכנה"ג הגה"ט ס"ק כ"ו).

⁶⁷¹ וי"א שכיון שדעת הרבה ראשונים שיכול הנותן לקבל את הריוח אלא שקודם הוא צריך לתת למתעסק את השכר טירחה שלו כפועל בטל, ולכן אם הנותן תפס את כל הריוח חוץ מהשכר טירחה כפועל בטל שצריך לתת למתעסק לא מוציאים ממנו (ערך שי בדרכ"ת).

⁶⁷² ומיירי באופן המבואר לקמן סעיף כ"ו שהכל תלוי ביד המתעסק, והמתעסק טוען שהתנו שהנותן יקבל רק שליש מהריוח וחצי מהאחריות עליו שאם יהיה הפסד יפסיד הנותן חצי (אמרי בינה).

⁶⁷³ ע"פ חור"ד ועצי לבונה.

וכן יש נ"מ להיפך, אם הנותן תפס מעות מיד המקבל שמבואר לעיל סי' קס"א סעיף ד' שאם הלוח אמר למלוה שלא יוציא ממנו והוא הוציא בעל כרחו מוציאים ממנו בדיינים, וא"כ בכה"ג בסתם אדם מוציאים מהנותן את מה שתפס, אך באדם גדול כיון שאומרים שהוא לקח בהיתר לא מוציאים ממנו (שערי דעה בדרכ"ת).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

אם כתוב בשטר דיהיב מרי עיסקא למקבל פלגא באגר ובהפסד משמע דמלתא במרי עיסקא קיימא ובדידיה תליא מלתא למיתב למקבל מאי דניחא ליה⁶⁷⁴, ואי כתיב ביה למשקל פלגא באגר ובהפסד משמע דבמקבל תליא מילתא למשקל מאי דבעי.

כו. נ"אם התנו על חלוקת הריוח ולא התנו על חלוקת ההפסד, אם יהיה שם הפסד יפסיד המתעסק שני שלישי החלק שהיה מרויח. וכן אם התנו על חלוקת ההפסד ולא התנו על חלוקת הריוח והרויחו, יטול כמו אותו החלק שהיה מפסיד ותוספת שלישי חלק חבירו. כיצד, אם התנו שיטול המתעסק רביע השכר ולא התנו על ההפסד אם הפסיד הרי זה משלם שתות, ואם התנו שיפסיד המתעסק רביע בהפסד ולא התנו על הריוח אם הרויח נוטל מחצה.

^(טו) שני שלישי החלק שהיה מרויח - כגון אם ההפסד היה כ"ד זהובים מחשבים שהרי אילו היה סכום זה ריוח היה המתעסק לוקח י"ב, ולכן עכשיו מפסיד המתעסק רק שני שלישים מזה דהיינו ח' זהובים. ולפי חישוב זה יחשבו תמיד, כגון אם התנו שיהיה למתעסק רביע באגר, ובמקרה הנ"ל לוקח ו' זהובים שהם רביע מהשכר, ולכן אף לענין ההפסד מפסיד המתעסק רק שני שלישים מזה דהיינו ד' זהובים. ואם התנו שיהיה שלושה חלקים באגר למתעסק, ובמקרה הנ"ל לוקח י"ח זהובים שהם שלושה חלקים מהשכר, אף לענין ההפסד מפסיד המתעסק רק שני שלישים מזה דהיינו י"ב זהובים (ט"ז).

כה. נ"אם התנו שהנותן יפסיד שני חלקים ולא יטול בריוח אלא חלק א' ולא היה שם לא ריוח ולא הפסד והמתעסק תובע שכרו לא יטול כלום, אבל אם התנו למחצה בשכר ומחצה בהפסד⁶⁷⁵ ולא היה שם ריוח ולא הפסד נוטל המתעסק שכרו מהקרן.

^(טו) לא יטול כלום - כיון שמתחילה התנו ששכרו הוא במה שירוויח והרי לא הרויח (ט"ז).
^(טו) נוטל המתעסק שכרו מהקרן - שהרי בזה צריך לתת לו שכר כפועל בטל, ואע"פ שאין ריוח והפסד מ"מ לא הפסיד את שכרו כפועל בטל (ט"ז). וכיון שלוקח את השכר מהקרן, א"כ נחשב שהיה בקרן הפסד בשווי דמי שכרו, ושוב הם צריכים לחלוק בהפסד, ולכן המתעסק לוקח רק חצי מהשכר שלו כפועל בטל (ט"ז, ש"ך). וכן אם התנה מתחילה לתת לו סכום קצוב כשכר נוטלו מהקרן (ש"ך)⁶⁷⁶.

כו. נ"המושיב חבירו בחנות להתעסק ויחלקו הריוח לא יהיה לוקח ומוכר דברים אחרים ממעותיו, ואם עשה כן חצי הריוח לבעל החנות⁶⁷⁷.

^(טו) לא יהיה וכו' - כדי שלא יתבטל מהעסק בחנות⁶⁷⁸ (ש"ך).
^(טו) ואם עשה כן - שלקח ומכר ממעות של עצמו, חצי הריוח שהרויח במעות אלו ינתנו לבעל החנות כאילו התעסק במעות החנות (ש"ך).

ל. הנותן מעות לחבירו להתעסק אף על פי שהחצי יש לו דין מלוה אינו יכול להוציא החצי לצרכו ולהתעסק בחציו לבד לצורך חבירו, ס"אוכן אינו יכול לומר אתעסק בחצי שלי ואניח החצי של פקדון בבית דין.

⁶⁷⁴ ומדובר שקבעו זמן שעליו לבחור אם מקבל מהריוח חצי וא"כ מקבל אחריות על ההפסד ב' חלקים או שמקבל מהריוח שלישי ומקבל אחריות רק על חצי, ובזמן זה בוחר לפי מה שהיה עד עכשיו ריוח או הפסד, ולפי"ז יתחלקו בריוח ובהפסד לעולם (חור"ד, עצי לבונה בסעיף כ"ז).

⁶⁷⁵ מדובר שהתנו על כך בעל פה, ולכך אין הדין שהנותן אינו נוטל כלום בריוח כמבואר לעיל סעיף כ"ה, דדין זה הוא רק אם כתבו כך בשטר (תפארת למשה).

⁶⁷⁶ ובכה"ג נותן לו את כל השכר שקצבו מתחילה, ולא רק חצי ממנו כנגד הפקדון, כיון שמתחילה סיכמו על כך שכל השכר הוא עבור טירחתו בפקדון (ברית יהודה פרק ל"ח הערה נ"ד).

⁶⁷⁷ ואם הפסיד בעסק זה מסתבר שהנותן לא יפסיד כלום שהרי הוא יכול לומר שלא אמר לו לעסוק בדברים אחרים, אך אם התעסק בזה בידיעת הנותן א"כ הסכים לכך בין לריוח ובין להפסד (שלחן גבוה בדרכ"ת).

⁶⁷⁸ משום שכיון שהושיבו בחנות התחייב להתעסק כל היום בעסק של הנותן ולא להתעסק בשלו (ש"ך ס"ק ס"ז, ט"ז ס"ק מ"ד). והיינו דוקא אם התחייב לעסוק בכל עסק שהנותן ירצה למסור לו, דהוי כפועל שידו כיד בעה"ב בכל המלאכות שעושה, אך אם התחייב לעסוק רק בעסק מסוים והוא קנה ממעותיו ועסק בדבר אחר, אפילו שלכתחילה אסור לו לעשות כך, אך אם עשה כך והרויח כל הריוח לעצמו (נתיה"מ סי' קע"ו סק"כ).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

(ט) אינו יכול להוציא החצי וכו' - יש מפרשים שאם הוא מרויח מהחצי יטרח ויעסוק יפה בכל העסק, ויש מפרשים שאם יוציא את החצי לצרכיו יפסיד הנותן שלא יהיה לו על מה לסמוך כדי לגבות את הקרן שלו (ט"ז). ודוקא אם המתעסק לא שינה ממה שאמר לו הנותן, אך אם הוא שינה שהנותן אמר לו להתעסק בדבר פלוני והוא התעסק בדבר אחר, ואמר בפני עדים בפירוש לעצמי אני קונה מהחצי מלוה שהוא שלי, כל הריוח לעצמו, וכמבואר ברמ"א לעיל סעיף ה' (ש"ך).

לא. ס'מתעסק שמת כ'ויש עדים שמעות או מטלטלין אלו הם מזה העסק נוטלן בעל הממון בלא שבועה⁶⁷⁹, כ'ואין הבעל חוב ולא האשה נוטלים כלום מהקרן ולא מחלק ריוח הנותן. הגה: כ'ויכול הנותן ליקח כל העסקא מידם אף על פי שעדיין לא כלה הזמן שקצב עם המקבל⁶⁸⁰ (ועיין בחשן המשפט סימן קע"ו).

(ט"ז) נוטלן וכו' - ואפילו מיתומים קטנים נוטלים, אם התקבלה העדות בחיי אביהם, אך אם לא התקבלה בחיי אביהם לא מקבלים עדות על יתומים קטנים (ש"ך).
לב. ס'נתן המתעסק מתנה מהמטלטלין של העסק או מהמעות לאחרים והביא בעל הממון ראייה ברורה שהם מזה העסק מוציא מידם, אפילו שינה אותם מקבל המתנה או מכרם או נתנם לאחרים או הפסיד חייב לשלם, והכל בראיה ברורה⁶⁸¹.

(ט"ז) נתן המתעסק מתנה וכו' - דוקא אם נתן במתנה שלא היה לו לקבל מתנה ממנו, אך אם המתעסק מכר מטלטלין מהעסק הנותן לא מוציא מיד הקונה⁶⁸², שהרי כל עסק עומד למכירה והוא קנה אותם ברשות, ורק אם המתעסק מכר אותם בזול בכדי להבריא את העסק מהנותן מוציאים אותם מהקונה אך הנותן צריך לשלם לקונה את מה ששילם, ואם ידע שחפץ זה של העסק אין הנותן צריך לשלם לו (ש"ך).

(ט"ז) חייב לשלם - המתעסק, ואם אין לו גובים מהמקבל מתנה, אך אם גם לו אין לשלם והחפץ אינו ברשותו משום שנתן אותו לאדם אחר אם החפץ בעולם מוציאים אותו מיד מי שמחזיקו, אך אם אינו בעולם י"א שגובים מהמקבל מתנה השני (ש"ך בנקוה"כ), וי"א שכיון שלא ידע שחפץ זה הוא של נותן העסקא לא גובים ממנו (פרישה בש"ך⁶⁸³).

⁶⁷⁹ ואם תובע מה שהרויח אביהם בחייו בזמן זה כפי סכום ההתפשרות שנכתב בהיתר עיסקא, י"א שצריכים לשלם כפי הנכתב בשטר היתר עיסקא (ש"ת טור האבן סי' מ"ה בפת"ש ח"מ סי' ק"ח סק"ד, עצי לבונה כאן הובא בנחל יצחק ח"מ סי' ס"ו ס"א ענף ה'), וי"א שפטורים משום שטוענים להם שמא לא היה ריוח כל כך (חת"ס וש"ת בגדי ישע בפת"ש שם, ערך שי בדרכ"ת). לענין הרווחים שהרויחו היורשים בעיסקא זו לאחר מיתת אביהם, י"א שאינם צריכים לשלם (האר"י ז"ל בש"ת אבקת רוכל סי' קכ"ו), וי"א שצריכים לשלם, דבסתמא לא אמרינן שבטלה העיסקא, אלא רק יש בידם כח לבטל את העיסקא, אך כל זמן שלא ביטלו הם מתעסקים לטובת הנותן והרווחים הם שלו (הב"י בתשובתו שם), וי"א דדוקא אם ידעו שמעות או סחורות אלו הם בעיסקא, אבל אם לא ידעו א"כ לא התעסקו בשבילו ואינם צריכים לתת את הרויח (עצי לבונה כאן, ובספרו מעין גנים ח"מ סי' קע"ו ה"ד בפת"ש שם ס"ק כ"ה), ולכן אף שמן הדין מועיל להם ההיתר עיסקא שחתם אביהם, מ"מ כדאי לכתחילה לחתום על היתר עיסקא מחדש, כדי שלכל הדעות יהיו חייבים לשלם את דמי ההתפשרות (רבית הלכה למעשה פ"כ סכ"ו והערה כ').

⁶⁸⁰ והוא הדין אם חלה המתעסק. וכל דין זה גם בהלוואה בשטר היתר עיסקא, שהרי נתן לו על דעת שיתעסק בממון זה (חור"ד).

נתן המעות לשנים להתעסק בו יחד ומת אחד מהם בתוך הזמן יכול הנותן לקחת את המעות אף ממי שנשאר בחיים, משום שיכול לומר שדוקא לשנים רוצה לתת ולא לאחד, אם לא שהוא רגיל לתת למי שנשאר בחיים לבד מעות בעיסקא (רדב"ז בשער דעה).

אך אם הנותן מת, אין היורשים יכולים לקחת את המעות או הסחורה מיד המתעסק, שדוקא אם מת המתעסק יכול לטעון שהיורשים אינם בקיאים במ"מ כמוהו, אך אם הנותן מת אין היורשים יכולים לטעון כך, וכיון שהעיסקא קיימת חייב המתעסק לתת את הרויח ליורשים כפי שהיה בחיי אביהם (ש"ת טור האבן שם, הובא בברית יהודה פל"ח סי"ט), אך י"א שהיורשים יכולים לחזור בהם ולומר שאין דעתם נוחה ממנו (ערך שי ע"פ סמ"ע ח"מ סי' קע"ו סק"נ, הובא בדרכ"ת).

⁶⁸¹ אך אם אין עדים טוענים למקבל מתנה השני שקנה את החפץ (חור"ד).

⁶⁸² אפילו אם הקונה ידע שמטלטלין אלו הם מהעסק (עצי לבונה).

⁶⁸³ וכן הסכים בחור"ד לענין אם הפסידו, ואם אכלו הסתפק אם צריך לשלם שני שלישי ממחירו שכך נהנה או אפילו מזה פטור. (ועי' מקור מים חיים).

מאיר הדעה על הלכות ריבית

לג. ימי שנתן לחבירו עיסקא אחת וכתב עליה שני שמרות אין שטר אחד משועבד לחבירו שאם היה באחד ריוח ובשני הפסד שימלאו הקרן ואח"כ יחלקו הריוח, אלא יחלקו כל שטר לפי תנאם. ואם נתן לו שתי עיסקות בשתי פעמים וכתבם בשטר אחד והריוח באחד והפסיד באחרת, ימלאו הקרן תחלה ואח"כ יחלקו המותר.

(ט"ז) אלא יחלקו כל שטר וכו' - נמצא שהמקבל מרויח, שהרי בהפסד הוא מפסיד פחות ממה שמקבל מהריוח כמבואר לעיל סעיף ד' (ט"ז).

לד. מהמקבל עיסקא מחבירו והפסיד ולא הודיעו אלא נתעסק ומילא הקרן, אינו יכול לומר תפסיד חלקך מההפסד, אלא יתמלא הקרן מהריוח ואם יש בו מותר יחלקוהו לפי תנאם. הגה: סידווקא קלא הודיעו, חזל חס הודיעו ואמר לו לא אעסוק עוד עד שנפלוג צריוח הקשות בידו, דהא יכול לחזור בו אימת שירצה כמו שיתבאר. "המקבל עיסקא נותן מס מן הריוח תחלה ואח"כ יחלקו, אח"כ התנו שיוכל ליקח ריוח מתי שירצה או שהודיעו ליקח חלקו מן הריוח ואז חס נתן אח"כ מס נחשב להפסד.

(ט"ח) לא אעסוק וכו' - כלומר שהודיע לו על ההפסד, ואמר לו המתעסק שלא יעסוק עד שהנותן יקבל עליו שיחלקו בריוח שיהיה מהיום והלאה, והריוח לא יהיה משועבד למלאות את ההפסד שהיה כבר בקרן⁶⁸⁴, הרשות בידו (ט"ז, ש"ך).

לה. "ישנים שקבלו עיסקא מאחד לזמן, ואמר אחד לחבירו בתוך הזמן נחלוק העסק ואתעסק אני בחצי ואתה בחציך אין שומעין לו, ואפילו אם יאמר אני אקבל אחריות בחצי שלך שאם תפסיד אני אפרענו לבעל המעות אין שומעין לו, ואפילו אם יאמר ישאר הקרן בין שנינו ולא נחלוק רק הריוח אין שומעין לו.

(ט"ט) לזמן וכו' - אך אם לא קבעו זמן יכול אחד לומר לחבירו שרוצה לחלוק, אף אם אין רגילות למכור סחורה זו בזמן זה (ש"ך⁶⁸⁵).

(ט"ז) אין שומעין לו - משום שמזל של שנים עדיף משל אחד (ט"ז).

(ט"ח) רק הריוח וכו' - משום שהריוח משועבד לקרן, שאם יפסיד מהקרן ימלא את החלק מהריוח (ט"ז).

לו. "ביחיד המקבל עיסקא לזמן קצוב⁶⁸⁶, המקבל יכול לחזור בו כדין פועל שחוזר בחצי היום⁶⁸⁷, ובעל המעות אינו יכול לחזור בו.

⁶⁸⁴ ו"א שצריך להודיע לו שמה שיעסוק מעכשיו יהיה עסק חדש, אך בהודעה סתמית הכל נחשב המשך של העסק הקודם ולא מועיל מה שהודיע לו שהיה הפסד (חז"א ב"ק סי' כ"א ס"ק כ"ד).
⁶⁸⁵ ו"א דכיון שלא הגיע זמן מכירת הסחורה אינו יכול לדרוש לחלוק, אפילו שלא קבעו זמן לעיסקא (ב"י במקור מים חיים).

⁶⁸⁶ אבל מי שקיבל מחבירו לחרוש לו שדה ולא התנו על כמות זמן שיעבוד עבורו וגם עוסק בה בכל זמן שירצה אינו יכול לחזור בו (סמ"ע חו"מ סי' קע"ו ס"ק נ"ז).

אם לא קבעו זמן גם בזה אומרים שסתם הלואה שלושים יום, ואם הוא עסק מסויים הוא עד זמן גמר העסק (ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ה הערה ס"ג).

⁶⁸⁷ כל זה רק אם אמר שחוזר בו, אבל בסתמא אמרינן שמתעסק על דעת השותפות (שו"ת טור האבן סי' מ"ה הובא בברית יהודה פ"ח הערה נ"א ד"ה ובהלואות), [אבל לענין יורשי המתעסק כתב דבסתמא בטלה העיסקא ממילא, ואינם צריכים לחזור בפירוש, ורק אם השתעבדו מחדש מתחייבים, ועי' לעיל הערה 117 ואם תובע מה שהרויח דיש חולקים בזה].

אם גם המתעסק נתן מעות והתעסק עמם, אינו יכול לחזור בו, שכיון שמעותיו משועבדים לעיסקא, דינם כשותפים שאינם יכולים לחזור וכדלעיל סעיף ל"ה, וכן אם גם הנותן מתעסק אינו יכול לחזור, משום ששניהם משועבדים זה לזה וכדין שותפים (שו"ת בית יהודה למהר"י עייאש מנהגי השותפים אות א' בשם רבו מהר"ש צרור זצ"ל, הובא בדברי גאונים כלל ע"ט סימן י"ג, ובפתחי חושן ח"ז הל' שותפים פ"ט הערה ו').

לענין הלואות ב"היתר עיסקא" י"א שאינו יכול לחזור בו, דדוקא בעיסקא גמורה שהתחייב להתעסק בעסק זה יכול לחזור בו, אך בהלואה בהיתר עיסקא שיכול לא להתעסק כלל אלא ליתן את דמי ההתפשרות אם אינו רוצה להשבע שלא הריוח יותר, א"כ אין זה עבדות ויכול לחזור בו (שבות יעקב ח"ב סי' קפ"ד, הובא בפת"ש חו"מ סי' קע"ו ס"ק כ"ז, עצי לבונה כאן בשם ר' אביגדור), ו"א שיכול לחזור בו באמצע הזמן ולהחזיר את הקרן עם הריוח שהיה עד זמן זה, אך אם רוצה להמשיך להתעסק במעות אלו אלא שאינו רוצה לתת כל כך הרבה ריוח כמו שסיכמו בתחילה, אינו יכול לחזור בו, וכדין פועל שאם רוצה לחזור לגמרי חוזר אך אם רוצה לחזור משום שרוצה שיוסיפו

מאיר הדעה על הלכות ריבית

לז. ע"ה לוקח מעות מחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר, לא יהא לוקח בשלו חטים ובשל חבירו שעורים.

(ע) לא יהא לוקח בשלו חטים וכו' - כלומר שלא יקח בחלק מלוה של העיסקא שהוא ממון שלו חטים, ובשל חבירו דהיינו החלק פקדון של העיסקא שהוא של הנותן יקח שעורים (ט"ז, ש"ך), והוא הדין בכל שאר שני מינים אסור לעשות כך, אלא יקנה את הכל בשוה (ש"ך).

לח. ע"ה הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר, לוקח בהם כל מין שירצה אפילו בעלי חיים, אבל לא יקח בהם לא כסות ולא כלים.

(ב) לא כסות ולא כלים - שהם אינם בכלל פירות, אבל שאר הדברים הם בכלל פירות (ט"ז, ש"ך). וכן הדין בכל כיוצא בזה שאינו בכלל פירות, או שאינו בכלל הלשון שאמר לו (ש"ך) ⁶⁸⁸.

לט. ע"ה הנותן מעות לחבירו לקנות בהם פירות למחצית שכר רשאי לקנות גם לעצמו מאותו המין, ובלבד שלא ימכרם ביחד אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן ⁶⁸⁹.

(כ) רשאי לקנות גם לעצמו - ממצעות אחרים שאינם דמי העיסקא, יכול לקנות אותו מין פירות וכ"ש מין אחר, ודוקא אם מושיכו בחנות אסור לעסוק בסחורה אחרת כמבואר לעיל סעיף כ"ט, שצריך להתעסק כל היום בסחורה שבחנות ולא בסחורה אחרת, אבל בשאר עסק אינו צריך להתעסק בזה כל היום (ט"ז, ש"ך).

(כ) ובלבד שלא ימכרם ביחד - שמא הסחורה שקנה לעצמו אינה משוכחת כמו הסחורה של העיסקא, ועי"ז יפסד הנותן (ט"ז, ש"ך) ⁶⁹⁰. במקום שיש ספק בדין או מחלוקת הפוסקים אם הוא רבית קצוצה או אבק רבית ⁶⁹¹, י"א שהולכים לחומרא משום ספק דאורייתא לחומרא, אך העיקר כ"א שהולכים לקולא שספק ממון לקולא והמוציא מחבירו עליו הראיה, אם לא שרוב הפוסקים סוברים שהוא רבית קצוצה שהולכים אחר הרוב, ומ"מ ראוי להחמיר לעצמו ⁶⁹², וכן הבית דין יאיימו עליו ויאמרו לו שבדבר זה יש איסור, אך אם

בשכרו אינו חוזר כמבואר בשו"ע חו"מ סי' של"ג סעיף ג' וד' (שער דעה), וי"א דאע"פ שהמקבל יכול לחזור מהעיסקא בתוך הזמן, מכל מקום הוא מחויב לתת לנותן את דמי ההתפשרות על כל השנה כפי שסיכמו בתחילה אע"פ שחוזר באמצע, או שישבע כמה הרויח בפועל מהעיסקא בתוך זמן זה ויתן לו חצי מהרויח (נתי"מ סי' ע"ד סק"ד, ועי' עצי לבונה, וכן נראה מסקנת הפת"ש שם), ומכל מקום אף לדעה זו אם הנותן מלוה תמיד אף לזמן קצר יותר, אינו יכול לומר כן שיתן לו את דמי ההתפשרות של כל השנה, והמתעסק נותן לו את דמי ההתפשרות כפי ערך הזמן שחוזר בו (ערוך השולחן חו"מ סי' קע"ו סמ"ה).

⁶⁸⁸ משמע בש"ך שאפילו אם משנה להתעסק בסחורה טובה יותר אסור, ואם שינה והרויח פשוט שצריך לתת מחצית הרויח לבעל המעות, אך אם הפסיד נראה שדינו כשליח ששינה שכל הפסד עליו (ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ה הערה נ"ו).

⁶⁸⁹ המלוה לסוחרים גדולים בעיסקא מסתמא הסכים שלא יצטרך הלוה לייחד סחורה ידועה דוקא, אלא שיקנה לשניהם, ואם יהיה הפסד מחשבים לפי ערך המעות שנתן דנחשב כאילו התנו שיחלקו לפי ערך המעות (חכמ"א כלל קמב סט"ז), ויש אומרים שאם יש לו מעות בעסק אחר או בסחורה אחרת כשיעור מעות העיסקא, מותר לו להוציא את שאר המעות לצורכו, ואף לכתחילה יכול המתעסק לערב את מעות העיסקא עם מעותיו, ולתת ריוח ממה שהתעסק בכל עסק שהוא (שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"א סי' קל"ז, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רט"ז, הובאו בברית יהודה פרק ל"ח סי"ג).

⁶⁹⁰ מי שנתן לחבירו מעות לקנות סחורה על חצי ריוח ולהביאה לנותן, והביאה לנותן והנותן מכרה בחנותו מעט מעט, ותובע המקבל ריוח מכפי המכירה שמכר הנותן מעט מעט, ואילו הנותן טוען שאינו צריך לתת לו ריוח אלא ממה שהתייקרה הסחורה כשהבאת אותה לכאן אם היתה נמכרת אז ביחד, הדין הוא שמכיון שלאחר שנגמרה שליחותו של השליח והחזיר את הקרן לבעלים, התעכב השליח ולא תבע את חלקו מהרויח, והבעלים התעסקו בסחורה שלהם ומכרו מעט מעט והרויחו, אין לשליח חלק לא בריוח ולא בהפסד, כי עיקר הקרן הוא של הבעלים, ואין לשליח אלא שליח הרויח מה שהרויחו בשעה שהחזיר את הקרן לבעלים (שו"ת הרא"ש בחו"ד).

⁶⁹¹ וגבה כבר את הרבית, והמלוה אינו רוצה להחזיר כדין אבק רבית שצריך להחזיר לצאת ידי שמים, כמבואר לעיל סי' קס"א ס"ב (חכמ"א כלל קמ"ב סכ"ז).

⁶⁹² אך להורות לאחרים בזה, אף אם הרב עצמו פוסק כמ"ד דהוי רבית קצוצה, אך לא חשיב שמחמיר בזה אלא שמיקל בזה שהרי הוא מוציא ממנו ממון (כנה"ג בדרכ"ת).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

אינו משגיח בזה אין כח ביד בית דין להוציא ממנו כיון שהוא ספק בדין (ש"ך)⁶⁹³, וי"א שאם הספק אם הוא רבית קצוצה או אבק רבית הוא ספק איסור ולחומרא, וצריך להחזירם אם גבה את הרבית כיון שבא לידו שלא כדין, אבל בספק אם הוא רבית קצוצה או שמותר לגמרי יכול לומר קים לי שהוא מותר (ברית אברהם בפת"ש)⁶⁹⁴.

מ. "יהנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר ואומר לא לקחתי אין לו עליו אלא תרעומת, ואם יש עדים שלקח במעות "משלחו ומכר מוציאין ממנו בעל כרחו, "הואם שלח בהם יד בפני עדים או שאמר בפניהם שחוזר בו משליחותו קנה לעצמו. (ועיין בחוסן המשפט סימן קפ"ג מדין זה)⁶⁹⁵.

^א ב"מ ע' ע"ב.

^ב שם.

^ג רמב"ם פ"ה ממלוה ולוה ה"ב, ספר התרומות שער מ"ו ח"ג ס"ג.

^ד תוס' ב"מ ע' ע"ב בד"ה תשיך, רא"ש שם פ"ה סי' נ"ב.

^ה תוס' ע"ז כ"ו ע"ב, רמב"ן ב"מ ע"א ע"ב, ר"ן שם, ספר התרומות שער מ"ו ח"א ס"ה בשם ר"ת, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"א וע"ב מדפי הר"ף בשמו, הגהות מיימוניות פ"ה ממלוה ולוה אות א' ובתשובה סי' ל"ו בשם ר"י, מרדכי ב"מ סי' של"ה בשמו.

^ו שו"ת רש"י סי' קע"ה - קע"ו, הגהות מיימוניות שם ומרדכי שם בשמו, ראבי"ה ח"א סוף סימן קנ"א, סמ"ג מצות עשה קס"ב בשם רבינו שמואל, מהר"ל בליקוטים שאחר המנהגים עמ' תרכ"ג.

^ז ירושלמי ע"ז פ"ה ה"ד, הובא בתוס' ע"ז כ"ו ע"ב.

^ח ב"י ע"פ הרמב"ם (בפיה"מ ריש חולין) [פ"ג מהל' ממרים ה"ג].

^ט ב"י כנ"ל.

^י מרדכי יבמות סי' ל"ט בשם אביאסף.

^{יא} טור.

^{יב} ב"מ דף ע"ה ע"ב, רמב"ם פ"ד ממלוה ולוה ה"ב, סמ"ג ל"ת קצ"ג.

^{יג} מ"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ב.

^{יד} נימוק"י סנהדרין דף ד': מדפי הר"ף, ב"מ דף ל"ט ע"ב מדפי הר"ף בשם ח"י הרשב"א ב"מ ס"ח ע"ב, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.

^{טו} ב"מ ע"א ע"א.

^{טז} ב"מ ס"א ע"ב.

^{יז} ב"מ ע"א ע"א, ועי' מ"מ פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ז.

^{יח} ב"מ ס"א ע"ב.

^{יט} רא"ש ב"מ פ"ה סי' ס"ז.

^כ נימוק"י ב"מ דף מ"ד ע"א בשם תוס' ר"פ דף ע"ג ע"ב, ב"י בשם תלמידי הרשב"א.

^{כא} רמב"ם פ"ד ממלוה ולוה ה"ג לבי' המ"מ ומהר"ק שורש י"ז, רא"ש ב"מ פ"ה סי' ב'.

⁶⁹³ אך יש שפסקו כדעה הראשונה, דכיון שעיקר הנידון הוא אם יש איסור בשעת ההלוואה אף לפני גביית הרבית, שהוא נידון של איסור ולא של ממון, וכן אם יש איסור ללוה ולערב ולעדים ואם נפסלו לעדות ולשבועה, שאצלם הוא רק נידון של איסור ולא של ממון, ובזה לא שייך לומר קים לי כהמקילים שהרי הנידון הוא לענין איסור, ולכן אף שעכשיו דנים לענין הממון שהמלוה גבה את הרבית האם צריך להחזירה או לא, לא שייך לומר קים לי כהמקילים כיון שעיקר הנידון הוא לענין איסור (חת"ס).

⁶⁹⁴ ובמקום שיש ספק אם הוא אבק רבית או מותר לגמרי, אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, ומותר למלוה לכתחילה לגבות את הרבית והלוה מחוייב לתת את הרבית שהרי התחייב לתת אותה מרצונו הטוב, וכן במקום איסור רבית דאורייתא שיש ספק ספיקא להתיר, שאף בכל האיסורים דאורייתא מותר בספק ספיקא, ואף כאן מותר למלוה לכתחילה לגבותו והלוה חייב לתת (שער דעה).

⁶⁹⁵ דשם מבואר דדוקא אם שינה ממה שבעה"ב שלחו ואמר שחוזר משליחותו קנה לעצמו, אבל אם לא שינה לא מועיל מה שאמר בפני עדים שחוזר משליחותו וקונה לעצמו, אלא קנה לבעה"ב, וכמבואר לעיל סעיף ל' בש"ך (חור"ד).

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- כב ר"ן קדושין דף כ"א ע"א מדפי הר"ף.
כג ב"מ דף ע"ה ע"ב.
כד רא"ש ב"מ פ"ה סי' ס"ז, הג' מרדכי סי' תל"ג, סמ"ק סי' רנ"ט, וכ"כ המ"מ פ"ה ממלוה ולוה הי"א בשם רש"י דף ע"ג ע"ב.
כה סמ"ג סי' קצ"ג.
כו תוס' ב"מ ס"ד ע"ב, רא"ש שם פ"ה סי' ט"ז י"ז.
כז ב"מ דף ע"ה ע"א.
כח ב"מ שם.
כט מרדכי ב"מ סי' של"ט ש"מ, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ז.
ל מרדכי שם בשם מהר"ם, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' נ'.
לא רמב"ם פ"ה ממלוה ולוה הי"ב.
לב ספר התרומות שמ"ו ח"ג סי"ב.
לג ב"מ דף ע"ה ע"ב.
לד ב"מ שם.
לה טור.
לו קידושין דף ו' ע"ב.
לז ב"מ דף ס"ט ע"ב.
לח רא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"ז, תוס' קידושין דף ו' ע"ב, סמ"ק סי' רנ"ט, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רמ"ג.
לט רא"ש שם.
מ רא"ש שם, תלמידי הרשב"א בשם הראב"ד.
מא תוס' ב"מ דף ע"א ע"ב, הג' אשר"י פ"ה סי' מ"ז, מרדכי סי' שכ"ז שכ"ח, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.
מב מרדכי סי' שכ"ח.
מג טור סי' קס"ט.
מד מרדכי סי' שכ"ז, שו"ת הר"ן סי' כ"ט אות ז', טור שם.
מה שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רמ"ב.
מו רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.
מז ב"מ דף ס"ט ע"ב.
מח רא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"ז, ב"י בשם תלמידי הרשב"א, נימוק"י דף מ"א. מדפי הר"ף, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.
מט מגיד משנה פ"ה ממלוה ולוה הי"ד.
נ שו"ת רש"י סי' קע"ז, מרדכי ב"מ סי' של"ח.
נא ב"י בשם הפוסקים.
נב מרדכי שם סי' שכ"ה.
נג שו"ת מהרי"ק שורש י"ז.
נד גמ' ב"מ דף ע"ה ע"א.
נה חי' הרמב"ן ב"מ שם, מ"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ט בשמו, חי' הר"ן שם, נימוק"י דף מ"ה ע"א מדפי הר"ף בשמו, ב"י בשם תלמידי הרשב"א בשם רב עמרם.
נז משמעות הטור והגהות אשר"י, וכן דעת המ"מ שם.
נח הגהות מיימוניות פ"ד ממלוה ולוה אות ז'.
נח רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ' בשם הגאונים, רמב"ם ס"פ ד' מהל' מלוה ולוה.
נט שו"ת הרא"ש כלל י"ג סי' ח' וי' וי"ז, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א, הג' מיימוניות דפוס קושטא פ"ד ממלוה הי"ד ותשו' מיימוניות משפטים סי' י"ד בשם ר"ם ור"י, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' ח', שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ס"ג, ריב"ש סי' תס"ה.
ס מרדכי ב"מ סי' של"ב, תרומת הדשן סי' ש'.
סא שו"ת מהרי"ל סי' ל"ז, הובאה בהג' מרדכי קידושין סי' תקס"ג.
סב תרומת הדשן שם בשם סמ"ק סי' פ"ז בהגה"ה.
סג שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קע"ד.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- סד מרדכי ב"מ סי' של"ב, הג' מרדכי קידושין סי' תקס"ג, שו"ת מהר"ל סי' ל"ז בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תתקס"ט.
- סה שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קי"ח וח"ד סי' קמ"ז, ריב"ש סי' תס"ה.
- סו שו"ת הרשב"א ח"ב שם.
- סז ריב"ש שם.
- סח ריב"ש שם.
- סט ח"י הר"ן ב"מ דף ס' ע"ב, ב"י בשם תלמידי הרשב"א, נימוק"י ב"מ דף ל"ג ע"ב מדפי הר"ף.
- ע תוס' ע"ז דף כ"ו ע"ב.
- עא ב"י ע"פ הרא"ש ב"מ פ"ה סי' ט"ז-י"ז.
- עב שם.
- עג הג' מרדכי ב"מ סי' תמ"א, הג' מיימוניות פ"ה ממלוה ולוה הי"ב.
- עד ב"מ דף ס"א ע"א.
- עה טור בשם הרמ"ה, ר"ן כתובות דף ט"ז ע"ב מדפי הר"ף.
- עו ב"מ דף ס"ג ע"א.
- עז טור.
- עח ב"מ דף ס"א ע"ב.
- עט רמב"ן שם דף ס"ד ע"ב, רא"ש פ"ה סי' ט"ז י"ז, ח"י הר"ן דף ס"א ע"ב, נימוק"י דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף.
- פ שו"ת הרשב"א ח"ה סי' קפ"ז.
- פא רא"ש ב"מ פ"ה סי' ה', נימוק"י דף ל"ח ע"א מדפי הר"ף בשם ח"י הרשב"א דף ס"ח ע"א וח"י הר"ן דף ס"ז ע"ב.
- פב שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשל"ו, ח"ה סי' קס"ה, ח"ז סי' שיו, ריב"ש סי' ש"ה בשם ח"י הרמב"ן דף ס"ז ע"א והרשב"א והראב"ד.
- פג ב"מ דף ס"א ע"ב כר"א.
- פד נימוק"י דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף בשם ח"י הרשב"א והר"ן דף ס"א ע"ב, ריב"ש סי' תס"ה.
- פה ב"מ דף ס"ב ע"א.
- פו ב"ק דף צ"ד ע"ב, רא"ש שם פ"ט סי' ב', רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ה.
- פז ב"מ דף ס"ה ע"א.
- פח רא"ש פ"ה סי' י"ט, נימוק"י דף ל"ו ע"א מדפי הר"ף.
- פט ב"מ דף ס"ה ע"א.
- צ ב"מ שם.
- צא ב"מ דף ע"ב ע"א, ב"ק דף ל' ע"ב, ב"ב דף צ"ד ע"ב.
- צב רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ו, תוס' ב"מ שם, רא"ש ב"ק פ"ג סי' ח'.
- צג רש"י ותוס' ב"מ שם, רא"ש ב"ק שם והג' אשר"י שם, מרדכי ב"ק סי' ל"ג, תשו' מיימוניות משפטים סי' נ"ט, מגיד משנה פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ו, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"ב מדפי הר"ף, טור חו"מ סי' נ"ב.
- צד טור.
- צה תוס' ומרדכי והג' אשר"י ותשו' מיימוניות שם בשם התוספתא.
- צו תוס' שם.
- צז ב"מ דף ע"ה ע"א.
- צח רא"ש ב"מ פ"ה סי' ע"ה.
- צט ב"מ דף מ"ד ע"ב ודף מ"ה ע"א.
- ק ר"ף שם דף כ"ו ע"ב מדפי הר"ף, רא"ש פ"ד סי' א'.
- קא ב"מ דף ע"ה ע"א.
- קב תרומת הדשן ח"ב סי' נ"ד.
- קג ב"מ דף ע"ה ע"א ורש"י ותוס' שם, ספר התרומות שער מ"ו ח"ה סי' ג' בשם בעל המאור דף מ"ה ע"א מדפי הר"ף, נימוק"י שם, רבינו ירוחם ח"ב נתיב ח' דף כ"ח ע"א בשם רב האי והראב"ד, טור.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- קד ב"מ דף ע"ה ע"א.
קה סמ"ק, כל בו סו"ס פ"ד, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו, שו"ת הרשב"א מכת"י סי' ע"ה.
קי ב"י דלא כתלמידי הרשב"א.
קז ב"י ע"פ משמעות הגמ' ב"מ דף ס"ג ע"ב.
קח הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ט.
קט הג' מרדכי שם סי' תל"ב בשם ר"ח.
קי שו"ת הריב"ש סי' י"ט.
קיא ב"מ דף ע"ב ע"ב לפירש"י בשם בה"ג, רי"ף דף מ"ג ע"א, רמב"ם פ"י מהל' מלוה ולוה ה"א, רא"ש פ"ה סי' ס"א.
קיב שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו, סמ"ק סו"ס רנ"ט, כל בו סו"ס פ"ד.
קיג ב"מ דף ע"ד ע"ב.
קיד שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו.
קטו שם סי' ז'.
קטז שם סי' ט"ו.
קיז טור ובעה"ת שער מ"ו ח"ה סי' ז' בשם הראב"ד בפירושו לב"מ בשטמ"ק דף ע"ה ע"א.
קיח ב"מ דף ס"ג ע"א.
קיט רמב"ם פ"י מהל' מלוה ולוה ה"ו.
קכ נימוק"י דף ל"ד ע"א מדפי הרי"ף בשם הרמב"ן דף ס"ב ע"ב.
קכא הג' מרדכי סי' תל"ב בשם רבינו חננאל.
קכב ב"מ דף ס"ג ע"א, ח"י הרי"ן דף ס"ב ע"ב, נימוק"י דף ל"ד ע"ב מדפי הרי"ף.
קכג ב"מ דף ס"ב ע"ב.
קכד מ"מ פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ט בשם הרמב"ן דף ס"ב ע"ב והרשב"א שם.
קכה רא"ש ב"מ פ"ה סי' ח'.
קכו טור בשם הרמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ט, מ"מ בשם הרשב"א דף ס"ב ע"ב.
קכז טור בשם הרמב"ן דף ס"ב ע"ב והרא"ש פ"ה סי' ח'.
קכח מ"מ שם בשם הרמב"ן והרשב"א, ובנימוק"י דף ל"ד ע"ב מדפי הרי"ף.
קכט ב"מ דף ס"ח ע"א.
קל שו"ת הריב"ש סי' של"ה, וכ"כ בסי' ש"ה וסי' תס"ד בשם יש מי שאומר.
קלא ריב"ש שם סי' ש"ה.
קלב שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רל"ב.
קלג בדק הבית, ע"פ תלמידי הרשב"א והריטב"א ב"מ דף ס"ח ע"א המתירים כן בכל משכנתא, ובזה הרשב"א בשו"ת ח"ה סי' קס"ה ושו"ת הרא"ש כלל צ"א סי' ג' אוסרים, אך במשכנתא דסורא מותר.
קלד שו"ת הריב"ש סי' ש"ה וסי' תס"ד.
קלה ב"מ דף ס"ה ע"ב.
קלו ב"מ דף ס"ו ע"ב.
קלז רי"ף דף ל"ח ע"ב, רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ד.
קלח רא"ש ב"מ פ"ה סי' ל"א ול"ד, וכרש"י דף ס"ב ע"ב וס"ז ע"א.
קלט ב"ק דף צ"ז ע"ב.
קמ שם דף צ"ח ע"א.
קמא רי"ף שם דף ל"ה ע"א, רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"א, רא"ש ב"ק פ"ט סי' י"ב, ספר התרומות שמ"ו ח"ח סי' ג'.
קמב מרדכי ב"ק סי' ק"י.
קמג ספר התרומות שם סי' ד'.
קמד ספר התרומות שם סי' ה' בשם הרמב"ן.
קמה ב"מ דף ס"ד ע"ב.
קמו רא"ש פ"ה סי' ט"ז בשם הרמב"ן שם שפי' כן ב דברי הרי"ף ב"מ דף ל"ה ע"ב, תלמידי הרשב"א, מ"מ פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ב בשם הרמב"ן והרשב"א שם.
קמז רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ב, ובהג' מיימונית אות ד' כתבו דכ"כ הסמ"ג לאוין קצ"ג ואביאסף, וכן פשטות דברי הרי"ף ב"מ דף ל"ה ע"ב.
קמח רי"ף ב"מ דף ל"ה ע"ב, לבי' הרמב"ן דף ס"ד ע"ב הובא ברא"ש שם.
קמט טור, וכן משמע בתלמידי הרשב"א, וברשב"א ב"ק דף ע"ה ע"א.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- קג תלמידי הרשב"א.
קנא רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ג בשם רבותיו.
קנב רש"י ב"מ דף ס"ד ע"ב, ראב"ד שם, ובמ"מ שם כתב כן בשם הרמב"ן והרשב"א דף ס"ד ע"ב,
נימוק"י דף ל"ה ע"ב.
קנג ר"ף דף ל"ה ע"ב.
קנד טור בשם רבינו אפרים, ראב"ד פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ב, רא"ש פ"ה סי' ט"ז, שו"ת הרשב"א ח"ב
סי' קע"ד.
קנה שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס קרימונה סי' רנ"ז הובאה במרדכי סי' שט"ז.
קנו ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' כ"ו בשם שו"ת הר"ף סי' ק"ב.
קנז רא"ש ב"מ פ"ה סי' כ", מרדכי ב"מ סי' שי"ט וסי' שכ"ה, תשו' מיימוניות משפטים סי' נ"ב בשם
שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תתקנ"ה.
קנח ב"י בב"י המרדכי ותשו' מיימוניות.
קנט בית יוסף.
קס ב"מ דף ע"א ע"ב.
קסא תוס' שם, רא"ש פ"ה סי' נ"ג.
קסב שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"ג.
קסג שו"ת הרא"ש שם, מרדכי ב"מ סי' שכ"ז בשם רבינו מאיר.
קסד שו"ת הרא"ש שם.
קסה תוס' ב"מ שם, הרא"ש שם סי' נ"ד, הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ט, ב"י בשם תלמידי הרשב"א בשם
חי' הרמב"ן דף ע"א ע"ב.
קסו ב"מ שם.
קסז תוס' שם, רא"ש שם סי' נ"ג.
קסח ב"מ שם.
קסט ב"י בשם תלמידי הרשב"א בדרך אפשר, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף.
קע הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ט.
קעא שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רמ"ג.
קעב משמעות הטור לדעת רש"י ב"מ דף ע"א ע"ב.
קעג הגהות מיימוניות פ"ה מהל' מלוה ולוה דפוס קושטא ה"ג, תשובות מיימוניות משפטים סי' ל"ג.
קעד ב"מ דף ע"א ע"ב.
קעה תוס' שם, רא"ש פ"ה סי' נ"ד.
קעו תוס' והרא"ש שם בשם רש"י, משמעות הר"ף דף מ"ב ע"א, רמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ד,
מ"מ בשם הרמב"ן והרשב"א שם, ב"י בדעת הרא"ש סי' נ"ה.
קעז תוס' שם בשם ר"ת, טור בשם הרא"ש.
קעח נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם הר"ן שם.
קעט שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"א, הגהות מיימוניות פ"ה מהל' מלוה ולוה דפוס קושטא ה"ג,
תשובות מיימוניות משפטים סי' ל"ג.
קפ רא"ש פ"ה סי' נ"ה לרש"י ור"י, נימוק"י דף מ"ב ע"א בשם הר"ן דף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח,
שו"ת הרשב"א ח"ז סי' ש"כ.
קפא טור בשם הרא"ש, וכן משמע ברא"ש סי' נ"ה ובשו"ת שם.
קפב רא"ש פ"ה סי' נ"ה לר"ת, נימוק"י דף מ"ב ע"א בשם הר"ן דף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח, שו"ת
הרשב"א ח"ז סי' ש"כ.
קפג מרדכי סי' של"ז.
קפד שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"א וי"ח וכו', תשובות רש"י סי' רכ"ט.
קפה רא"ש שם, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו בשם רבותיו, מרדכי סי' של"ח, כל בו סי' פ"ד, ספר
התרומות שמ"ו ח"ד סי' י'.
קפו שו"ת הרא"ש שם סי' ד' וח'.
קפז הג' אשר"י פ"ה סי' מ"ז.
קפח תוס' ב"מ דף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח בשם רבינו שמשון, הג' אשר"י שם.
קפט שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ח', הג' מרדכי סי' תל"ט.
קצ סמ"ק סי' רנ"ט, כל בו סי' פ"ד, מרדכי סי' של"ח בשם ריב"א, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י'.
קצא מרדכי וספר התרומות שם.
קצב ספר התרומות שם.
קצג מהרי"ק שורש ט"ז.
קצד שו"ת הרשב"א ח"א סימן תשס"ד.
קצה רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ה בשם ר"י.
קצו ספר התרומות שם.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- קצז מרדכי ב"מ סי' של"ח בשם רבינו גרשום, הג' אשר"י ב"מ פ"ה סי' נ"ד.
קצח מרדכי שם, הג' אשר"י שם.
קצט מרדכי שם, הג' אשר"י שם.
ר מרדכי ב"מ סי' של"ז, הג' אשר"י שם, מ"מ פ"ז מהל' לוח ולוח ה"ו.
רא שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ה.
רב ר"ן ב"מ דף ע"א ע"ב, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף, הג' אשר"י פ"ה סי' נ"ד בשם רבינו גרשום,
שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' בשם ראב"ן סי' ק"ג, סמ"ק סי' רנ"ט, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י'
בשם הרמב"ן בדף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח בשם רבינו גרשום ושכן נהגו.
ג רא"ש פ"ה סי' נ"ו ושו"ת כלל ק"ח סי' ה' וי"ב ול"א ול"ב, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו דף כ"ט ע"ב
בשם רבינו תם.
ד שו"ת הרא"ש שם.
ה שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' א' - ג' וי"ב ול"א ול"ב, רבינו ירוחם שם בשם ריב"א.
ו שו"ת הרא"ש שם סי' ל"ב.
ז שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתנ"ח, שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' קמ"ב.
ח שו"ת הרשב"א ח"ג סי' ר"ל, ח"ד סי' רפ"ט, ח"ז סי' שכ"ג.
ט רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו בשם ריב"א.
י שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנ"ג.
יא מרדכי סי' של"ח.
יב שם בשם ריב"א.
יג שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' ומרדכי סי' של"ז וטור בשם ראב"ה.
יד שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רפ"ט, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ו וכ"ח.
טו שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' בשם ראב"ן.
טז הג' אשר"י (ב"מפ"ה סי' נ"ד, שו"ת הרא"ש שם בשם ראב"ה.
יז שו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ז.
יח טור בשם הרמ"ה.
יט רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם ח"י הר"ן דף ע"א ע"ב.
כ שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רנ"ט וח"ז סי' שנ"ג.
כא רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ה בשם ר"ת, סמ"ק, כל בו סי' פ"ד, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו דף כ"ט ע"ב,
נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם ח"י הר"ן דף ע"א ע"ב, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ז.
כב רא"ש פסחים פ"ב סי' י', שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ב', מרדכי ב"מ פ"ה סו"ס של"ח.
כג שו"ת הרא"ש שם, מרדכי שם, הג' אשר"י פ"ה סו"ס נ"ד.
כד משמעות תרומת הדשן סי' ש"ג.
כה ב"י וכן מבואר בתרוה"ד סי' ש"ג.
כו ב"י ודרכי משה ממשמעות תשובות מיימוניות משפטים סי' ל"א.
כז דרכי משה.
כח ב"י ודרכי משה ממשמעות תשובות מיימוניות שם.
כט דרכי משה מלעיל סי' קס"ב ס"ב.
ל מהרי"ק שורש ק"ט.
לא תרוה"ד סימן ש"ג.
לב ב"י.
לג תרוה"ד שם.
לד סמ"ק סי' רנ"ט, כל בו סי' פ"ד, תשובות מיימוניות שם.
לה שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ח.
לו רא"ש פסחים פ"ב סי' י', שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ט.
לז בעל העיטור ח"ב הל' ביעור חמץ, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י', ח"י הר"ן ב"מ דף ע"א ע"ב
בשם הרמב"ן.
לח רא"ש שם.
לט שו"ת הריב"ש סי' ש"ה.
מ תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו וספר התרומות שמ"ו ח"ז סי' א'.
מא נימוק"י ב"מ דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף בשם הרשב"א בדף ס"א ע"ב, מרדכי סי' שי"ג, ב"י בשם
תלמידי הרשב"א.
מב תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו וספר התרומות שמ"ו ח"ז סי' א'.
מג טור.
מד תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו וספר התרומות שמ"ו ח"ז סי' א'.
מה משמעות הטור.
מו ח"י הר"ן ב"מ דף ס"א ע"ב ותלמידי הרשב"א.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- רמז תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה בנימוק"י ב"מ דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף, וספר התרומות שמ"ו ח"ב סי' ו' וח"ז סי' א'.
- רמח שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט', רבינו ירוחם נתיב ח' סוף ח"ו בשם הרמ"ה.
- רמט שם סי' י"ג.
- רנ שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתע"א, מרדכי גיטין סי' שע"ט.
- רנא בית יוסף.
- רנב שו"ת הרא"ש כלל צ' סי' ט', הובא בטור חו"מ סו"ס ע"ג.
- רנג שו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ז.
- רנד ב"מ דף ע"א ע"ב.
- רנה רא"ש פ"ה סי' נ"ג.
- רנו רא"ש שם בשם הראב"ד, שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רכ"ג, מגיד משנה פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ה בשם הרשב"א דף ע"א ע"ב, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם הרשב"א והר"ן, רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ו דף כ"ט ע"א בשם הרשב"א, מרדכי סי' של"ג בשם ראב"ה.
- רנו טור.
- רנח רא"ש פ"ה סי' נ"ג בשם הראב"ד, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם הר"ן.
- רנט שם ושם.
- רס תרוה"ד סי' ש"א.
- רסא משמעות התרוה"ד שם.
- רסב מרדכי סי' של"ג בשם ראב"ה.
- רסג ב"י, שו"ת בנימין זאב סי' שע"ד בשם האגודה ב"מ סי' ק', ומשמעות תשו' ר"ת במרדכי סי' של"ח ובהג' אשר"י סי' מ"ז.
- רסד מרדכי סי' של"ד בשם מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' ל"ח.
- רסה ב"מ דף ע"ב ע"א.
- רסו רמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ו, טור בשם הרמ"ה, תלמידי הרשב"א.
- רסז ב"מ דף ס"ז ע"ב, רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ח, מ"מ שם בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"א.
- רסח רמב"ם שם, רמב"ן שם, תוס' דף ס"ז ע"ב בד"ה במישלם, רא"ש פ"ה סי' ל"ד.
- רסט מגיד משנה שם.
- רע טור בשם רש"י דף ס"ז ע"א, רא"ש שם.
- רעא רשב"א דף ס"ח ע"א, נימוק"י דף ל"ח ע"ב מדפי הר"ף.
- רעב שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ב, ספר התרומות שמ"ו ח"ג סי' כ'.
- רעג רשב"א ונימוק"י שם, ומ"מ פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ז.
- רעד טור בשם ר"י ור"ת בתוס' דף ס"ד ע"ב בד"ה ולא, ורבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ה דף כ"ח ע"ג בשם הרא"ש.
- רעה מרדכי ב"מ סי' רס"ב ושי"ד, שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ג.
- רעו אגודה ב"מ סי' פ"ג, ע"פ שו"ת מהר"ל סי' ל"ז בשם הירושלמי מו"ק פ"ב ה"ג.
- רעז טור.
- רעח ב"מ דף ס"ז ע"א כפירוש רש"י, וכ"כ המ"מ בשם הרשב"א שם ובשו"ת ח"ד סי' שכ"א, רא"ש פ"ה סי' ל"ד, טור.
- רעט נימוק"י דף ל"ח ע"א מדפי הר"ף בשם הרשב"א דף ס"ח ע"א ובשו"ת ח"ג סי' מ"ג ובשם הר"ן דף ס"ז ע"ב בשם הראב"ד, ושו"ת הריב"ש סי' ש"ה בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"ב.
- רפ שו"ת הריב"ש סי' ש"ה וסי' תס"ד בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"א.
- רפא שו"ת הריב"ש סי' של"ה, וכ"כ שם ושם בשם יש מי שאומר.
- רפב בדיק הבית, ע"פ תלמידי הרשב"א והריטב"א ב"מ דף ס"ח ע"א המתירים כן בכל משכנתא, ובזה הרשב"א בשו"ת ח"ה סי' קס"ה ושו"ת הרא"ש כלל צ"א סי' ג' אוסרים, אך במשכנתא דסורא מותר.
- רפג בית יוסף.
- רפד שם לפי המ"מ פ"ו ממלוה ולוה ה"ח בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"א.
- רפה שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ר"צ.
- רפו העיטור ח"א פותיקי דף ס"ה ע"ג.
- רפז ספר התרומות שמ"ו ח"ג סו"ס כ' בשם איכא מאן דאמר, תשב"ץ ח"א סי' ל"ט בשם בעל העיטור.
- רפח ב"מ דף ס"ה ע"ב.
- רפט ב"מ דף ע"ג ע"ב.
- רצ ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' כ"ו בשם שו"ת הר"ף ח"א סי' רנ"ז.
- רצא ספר התרומות שם סי' י"ח בשם שו"ת הרמב"ן סי' מ"ה.
- רצב שו"ת הרשב"א מכת"י סי' של"ט.
- רצג ב"מ דף ס"ה ע"א.
- רצד שם ובדף ס"ח ע"א.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

רצה שם ובתוס' דף ס"ג ע"ב, רא"ש פ"ה סי' כ"ב, מ"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"א בשם הרשב"א דף ס"ה ע"א ובעה"מ דף ל"ו ע"א מדפי הר"ף.
רצו בגמ' שם.
רצו טור.
רצח הג' מרדכי ב"מ ס"ח תל"ג.
רצט רמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ד ע"פ הירושלמי ב"מ פ"ה ה"ו.
ש תוספתא ב"מ פ"ו ה"ד, הובאה בר"ף דף ל"ו ע"א ונימוקי שם, ורא"ש פ"ה סי' כ"א, ומרדכי סי' ש"ז, ורמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ב.
שא נימוקי ומרדכי שם.
שב ירושלמי ב"מ פ"ה ה"א, הובא בר"ף דף ל"ו ע"א, ורא"ש פ"ה סי' כ"א, ורמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ד.
שג ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י"ג.
שד מגיד משנה שם ורבינו ירוחם נתיב ח' ח"ד בשם הרמב"ן בשו"ת סי' מ"ד, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רס"א, וקרוב לזה בספר התרומות שם.
שה מגיד משנה שם (בשם הרמב"ן).
שו טור ח"מ סי' ס"ו סעיף כ"ט, ע"פ ספר התרומות שער נ"א ח"ז ס"ג בשם הראב"ד.
שז ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י"ג.
שח טור.
שט שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"ו.
שי תוספתא דמאי פ"ו ה"ה.
שיא שו"ת הרמב"ן סי' מ"ה.
שיב שו"ת הריב"ש סי' י"ט.
שיג ב"מ דף מ"ו ע"א.
שיח תלמידי הרשב"א בשם הרמב"ן בחי' שם.
שטו טור בשם הרא"ש.
שטז תוס' שם ד"ה נעשה, רא"ש ב"מ פ"ד סי' ד', טור.
שז ב"מ דף ס"ג ע"ב.
שיח הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ב.
שיט טור בשם רבינו ישעיה בפסקי ר"ד ב"מ דף ס"ה ע"א.
שכ ב"י ע"פ תוס' בדף ס"ג ע"ב והרא"ש סי' כ"ב.
שכא ב"מ דף ס"ד ע"א.
שכב שם.
שכג שם.
שכד ב"מ דף ע"ג ע"א.
שכה מגיד משנה פ"ט מהל' מלוה ה"י, נימוקי דף מ"ג ע"ב מדפי הר"ף.
שכו ב"מ שם לפי הרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ה"ה והטור.
שכז ב"מ שם לפי התוס' בשם ר"ח והרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ו.
שכה ב"מ שם.
שכט ב"מ דף ע"ג ע"ב.
של ב"מ דף ס"ד ע"א ע"פ מגיד משנה פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"י בשם הרמב"ן והרשב"א שם.
שלא כשיטת הרא"ש פ"ה סי' ט"ו, והרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"י.
שלב רמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ג.
שליג הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ד בשם רב האי.
שלד ב"מ דף ע"ב ע"ב.
שלה תוס' דף ע"ג ע"א, רא"ש סי' ס"ב.
שלו ב"מ דף ס"ה ע"א לפי רש"י ותוס' והרא"ש סי' כ"ב.
שלוז ב"מ דף ע"ג ע"א.
שליח טור.
שלט תוס' שם, רא"ש סי' ס"ג, רמב"ם פ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ז, טור בשם ר"י.
שמ ב"מ שם.
שמא מ"מ שם בשם הרמב"ן שם, נימוקי דף מ"ג ע"א מדפי הר"ף בשם ר"ח.
שמב ב"מ שם.
שמג שו"ת הריב"ש סי' ש"ח.
שמד שו"ת בנימין זאב סי' שס"ד.
שמה שו"ת הריב"ש שם.
שמו ב"מ דף ס"ה ע"ב.
שמז רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ה, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' תל"ה, מכת"י סי' פ"ה.
שמח שו"ת הרשב"א שם.
שמט ב"מ שם.
שנ שו"ת הרשב"א מכת"י שם.
שנא ב"מ שם.
שנב שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ה.
שנג ב"מ דף ס"ז ע"א.
שנד ר"ף דף ל"ח ע"א, רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"א, תלמידי הרשב"א ובשם הרז"ה.
שנה ב"מ דף ס"ה ע"ב.
שנו טור.
שנוז נימוקי דף ל"ו ע"ב מדפי הר"ף, בשם הרשב"א דף ס"ה ע"ב.
שנח ב"מ שם.
שנט רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ו.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- שס נימוק"י שם בשם הרשב"א.
שסא ב"י ע"פ הרמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ח.
שסב ר"ף דף מ"ג ע"א, רמב"ם פ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ד, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ב.
שסג ב"מ דף ע"ב ע"ב.
שסד תוס' ב"מ דף ס"ג ע"ב בד"ה ופוסקין, ר"ת בספר הישר חידושים סי' תר"ט, רא"ש סי' ז', הג' מרדכי סי' תל"ט בשם ר"ח ור"ת, הג' אשר"י סי' ס', הג' מיימוניות פ"ט ממלוה ולוה אות ד' בשם סמ"ג לאוין קצ"א.
שסה ב"מ דף ע"ב ע"ב.
שסו ב"מ שם.
שסז ב"מ דף ע"ב ע"ב.
שסח רש"י ב"מ שם.
שסט ב"מ דף ע"ד ע"א, ר"ף דף מ"ד ע"א, רמב"ם פ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ב, רא"ש סי' ע"ג.
שע ב"מ דף ס"ג ע"ב.
שעא רא"ש ב"מ פ"ה סי' ט'.
שעב תוס' ב"מ דף ס"ג ע"א בשם רשב"ם, רא"ש סי' ז'.
שעג תוס' שם בשם ר"ת.
שעד ב"י סי' קס"ג ע"פ הר"ן דף ס"ב ע"ב והנימוק"י דף ל"ד ע"ב מדפי הר"ף.
שעה ב"מ דף ע"ב ע"ב.
שעו שם ע"ד ע"ב.
שעז רא"ש ב"מ פ"ה סי' י"ט בשם רב האי גאון, שו"ת הריב"ש סי' ש"ה.
שעה שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' רפ"ט בשם הרמב"ן ב"מ דף ס"ה ע"א.
שעט ב"מ דף ס"ט ע"ב.
שפ תוס' שם ע"פ התוספתא פ"ד ה"א, רא"ש סי' מ"ו, מגיד משנה פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ז בדעת הרמב"ם שם, ספר התרומות שמו"ו ח"ד סי' נ"ה.
שפא ספר התרומות שם ע"פ התוספתא שם.
שפב תרוה"ד סי' ש"ב בשם גליון התוספות.
שפג תוס' שם, הגהות מיימוניות פ"ה מהל' מלוה ולוה אות ע' בשם סמ"ג לאוין קצ"א-קצ"ג דף ס"ג ע"ב, ריב"ש סי' ש"ה וסי' ש"ח.
שפד ריב"ש סי' ש"ה.
שפה תוס' שם, רא"ש סי' מ"ו.
שפו ב"מ שם.
שפז שם דף ע' ע"א.
שפח ב"י ע"פ תוס' דף ע'. בד"ה דקא, רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' דף כ"ז ע"ב, הג' אשר"י סי' מ"ט.
שפט ב"מ דף ס"ט ע"ב.
שצ ש"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ג בשם הרמב"ן שם, רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"א דף כ"ז ע"ב, טור.
שצא ב"מ שם.
שצב ב"מ דף ס"ה ע"א.
א מגיד משנה פ"ז מהל' מלוה ולוה ה"י.
ב ב"י בשם תלמידי הרשב"א.
ג הג' אשר"י פ"ה סי' כ"א, הג' מיימוניות דפוס קושטא פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ג, תשובות מיימוניות משפטים סי' ט"ו.
ד שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקפ"ט, שו"ת הריב"ש סי' תק"ב.
ה ב"מ דף ע"ה ע"א.
ו ב"ב דף פ"ו ע"ב.
ז ב"מ דף ע' ע"ב, ע"פ פירוש רש"י והרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ב.
ח טור.
ט ספר התרומות שער מ"ו ח"ג סי' כ"ח בשם חכמי לונגל והראב"ד בפירושו בשטמ"ק ב"מ דף ע' ע"ב, שו"ת הר"ן סי' ע"ג.
י ב"מ דף ס"ח ע"א.
יא שם ע"א וע"ב.
יב שם דף ס"ט ע"א.
יג טור בשם ר"י, ב"י ברמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ב, הגהות מיימוניות שם אות ח', סמ"ק סי' רנ"ט, הג' מרדכי סי' תל"ג.
יד טור בשם ריב"ן בתוס' ב"מ דף ע' ע"א, ספר התרומות שמו"ו ח"ד סי' נ"ב ונ"ד.
טו ב"י בדעת הרמב"ם פ"ו מהל' שלוחין ה"ד, והר"ף ב"מ דף ל"ט ע"ב, והרא"ש פ"ה סי' ל"ט, וסמ"ק סי' רנ"ט, וספר התרומות שער מ"ו ח"ג סי' ה' בשם הראב"ד בתמים דעים סי' נ"א, ורש"י שם דף ס"ח ע"ב, וסמ"ג עשין פ"ב, וכן נראה מרבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ג דף כ"ח ע"א.
טז ר"ף בשערי שבעות שער ח', סמ"ג עשין פ"ב.
יז רמב"ם שם ה"ג.
יח השגות הראב"ד פ"ו מהל' שלוחין ה"ב, הג' אשר"י פ"ט סי' ט' בשם ר"ח ורבינו ברוך, מרדכי סי' ש"צ, העיטור אות כ' דף ל"ט ע"א.
יט תוס' ב"ק דף ק"ב ע"א, סמ"ג עשין פ"ב.
כ שו"ת הר"ן סי' ע"ג, מרדכי ב"ק סי' קכ"ב, הג' אשר"י ב"מ פ"ה סי' מ"א.
כא רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ג דף כ"ח ע"ב.
כב תשובות מיימוניות משפטים סי' כ"ט.
כג טור בשם רבינו ישעיה בפסקי ר"ד ב"מ דף ס"ח ע"א.
כד שו"ת מהר"ק שורש ק"ט, תרוה"ד סי' ש"ב.
כה הג' מרדכי קידושין סי' תקס"ג.
כז ספר התרומות שער מ"ו ח"ד סי' י"ז.
כח שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קע"ד.
כח שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"ו בשם שו"ת הרמב"ן סי' מ"ד.

מאיר הרעה על הלכות ריבית

- כט שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רל"א, וחו"ה סי' קנ"ה.
ל רבינו ירוחם נתיב ח' סוף ח"ו בשם הר"מ.
לא סמ"ג לאוין קצ"ג.
לב מרדכי ב"מ סי' ט"ז בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס קרימונה סי' רנ"ז ודפוס ברלין סי' קנ"א, וב"י בשם שו"ת הריב"ש.
לג שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנ"א וח"ב סי' ב', ובשו"ת המיוחסות לרמב"ן סי' רכ"א, ורבינו ירוחם מישרים נתיב ט"ז דף מ"ט ע"ג בשם ספר התרומה.
לד שו"ת הריב"ש סי' של"ה.
לה שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקפ"ט וח"ב סי' ב'.
לו שו"ת הרשב"א ח"ב שם.
לז הג' מרדכי ב"מ סי' תנ"ה בשם ר"י דאורליינ"ש.
לח רבינו ירוחם מישרים נתיב ט"ז דף מ"ט ע"ג.
לט שו"ת הריב"ש סי' של"ה.
מ מרדכי ב"מ סי' רצ"ה, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקל"ח.
מא ב"מ דף ס"ח ע"א.
מב טור.
מג טור, שו"ת הרא"ש כלל פ"ח סי' ח'.
מד מרדכי ב"ק סי' קצ"ב.
מה ב"מ דף ס"ט ע"א.
מו שם ע"ב.
מז שם ע"א, רא"ש פ"ה סי' מ"ג, רמב"ם פ"ח מהל' שלוחין ה"ד.
מח רש"י שם ד"ה מכאן ואילך.
מט שם בגמ'.
נ טור.
נא ב"מ דף ס"ח ע"א.
נב רמב"ם פ"ה מהל' מלוה ה"י.
נג ב"מ דף ס"ח ע"ב.
נד רמ"ה בטור.
נה שו"ת הרא"ש כלל פ"ח סימן ח'.
נו רמ"ה בטור.
נז רמב"ם פ"ו מהל' שלוחין ושותפין ה"ה.
נח תמים דעים לראב"ד סי' נ"א בשם שו"ת הר"ף ח"א סי' ע"א, ובר"ף ב"מ דף ס"ב ע"ב.
נט תוספתא ב"מ פ"ד ה"ז, הובאה ברא"ש פ"ה סי' מ', וברמב"ם פ"ז מהל' שלוחין ה"ז.
ס ב"מ דף ק"ד ע"ב.
סא רמב"ם פ"ז מהל' שלוחין ה"ד, ר"ף ב"מ דף ס"ב ע"ב, רבינו ירוחם מישרים ח"ג נ"ח.
סב ב"מ שם.
סג נימוק"י דף ס"ב ע"ב מדפי הר"ף בשם רב האי גאון, רא"ש פ"ט סי' ט'.
סד רמב"ם שם ה"ד, ר"ף שם, רא"ש שם.
סה רמב"ם פ"ה מהל' שלוחין ה"א, דרכי משה חו"מ סי' קע"ו סעיף ל"ה בשם רוב הפוסקים.
סו רמב"ם פ"ז מהל' שלוחין ה"ד.
סז ב"מ דף ק"ד ע"ב וק"ה ע"א.
סח ב"מ דף ק"ה ע"א.
סט תלמידי הרשב"א, ונימוק"י דף ס"ב ע"ב מדפי הר"ף בשמם.
ע מרדכי ב"מ סי' שצ"א.
עא ב"מ שם, לפירוש רש"י והרא"ש פ"ט סי' ט' ותלמידי הרשב"א.
עב תוס' ב"מ דף ק"ה ע"א, הרא"ש שם, סמ"ג עשין פ"ב.
עג תוספתא ב"מ פ"ד ה"א, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"א, וברמב"ם פ"ה מהל' שלוחין ה"ג.
עד תוספתא שם, הרא"ש שם.
עה תוספתא שם, רמב"ם שם.
עו תוספתא שם.
עז ר"ן קידושין דף כ"ד ע"א מדפי הר"ף בשם בעל מתיבות, רבינו ירוחם מישרים נתיב כ"ז ח"א, מגיד משנה פ"ז ממכירה ה"א בשם הרמב"ן בקידושין דף נ"ט ע"א והרשב"א שם.
עח מגיד משנה שם, רבינו ירוחם שם.